

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

HELYNÉV-SZOCIOLÓGIAI VIZSGÁLATOK HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

MÉSZÁROSNÉ NAGY KATALIN

DEBRECENI EGYETEM

BDT

2020

HELYNÉV-SZOCIOLÓGIAI VIZSGÁLATOK HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a nyelvtudományok tudományágban

Írta: Mészárosné Nagy Katalin magyar nyelv és irodalom mesterszakos bölcész

Készült a Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskolája
(Modern Nyelvészeti Programja) keretében

Témavezető: Dr. Hoffmann István

.....

(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 202...

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

A nyilvános vita időpontja: 202...

Én, Mészárosné Nagy Katalin, teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

(Mészárosné Nagy Katalin)

Tartalom

Bevezetés	6
I. Elmélet és módszer a helynév-szociológiában	8
1. Helynév-szociológia	8
2. Terminológiai kérdések	10
2.1. Névközségek	10
2.2. Kognitív és/vagy mentális térképek	12
2.3. Generációs csoportok	13
2.4. Névváltozatok	14
3. Elmélet és empiria	15
4. Valós nyelvhasználatból származó adatok	16
4.1. A hagyományos helynévgyűjtés módszere	17
4.2. A helynévismereti felmérés módszere	20
5. Tipológiai vonatkozások	21
6. Nyelven kívüli tényezők figyelembevétele	22
II. Helynév-szociológiai vizsgálatok négy Hajdú-Bihar megyei településen	23
1. A helynévtárak felépítése és a szócikkek szerkezete	23
2. Helynév-szociológiai analízis Szentpéterszeg helynevei alapján	25
2.1. Településtörténeti háttér	25
2.2. Onomasztikai háttér: Szentpéterszeg helynevei	27
2.3. A névismereti felmérés háttere	43
2.4. Életkor és helynévismeret	44
2.5. Nem és helynévismeret	53
2.6. Helynévrendszer és helynévismeret	55
2.7. Névközség-vizsgálat	57
3. Helynév-szociológiai analízis Bakonszeg helynevei alapján	62
3.1. Településtörténeti háttér	62
3.2. Onomasztikai háttér: Bakonszeg helynevei	64
3.3. A névismereti felmérés háttere	83
3.4. Életkor és helynévismeret	83
3.5. Névközség-vizsgálat	89
3.6. A helynevek gyermekkori használatának mechanizmusai	90
4. Helynév-szociológiai analízis Pród helynevei alapján	97
4.1. Településtörténeti háttér	97

4.2. Onomasztikai háttér: Pród helynevei	98
4.3. A névismereti felmérés háttere	126
4.4. A valóságosidő-vizsgálatok lehetőségei a helynév-szociológiában	126
4.4.1. Életkor és helynévismeret: a látszólagosidő-vizsgálat eredményei	128
4.4.2. A valóságosidő-vizsgálat eredményei	134
4.5. Helynévrendszer és helynévismeret	139
5. Helynév-szociológiai analízis Bodaszőlő helynevei alapján	144
5.1. Településtörténeti háttér	144
5.2. Onomasztikai háttér: Bodaszőlő helynevei	146
5.3. A cigány etnikum mint a helynév-szociológiai vizsgálatok tárgya	161
5.4. Az etnikai klasszifikáció lehetőségei	162
5.5. A névismereti felmérés háttere	163
5.6. Etnikai hovatartozás és helynévismeret	163
6. Összegzés	175
6.1. Helynévismereti mutatók a négy településen	176
6.2. Az életkor és a helynévismeret összefüggései	178
6.3. A helynévismeretet befolyásoló további változók	181
6.3.1. A nem és a helynévismeret összefüggései	181
6.3.2. Az etnikai hovatartozás és a helynévismeret összefüggései	182
6.3.3. Foglalkozás és helynévismeret	183
Kitekintés	185
Felhasznált irodalom	187
Mellékletek	196
1. A vizsgálatba bevont valamennyi adatközlő névismerete	197
2. Az értekezés magyar nyelvű összefoglalója	199
3. Az értekezés angol nyelvű összefoglalója	201
4. Az értekezés alapjául szolgáló közlemények	203

Bevezetés

A helynevek használatának kérdései egy idő óta egyre jobban foglalkoztatják a kutatókat, így nem véletlen, hogy a tanulmányozásukra egy önálló részdiszciplína, a helynév-szociológia alakult ki. A szociológiai aspektusú vizsgálatok kezdetben csak szórványosan jelentek meg egy-egy névtani publikációban, napjainkban azonban egyre több munka — tucatnyi tanulmány és monográfia is — tárgyal helynév-szociológiai kérdéseket (pl. GYÖRFFY 2012, 2018a, 2018b, E. NAGY 2015a, 2016b, 2018b, SZILÁGYI-VARGA 2017a, 2017b, 2018 stb.; szélesebb szocioonomasztikai háttéren: BAUKO 2019). E dolgozatok alapvetően az alábbi szempontokat járták körül: vizsgálat alá vonták a helynevek identitásteremtő szerepét, a szleng helynevekhez kapcsolódó attitűdöket, a névvariánsok tipológiáját, a mentális térképeket, a névközösségeket, valamint a helynév-kompetenciát. Tanulmányozták továbbá a helynévismeretre ható különböző nyelven kívüli, továbbá nyelvi-névrendszertani szempontokat is.

Látva azt, hogy e munkák elsősorban az induktív általánosítás elvét alkalmazták, a tudományok fejlődését megítélésem szerint az szolgálhatja leginkább, ha további, egymásra is vonatkoztatható, összevethető szisztematikus helynév-szociológiai feldolgozások látnak napvilágot. Dolgozatommal ezért én magam is a fenti, alapvetően empirikus vizsgálatok sorát igyekszem gyarapítani. Az egyes szakmunkák kutatási eredményeinek egymásra vetítése nem csupán a még formálódó terminológiai és módszertani keretrendszer megszilárdulásához járulhat hozzá jelentős mértékben, hanem az összevetés révén az elméleti általánosítás céljából tett megállapítások finomítására, árnyalására is sor kerülhet, továbbá várható újabb szempontok előtérbe kerülése is.

Disszertációm két nagyobb egységből áll. Az első részben a dolgozat elméleti-módszertani megalapozását végzem el. A helynév-szociológia fogalmi meghatározásainak vázlatos áttekintését követően kitérek a kutatási terület egyes terminológiai kérdéseire, főbb kutatási irányaira és saját munkámat is elhelyezem a tudományos diskurzusban. A kutatási keretül szolgáló funkcionális nyelvelmélet rövid jellemzését követően azokat az alapelveket veszem sorra, amelyek a helynév-szociológiai vizsgálatokat alapjaiban meghatározzák, és amelyekhez tudományos kutatómunkám során én magam is igazodtam.

A dolgozat gerincét alkotó második fejezetben négy Hajdú-Bihar megyei településen, Szentpéterszegen, Bakonszegen, Pródon és Bodaszőlőn végzett vizsgálataimról szólok. A helynévhasználati kutatómunka terepeként szolgáló térség történetének vázlatos ismerete szükséges feltétele a sikeres helynév-szociológiai elemzésnek, mivel a történeti körülmények kisebb vagy nagyobb közvetettséggel meghatározzák az ott élőknek a nevekhez való viszonyát is. Ezért mindegyik analízis az adott település történeti háttérének rövid ismertetésével

indul. Ezt követően — ugyancsak mind a négy településre vonatkozóan — közreadom a névszociológiai vizsgálatok onomasztikai háttéréül szolgáló helynévanyagot is. Az itt közölt neveket hagyományos élőnyelvi helynévgyűjtések során 2011 és 2016 között gyűjtöttem össze. A helynévközlések a struktúrájuk szempontjából az eddigi, a helynév-szociológiai vizsgálatok háttéranyagának tekinthető helynévközlésektől (pl. GYÖRFFY 2015a) némiképp eltérnek, mivel az egyes szócikkekben a helynevek ismeretére vonatkozó információkat is közlök.

A négy település névszociológiai analízisét részint azonos, részint pedig különböző szempontok szerint, azaz az egyes települések társadalmi helyzetében és ebből adódóan helynévállományában rejlő egyedi vizsgálati lehetőségekhez igazodva végeztem el.

Mínthogy a nyelven kívüli szempontok közül az életkor az, amely — a korábbi, nem rendszeres felmérések tapasztalatai alapján is — a legerősebben korrelál a helynévismerettel, a két tényező összefüggését valamennyi település névanyagára vonatkozóan feltártam. Az eredmények összevethetősége végett — a közelmúltban megjelent munkák eljárásához igazodva — az elemzéseket 20 évenként elkülönített generációs csoportokra vonatkozóan adom közre. Nyelvi-névrendszertani oldalról közelítve ugyancsak több analízisben érintem a helynévrendszerek és a helynévismeret, továbbá a foglalkozás és a helynévismeret összefüggéseit, s névközösség-vizsgálatokat is több településre vonatkozóan végzek. Az analízis további szempontjait az egyes névhasználói csoportokban rejlő, különböző helynév-szociológiai aspektusok szerint jelöltem ki: Pródon követéses vizsgálatot végeztem, a bakonszegi felmérés során pedig a gyermekek helynévhasználati mechanizmusait boncolgattam. A nem és a helynévismeret összefüggéseit Szentpéterszegen, az etnikai hovatartozás névismeretre gyakorolt hatását pedig Bodaszőlőn mértem fel.

A dolgozat összegző fejezetében megállapításaimat a négy település analízisének értékelése révén igyekszem általánosabb szintre emelni. Kutatásom során 2013 és 2019 között 287 fő helynévismeretét vizsgáltam: következtetéseim tehát csaknem 300 egyén helynévismeretének empirikus vizsgálatán alapulnak.

I. Elmélet és módszer a helynév-szociológiában

1. Helynév-szociológia

HOFFMANN ISTVÁN az ezredfordulót követően a magyar helynévkutatás megelőző fél évszázados történetét összefoglaló munkájában (2003: 158–161), GYÖRFFY ERZSÉBET pedig tizenöt évvel később programadó monográfiájában (2018a: 13–14, 75–78) adott számot a hazai helynév-szociológiai kutatások aktuális helyzetéről, törekvéseiről. E munkák feladatvállalásából adódóan disszertációnak nem célja a szocioonomasztikai előzményirodalom részletes ismertetése, ugyanakkor néhány, a dolgozatomhoz szorosabban kapcsolódó tudománytörténeti mozzanat felvillantását mégis szükségesnek látom. A helynévismereti vizsgálataim elméleti-módszertani háttérének felvázolásakor ugyanis azt a célt is szem előtt tartom, hogy az előzményirodalomra reflektálva bizonyítsam: a dolgozotomban, s általában véve a helynév-szociológiai vizsgálatokban alkalmazott funkcionális megközelítés — ahogyan arra HOFFMANN ISTVÁN korábban már rámutatott (2012) — a helynévvizsgálatokat már a múlt század közepe óta meghatározza. Noha deklaráltan a legtöbb szakmunka nem jelöli ki e kutatási keretet, a szemlélet meglétét „több tudományelméleti alapelv követése” is alátámasztja (HOFFMANN 2015a: 13). Ahogyan arra a bevezetésben már utaltam, az elméleti és módszertani vonatkozásokat együtt tárgyalom, mivel meglátásom szerint ezek a helynév-szociológiai vizsgálatokban nem választhatók el egymástól.

A funkcionális nyelvészeti irányzatot a 20. század második felétől kezdve a nyelvtudomány meghatározó elméleti modelljei között tartjuk számon (LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY 2008: 19, de ehhez lásd még BARLOW–KEMMER szerk. 2000, HOFFMANN 2012, TOMASELLO szerk. 1998). Kidolgozását elsősorban a strukturalista és a generatív nyelvészet által elhanyagolt, a nyelvről leválasztott tágabb összefüggések felszínre hozása és vizsgálat alá vonása ösztönözte (LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY 2008: 19). A funkcionális nyelvelméleti keret szerint „a nyelv nem elvont szerkezetek rendszere, hanem az emberi kommunikációban megvalósuló, jelentéseket hozzáférhetővé tevő aktuális nyelvi struktúrák konvencionális hálózata” (i. m. 24, vö. még BUTLER 2005: 11–12). Napjainkban több kutató is úgy vélekedik, hogy a helynévkutatás — sőt általában az onomasztika — legcélszerűbb elméleti kereteként a funkcionális nyelvészet jelölhető ki (HOFFMANN 2012: 10, vö. 2014: 7–9, HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 148, RESZEGI 2009b: 22). Ezt az elméleti háttérrel alkalmazta például TÓTH VALÉRIA több monográfiájában ómagyar kori hely- és személynevek feldolgozásakor (2016, 2017), a HOFFMANN ISTVÁN, RÁCZ ANITA és TÓTH VALÉRIA szerzőhármás a magyar helynevek történetéről (2017), majd a régi magyar helynévadásról írt átfogó monográfiájában (2018), vala-

mint GYÖRFFY ERZSÉBET is a jelen dolgozat meghatározó szakirodalmi előzményének tekinthető *Helynév-szociológia* című könyvében (2018a).

A *szocioonomasztika* terminust a névtudományban a német HANS WALTER használta először az 1970-es évek elején (vö. AINIALA 2012: 209, BAUKO 2019: 18, FARKAS 2014: 17, GYÖRFFY 2018a: 11), szociológiai aspektusú tanulmányokra azonban — a hazai és a nemzetközi névtani szakirodalomból egyaránt merítve — már jóval korábbról is tudunk példát hozni (pl. LŐRINCZE 1947, BACH 1954, SEBESTYÉN 1960, ZSOLNAI 1967). FARKAS TAMÁS dimenzionális nyelvszemlélettel közelíti meg a fogalmat: meghatározása szerint a *szocioonomasztika* (vagy *névszociológia*) „a tulajdonnevek, a névadás és a névhasználat társadalmi (szociokulturális, vagy ha úgy tetszik: humán) dimenziójával, ilyen vonatkozásainak vizsgálatával” foglalkozik (2014: 17). GYÖRFFY ERZSÉBET a jelentés síkját helyezi előtérbe, amikor megállapítja, hogy a *szocioonomasztika* a nevek kulturális vagy társadalmi jelentésével foglalkozó tudományterület (2013: 115).

A *szocioonomasztika* egyes ágazatai nem egymástól elszigetelt kutatási területek, hanem kiegészítik és gyakran átfedik egymást: a tulajdonneveket különböző társadalmi szempontok szerint, egy-egy részkérdést a középpontba állítva vizsgálják (BAUKO 2019: 20). A magyar névkutatók körében az idegen eredetű *szocioonomasztika* ritkábban használatos, a tudományterület művelői inkább a *névszociológia* terminus használatát részeítik előnyben. Én magam a két terminust szinonimaként használom. E részdiszciplína két kutatási területe a személynév-szociológia és a helynév-szociológia. A hazai *szocioonomasztikai* kutatások a személynevek terén — jelenkori és történeti nevekre vonatkozóan egyaránt — jóval előrehaladottabbak (pl. B. GERGELY 2003, TÓTH V. 2016, SLÍZ–P. TÓTH–FARKAS 2018), mint a helynevek körében, amit a személynévrendszer meghatározó humán természete magyaráz.

A helynév-szociológia alapvetően a nyelvtudományhoz tartozó részdiszciplínának, a névtannak a részterülete (a névtan diszciplináris helyzetéről bővebben lásd HOFFMANN 2015a). Erősen interdiszciplináris jellege miatt műveléséhez más tudományterületek, pl. a szociológia, antropológia, földrajz- és történettudomány, informatika stb. ismeretanyaga is szükséges. A helynév-szociológiai vizsgálatok által feltárt eredmények nem csupán a nyelvtudományban hasznosíthatók, azok számos más tudományterület céljainak szolgálatában is állhatnak. BAUKO JÁNOS szerint főbb kutatási területei közé tartozik a névpolitika, a névkontaktológia, a névdivat, a névattitúd, a kisebbségi névhasználat, a névtervezés, a névváltoztatás, a névhasználat és egyes nyelven kívüli szempontok (életkor, nem, felekezeti hovatartozás, társadalmi rétegek, csoportok) közötti összefüggések vizsgálata (2012). GYÖRFFY ERZSÉBET megjegyzi, hogy meglátása szerint BAUKO a főbb kutatási területek kijelölésekor tágan — vélhetően a személynév- és helynév-szociológiára egyaránt vonatkoztatva — értelmezte a

szocioonomasztika terminust, s közre adja, hogy ő maga a trudgilli szociolingvisztika fogalomból kiindulva mit tekint a helynév-szociológia hatáskörébe tartozó jelenségeknek (2013: 117–8). GYÖRFFY a BAUKO-féle sort az alábbi vizsgálati területekkel egészíti ki: névvariánsok használata, névrendszerek szociológiai aspektusú vizsgálata és névkompetencia. A helynév-szociológia kutatási területeinek bőséges sora a részdiszciplínában rejlő lehetőségek sokaságát és a tudományág életképességét jelzi. Munkámmal én magam elsősorban nyelven kívüli (nem, életkor, foglalkozás, etnikai hovatartozás) és névrendszertani szempontok vizsgálatával kívánok bekapcsolódni a napjainkban erősen felélénkült tudományos diskurzusba.

2. Terminológiai kérdések

2.1. Névközségek

HOFFMANN ISTVÁN szerint a névközséget alapvetően egy-egy kisebb település lakói alkotják. E közösség mint szociális környezet az „anyagi és szellemi környezetéről nagyjából hasonló ismeretekkel rendelkezik”, továbbá „nyelviség és helynévismeret tekintetében minimális különbségeket mutat” (1993/2007: 39). HOFFMANN negyed évszázaddal ezelőtti megállapításai az azóta napvilágot látott empirikus kutatások fényében is érvényesnek bizonyulnak, bár értelmezését számos ponton finomították a kutatók.¹ TÓTH VALÉRIA a helynévközségek szempontjából ugyancsak a területiséget látja meghatározónak: „Mínt hogy a helynevek által jelölt denotátumok a térben léteznek, területi kötöttségűek, az őket használó névközségek szerveződésének is a térbeliség a meghatározó összetevője. És noha az egyén egyidejűleg több névközségnek is a tagja lehet, ezek — a helynevek használata kapcsán — mind alapvetően térbelileg szerveződnek és határolhatók körül.” (2014: 189). PÁSZTOR ÉVA és én magam empirikus kutatásokból kiindulva a települések méretbeli fokozataira irányítottuk rá a figyelmet. PÁSZTOR szerint a nagyhatárú településeken „a határ egy-egy részével kapcsolatban lévőek tekinthetők — a névismeretük egybeesése okán — egy-egy névközség tagjainak” (2013b: 136). Magam is hasonlóan vélekedem, és úgy látom, hogy például a kétszáz ezres lélekszámú és csaknem ötszáz négyzetkilométernyi területen fekvő Debrecen lakosságán belül aligha számolhatunk csupán egyetlen névközséggel, de még a 370 km² területen fekvő, több mint harmincezer lakosú Hajdúböszörmény sem tekinthető egyetlen névközségnek (E. NAGY 2016b: 153).

RESZEGI KATALIN olyan valós kommunikációs csoportként látja a névközséget, amelyet aktuálisan a névhasználat alapján írunk le, azonban a fenti vélekedésektől eltérően nem a térben eleve adott azonos lakóhelyet, sokkal inkább a rokonsági, baráti, érdeklődési kapcsolatot

¹ Az empirikus vizsgálatok fontosságára ő maga is felhívja a figyelmet: „Megjegyzendő, hogy a kérdésben pontosabban eligazító helynévszociológiai felmérés, vizsgálat a beszélők névismeretéről alig áll rendelkezésünkre; csupán néhány alkalmi megfigyelés, amelyre támaszkodhatunk.” (i. m. 39).

tartja a szerveződés alapjának. „Ezek tehát az egyént körülvevő, különböző szempontok szerint szerveződő kommunikációs csoportok, amelyekben más nyelvi elemekhez hasonlóan a különböző névfajták elemeit — köztük a helyneveket is — és a hozzájuk kötődő használati szokásokat elsajátítjuk, s megnyilatkozásainkban magunk is felhasználjuk. [...] Ezek a közösségek tehát az egyén különböző — rokonsági, baráti, érdeklődési stb. — alapon szerveződő kommunikációs csoportjai, melyeket aktuálisan a névhasználat, esetünkben a helynévismeret és -használat szempontjait szem előtt tartva vizsgálunk.” (2015a: 167–8). A két megközelítést TÓTH VALÉRIA hozza közös nevezőre, amikor megállapítja, hogy „ezek [ti. a családi, baráti stb. mikroközösségek] azonban alapvetően szintén térbelileg értelmeződnek, hiszen nyilvánvalóan csak olyan családtagok, baráti társasághoz tartozók esetében lehet ennek a vizsgálatnak létjogosultsága, akik azonos névhasználói közegben élnek” (2014: 189). A fentieket összegezve megállapíthatjuk, hogy az eddigi vélekedések alapján a területiség alapvető kritériuma a névközösségnek, de emellett az is fontos megállapítása a szakirodalomnak, hogy a névközösség tagjai tényleges kommunikációs kapcsolatban vannak egymással (GYÖRFFY 2015b: 31, HOFFMANN 1993/2007: 39, E. NAGY 2016b: 153, 2018a: 108, RESZEGI 2015a: 167).

Végül ki kell térnünk a közös névismeret kritériumára is. A névközösség fogalmának kezdeti meghatározásakor többen is úgy vélekedtek, hogy a tagok közel azonos helynévkincsnek vannak birtokában. Az empirikus vizsgálatok aztán árnyalták a fenti, alapvetően intuitív megállapítást, hiszen a vizsgálatok igen jelentős névismereti különbségeket hoztak felszínre. A területiség és a tényleges kommunikációs kapcsolat kritériumainak egyaránt eleget tevő mikroközösségek, pl. az egy azon családba tartozó nyelvhasználók vizsgálata során a kutatók azt tapasztalták, hogy a névközösségek tagjainak névismerete a névállomány összetételét tekintve meglehetősen eltérő lehet. GYÖRFFY ERZSÉBET kutatásában a mikroközösséghez tartozó gyerekek a névanyag 19%-át, a szülő a 35%-át, a nagyszülő pedig a 87%-át ismerte (2018a: 107). A bakonszegi névismereti felmérésem alkalmával a gyerekek a névkincs 49%-át, a szülő az 59%-át, míg a nagyszülő a névanyag 79%-át birtokolta (lásd a 90. oldalon).

Mindezek fényében úgy tekinthetünk-e a közös helynévkincs birtoklására, mint a névközösség kritériumára? Igen, amennyiben ezt nem úgy értelmezzük, hogy az egyes nyelvhasználók névismerete közel azonos mértékű, hanem sokkal inkább úgy, hogy ugyanannak a névkincsnek különböző szegmenséről van tudásuk, és ebben jelentős átfedések is mutatkozhatnak. Mindebből az is következik, hogy egy kistélepülés szinkrón helynévrendszerét a település lakossága által ismert azon helynevek összessége adja, amelyek denotátuma az adott tele-

püléshez tartozik.² Ezt a helyzetet metaforikusan a hálózat-modellel jellemezhetjük: a névközösség egyes tagjainak névismerete egy hálózatot alkot, melynek lazább-szorosabb összefüggéseit tételezhetjük fel.

Az e helyütt kifejtett gondolatokat összegezve meglátásom szerint a névközösség fogalmának meghatározásakor az alábbi kritériumokat tekinthetjük relevánsnak. A névközösség 1. térbelileg értelmeződik, 2. tagjai tényleges kommunikációs helyzetben állnak egymással, 3. tagjai ugyanazon helynévkincs különböző szegmenseit birtokolják. Nagyon fontos azonban hangsúlyozni, hogy a fenti kritériumokat csupán a tényleges névhasználói közösségekre, vagyis a kistelepülés-szintű névközösségekre és az annál kisebb egységekre, a mikronévközösségekre vonatkoztatva tarthatjuk érvényesnek (vö. RESZEGI 2015a: 164, GYÖRFFY 2018a: 108–9). Nyilvánvalóan számolnunk kell emellett településszintű, továbbá nagyobb, ún. makronévközösségekkel is, amelyekre az itt megadott kritériumok aligha lehetnek maradéktalanul érvényesek. A fenti elméleti megalapozásra támaszkodva értekezésemben két névközösség-vizsgálatot adok közre (a II. fejezet 2.7. és 3.5. alfejezetében).

2.2. Kognitív és/vagy mentális térképek

A kognitív és/vagy mentális térkép jellegzetesen interdiszciplináris fogalom: noha gyökerei a pszichológiában keresendők, a nyelvtudomány mellett a földrajztudomány, a térképészet, a szociológia, az antropológia stb. fogalomrendszerében is használatban van. A terminust illetően az egyes tudományterületek egyelőre nélkülözik az egységes elméleti-módszertani hátteret: a fogalompár jelentése igen gyakran tudományterület-specifikus, sőt, más terminusok (pl. értéktérkép, koncepciótérkép stb.) is használatban vannak (ehhez lásd bővebben GYÖRFFY 2018a: 54).

A helynévkutatásban a kognitív szemlélet térhódításának következtében felbukkanó fogalompárt egyes kutatók szinonimaként (pl. HOCHBAUER 2010), míg mások (pl. RESZEGI 2012, 2018) eltérő jelentésű terminusokként értelmezik. Az egyazon tudományterületen belül tapasztalható ingadozó terminushasználat jól mutatja a fogalompár kiforratlanságát. CSÉFALVAVAY ZOLTÁN (1990: 18) és GYÖRFFY ERZSÉBET (2018a: 54) nyomán én magam is különböző jelentésben használom a fogalmakat: kognitív térképen a tér mentális reprezentációját értem, a mentális térkép pedig a kognitív térkép előhívása és aktuális megvalósulása, pl. rajz formájában.

² E megkötést azért látom feltétlenül szükségesnek, mert pl. a szentpéterszegi lakosok mint a magyar beszélők által alkotott makronyelvközösség tagjai nyilvánvalóan sok olyan helynevet ismernek, amelyek területileg nem köthetők Szentpéterszeg határához, pl. *Budapest, Mohács, Kaposvár* (vö. GYÖRFFY 2018: 30). De akár más névközösségek tagjaként is ismerhetnek olyan helyneveket, amelyek nem részei a szentpéterszegi helynévrendszernek: ismerhetik például Berettyóújfalu egyes utcaneveit, pl. *Bercsényi utca, Kossuth utca* vagy a szomszédos Gáborján határneveit is, pl. *Adomány, Lóherés*.

A kognitív térkép fogalmát EDWARD C. TOLMAN használta először a múlt század közepén, amikor is patkányok térérzékelését vizsgálta (1948). Mintegy fél évszázaddal később a DOWNS–STEA szerzőpáros az alábbi definíciót adta közre: „A kognitív térképezés olyan absztrakció, amely magába foglalja azokat a kognitív, illetve mentális képességeket, amelyek segítségével összegyűjtjük, rendezzük, tároljuk, felidézzük, valamint manipuláljuk a körülötünk lévő térre vonatkozó információt.” (DOWNS–STEA 2005: 598). RESZEGI KATALIN szerint a fejünkben meglévő térkép meglehetősen eltér a nyomtatott térképektől: ez utóbbiak ugyanis sokkal részletesegebbek. A kognitív térkép multimodális, azaz több modalitásból származó információk egyaránt részét képezhetik a helyek reprezentációjának, továbbá események, élmények, kulturális ismeretek fűződnek, sőt érzelmek is kapcsolódhatnak hozzá (2018: 171).

A mentális térképezés fogalmát az a gyakorlati alapállás hívta életre, miszerint az embert körülvevő tér a helyben élők mentális térképei révén ismerhető meg a legpontosabban. Az új évezredből számos olyan tanulmányt ismerünk, amely egy-egy város vagy régió mentális térképének elkészítését tűzték ki célul (bővebben lásd GYÖRFFY 2018a: 63). A szocioonomasztika hazai művelői közül mentális térképek közreadására GYÖRFFY ERZSÉBET (i. m. 65–6) és SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA (2017a: 180–182) mellett magam is vállalkoztam (lásd pl. jelen dolgozat II. fejezetének 4.4.1. alfejezetében). Míg azonban kollégáim a rajzoltatás módszerét (vö. GYÖRFFY 2018a: 64) alkalmazták, én a nyelvhasználók által ismert helynevek által jelölt objektumokat jelenítettem meg térképes platformon. E módszertani eljárást joggal illethetné az a kritika, miszerint az így létrejött produktum valójában nem a nyelvhasználó szubjektív mentális térképe, hiszen a térkép megalkotását a kutató végzi el. LETENYEI (2006: 182) azonban hangsúlyozza, hogy olyan mentális térképek, amelyek pusztán a nyelvhasználó mentális téri reprezentációját adják vissza, a rajzoltatás és egyéb más módszerek alkalmazásával nem készülhetnek. A térképkészítés során kialakított kép tehát végsősoron — az alkalmazott módszertől függetlenül — nem a megkérdezettek saját mentális képe, hanem a kutatóé.

2.3. Generációs csoportok

A hazai névismereti vizsgálatokban az adatközlőket négy, életkoron alapuló kategóriába szokás sorolni: 1) 20 év alatti, 2) 21–40 év közötti, 3) 41–60 év közötti és 4) 61 év fölötti korosztály. Ez a korcsoport-besorolás fél évtizeddel ezelőtt, a *Magyar Nyelvjárások* c. folyóirat hasábjain indult útjára (GYÖRFFY 2015b: 10 és E. NAGY 2015a: 36), s a kutatók mindmáig változatlan formájában alkalmazzák. A felosztás kapcsán valamennyien megjegyzik, hogy meglátásuk szerint ezek a korcsoportok jól igazodnak az emberi élet egyes szakaszaihoz (GYÖRFFY 2015b: 10, 2018a: 79, E. NAGY 2015a: 36, 2016b: 154, 2018b: 20, SZILÁGYI-

VARGA 2017b: 83).³ Én magam azonban úgy látom, hogy a legújabb kutatási eredmények fényében érdemes újragondolni, de legalábbis körbejárni a helynév-szociológiában használatos *generációs csoport* fogalmát.

A mindennapi nyelvhasználatban a generáció a szülők és a gyerekeik születése közötti átlagos időintervallumot jelöli (vö. ÉKSz.), ami jellemzően 20–25 évet ölel fel. A szociológia tudományában ezzel szemben MANNHEIM (2000) az alábbi kritériumok szerint határozta meg az egy generációhoz tartozók csoportját: 1.) nagyjából azonos időszakban születnek, 2.) hasonló történelmi-társadalmi közegben nőnek fel, 3.) szocializációjuk során közel azonos hatások érik őket és 4.) a közös élmények hatással vannak későbbi életükre. Megállapításai a társadalomtudományok legkülönbözőbb területein ma is érvényben vannak. A generáció fogalmának meghatározásakor a társadalomtudományok képviselői tehát úgy látták, hogy a biológiai aspektusú, vagyis alapvetően az életkorból kiinduló leírási keret helyett célszerűbb egy szociológiai természetű, azaz az egyének szokásaihoz igazodó generációs csoport-felosztást alkalmazni. Mindezekből pedig óhatatlanul következik az, hogy a helynév-szociológiai vizsgálatokban használt korcsoport-besorolásban is az önkényesen meghúzott, alapvetően biológiai indíttatású határok helyett érdemesebb volna az egyének valós nyelvhasználati tendenciáihoz igazított határvonalakat használni. Ezeket a vonalakat legpontosabban talán maguk az empirikus névismereti vizsgálatok jelölhetnék ki, azonban úgy vélem, hogy a helynév-szociológia keretrendszere egyelőre még kiforratlan ahhoz, hogy ezt a feladatot magára vállalja. Ugyanakkor tekintettel arra, hogy a helynév-szociológia az utóbbi néhány évben egységes elméleti keretrendszerre helyezkedett, s egymással párhuzamosan zajló empirikus vizsgálatok sokaságát hozta, egy majdani, használat alapú korcsoport-besorolás nem tűnik távoli vállalásnak. Mindezekből következően értekezésem II. fejezetében a névismereti vizsgálatok során jobb híján én magam is a fenti korcsoport-besorolást alkalmazom.⁴

2.4. Névváltozatok

Kutatómunkám során az azonos helyet jelölő helynévváltozatok közül egy névhasználati egységnek tekintettem mindazokat, amelyek azonos — vagy egyes esetekben közel azonos — szemantikai tartalmúak. Egy, a Bodaszőlő belterületén húzódó denotátum megnevezésére például az alábbi helynevek vannak használatban: *Vákáncsos utca* ~ *Harmadik dűlő* ~ *Stromfeld Aurél utca*. Minthogy mindegyik megnevezés más-más szemantikai tartalmat fejez ki, ezeket három névhasználati egységnek tekintettem. A falu északnyugati határában lévő

³ Az azonos korcsoport-besorolás alkalmazását a különböző szakmunkákban az összevethetőség, az egymással való diskurzus szándéka motiválta.

⁴ A dolgozat II. fejezetében az egyes korcsoportokra esetenként a *gyerekek*, *fiatalok*, *középkoriak* és *idősek* minősítésekkel utalok.

denotátum megnevezésére használt névváltozatokat (*Bocskai nyiladék ~ Bocskaikerti nyiladék ~ Bocskaikerti út ~ Csalánszállító nyiladék*) ugyanakkor két névhasználati egységnek vettem, hiszen az egyik 'olyan erdei út, amely Bocskaikertbe vezet', a másik pedig 'olyan erdei út, amelyen egykor csalánt szállítottak' szemantikai tartalmat fejez ki.

E módszertani eljárást azért gondolom szerencsésnek, mert egyfelől a lexikális-morfológiai differenciálás alkalmazásával a helynévismereti tendenciák kevésbé volnának megragadhatók, meglátásom szerint ugyanis az, hogy a helynévhasználat lényegi pontjai hogyan alakulnak, leginkább a funkcionális-szemantikai tartalommal van összefüggésben. Másfelől a helynévismereti felmérések során tett megfigyeléseimet emelhetjük ki: amikor például a *Dedő csárda ~ Dedői csárda ~ Dedő-háti csárda ~ Dedő-háti kocsmá* típusú névváltozatok közötti használati különbségeket próbáltam feltárni, azt találtam, hogy a pródi adatközlők ezeket az alaki különbségek ellenére azonos helynévként értelmezik. A helynévismereti interjúk második felében, a felmérés első szakaszában nem említett helynevek kikérdezésekor (lásd alább bővebben az I. fejezet 4.2. alfejezetében) az adatközlők a névlista egymást követő elemeinek hallatán (pl. *Csohosztó* és *Csohosztó-dűlő*) nem értették, miért kérdezek rá — az ő nyelvhasználatukban — azonos nevekre többször is. Visszajelzéseikből egyértelműen kitűnt, hogy az elsőként előforduló névváltozat elhangzásakor adott válaszukat (ti. ismerik vagy nem ismerik a megnevezést) a második névre vonatkozóan is érvényesnek tekintik, s a második kérdésem indokolatlannak tűnik számukra.

Amikor tehát a II. fejezet helynév-szociológiai analíziseiben százalékos adatokat közlök, az adott település szinkrón helynévanyagát tekintem 100%-nak, s ezen belül az azonos denotátumot megnevező, azonos szemantikai tartalmat kifejező névváltozatokat egy névhasználati egységként tartom számon.

3. Elmélet és empiria

A magyar helynévkutatás a kezdetek óta döntően a valós nyelvhasználatból származó adatokra támaszkodott, így pedig nem meglepő, hogy a tudományág számára alapvető és kézenfekvő az empirikus vizsgálatok fontossága. A helynévtan azonban egyúttal az elmélet és a módszer egyensúlyára is törekszik: ezt a vélekedést számos olyan szakmunka megléte alátámasztja, amely helynévtárak összeállítására, majd a gyűjtött helynevek analitikus elemzésére vállalkozik (pl. INCZEFI 1970, HOFFMANN 1984–85, PÁSZTOR 2013a). Az onomasztika — s így a helynév-szociológia — a két tényező egyensúlyának fenntartásával, „az empirikus adatok általánosításával, induktív módon jut el érvényes tipológiai általánosításokig, amelyekhez nemcsak nyelvi, hanem külső, a nyelv működésével kapcsolatos, de nyelven kívüli [...] magyarázatokat keres” (LADÁNYI-TOLCSVAI NAGY 2008: 27, vö. HOFFMANN 2012: 13, HOFF-

MANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 160). Kutatásaim során én magam is törekedtem az elmélet és empiria egyensúlyára: egyes fogalmakhoz — mint pl. a névközösség — alapvetően elméleti, míg más névszociológiai kérdésekhez — mint pl. a nem, életkor szerinti helynévismeret — hagyományosan gyakorlati megközelítéssel szólok hozzá. Fontosnak látom hangsúlyozni, hogy az empirikus vizsgálatok alapvető volta mellett az általánosítás szándéka is tetten érhető munkámban: ez utóbbi során a tapasztalati tényekből kiindulva igyekszem hozzájárulni a napjainkban kialakulni látszó egységes helynév-szociológiai elméleti keret felvázolásához (vö. TÓTH V. 2017: 8).

A LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY szerzőpáros megjegyzi, hogy funkcionális keretben az empirikus adatok ellentmondásait nem fedheti el az elmélet (2008: 23). A helynév-szociológiai kutatásoknak nem célja az ellentmondások elrejtése, mivel azok felszínre hozása és megoldása a szaktudomány fejlődését szolgálja, arra ösztönzően hat. A tudományterület művelői fontos feladatuknak tekintik, hogy a kutatómunka során felmerülő elméleti-módszertani buktatókról számot adjanak: GYÖRFFY ERZSÉBET a vizsgálatait során megmutatkozó módszertani dilemmákat, így pl. a tulajdonnévi státusz megragadásakor felszínre kerülő (2018a: 80–82), SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA pedig többek között a passzív helynévkincs elemeinek körvonalázásakor jelentkező (2017b: 80) bizonytalansági tényezőket taglalja munkájában.⁵ Dolgozatomban én magam is igyekszem rávilágítani saját empirikus kutatásaim főbb buktatóira, s azokat az elméletalkotás során is figyelembe veszem.

4. Valós nyelvhasználatból származó adatok

A funkcionális nyelvelmélet a nyelvi jelenségek leírásakor a valós nyelvhasználatból származó nyelvi adatokra támaszkodik (LADÁNYI-TOLCSVAI NAGY 2008: 23, HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 160). A magyar nyelvre irányuló korábbi helynévgyűjtő munkálatok legfőbb törekvése is éppen az volt, hogy a lehető legautentikusabb forrásból származó, az élőnyelvi interjúk során a nyelvhasználóktól hallott helynévi adatokat gyűjtsék fel és adják közre a kutatók (vö. HOFFMANN 2012: 13). Az így kialakuló névgyűjtési szituációk számos, a helynévismeretre vonatkozó kérdéssel szembesítették a helynévgyűjtőket. SEBESTYÉN ÁRPÁD — személyes gyűjtési tapasztalataiból kiindulva — már az 1960-as években elemezte az egyének névismeretében szerepet játszó tényezőket (SEBESTYÉN 1960, lásd még HOFFMANN 2003: 212). Néhány évvel később ZSOLNAI JÓZSEF (1967) a gyűjtései során felmerülő névismereti kérdések megválaszolására önálló tanulmányt szentelt, s ezzel — megítélésem szerint — már

⁵ PÁSZTOR ÉVA önálló tanulmányt szentelt az élőnyelvi helynévgyűjtések módszertani problémáinak (2013b). E munkáját megszorításokkal ugyan, de a helynév-szociológia tárgykörébe tartozónak tekinthetjük, még akkor is, ha a szerző a szakág legalapvetőbb kérdésfeltevéseit kritika alá véve megállapította, hogy „evidens például az, hogy az idősebbek jóval több nevet ismernek, mint a fiatal korosztály tagjai, vagy hogy a mezőgazdaságban dolgozó emberek névismerete számottevőbb az iparban dolgozókéhoz képest” (i. m. 132).

a múlt század derekán lerakta napjaink modern helynév-szociológiai kutatásainak az alapköveit. ZSOLNAI ugyanis számos ma is releváns kutatási szempontot felvetett: vizsgálta a nem és az életkor összefüggését a névismerettel, s bemutatta a névgyakoriság és az objektumfajták, a területi elhelyezkedés és a névváltozatok összefüggését (vö. HOFFMANN 2003: 212). Az itt említett munkák érdemét aligha csökkenti, hogy akkortájt még nem állt rendelkezésre egységes elméleti-módszertani keret a vizsgálatokhoz, s ebből adódóan a helynév-szociológiai témakörbe tartozó gondolatokat kezdetben „az összefogottság hiánya, a töredezettség, a terminológiai sokféleség jellemezte” (i. m. 211).

A korábbi kutatókhoz hasonlóan magam is a helynévgyűjtési szituációkban találkoztam a névismereti vonatkozások szerteágazó, többféle kérdést felvető problematikájával. A hagyományos helynévgyűjtések és a névismereti kutatások koherenciája napjaink helynév-szociológiai kutatásaiban is alapvetőnek tekinthető: a kialakult metódus alapján a névismereti felmérés előtt élőnyelvi helynévgyűjtés zajlik a vizsgált településeken. Megítélésem szerint módszertani szempontból igen szerencsés, ha a hagyományos helynévgyűjtést végző személye megegyezik a helynévismereti vizsgálatot végzőével: a terepmunka során a kutató betekintést nyerhet a település történetébe, viszonyaiba, az ott élő közösség mindennapjaiba, s az így szerzett ismeretek a névszociológiai felmérés során hasznosnak bizonyulhatnak (vö. KISS J. 1995: 40). Elgondolással ellentétes MARKÓ IMRE LEHEL fél évszázaddal ezelőtt megfogalmazott véleménye, amely szerint nem szükséges feltétlenül, hogy a két munkát ugyanaz a kutató végezze el (1967: 417). Kijelentése mögött minden bizonnyal az húzódott, hogy a névismereti kutatásoktól az akkoriban országos méretet öltő földrajzinév-gyűjtést látta veszélyeztetve (HOFFMANN 2003: 159). MARKÓ egykori aggályaival szemben örömmel konstatálhatjuk, hogy a névismereti felmérések ösztönzően hatnak az 1990-es évek óta megrekedt helynévgyűjtési munkákra is.

4.1. A hagyományos helynévgyűjtés módszere

A hagyományos helynévgyűjtés napjaink helynév-szociológiai vizsgálatainak szerves részét képezi. Fontosságáról GYÖRFFY ERZSÉBET *Helynév-szociológia* című monográfiájában a következőképpen vélekedik: „Egy egyén vagy névhasználó közösség helynévhasználatát és helynévismeretét feltáró munka nulladik lépésének [...] azt tekinthetjük, hogy a kutató egy adott hely összes létező és egykor létezett nevét megpróbálja összegyűjteni” (2018a: 18). A helynévismereti vizsgálatok metódusának taglalásakor tehát az élőnyelvi helynévgyűjtések módszertani jellemzéséből érdemes kiindulnunk még akkor is, ha azok jelentőségéről és menetéről több tucatnyi kutató számot adott már a korábbiakban (pl. SZABÓ T. 1934, 1938, Ké-

zikönyv 1978, SEBESTYÉN 1967, 1986, KÁLNÁSI 1980, ZMFN. 9–15, HOFFMANN–KIS 1996: 5–7, ÖRDÖG 1989, 1997, HOCHBAUER 2009 stb.).

Az élőnyelvi helynévállományok feltárásának jól kialakult módszere van, mely lényegében SZABÓ T. ATTILA munkásságával kezdődően alakult ki, s tudományos viták, eszmecserék révén rögzült viszonylagosan egységes felfogássá (HOFFMANN 2003: 60–61). A legutóbbi évek azonban némi változást hoztak ezen a téren is. Egyfelől a helynevek névszociológiai hasznosítását előtérbe állítva koncepciózusan jelennek meg modern szociolingvisztikai módszerek az élőnyelvi helynévgyűjtések metodikájában (vö. GYÖRFFY 2015b, SZILÁGYI-VARGA 2017b). Másrészt a modern technológia alkalmazásának igényét emelhetjük ki: az informatika nyújtotta lehetőségek megkönnyítik, felgyorsítják a gyűjtött névanyagok feldolgozását (ehhez lásd TÓTH–ZICHAR 2011: 843). Az alábbiakban a saját kutatómunkám során alkalmazott helynévgyűjtési módszert kívánom röviden ismertetni.

Vizsgálataimban a hagyományos helynévgyűjtés első fázisát minden egyes településen a hely- és népességtörténeti vonatkozások feltárása jelentette. Az egy-egy település történetét részletező munkák — melyek olykor erős érzelmi kötődéstől vezéreltek, így általában érdemes kritikusan olvasni azokat — kitűnő kiindulópontot szolgáltatnak ahhoz, hogy a településekről tájékozódjunk.

Egy-egy településre kikerkezve a majdani feldolgozás névszociológiai természetéből adódóan — a hagyományos módszertől eltérően — elsőnek nem feltétlenül a legidősebb, lehetőleg férfi, a határ több pontján földet birtokló lakosokat (vö. SEBESTYÉN 1967: 49, KÁLNÁSI 1980: 79, PÁSZTOR 2013a: 44) igyekeztem megkeresni. Az adatközlők kiválasztásában sokkal inkább arra törekedtem, hogy az ún. névmesterek⁶ bevonásával álljon egybe az adott település névkorpusza. A hagyományos helynévgyűjtés mindegyik településen félig strukturált interjúk keretében (vö. BABBIE 2000: 313–4), a tősgyökeres adatközlők bevonásával történt. Mivel egy-egy falu szinkrón helynévrendszerének a településen élő lakosok által birtokolt teljes helynévlexikont tekintem — amelyet a közösség egyetlen tagja sem ismer a maga egészében —, megítélésem szerint hibás módszertani eljárás volna, ha csupán a legidősebb nyelvhasználók névanyagára korlátozva állítanánk össze a névkorpuszt. Az adatközlőkkel szembeni elsődleges kíváncsi tehát a település névanyagának minél szélesebb körű ismerete, nemre és életkorra való tekintet nélkül. A helynévgyűjtések során minden esetben igyekeztem a fiatalabbakat is kikérdezni. Így került be pl. Bakonszeg helynévtárába a *Spicc*, a péterszegi névkorpuszba pedig a *Peca-gödör* helynév, amelyek elsősorban a fiatalabb lakosok által használt megnevezések.

⁶ A névmesterek olyan nyelvhasználók, akiknek „helynevekben különösen gazdag a mentális térképe, nagyon sok szemantikailag kidolgozott névvel” (HOFFMANN 2012: 22, vö. GYÖRFFY 2015: 31, 2018a: 78).

Igazodva a kor technikai lehetőségeihez, a településekre érkezésem előtt minden esetben nagyméretű lapokra nyomtattam az adott településről készült Google Earth felvételt,⁷ melyet térképként használtam a terepmunka során. Ily módon az adatközlőknek lehetőségük nyílt arra, hogy a nyomtatott térképlapon járják be gondolatban a határt. Azoknak a nyelvhasználóknak azonban, akik kevésbé jól tájékozódnak e térképek alapján, inkább szóbeli iránymutatót adtam. Olyan kérdésekkel igyekeztem kijelölni a beszélgetés irányát, amelyek megválaszolása a mentálisan birtokolt helynévanyag valamennyi elemét felszínre hozza. Az ideális megoldást, a terepen való élőnyelvi gyűjtést az adatközlők nagy száma és e munka meglehetősen időigényes volta miatt nem alkalmazhattam. Egyes esetekben azonban helyszíni terepszemlére is sort kerítettem.

Az élőnyelvi gyűjtések harmadik fázisában a gyűjtött anyagok rendszerezése történt meg: a települések névanyagát szócikk formába rendeztem, majd közre is adtam (E. NAGY 2015b, 2016a, KATONA–E. NAGY 2015). A névtani szakirodalomban jó ideje hagyományozódó eljárás mód szerint a helynévgyűjtés természetes alapegysége a település. Az élőnyelvi terepmunka keretét tekintve „a helynévgyűjtés Pesty Frigyes révén már a 19. században, illetve Szabó T. Attila irányítása mellett a 20. század első felében is leginkább településenként folyt” (PÁSZTOR 2013b: 128). A későbbiekben általánossá váltak a megyei és járási keretekben kiadott kötetek is (pl. BMFN., VeMFN. 1, újabban HBMH. 1), azonban a gyűjtőmunka és a közzététel e kiadványokban is településenként történt. HOFFMANN ISTVÁN megjegyzi, hogy a településenkénti közlés „a valós névhasználati helyzetnek felel meg” (2003: 68). E vélekedésével magam is messzemenően egyetértek, mivel — ahogyan egy későbbi munkájában ő maga is megfogalmazza — „az egyes települések névadási, névhasználati s ebből következően névrendszertani tekintetben is bizonyos értelemben egységnek tekinthetők” (2015b: 376–7). Mindebből szükségszerűen következik az a helynév-szociológiai kutatásokkal szembeni kíváncsúságom, hogy a szakág az empirikus településvizsgálatok révén tárja fel a fenti megállapítás érvényességi feltételeit (i. m. 377).

⁷ E módszertani eljárás a magyar helynévkutatástól nem idegen: a HBMH. 1 (2015) kötet közlétevéi a jelenkori névanyag gyűjtése során, PÁSZTOR ÉVA pedig Hajdúnánás helyneveinek gyűjtésekor (2013a: 44, 2013b: 132) alkalmazta a Google Earth nyomtatott űrfelvételeit. A módszer nagy előnye a hagyományos térképekkel szemben, hogy e térképszelvények „a műholdképek révén a terület domborzatát és vízrajzi viszonyait is hűen tükrözik”, s ezáltal az egyes helyek lokalizációjában is segítenek (PÁSZTOR 2013b: 44). A műholdképen másrészt „nemcsak a külterület domborzati alakzatai, de a belterület különböző építményei is beazonosíthatóak [...]. Olvasásukhoz nem szükségesek a hagyományos térképolvasáshoz nélkülözhetetlen alapismeretek. Ha az adatközlő közepesen fejlett térlátással rendelkezik, akár pillanatok alatt betájolhatja az azonosítandó területet. A viszonylag fejlett térlátás azért mindenképp szükséges a dekódolásukhoz, mert az ilyen térképeken egy szokatlan nézőpontból, felülnézetből látjuk az amúgy ismerős helyeket.” (HOCHBAUER 2009: 95).

4.2. A helynévismereti felmérés módszere

A hagyományos helynévgyűjtés eredményeképpen összeállt névkorpusz ismeretét szóbeli interjúk során mértem fel. Az interjúk előtt minden esetben rögzítettem az adatközlők alapvető személyi adatait (nevét, nemét, életkorát, iskolai végzettségét), foglalkozását és etnikai hovatartozását. A vizsgálatba bevont lakosok kiválasztásakor mindegyik településen figyelemmel voltam a nemek kiegyenlített aránya mellett a foglalkozások lehető legnagyobb mértékű sokféleségére is: állattenyésztő, közmunkás, őstermelő, pedagógus, takarító, tanuló, útépítő, varrónő, webmester stb. foglalkozású lakosokkal egyaránt beszéltem. A helynévismereti felmérés adatközlőinek körébe is igyekeztem bevonni bizonyos tekintetben hivatásos névismerőket, így jutottam el többek között postás, vadász, gátőr foglalkozású lakosokhoz: az ő munkájukhoz bizonyos helyfajtákat jelölő helynevek ismerete a másokénál jóval meghatározóbb módon hozzátartozik. A névismereti vizsgálatok során olyan adatközlőket is kikérdeztem, akik nem helyben születtek. A pródi lakosok közül például elkészítettem a felmérést egy olyan adatközlővel (54 éves férfi), aki hat éve él a faluban. Helynévismeretéről a II. fejezet 4.4.1. alfejezetében szólok.

A névismereti interjúk minden esetben kötetlen beszélgetéssel indultak a határ, majd a belterület neveiről. Képzletben a táj egy-egy szegletére navigáltam adatközlőimet, s kértem, hogy sorolják fel, milyen helyek vannak arrafelé. Ezt követően kiindulópontként jelöltem meg a saját utcájukat, s arra kértem őket, hogy onnan gondolatban elindulva mutassák be a falut. Az interjúk második felében valamennyi adatközlőmet megkérdeztem az interjú során nem említett helynevekhez fűződő névismeretéről is, a kikérdezés módszerét alkalmazva.

A helynévismereti felmérés harmadik szakaszát a gyűjtött anyagok rendszerezése jelentette. Ebben a munkafázisban a gyűjtés során Excel-állományokba rendezett információk feldolgozása és kiértékelése történt meg. A helynévismereti vizsgálataim során használt módszer megítélésem szerint minden tekintetben megfelel annak a kívánalomnak, hogy „az eljárás kvantifikálható, megismételhető és összemérhető” legyen (GYÖRFFY 2018a: 18).

Ehelyütt végezetül arra is feltétlenül szükséges kitérni, hogy mit értek helynévismereten: a felmérések alkalmával csupán akkor vettem bizonyosnak, hogy a nyelvhasználó ismer egy-egy helynevet, ha lokalizálni is tudta azt. Ez lényegében megegyezik a ZSOLNAI-féle aktív névismeret fogalmával (1967). Minden más esetben — pl. ha már hallotta ugyan a nevet, de nem tudja lokalizálni, továbbá, ha sosem hallotta azt — azt jegyeztem fel, hogy a nyelvhasználó nem ismeri a megnevezést, azaz a passzív helynévkincs elemeihez fűződő névismeretre nem voltam tekintettel.

5. Tipológiai vonatkozások

A tipológiaalkotás, a tipologizálás szándéka a funkcionális nyelvészet fontos jellemzője, mivel az irányzat szem előtt tartja a motivált forma-funkció kapcsolatok feltárását, s ez leginkább tipológiai keretben valósítható meg (LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY 2008: 22, HOFFMANN 2012: 12). „A valós használatú (empirikus) adatokból induktív módon nyert tipológiai általánosításokhoz a funkcionális szemléletű tipológia nemcsak nyelvi, hanem külső, azaz a nyelv működésével kapcsolatos, de nyelven kívüli magyarázatokat is keres.” (HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 159, vö. LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY 2008: 27).

A munkámban fellelhető tipológiai szándék az alábbi két törekvésben nyilvánul meg leginkább. Egyfelől vállalkozom annak a mindmáig kiaknázatlanul maradt problémakörnek a körbejárására, hogy miként tárhatjuk fel és vonatkoztathatjuk egymásra a helynevek nyelvi-névrendszertani és lélektani-névszociológiai kapcsolatát. E kérdés fontosságára LŐRINCZE LAJOS már a múlt század derekán ráirányította a figyelmet: „jogosnak és szükségesnek tartjuk egy [...] névélettani vizsgálat megkísérlését, amelynek a középpontjában [...] a földrajzi neveknek [...] az élettal való kapcsolata áll: célja rekonstruálni azt a lélektani helyzetet, embernek és tájnak azt a kapcsolatát, amely a földrajzi nevek különböző formái keletkezésének alapja, kutatni a változások, elmúlások okait, megállapítani azok törvényszerűségeit” (1947: 4). A szerző a nevek keletkezésének, változásának és elmúlásának mozzanatait állítja tehát munkájának homlokterébe, azaz valójában nem helynévhasználati kérdéseket feszeget, hanem a helynévadás kognitív hátterét tárja fel. Mindebből pedig szükségszerűen következik, hogy rendszerezésére elsősorban mint hagyományos helynév-tipológiára kell tekintenünk még akkor is, ha az markáns lélektani hátteret kapott (vö. HOFFMANN 2012: 12, HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 160). E két kutatási vonulat azonban jól korrelál egymással: HOFFMANN ISTVÁN a névhasználati vizsgálatok fontosságát hangsúlyozva megállapítja, hogy azok eredményei a névkeletkezésre vonatkozó ismereteinket is gyarapíthatják (2015a: 18).

A tipológiai törekvés megnyilvánul másrészt abban a szándékomban is, hogy dolgozatommal hozzájáruljak egy egységes helynév-szociológiai elméleti keret tartalmának kitöltéséhez, árnyalásához. GYÖRFFY ERZSÉBET hasonló célokat fogalmaz meg monográfiájában: „Munkám [...] egy olyan átfogó szocioonomasztikai elméleti modell kidolgozására irányul, amely keretet nyújthat a helynevek ilyen szempontú vizsgálatához” (2018a: 7). Ahogyan arra *Kitekintés* c. záró fejezetében maga a szerző is utal, e programadó munka nem aknáz ki minden helynév-szociológiai vizsgálati lehetőséget (i. m. 135). Meglátásom szerint a tudományterület fejlődését az ösztönözheti leginkább, ha a hasonló elméleti-módszertani keretre támaszkodó, egymásra vonatkoztatható helynév-szociológiai kutatások (GYÖRFFY ERZSÉBET munkái

mellett SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2017a, 2017b, 2018) — az adatgyűjtés- és feldolgozás újfajta módszereinek kidolgozásával, továbbá a helynév-szociológia teljes fogalmi hálójának és kutatási keretének kimunkálásával — közösen, egymással mintegy dialógusba lépve jelölik ki a kutatási terület főbb sarokpontjait (vö. HOFFMANN 2015a: 18).

6. Nyelven kívüli tényezők figyelembevétele

A funkcionális nyelvelmélet egy-egy nyelvi jelenség leírását nyelven kívüli, külső magyarázatokra hivatkozva hajtja végre (LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY 2008: 23). A nyelvet az ember világról való tudásába ágyazva vizsgálja, méghozzá azzal a szemlélettel, mely szerint „a beszélők a nyelvi tudás felépítését és működtetését, a nyelvi szerkezetek létrehozását és a velük való közlést” számos nyelven kívüli tényező együttes működtetésével képesek végrehajtani (i. m. 24). Dolgozatomban én magam is alapvetően nyelven kívüli szempontokból kiindulva igyekszem értékelni az egyének helynévismeretét. Vizsgálataimban tekintettel vagyok arra a körülményre, hogy az egyén a nyelvelsajátítás során tesz szert helynevekre, a társas interakciók révén ismeri meg és sajátítja el azokat.

A nyelven kívüli szempontok figyelembevétele régóta jellemző a hazai névkutatásra: a nyelvi jelenségek jellemzése során az onomasztika a szociolingvisztika módszereit felhasználva támaszkodik nyelven kívüli magyarázatokra, többek között a nyelvhasználók demográfiai, szociológiai jegyeire. Elméleti érvényességgel és általánosan jellemző ez a modern helynév-szociológiai kutatásokra, azonban e szempontok már a korai szociológiai aspektusú munkákból is felsejlenek.⁸ Helynévismereti vizsgálatok során több kutató is értékelte a nyelvhasználók névismeretét a nem és az életkor figyelembevételével (ZSOLNAI 1967, TÓTH L. 1974a, 1974b, SZATHMÁRY 1985), HOFFMANN OTTÓ pedig etnikai szempontot középpontba állítva jellemezte a cigányok névalkotásának jellegzetességeit (1989). E helyütt említhetjük meg továbbá KOVÁTS DÁNIEL tanulmányát, amely a helynevek társadalmi érvényességének kérdését kisebb csoportosulásokra (pl. az egy lakótelepen élő gyerekekre) vonatkozóan kutatta (1981). HOFFMANN ISTVÁN arra is rámutat, hogy a szociolingvisztika inspiráló hatása elmarad a névkutatás számára kínálkozó lehetőségektől, aminek az lehet elsősorban az oka, hogy „az onomasztika főleg a nevek keletkezésére, nem pedig a használatára fordította a figyelmét” (2015a: 18). A funkcionális nyelvészet e két jelenséget egységében szemléli.

⁸ Mindez tovább erősíti azt a korábban tett megállapítást, amely szerint a funkcionális nyelvészlelet — nem deklaráltan ugyan, de — már a múlt század közepétől jellemezte a magyar helynévkutatást.

II. Helynév-szociológiai vizsgálatok négy Hajdú-Bihar megyei településen

1. A helynévtárak felépítése és a szócikkek szerkezete

A négy település jelenkori helynévanyagát szócikkekbe rendezve, a Hajdú-Bihar megye helynevei 1. kötetének szerkesztési elveihez igazodva adom közre. A névadatokat a megnevezett objektumok szerinti elrendezésben tárgyalom, vagyis az egyazon helyhez tartozó valamennyi helynévváltozatot együtt mutatom be. Így például a Pród belterületének nyugati részén húzódó út megnevezésére használatos *Elek dűlő*, *Elek Zsiga (bácsi) dűlő*, *Halom dűlő*, *Pródi-halom dűlő* és *Oláh Jakab utca* névváltozatok — a közöttük lévő lexikális különbségek mellett is — azonos egységbe, ún. leíró szócikkbe kerülnek. Ez azért szerencsés eljárás, mert így az adott objektumra és a megnevezéseire vonatkozó valamennyi információt együtt láthatjuk.

A leíró szócikkekben szereplő, a címszótól lexikális vagy morfológiai tekintetben eltérő névváltozatokat a névtár megfelelő betűrendi helyén utaló szócikkekben is feltüntettem. A fenti példánál maradva: mivel a leíró szócikk címszava (a helybeli lakosok közt széles körben ismert) **Elek dűlő**, ezért **Elek Zsiga (bácsi) dűlő**, **Halom dűlő**, **Pródi-halom dűlő** és **Oláh Jakab utca** lásd **Elek dűlő** típusú utaló szócikkek szerepelnek a pródi névtárban.

A leíró szócikkek három nagyobb egységből állnak, amelyek gondolatjellel különülnek el egymástól. A címszót⁹ az adatközlő rész követi, amelyben az élőnyelvi gyűjtésekből származó helynévadatok szerepelnek nyelvjárási alakjukban,¹⁰ egyszerűsített fonetikai lejegyzéssel. Az egyes névváltozatokat tilde jel (~) választja el egymástól. Az élőnyelvi adatok sorrendjét leginkább a használati gyakoriságuk határozza meg. Ha azonban a variánsok között e tekintetben nincs jelentős eltérés, akkor a névszerkezet szempontjából szorosabban összetartozó alakok kerülnek egymás mellé. Az adatközlő részt olykor a helyről és a névről szóló, a helybeli lakosoktól származó szövegek közlések színesítik (pl. a szentpéterszegi névtár **Fényes** címszavú szócikkében: *Fényes-dűllőü, szurkos terület, fekete főüd, oszt ragyog, mint a szurrok*). E szövegrészeket virgulával (,) választom el a helynevektől.

Az adatközlést az objektumra és a megnevezéseire vonatkozó információk összessége, vagyis a szócikk leíró része követi. Ennek az egységnek az elején minden esetben megadom a hely fajtáját és a pontos lokalizációját. A bakonszegi névtár **Miragy** címszava alatt például az alábbiakat olvashatjuk: „Nagy kiterjedésű szántóföld a falu északi határában, a Kálló és a

⁹ A címszavak helyesírásában — a HBMH. 1 kötetéhez hasonlóan — az akadémiai szabályozás szerint jártam el (vö. FÁBIÁN–FÖLDI–HÖNYI 2010).

¹⁰ Szem előtt tartva dolgozatom elsődleges tematikáját, a helynévadatok és az élőnyelvi közlések lejegyzésekor az erre a területre jellemző nyelvjárási sajátosságok közül csupán a két legmarkánsabb jegyet, a diftongusos ejtést, valamint az í-zést jelöltem.

Csárda-hát közelében fekszik”. A leíró rész második egységében az objektum történetére vonatkozó információk és bizonyos esetekben névmagyarázatok állnak.

A szócikkek végén az egyes denotátumokat jelölő helynevek ismeretére vonatkozó megjegyzések kapnak helyet. Ebben az egységben legtöbbször — a szöveg monotóniájának elkerülése, továbbá a könnyebb összevethetőség céljából — nem pontos százalékos adatokkal, hanem sokkal inkább hozzávetőleges arányokkal fejezem ki az egyes névhasználati egységek ismertségi fokát, pl. az adatközlők kétharmad része által ismert helynév.

A különböző objektumokat jelölő azonos alakú neveket külön szócikkekben mutatom be, és számozással különítem el egymástól, pl. **Kovács-tanya 1.**, **Kovács-tanya 2.** Az azonos utalószócikkeknél élek az összevonás lehetőségével, pl. **Remete** lásd **Kocsma**, **Remete-tó**. Az egyes települések névtára a bel- és a külterületi helynévanyagot szemléltető térképlapokkal zárul.

2. Helynév-szociológiai analízis Szentpéterszeg helynevei alapján

2.1. Településtörténeti háttér

Szentpéterszeg Hajdú-Bihar megye déli részén, a Berettyóvidéken, a folyótól északra fekszik. Az 1111 lakost számláló magyarok lakta falu lakosai túlnyomórészt református vallásúak. Szentpéterszeg a Berettyóújfalui járáshoz tartozik, északon Tépével, keleten Gáborjánal, nyugaton Berettyóújfaluuval határos. Déli szomszédjától, Váncsodtól a Berettyó mint természetes határvonal választja el. Területe mintegy 2500 hektár. Népességszáma és területének mérete alapján a kisebb alföldi és az átlagos méretű bihari települések között tartjuk számon. Szentpéterszeg — vagy ahogyan a helybeli lakosok említik, *Péterszeg* — megtelepedésétől kezdve napjainkig Bihar megyéhez tartozott (MÓDY 1996: 73, ehhez lásd még TÓTH V. 2008: 99).

Noha a falu nevének első említése a 13. századra datálható, a régészeti források tanúbizonyosága alapján már a 11. században lakott falu lehetett (MÓDY 1996: 85). A kora Árpád-korban a határában feküdt Gáp, amely később elnéptelenedett, majd nem népesedett be újra, s ennek következtében a 15. századra teljesen beolvadt Szentpéterszegbe (i. m. 86). Az első írásos említések alapján a településnév kezdetben *Szentpéterszege* alakban élt [1285: *Scenpeturzegy* (ZO. 1: 63, Gy. 1: 670, Cs. 1: 624, J. 353), 1311: *Scenhpeterscegyu*, p. (Gy. 1: 670, J. 353), 1405, 1443, 1460, 1476: *Zenhpeterzege* (HédO. 1: 129, Cs. 1: 624, J. 353, ComBih. 312), 1411: *Sentpetersege* (ComBih. 312)], majd a jelölt birtokos jelzős szerkezet jelöletlenre változott [1552: *Peterszögh* (BÉL 1723: 87), 1587: *Zenhpeterzegh* (ComBih. 312), 1598: *Zentt Peterzegh* (D. 134)] (TÓTH V. 2008: 104–105). A név eredetét az magyarázza, hogy a Berettyó fattyúágának kanyarulatánál épült falu ősi templomát Szent Péter tiszteletére szentelték fel (FNESz., RÁCZ A. 2007: 267, MEZŐ 1996: 185, 2003: 378).

A 15. század utolsó harmadában a debreceni uradalomhoz tartozott, birtokosa Corvin János volt. Egy évszázaddal később Ghiczy Péter volt a földesura (MÓDY 1996: 86). A 17. század végén a török kiűzését követően a helyreállított váradi püspökség mind több szentpéterszegi birtokot igyekezett megszerezni (VARGA GY. 1996: 90). A káptalani és a falusi földeket a falu határában a 19. század közepén különítették el. A legelők ekkor még közös használatúak voltak, így a falu csordája szabadon járhatott az uradalom legelőin is. Hasonlóan nagy szabadságot élvezhettek a halászok, nádvágók, gyűjtögetők, csikászok is (i. m. 91). Szentpéterszegre a 19. század közepétől egy bő évszázadon át lassú, de egyenletes népességnövekedés volt jellemző. A 20. század elején mintegy 1800 lakosa van. E növekvő tendenciát az 1950-es évek végén országos méretet öltő téesszervezés akasztotta meg: ennek s a mező-

gazdaság gépesítésének következményeként lakosai tömegesen hagyták el a Berettyó menti falvakat (PAPP A. 1996: 23, ehhez lásd még KOVÁCS Cs. 2013).

A Berettyóvidék az 1850–1870 között zajló folyószabályozások előtt mocsaras, lápos ártér volt (PAPP A. 1996: 11, VARGA 1996: 89). Igen szembetűnő természetföldrajzi jelenség, hogy a vízszabályozás ellenére a folyó többnyire náddal benőtt holtágai a falu határában a múlt század közepéig élő ereket, lápokot, laposokat képeztek. E táji-természeti adottságok alapjaiban határozták meg Szentpéterszeg határszerkezetét, ebből adódóan pedig az ott élők életformáját és gazdálkodási lehetőségeit (VARGA 1996: 89). Péterszeg határában két jelentős folyókanyarulat tűnik fel: a tágasabb északi, valamint a — faluhelyet szolgáltató — jóval zártabb déli sziget egy-egy földnyelvet fog közre (RÁ CZ Z. 1996: 135–136).

A táj régi vízrajza olyan nagy hatással volt a falu szerkezetére, hogy anélkül alig érthető meg a településszerkezet. Az egykori vízállásos területeket, folyómedreket — melyek jól láthatók pl. a katonai felmérések térképein (MKFT., HKFT.) — a telkek és utcák gondosan elkerülték, s a falurészek jellemzően ma sincsenek beépítve (RÁ CZ Z. 1996: 125, 135). A telkszerkezet „a régebbi falurészek mocsári halmaz jellegű, az újabban létesült falurészek szabályos sakktáblás-utcás elrendezésű” (VARGA 1996: 103).

A falu mindenkori lakói számára elsősorban a szántóföld jelentette a vagyont, így nem meglepő, hogy Szentpéterszegen a középkor óta az ekés földművelés volt a megélhetés alapja. A gépi alapú földművelés csupán az 1950-es években vette át a szerepet a kézi vontatású mezőgazdasági eszközöktől (i. m. 108). A település aktív lakosságának egy része napjainkban a szomszédos Berettyóújfaluba jár dolgozni.

2.2. Onomasztikai háttér: Szentpéterszeg helynevei

Ady Endre utca *Adi Endre utca ~ Csürhejárás.* — Utca a belterületen, mely a Fekete Borbála utcából nyílik. *Csürhejárás*-nak is hívják, mivel egykor ezen az úton hajtották ki a falu állatait a Legelőre. Az *Ady Endre utca* hivatalos név. — Az *Ady Endre utca* nevet az adatközlők 90%-a ismeri. A *Csürhejárás* is általánosan ismert: az adatközlők kétharmada ismeri, azonban a hivatalos névhez képest az első és a második korcsoportban valamivel kevésbé elterjedt.

Akácfa utca *Akácfa utca.* — Utca a belterület északnyugati részén, mely a Fekete Borbála utcát és a Rákóczi utcát köti össze. Hivatalos név. — Valamennyi korcsoportban ismert megnevezés. A legtöbb gyermek korú adatközlő névkincsébe az utcában található játszótér miatt kerülhetett be. A nyelvhasználók 84%-a által ismert megnevezés.

Arany János utca *Arany János utca.* — Utca Szentpéterszeg belterületén, mely a Fekete Borbála utcát és a Kossuth utcát köti össze. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 70%-a ismeri.

Bába-lapos *Bába-lapos.* — Környezeténél alacsonyabban fekvő, mocsaras terület a falu nyugati határában, az Újfalusi-határ mellett, nem messze a Külső-Csohosztótól. A helybeliek tudomása szerint *Bába* családnevűek sosem éltek a faluban. — A nevet mindössze 10 adatközlő ismeri. Az első két korcsoport számára teljesen ismeretlen, s a harmadik korcsoportban is csupán egy adatközlő által ismert.

Bacsó Béla utca *Bacsó Béla utca.* — Utca a belterület északnyugati részén, mely a Rákóczi utcából nyílik. Az utca Bacsó Béla újságíróról kapta a nevét. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet az adatközlők 90%-a tudja lokalizálni.

Bartók Béla utca *Bartók Béla utca ~ Bartók utca.* — Utca a belterület északi részén, mely a Petőfi utcát és a Dobó utcát köti össze. Hivatalos név. — Noha a nevek ismerete mindegyik korcsoportra kiterjed, összességében az adatközlőknek csupán a harmada által ismertek.

Bagdi-dűlő *Bagdi-düllőü.* — Dűlőföld a falu északi határában, a Csohosztó mellett. A szomszédos Berettyóújfaluban élnek *Bagdi* családnevűek. — Az első nemzedéki csoport számára ismeretlen nevet az adatközlők harmada ismeri.

Bagdi-lapos *Bagdi-lapos.* — A Bagdi-dűlő alacsonyabban fekvő, vízjárta része. — A megnevezés az első korcsoport számára ismeretlen. Összességében az adatközlők harmada ismeri a nevet.

Békás *Bikás ~ Bíkás-lapos ~ Bíkás-düllőü.* | *Egybefüggő legelő vóút egykor, abba vóút egy lapos, abba mindig kuruttyoltak a bikák, oszt úgy nevezték el Bíkás-düllőünek.* — Egykori vizenyős legelő, ma szántóföld Szentpéterszeg északnyugati határában, a Csohosztó mellett.

Esős időben vízállásos. — A *Békás*, továbbá a fajtajelölő utótaggal ellátott *Békás-lapos* és *Békás-dűlő* ismerete valamennyi korcsoportra jellemző: csaknem az adatközlők fele által ismert.

Békás-dűlő lásd **Békás**

Békás-lapos lásd **Békás**

Béke utca *Béke utca*. — Utca a belterület központjában, mely az Arany János utcát és az Alkotmány utcát köti össze. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő utcanevet a nyelvhasználók 80%-a ismeri.

Belső-Csohosztó *Belső-Csohosztó*, *-n*. — Szántóföld és nádas Szentpéterszeg északi határában. A Csohosztó déli, a falu belterületéhez közelebbi része. — A dűlőföldnevet az adatközlőknek csupán a negyede ismeri.

Belső-Karácsony-szállás *Belső-Karácsony-szállás*. — Egykori külterületi lakott hely, ma szántóföld a falu északi határában, a Kálló mellett, mely a Külső-Karácsony-szállástól délre, a falu belterületéhez közelebb található. — Az első korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlőknek csupán a negyede ismeri.

Bem utca *Bem utca* ~ *Hajnal utca*. — Utca a falu belterületének délkeleti részén, mely a Kossuth utcából nyílik. Keleti fekvése miatt hívják *Hajnal utcá*-nak is. A *Bem utca* hivatalos név. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő hivatalos nevet az adatközlők 90%-a ismeri. A népi megnevezés jóval szűkebb körben ismert: az első nemzedéki csoport számára teljesen idegen nevet a második korcsoport tagjai közül is csupán egy adatközlő ismeri. Összességében a nyelvhasználók negyede ismeri a megnevezést.

Berettyó *Berettyó*. — A település déli határában található természetes medrű folyó, melynek egykor rendkívül kacskaringós medrét a 19. században szabályozták. Számos, a folyószabályozásból visszamaradt holtág visel ma is nevet a falu határában: *Horgas-ér*, *Ó-Berettyó*, *Orsolya*. — Valamennyi adatközlő ismeri a nevet.

Bocskai István utca *Bocskai István utca* ~ *Bocskai utca*. — Rövid kis utca Szentpéterszeg belterületének északkeleti részén, mely a József Attila utcát és a Dobó utcát köti össze. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoport által ismert utcaneveket az adatközlőknek csaknem a fele ismeri.

Bombagödör *Bombagödör* ~ *Bomba-lapos*. | *A háború előtt lelöktek egy bombát odaja, oszt lett egy nagy gödör a Színáskerbe, ma is megvan*. — A Káptalan-tanya területén található mélyebb gödör. A helybeliek szerint a második világháborúval hozható kapcsolatba. — Az első korcsoport számára teljesen ismeretlen neveket a nyelvhasználók 19%-a ismeri.

Bomba-lapos lásd **Bombagödör**

Cigány-gödör lásd **Homokgödör**

Csendes temető lásd **Ócska temető**

Csere utca *Csere utca ~ Malom zug.* — A Kossuth utca része, mely a Nép utcától az utca déli végéig tart. A *csere* a vidéken 'cserfákból álló erdő' jelentésben használatos (HBMH. 1: 15). Hívják *Malom zug*-nak is, mivel egykor malom állt az utca végében. — A *Csere utcá*-t csak a 41 év felettek körében ismerik néhányan (a nyelvhasználók 16%-a). A *Malom zug* valamivel ismertebb: az első két korcsoport egy-egy adatközlője mellett a további korcsoportok 10-10 adatközlője ismeri a nevet (vagyis a nyelvhasználóknak mintegy a negyede).

Csere-zug *Csere-zug.* — Az Orsolya kanyarulata melletti hátság terület Szentpéterszeg keleti határában, a Gáborjáni-határ közelében. A *csere* a vidéken 'cserfákból álló erdő' jelentésben használatos (HBMH. 1: 15). — A név a gyerekek számára ismeretlen, s összességében a nyelvhasználók 40%-a által ismert.

Csohosztó *Csohosztó, -n ~ Csohosztó-dűllő.* — Szántó és kaszáló a falutól északra. Két részét, a Kis- és Nagy-Csohosztót nádas választja el egymástól, melyen egykor nádkitermelés folyt. A *csohos ~ csuhos* földrajzi köznévi más vidékeken 'mély fekvésű, nádas, vizes hely' jelentésű (vö. FKnT.), ezen a területen azonban nem használatos. Az egykor *-tó* utótagú helynév eredeti jelentése mára elhomályosult. — A valamennyi korcsoportban ismert neveket az első két csoportból csupán négyen ismerik. A 41 felettek körében azonban jóval elterjedtebbek, s így összességében a nyelvhasználók 38%-a által ismertek.

Csohosztó-dűlő lásd **Csohosztó**

Csonka-dűlő *Csonka-dűllő. | Csonka-dűllő, mer az nem nagy tábla.* — Szántó föld Szentpéterszeg nyugati határában, a Sóút-dűlő mellett. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók harmada ismeri.

Csürhejárás lásd **Ady Endre utca**

Dancsházi-tanya *Dancsházi-tanya. | Gáborjány alatt vóut Dancsházi Károj, újfalusi ember, azé vóut a tanya, oszt azír híják így.* — Egykori kastély és istálló Szentpéterszeg határában, mely még a tévesztés előtt megszűnt. — A nevet az adatközlők 37%-a ismeri. A 41 év felettek körében jóval elterjedtebb.

Dinnye-lapos *Dinnye-lapos.* — Alacsonyabban fekvő terület a falu északnyugati határában. Egykor bizonyára dinnye termesztésére használt föld lehetett. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet az adatközlők negyede ismeri. A 41 év felettek körében jóval elterjedtebb.

Disznós-hát *Disznós-hát.* — Egykor a csürhe deletetésére használt terület, ma szántó föld Szentpéterszeg északkeleti határában, mely a Káptalan-tanya része. A nyugatra eső részét

Nagy-, a keletre esőt pedig *Kis-Disznós-hát*-nak hívják. — A név ismerete minden korcsoportra kiterjed: a nyelvhasználók 44%-a által ismert.

Dobó utca *Dobó utca*. — Utca a belterület északkeleti részén, mely a Bartók Béla utcát és a Köztársaság utcát köti össze. Hivatalos név. — Az utcanév minden korcsoportra kiterjed, s összességében a nyelvhasználók 41%-a által ismert.

Dózsa utca *Dózsa utca*. — Utca a belterületen, mely a Fekete Borbála utcát és a Köztársaság utcát köti össze. Hivatalos név. — Az adatközlők 92%-a által ismert nevet a gyerekek elmondása szerint azért ismeri csaknem mindenki, mert az utcában található a távolsági buszok megállóhelye.

Dudás *Dudás*. — Földterület a falu északkeleti határában, mely a Tejfölös-dűlő és a Tó mellett terül el. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet összességében a nyelvhasználók 54%-a ismeri. Az első két korcsoportból csupán 4-4 adatközlő ismeri a nevet.

Dudás-tanya lásd **Turzó tanyája**

Eligáj *Eligáj ~ Eligáj-düllőü*. — Nagy kiterjedésű földterület, részben erdő és szántóföld Szentpéterszeg délkeleti határában, mely a Berettyó és az Ó-Berettyó által alkotott zugban terül el. A névadás hátterét nem ismerjük, talán az *Aligáll* típusú nevekkel hozható összefüggésbe. — A neveket a nyelvhasználók fele ismeri. Korcsoportonként előrehaladva egyre ismertebb megnevezések.

Eligáj-dűlő lásd **Eligáj**

Erdő *Erdőü ~ Erdőü-düllőü*. — Egykori erdő, ma szántóföld a település keleti határában, az Orsolya mellett. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő neveket a nyelvhasználók negyede ismeri.

Erdő-dűlő lásd **Erdő**

Fahíd *Fahíd*. — Egykori ideiglenes híd Szentpéterszegtől délre a Berettyón, melyet rendszerint tavasszal raktak le, majd ősszel, a földmunkák végeztével felszedtek. Mintegy húsz éve a folyó túloldalán lévő péterszegi földeket Váncsodhoz csatolták, s azóta nincs szükség az átjárásra. A hidat egykor tartó cölöpök ma is megvannak. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő megnevezést a nyelvhasználók 61%-a ismeri. Korcsoportonként előre haladva egyre nagyobb a név ismerete.

Farda-dűlő *Farda-düllőü ~ Farda, -ánál*. — Egykori kaszáló, ma szántóföld a falu északnyugati határában, a Sós-kút mellett. A névadás indítékát nem ismerjük. — Az első két korcsoport számára ismeretlen dűlőneveket a nyelvhasználóknak csupán a 13%-a ismeri.

Farda lásd **Farda-dűlő**

Fekete Borbála utca *Fekete Borbála utca ~ Vörös Hadsereg utca.* — Utca a belterületen, mely az Újfalusi út folytatása. Korábban *Vörös Hadsereg utca* volt a hivatalos neve. Az utca mai hivatalos nevét a falu szülöttéről kapta, aki tanító és festőművész volt. — A *Fekete Borbála utca* minden adatközlő által ismert utcanév. A *Vörös Hadsereg utca*-t is csaknem mindannyian (94%) ismerik.

Fényes *Fényes, -en ~ Fényes-düllőü./ Fényes-düllőü, szurkos terület, fekete főüd, oszt ragyog, mint a szurok.* — Szántó föld Szentpéterszegtől délnyugatra, az Újfalusi-határ mellett. — Az első korcsoport számára ismeretlen neveket a második nemzedéki csoport tagjai közül is csupán hárman ismerik. A nyelvhasználók egynegyed része által ismert helynevek.

Fényes-dűlő lásd **Fényes**

Fő utca lásd **Kossuth utca**

Gáborjáni-határ *Gáborjáni-határ.* — Szentpéterszeg és Gáborján határterülete. — Néhány gyerek kivételével minden adatközlő által ismert megnevezés.

Gáborjáni út *Gáborjáni út.* — A szomszédos Gáborjában vezető út a falu keleti határában. — Az első két korcsoport néhány nyelvhasználójától eltekintve mindenki által ismert helynév.

Gríz-föld *Griz-főüd.* — Szántó föld a falu nyugati határában, melynek egy része átnyúlik az Újfalusi-határba. — A nyelvhasználók 39%-a által ismert név. Az első korcsoport számára ismeretlen nevet a további korcsoportokon időben előre haladva egyre többen ismerik.

Gödörpart lásd **Köztársaság utca**

Gúnár-hát *Gúnár-hát.* — Vizenyős szántó föld Szentpéterszeg nyugati határában, az Imre-lapos és a Gólya-lapos szomszédságában. A helybeliek szerint a név előtagját az magyarázza, hogy itt szállnak le a vízimadarak. — A név a gyerekek számára ismeretlen. A további korcsoportokon időben előre haladva egyre többen ismerik a megnevezést: összességében a nyelvhasználók 26%-a.

Gyep *Gyep.* — Egykori kaszáló, ma részben szántó föld, mely a Bagdi-dűlő és a Karácsony-szállás között fekszik. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a fiatalok közül is csupán egy nyelvhasználó ismeri. Az adatközlők 29%-a által ismert megnevezés.

Hajnal utca lásd **Bem utca**

Halastó *Halastóü ~ Peca-gödör.* — Mélyített, részben mesterséges tó Szentpéterszeg déli részén, melynek vizét az Ó-Berettyó táplálja. — A *Halastó*-t minden adatközlő ismeri. A *Peca-gödör* is valamennyi korcsoportban ismert, a nyelvhasználók 83%-a ismeri a nevet.

Halom-dűlő *Halom-düllőü.* — Kisebb szántott halom Szentpéterszeg keleti határában. — Csupán a középkorúak és az idősek körében ismerik néhányan a nevet.

Határ-lapos *Határ-lapos*. — Kisebb szántóföld a falu északnyugati határában, mely a Kis-Telek-hát mellett fekszik, közel az Újfalusi-határhoz. — Az első korcsoport tagjai nem ismerik a nevet. Összességében a nyelvhasználók 16%-a által ismert helynév.

Hencz-halom *Hencz-halom*. — Térképészeti határjelző halom a település északi határában, a Káptalan-tanya északi részén. Mára egy részét elszántották. A helybeliek tudomása szerint *Hencz* családnevűek sosem éltek a faluban. — A név az első korcsoport számára ismeretlen, s a második nemzedéki csoport tagjai közül is csupán néhányan ismerik. A nyelvhasználók egyötöd része által ismert megnevezés.

Homokgödör *Homokgödör ~ Cigány-gödör*. — Homok kitermelésére használt gödör Szentpéterszeg északkeleti határában, mely a *Tó* nevű kaszáló déli végében helyezkedik el. — Mindkét név valamennyi korcsoportra kiterjed: a *Homokgödör* a nyelvhasználók 60%-a, míg a *Cigány-gödör* a 48%-a által ismert.

Horgas *Horgas ~ Horgas-ér*. — Vízállásos terület, ér a falu északkeleti határában, mely a *Tó* nevű kaszálót és a *Horgas közét* öleli körül. Nevét alakjáról kapta. — Az első korcsoport számára ismeretlen neveket a fiatalok közül is csupán néhányan ismerik. A nyelvhasználók harmada által ismert megnevezések.

Horgas-ér lásd **Horgas**

Horgas köze *Horgas köze*. — A Horgas által körülölelt terület Szentpéterszeg északkeleti határában. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a fiatalok közül is mindössze ketten ismerik. Összességében a nyelvhasználók 28%-a által ismert helynév.

Horgas-oldal *Horgas-oldal*. — A Horgas-értől északra fekvő nádas terület Szentpéterszeg északkeleti határában. Egykor kenderáztató hely volt (vö. *Kenderáztató*). — A gyerekek számára ismeretlen nevet a fiatalok közül is mindössze ketten ismerik. A nyelvhasználók 29%-a által ismert megnevezés.

Imre-lapos *Imre-lapos*. — Alacsonyabban fekvő terület Szentpéterszegtől északnyugatra. Előtagja bizonyára a terület egykori birtokosára vagy használójára utal. — Az első korcsoportbeliek nem ismerik a nevet, a második nemzedéki csoport tagjai közül is csupán ketten ismerik. Összességében az adatközlők 24%-a ismeri a nevet.

Iskola utca lásd **Szabadság utca**

József Attila utca *József Attila utca*. — Utca Szentpéterszeg belterületének északkeleti részén, mely a Köztársaság utcát és a Bartók Béla utcát köti össze. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportban elterjedt nevet a nyelvhasználók 79%-a ismeri.

Kalapáló *Kalapálló, -n. | Olyan messzi van a falutól, hogy nem bírja ki a kasza kalapálás nélkül*. — Szántóföld Szentpéterszegtől északra, mely a Tépei út mellett terül el. A kasza

kalapálásának (élezésének) motívuma jelenik meg a helynévben. — A név az első korcsoport számára ismeretlen. A nyelvhasználók 28%-a által ismert helynév.

Kálló *Kálló ~ Kálló-ér*. — Természetes vízfolyás, mely Konyár felől érkezik a falu határába, s egy szakaszán a Tépei-határtól választja el a falut. — Valamennyi korcsoportban ismert megnevezések. A nyelvhasználók háromnegyede által ismert víznevek.

Kálló-ér lásd **Kálló**

Kálló-híd *Kálló-híd ~ Tépei-Kálló-híd*. — A Kállón átívelő betonhíd Szentpéterszeg északi határában, a Tépei úton. — A valamennyi korcsoportban ismert neveket korcsoportonként előrehaladva egyre több nyelvhasználó ismeri. Az adatközlők 77%-a által ismert megnevezések.

Kálló-oldal *Kálló-oldal*. — Szántóföld a település északi határában, mely a Kálló mellett terül el. — Korcsoportonként előrehaladva egyre többen ismerik. Összességében a nyelvhasználók 67%-a által ismert név.

Káptalan lásd **Káptalan-tanya**

Káptalan-tanya *Káptalan-tanya ~ Káptalan ~ Tanyasi-főüd*. — Egykori külterületi tanya-központ és kastély Szentpéterszeg északkeleti határában, mely minden bizonnyal a 19. század elején létesült. Nevét az magyarázza, hogy a katolikus egyház birtokában állt. A második világháborút követően a tanyaközpontot elbontották. — A *Káptalan-tanya*, valamint a *Káptalan* alakváltozat a gyerekek számára ismeretlen, s összességében a nyelvhasználók fele által ismert. A *Tanyasi-föld*-et a nyelvhasználók harmada ismeri.

Karácsony-szállás *Karácsony-szállás*. — Egykori külterületi lakott hely a falu északi határában, a Káptalan-tanyától északnyugatra. A név előtagja talán családnévi eredetű. — A név a gyerekek számára ismeretlen, s a fiatalok közül is csupán néhányan ismerik. A nyelvhasználók 43%-a által ismert megnevezés.

Kásás *Kásás, -on ~ Kásás-düllőü*. — Szántóföld Szentpéterszeg keleti határában, a Gáborjani-határ mellett. Részei a Kis- és Nagy-Kásás. Az elnevezés indítéka a helybeliek számára ismeretlen. — A neveket a nyelvhasználók 39%-a ismeri.

Kásás-dűlő lásd **Kásás**

Kastélykert *Kastéjkert*. — A Káptalan-tanya fasorral szegélyezett déli része. Szilvás- és gyümölcsöskert, mely a Kállótól 3-4 km-re a Turzó-tanya közelében fekszik. Az egykori épületet elbontották és a falu építések a téglákat felhasználták. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a fiatalok közül is csupán ketten ismerik. A nyelvhasználók 38%-a által ismert megnevezés.

Kenderáztató *Kenderásztatóu.* | *Ott áztattuk a kendent a Horgas-óudalba, vóut, hogy egy hónapig is, oszt mindenki tudta, hun rakta le, onnan felszedtüik, behoztuk a faluba, csináltuk, amire szükség vóut, posztóut, gatyát, lepedőüt.* — Kenderáztatásra használt hely Szentpéterszeg északkeleti határában, a Káptalan-tanya területén. A Horgas-oldal része. — Az első korcsoportban ismeretlen nevet a második nemzedéki csoportban is csupán ketten ismerik. A nyelvhasználók ötöde által ismert megnevezés.

Kerek-fertő *Kerek-fertőü.* — Nagy kiterjedésű, posványos terület a falu északnyugati határában, a Csohosztótól délre. Esős időben vízállásos. Nevét alakjáról kapta. — A név a gyerekek és a fiatalok számára ismeretlen. A további korcsoportokból is csupán néhány nyelvhasználó ismeri a megnevezést.

Kertalja *Kertalja.* — Egykori legelő, ma víztározó Szentpéterszeg déli határában. — A gyerekek és a fiatalok körében csupán 8 adatközlő által ismert nevet összességében a nyelvhasználók 43%-a ismeri.

Kert-köz *Kert-köz ~ Szőlőüskert.* — Egykori szőlőskert, ma kisebb parcellákból álló szántóföld Szentpéterszegtől nyugatra, mely az Újfalusi út két oldalán húzódik. Két része a Malom-kert és a Porostó-kert. — A *Kert-köz* nevet a nyelvhasználók 43%-a ismeri. A *Szőlőskert* jóval elterjedtebb: 3 adatközlő kivételével valamennyien ismerik.

Kettős *Kettőüs, -ön.* — Nagy kiterjedésű szántóföld a falu nyugati határában, melynek egy része az Újfalusi-határhoz lett csatolva. — A nyelvhasználók fele által ismert név valamennyi korcsoportra kiterjed.

Kettős-kút *Kettőüs-kút.* — Kétágú kút Szentpéterszeg északkeleti határában, a Horgas mellett. Ma is megvan, de nem használják. — A nyelvhasználók fele által ismert megnevezés.

Kígyós lásd **Kígyós-dűlő**

Kígyós-dűlő *Kígyós-düllőü ~ Kígyós, -on.* — Szántóföld Szentpéterszeg északnyugati határában, mely a Farda-dűlő és a Szamuka-dűlő között terül el. Az elnevezés indítéka a helybeliek számára ismeretlen. Egykor bizonyára kígyók éltek a területen. — A nevek ismerete korcsoportonként előrehaladva egyre általánosabb: a gyerekek számára ismeretlen nevet 2 fiatal, 4 középkorú, valamint 14 idős adatközlő ismeri, azaz a nyelvhasználók negyede van a név birtokában.

Kis-Disznós-hát *Kis-Disznóús-hát.* — A Disznós-hát keleti része Szentpéterszeg északkeleti határában, a Konyári-oldalban. — Az első korcsoportban ismeretlen nevet a második nemzedéki csoportban is csupán néhányan ismerik. Összességében a nyelvhasználók harmada által ismert megnevezés.

Kis-erdő *Kis-erdőü.* — Kisebb akácerdő a belterületen, a Bem utca végénél. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 70%-a ismeri.

Kiss Ernő utca *Kis Ernőü utca ~ Oláh gát.* — Utca a belterületen, mely a Szabadság utcából nyílik. Hivatalos név. Korábban *Oláh gát*-nak hívták, mivel sok *Oláh* nevű család lakott az utcában. Ezen a vidéken a *gát* földrajzi köznévvé 'út' jelentésben is használatos (HBMH. 1: 16). — A valamennyi korcsoportra kiterjedő *Kiss Ernő utca*-t a nyelvhasználók 85%-a ismeri. Az *Oláh gát* jóval kevésbé ismert: a nyelvhasználók 16%-a ismeri a nevet.

Kis-Kásás *Kis-Kásás.* — A Kásás déli része Szentpéterszeg keleti határában. — A gyerekek és a fiatalok közül csupán öten ismerik a nevet. Összességében a nyelvhasználók harmada által ismert helynév.

Kis-Kettős-tanya *Kis-Kettős-tanya.* — Egykori tanya a falu nyugati határában, a Kettősön. — A tanyanevet a gyerekek és a fiatalok közül csupán hatan ismerik. Összességében a nyelvhasználók harmada által ismert megnevezés.

Kis-Sorbán *Kis-Sorbán.* — A Sorbán északi, kisebbik része Szentpéterszeg keleti határában, mely a Horgas mellett terül el. — A nyelvhasználók tizede által ismert név.

Kis-Telek-hát *Kis-Telek-hát ~ Kis-Telek-hát-düllőü.* — Nagy kiterjedésű szántóföld és kaszáló Szentpéterszeg keleti határában. — A nevek az első korcsoport számára ismeretlenek, s a második nemzedéki csoport tagjai közül is csupán ketten ismerik azokat. A nyelvhasználók 23%-a által ismert megnevezések.

Kis-Telek-hát-dülő lásd **Kis-Telek-hát**

Klapka György utca *Klapka György utca.* — Utca a belterületen, mely a Fekete Borbála utcát és az Arany János utcát köti össze. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 88%-a ismeri.

Konyári-oldal *Konyári-oldal.* — Szentpéterszeg külterületének északkeleti, Konyárral határos része. — A gyerekek számára ismeretlen helynevet összességében a nyelvhasználók harmada ismeri.

Kóróváros *Kóróváros.* — Falurész a belterület északnyugati részén. Az 1930-as években kiosztott falurészen a kezdetektől szegényebb sorsú családok laknak, akik többnyire kóróból készítettek kerítést. Ez magyarázza az elnevezést. — A nevet a nyelvhasználók 66%-a ismeri.

Kossuth utca *Kosút utca ~ Fő utca.* — A falu főutcája a belterület keleti részén, melynek alakja az Ó-Berettyó hajlatához igazodik. A *Kossuth utca* hivatalos név. — A hivatalos nevet minden adatközlő ismeri. A népi megnevezés két nyelvhasználó számára ismeretlennek bizonyult.

Körtvélyes Körtéjes, *-en*. — Szántóföld Szentpéterszegtől északnyugatra, a Porostó-kert végében. Egykor bizonyára (vad)körtés hely lehetett (vö. FKnT.). — A név a gyerekek számára ismeretlen, s a fiatalok közül is csupán néhányan ismerik. A nyelvhasználók 29%-a által ismert megnevezés.

Köztársaság utca *Köztársaság utca ~ Gödörpart*. — Utca a belterület északi részén. Az objektum két oldala közötti területen vályoggyödrök vannak, ez magyarázza a *Gödörpart* nevet. Az egykori holtág vízállásos jellegére már csupán a legidősebb lakosok emlékeznek: a második világháború után mértek ki házhelyeket a területén. A *Köztársaság utca* hivatalos név. — Mindkét név valamennyi korcsoportban ismert. A hivatalos nevet a nyelvhasználók 96%-a, a *Gödörpart*-ot pedig a 80%-uk ismeri.

Külső-Csohosztó *Külső-Csohosztóu, -n*. — Szántóföld és nádas Szentpéterszeg északi határában. A Csohosztó északi, a falu belterületétől távolabbi része. — A nevet az adatközlőknek csupán a negyede ismeri.

Külső-Karácsony-szállás *Külső-Karácsony-szállás*. — A Karácsony-szállás északi, a falu belterületétől távolabbi része, mely rányúlik a Kállóra. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a fiatalok közül is csupán néhányan ismerik. A nyelvhasználók harmada ismeri a nevet.

Legelő *Legelőü*. — Egykori nagy kiterjedésű legelő, ma részben szántóföld Szentpéterszeg északnyugati határában, mely a csorda, a csürhe és a ménes legeltetését egyaránt szolgálta. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók háromnegyede ismeri.

Lenin utca *Lenin utca*. — Utca a belterület északi részén, mely a Bartók Béla utcát köti össze a Köztársaság utcával. — A nyelvhasználók 69%-a ismeri a nevet.

Malom-kert *Malom-kert*. — Kisebb parcellákból álló szántóföld a falu nyugati határában, mely az Újfalusi út északi oldalán húzódik. A névadás indítékát nem ismerik a helybeliek. Egykor bizonyára a falubeli malomhoz tartozott. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználóknak csaknem a fele ismeri.

Malom zug lásd **Csere utca**

Mogyorós-part *Mogyorós-part*. — Környezeténél magasabban fekvő terület Szentpéterszegtől délnyugatra, mely a Berettyó közelében terül el. Egykor bizonyára mogyoróbokrokkal benőtt hely lehetett. — A név az első nemzedéki csoport számára ismeretlen, s a második korcsoportban is csupán egy nyelvhasználó ismeri. Az adatközlők ötöde által ismert név.

Mókán *Mókán*. — Kisebb kanális Szentpéterszeg déli határában, mely keresztülfolyik a belterületen is. A névadás okát nem ismerjük. A helynév a település személynévrendszerében (ragadványnévként) is megjelenik: pl. Mókán Szabó. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 45%-a ismeri.

Nagy-Disznós-hát *Nagy-Disznóus-hát.* — A Disznós-hát nyugati része, mely a falu északi keleti határában, a Konyári-oldalban terül el. — A gyerekek és a fiatalok közül csupán 3 nyelvhasználó ismeri a nevet. Az adatközlők 41%-a által ismert megnevezés.

Nagy-Kásás *Nagy-Kásás.* — A Kásás északi része Szentpéterszeg keleti határában. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók negyede ismeri.

Nagy-Sorbán *Nagy-Sorbán.* — A Sorbán nyugati, nagyobbik része, mely a Kis-Sorbán mellett terül el. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a fiatalok közül is mindössze egy nyelvhasználó ismeri. Az adatközlők 15%-a által ismert helynév.

Nagy út *Nagy út. / Sóus-kútnak megyen le egy düllőü, az volt a Nagy út.* — Út Szentpéterszeg északi határában. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Nép utca *Nép utca.* — Utca a belterület déli részén, mely a Kiss Ernő utcából nyílik. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 66%-a ismeri.

Ó-Berettyó *Ó-Berettyóü ~ Ócska-Berettyóü.* — A Berettyó szabályozás után visszamaradt kacskaringós medrei a falu déli határában. — A nyelvhasználók 95%-a ismeri a megnevezéseket.

Ócska-Berettyó lásd **Ó-Berettyó**

Ócska temető *Ócska temetőü ~ Csendes temetőü.* — Egykori temető Szentpéterszeg belterületének délnyugati részén, a Temető mellett. Mintegy nyolcvan éve nem temetkeznek ide. — Az *Ócska temető*-t a nyelvhasználók 86%-a ismeri. A *Csendes temető* kevésbé elterjedt: a nyelvhasználóknak csupán a 29%-a ismeri.

Oláh gát lásd **Kiss Ernő utca**

Orsolya *Orsoja.* — A Berettyó szabályozásából visszamaradt holtág Szentpéterszeg nyugati határában. A névadás indítékát nem ismerjük. — A nevet a nyelvhasználók 83%-a ismeri.

Pap-zug *Pap-zug. / Valamikor a papnak a főüggye volt.* — Nádas terület Szentpéterszeg nyugati határában. — Az első két nemzedéki csoportban ismeretlen nevet a nyelvhasználók ötöde ismeri.

Páskom *Páskom ~ Páskom-düllőü.* — Egykori lapos, mélyen fekvő vízállásos terület, majd szérűskert, ma akác- és tölgyerdő a belterület északnyugati részén. A földrajzi köznévi eredeti jelentése szerint egykor legelő lehetett (FKnT.), majd szántóföldként is funkcionált, de a talaj szikes jellege miatt a szántót felszámolták. — A gyerekek számára ismeretlen neveket a fiatalok közül is csupán négyen ismerik. A nyelvhasználók egyharmad része ismeri a megnevezéseket.

Páskom-dűlő lásd **Páskom**

Peca-gödör lásd **Halastó**

Péterszeg lásd **Szentpéterszeg**

Petőfi utca *Petőfi utca ~ Posta utca.* — Utca a belterületen, mely a Fekete Borbála utcából nyílik. Hívják *Posta utcá*-nak is, mivel az 1940-es évektől néhány évig ebben az utcában volt a falu postája. A *Petőfi utca* hivatalos név. — A *Petőfi utcá*-t a nyelvhasználók 95%-a ismeri. A *Posta utca* jóval kevésbé elterjedt: a nyelvhasználók negyede által ismert. E mögött minden bizonnyal az húzódik meg, hogy a névadó posta mindössze néhány évig üzemelt az utcában.

Porostó lásd **Porostó-kert**

Porostó-kert *Porostóu-kert ~ Porostóu.* — Egykori zárt szőlőskert, ma szántóföld Szentpéterszeg nyugati határában, az Újfalusi úttól délre. Néhány évtizeddel ezelőtt az őszi, tavaszi időszakban még síkvíz állt rajta. — A nyelvhasználók 95%-a által ismert megnevezések.

Posta utca lásd **Petőfi utca**

Rákóczi utca *Rákóci utca.* — Utca a belterület északnyugati részén, mely az Ady Endre utcából nyílik. Hivatalos név. — A nyelvhasználók 94%-a által ismert helynév.

Rét *Rít ~ Rít-düllőü.* — Egykori kaszáló, ma szántóföld Szentpéterszeg nyugati határában, a Mogyorós-part mellett. Esős időben vízállásos, ezért csak időszakosan szántják. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő neveket az első két nemzedéki csoportban csupán öten ismerik. A nyelvhasználók 28%-a által ismert megnevezések.

Rét-dűlő lásd **Rét**

Ságvári utca *Ságvári utca.* — Rövid utca a belterület északnyugati részén, mely a Rákóczi utcából nyílik. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 80%-a ismeri.

Sige *Sige, -én ~ Sige-düllőü.* — Szántóföld a falu déli határában, a Halastó mellett. A névadás indítékát a helybeliek nem ismerik. — A 41 év alattiak közül csupán hatan ismerik a megnevezéseket. Összességében a nyelvhasználók 46%-a ismeri a neveket.

Sige-dűlő lásd **Sige**

Somogyi Béla utca *Somogyi Béla utca ~ Somogyi utca.* — Utca a belterületen, mely a Lenin utcát és a József Attila utcát köti össze. Hivatalos név. — A nyelvhasználók 80%-a ismeri a megnevezéseket.

Sorbán *Sorbán, -on ~ Sorbán-düllőü.* — Szántóföld Szentpéterszeg keleti határában, a Horgastól délre. Két része a Kis- és Nagy-Sorbán. A névadás indítékát nem ismerjük. A helybeliek tudomása szerint *Sorbán* családnevűek sosem éltek a faluban. — A szántóföldnevek a gyerekek számára ismeretlenek, s a fiatalok körében is csupán ketten ismerik azokat. A nyelvhasználók 14%-a ismeri a megnevezéseket.

Sorbán-dűlő lásd **Sorbán**

Sós-kút lásd **Sós-kút-dűlő**

Sós-kút-dűlő *Sóus-kút-düllőü* ~ *Sóus-kút*. | *Ott volt a kút, és ott is itatták a jószágot, az oda nyúlt a Kállóyhoz.* — Szikes terület, egykori legelő a falu északnyugati határában, a Farda-dűlő szomszédságában. — A nevek valamennyi korcsoportban ismertek: a nyelvhasználók 46%-a által ismert megnevezések.

Sóút-dűlő *Sóúút-düllőü*. — Szikes dűlőföld Szentpéterszeg nyugati határában, a Kert-köz északi szomszédságában. Egykor számos dűlőút tagolta, de mára egybe lett szántva. A név eredetét nem ismerjük. Talán a Szentpéterszegtől keletre fekvő – egykor sóvámhelyként működő – Szalárdra vezető út emlékét őrzi a helynév. — A nevet az első két korcsoportból mindössze egy nyelvhasználó ismeri. A nyelvhasználók 16%-a által ismert megnevezés.

Szabadság utca *Szabadság utca* ~ *Iskola utca*. — Rövid utca a belterületen, mely a Kosuth utcából nyílik. Hivatalos név. *Iskola utcá*-nak is hívják, mert egykor itt volt a falu iskolája. — A *Szabadság utcá*-t a nyelvhasználók 89%-a, az *Iskola utcá*-t pedig a 62%-uk ismeri.

Szamuka-dűlő *Szamuka-düllőü*. — Szántóföld a falu nyugati határában, a Kígyós-dűlő és a Kis-Telek-hát között. A névadás indítékát nem ismerjük, talán a *Szomoga* 'vizenyős hely, vízmeder' jelentésű nevekkel hozható összefüggésbe (vö. Gy. 1: 537). — A nyelvhasználók ötöde által ismert helynév.

Szamuka-lapos *Szamuka-lapos*. — A Szamuka-dűlő alacsonyabban fekvő része Szentpéterszeg északnyugati határában. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a 41 év alattiak közül csupán ketten ismerik. A nyelvhasználók 22%-a által ismert helynév.

Szénáskert *Szináskert*. — A Káptalan-tanyához tartozó egykori szénáskert a falu északkeleti határában, a Horgas-oldal mellett. — A 41 év alattiak közül csupán négy nyelvhasználó ismeri a nevet. Összességében a nyelvhasználók harmada által ismert helynév.

Szentpéterszeg *Szentpéterszeg, Péterszeg, -en, -re*. — Északon Tépével és Derecskével, keleten Gáborjánna, délen Váncsoddal, nyugaton Berettyóújfaluuval határos falu. Bővebben lásd a II.2.1. alfejezetben. — Minden adatközlő által ismert megnevezések.

Szőlőskert lásd **Kert-köz**

Tanyasi-föld lásd **Káptalan-tanya**

Tejfölös lásd **Tejfölös-dűlő**

Tejfölös-dűlő *Tejfölös-düllőü* ~ *Tejfölös*. — Nagy kiterjedésű szántóföld Szentpéterszegtől északra, a Dudás mellett. A névadás indítékát nem ismerjük. — A neveket az első két korcsoportból csupán hárman ismerik. Összességében a nyelvhasználók 40%-a által ismert megnevezések.

Temető *Temetőü.* — Temető a Nép utca végénél. Mintegy nyolcvan éve temetkeznek csak ide, korábban az Ócska temetőt használták. — A *Temető*-t minden adatközlő ismeri.

Temető-kút *Temetőü-kút.* — Gémeskút az Ócska temető mellett, a falu délnyugati részén. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 65%-a ismeri.

Tépei-Kálló-híd lásd **Kálló-híd**

Tépei út *Tépei út.* — Mintegy nyolc kilométer hosszú, egyenes út Szentpéterszeg északi határában, mely a szomszédos Tépére vezet. A faluhoz közelebb eső része szilárd burkolatú, azon túl földút. — A nevet a nyelvhasználók 87%-a ismeri.

Tersenyő *Tersenyőü.* — Szántófield a falu délnyugati határában, a Fényes és az Újfalusi-határ közelében. Egy része ma már a szomszédos Berettyóújfaluhoz tartozik. A név eredete ismeretlen a helybeliek számára. — A gyerekek és a fiatalok számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók ötöde ismeri.

Tó *Tóu, -ban.* — Egykori mocsaras legelő, ma kaszáló Szentpéterszeg északkeleti határában, a Tejfölös-dűlő mellett. Esős időben ma is vízállásos. — A nyelvhasználók 18%-a ismeri a nevet. Az első korcsoport számára ismeretlen.

Tó-kút *Tóu-kút.* — Egykori gémeskút Szentpéterszeg keleti határában, mely a *Tó* nevű legelőre kihajtott állatok itatását szolgálta. Betemették, így ma már nincs meg. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet a nyelvhasználók 14%-a ismeri.

Tőkés *Tőkis, -ben.* — Kisebb szántófield a falutól délre, mely a Berettyó és az Eligáj mellett terül el. A név eredete a helybeliek számára ismeretlen. Bizonyára kivágott erdő maradványa lehetett. — Az első korcsoport számára ismeretlen nevet a második nemzedéki csoport tagjai közül is csupán ketten ismerik. A nyelvhasználók egyharmada ismeri a nevet.

Turzó-tanya lásd **Turzó tanyája**

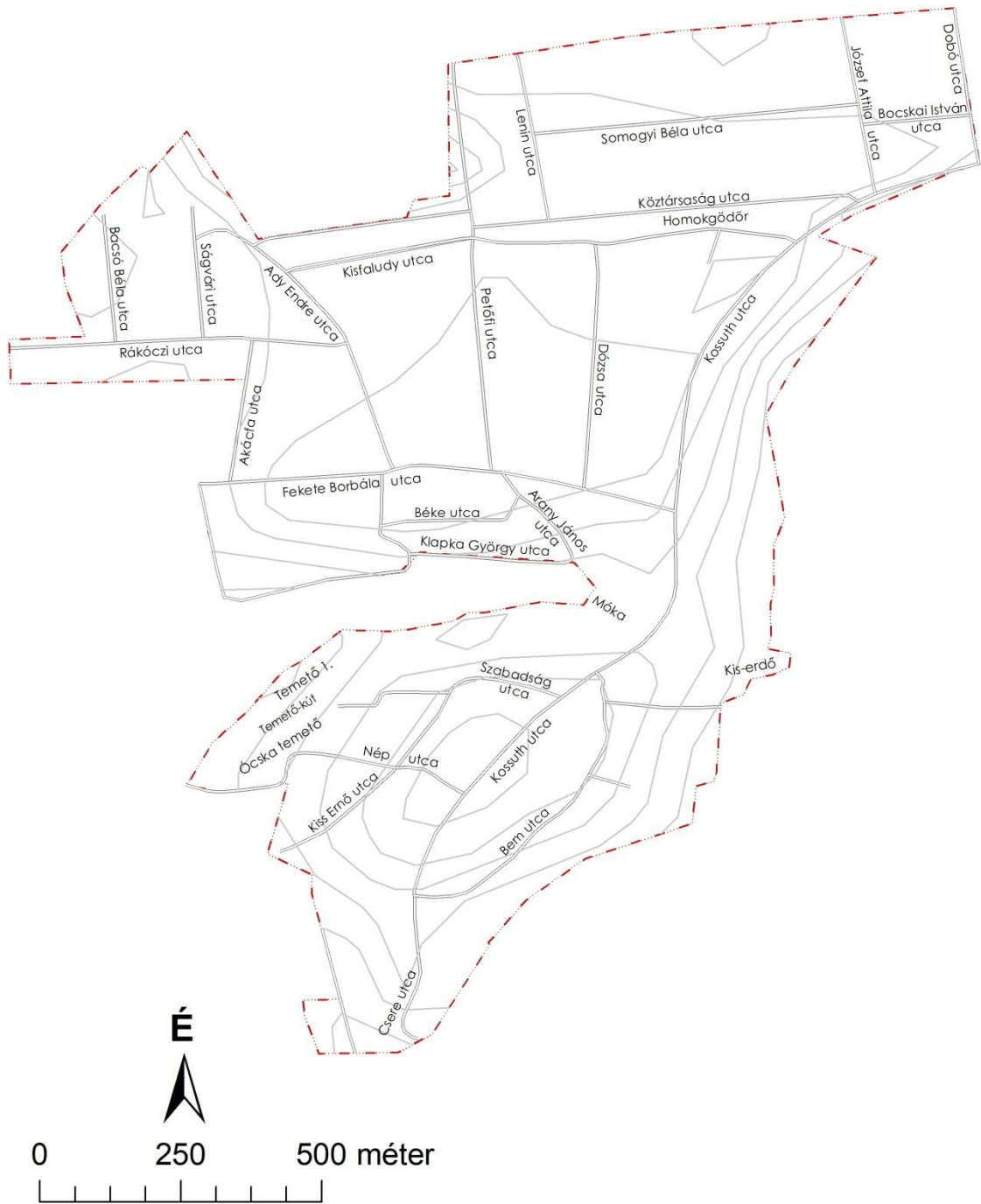
Turzó tanyája *Turzó tanyája ~ Turzó-tanya ~ Dudás-tanya. | Dudás családnevűnek vóut itt földje, csinált ott egy tanyát.* — Állattartó telep Szentpéterszeg északi határában, a Tépei út mellett. Korábban *Dudás-tanya*-nak hívták. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A *Turzó tanyája*-t és a *Turzó-tanya*-t a nyelvhasználók 88%-a, a *Dudás-tanya*-t pedig a 71%-uk ismeri.

Újfalusi-határ *Újfalusi-határ.* — Szentpéterszeg és Berettyóújfalú határterülete. — A nyelvhasználók 95%-a ismeri a nevet.

Újfalusi út *Újfalusi út.* — A szomszédos Berettyóújfaluba vezető út a falu keleti határában. — Minden adatközlő ismeri a nevet.

Vörös Hadsereg utca lásd **Fekete Borbála utca**

Szentpéterszeg belterülete

1. ábra. Szentpéterszeg belterülete

Szentpéterszeg külterülete

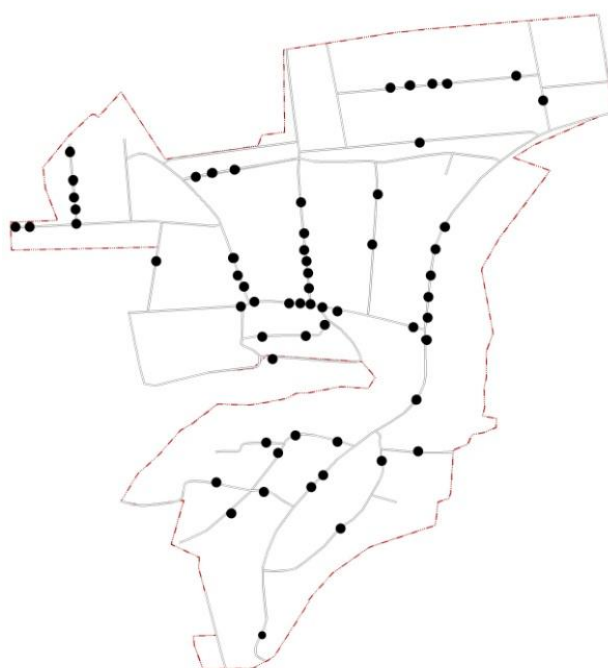

2.3. A névismereti felmérés háttere

A helynévismereti vizsgálatot 2019 márciusában végeztem el Szentpéterszegen. A falu 1111 lakosa közül a felmérésbe 80 főt (7%) vontam be. Az adatközlők kiválasztása során tekintettel voltam a nemek arányára (50-50%), továbbá arra, hogy a vizsgálatba bevont nyelvhasználók életkoruk szerint minél szélesebb skálán helyezkedjenek el: a legfiatalabb adatközlő 7, a legidősebb 91 éves (az adatközlők nem és életkor szerinti megoszlásához lásd a 3. ábrát). Emellett arra is törekedtem, hogy a vizsgálatba beválasztott lakosok a település legkülönbözőbb részeiről valók legyenek (lásd alább a 4. ábrát). A kutatás alapjául a 2016-ban hagyományos helynévgyűjtés során egybeállított helynévkorpusz szolgált, melyet 7 szentpéterszegi lakostól gyűjtöttem össze (E. NAGY 2016a).

Korcsoport		Összesen	Nem			
			Nő		Férfi	
1.	20 év alatt	20	0–10	6	0–10	3
			11–20	4	11–20	7
2.	21–40 év között	20	21–30	2	21–30	8
			31–40	8	31–40	2
3.	41–60 év között	20	41–50	4	41–50	3
			51–60	6	51–60	7
4.	61 év fölött	20	61–70	5	61–70	5
			71–100	5	71–100	5
		80	40		40	

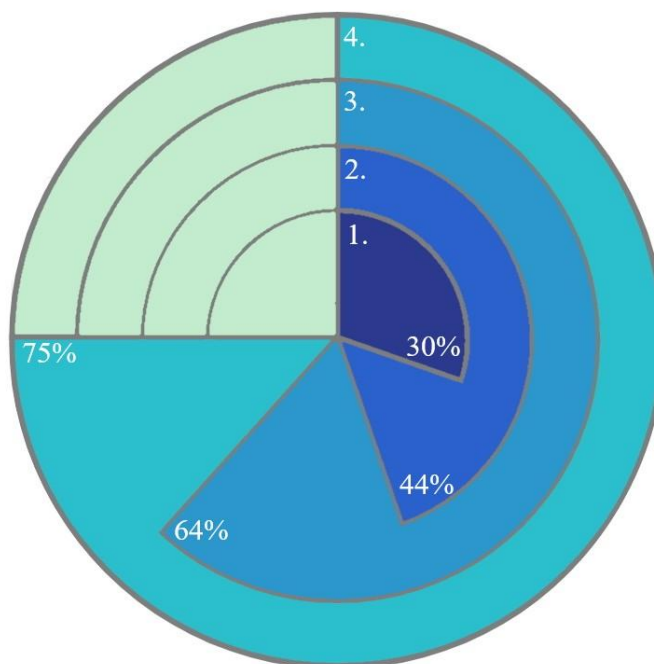
3. ábra. Az adatközlők nem és életkor szerinti megoszlása

4. ábra. Az adatközlők megoszlása lakóhelyük szerint

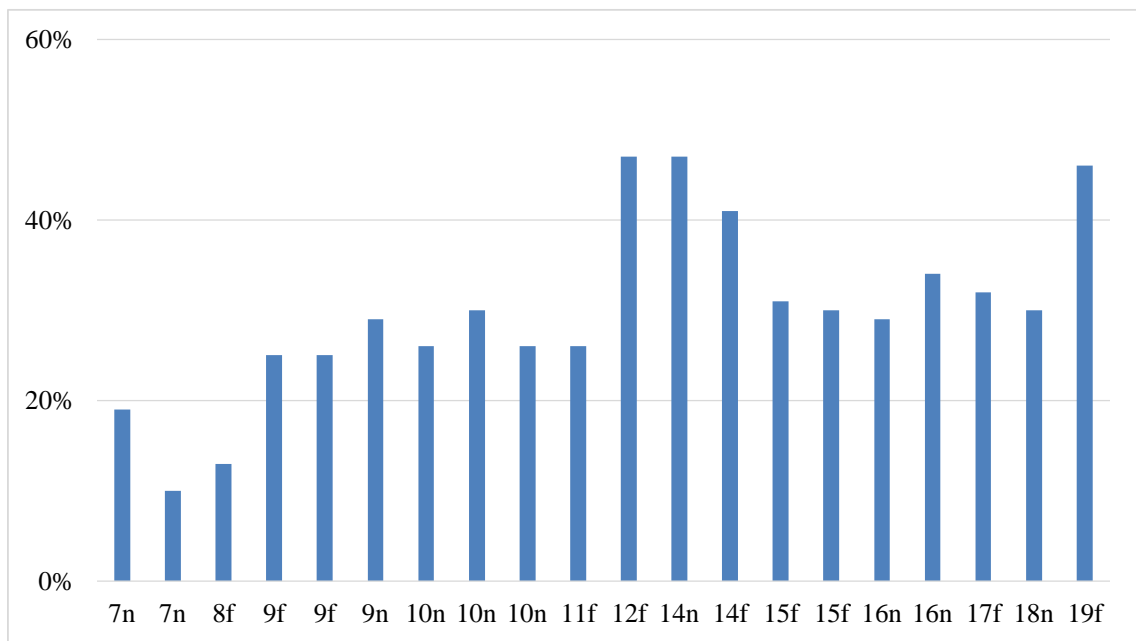
2.4. Életkor és helynévismeret

A négy korcsoport helynévismeretét összehasonlítva azt látjuk, hogy az ismert helynévkincs korcsoportonként előrehaladva nő. Míg az 1. korcsoportbeliek a névkincs csaknem egyharmad részét, a fiatal felnőttek már annak közel a felét (44%) ismerik. A 3. generációs csoport a névanyag még nagyobb hányadát, a 64%-át ismeri átlagosan. Az idősek névismerete pedig a helynévkincs háromnegyed részét öleli fel (lásd az 5. ábrán).

5. ábra. Az egyes korcsoportok névismereti átlagai

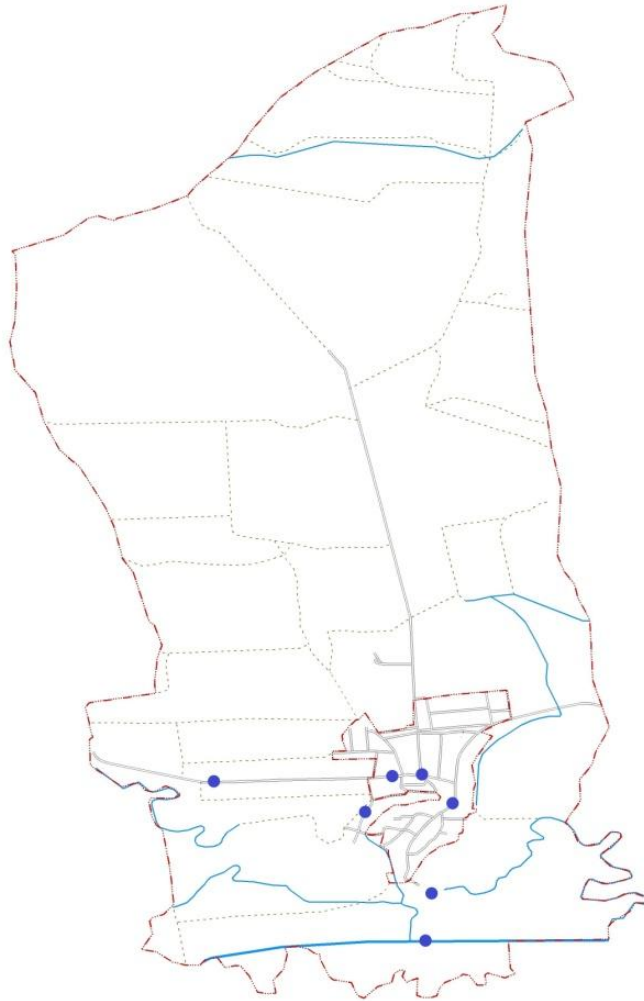
Az első korcsoport tagjainak átlagosan a névanyag 30%-áról van tudása. Ahogyan azt az 6. ábra is szemlélteti, e nemzedéki csoport névismeretében jenetős belső különbség figyelhető meg. A 12 éves kornál fiatalabb nyelvhasználók névismerete jóval szegényebb, mint a kamaszoké: míg az előbbi alcsoport a neveknek átlagosan csupán a 23%-át, utóbbi a 37%-át ismeri. Hasonló eredményeket tapasztalt GYŐRFFY ERZSÉBET a Szentpéterszeggel szomszédos Tépén végzett vizsgálata során: a 10 évnél idősebb gyerekek névismerete e településen is jóval bővebbnek bizonyult (2018a: 83). Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, a további korcsoportokon belül ilyen jellegű eltérés nem mutatkozik. A névismeretnek az első korcsoportban való ugrásszerű növekedése viszont nem meglepő: a térben történő önálló mozgás éppen ebben az életkorban lesz általános a gyerekek életében. A mindennapi élettér kitágulása és az ehhez kapcsolódó kommunikáció magával hozza a helynevekkel való intenzívebb megismerkedést is.

6. ábra. Az első nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

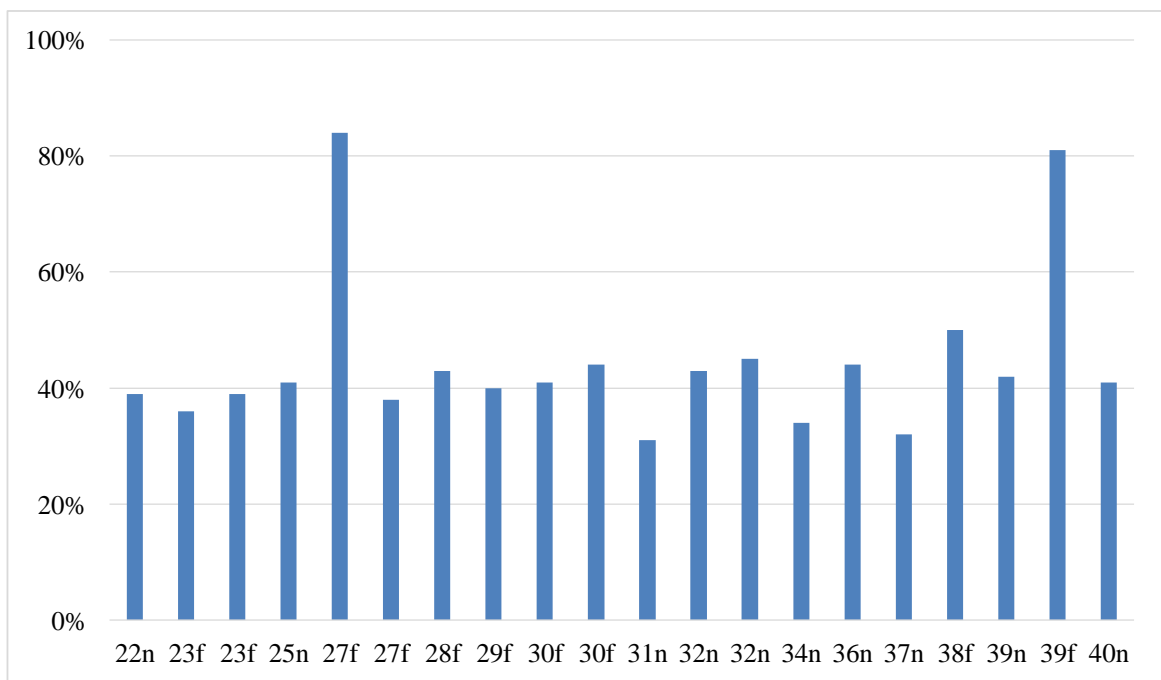
A péterszegi névkincsben 9 olyan név van (a teljes névkészlet 6%-a), amelyet az első korcsoport minden tagja ismer. Ismerik a *Berettyó* és a *Halastó* vízneveket, a szomszédos Berettyóújfaluba vezető út nevét (*Újfalusi út*), a település hivatalos és nem hivatalos megnevezését (*Szentpéterszeg* ~ *Péterszeg*),¹¹ valamint az alábbi belterületi neveket: *Fekete Borbála utca*, *Kossuth utca* ~ *Fő utca*, *Temető*. E nevek közös jellemzője, hogy mind nagy kiterjedésű objektumokat jelölnek (elhelyezkedésüket lásd a 7. ábrán). A korcsoport minden tagja számára ismeretlen nevek a teljes névkincs 33%-át teszik ki: e nevek csaknem mindegyike külterületi objektumot jelöl, s a falu határára egykor intenzíven jellemző földműveléssel hozható összefüggésbe (pl. *Farda* ~ *Farda-dűlő*, *Kígyós* ~ *Kígyós-dűlő*, *Páskom* ~ *Páskom-dűlő*). A Szentpéterszeg észak-északkeleti határában egykor elterülő tanyaközpontnak, a 19. században létesült *Káptalan-tanyá*-nak a neve, továbbá a területén fekvő objektumoknak (pl. *Kastélykert*) a neve úgyszintén ismeretlen a korcsoport számára.

¹¹ Magától értetődik, hogy a település nevét egyöntetűen ismerik a helybeli lakosok, minthogy azonban a hivatalos településnév a többi névváltozattal együtt a helynévrendszer fontos alkotóeleme, a helynév-szociológiai vizsgálat során e nevet is mindenképpen szükséges értékelnünk.

7. ábra. Az első nemzedéki csoport minden adatközlője által ismert névvel jelölt helyek

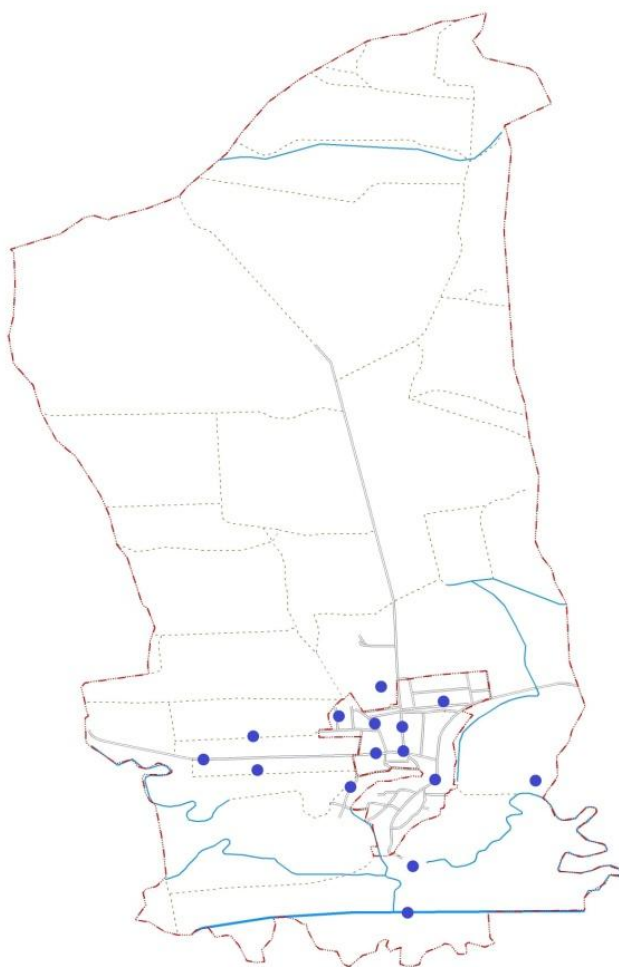
A második generációs csoport átlagosan a névanyag 44%-át ismeri (lásd a 8. ábrát). Az adatközlők névismerete — két kiugróan magas értéktől eltekintve — meglehetősen kiegyenlített képet mutat: 30 és 50% közötti. A csoport két férfi adatközlőjének (27 és 39 évesek) 80% körüli névismerete a 70 év feletti adatközlők soraiba illeszkedik leginkább. Vajon mi állhat nagyfokú névismeretük mögött? A 27 éves férfi adatközlő szentpéterszegi gyökereit erősnek érzi, szabadidejében a település történetét, demográfiáját, saját családfáját, a falu őslakos családait kutatja. Emellett igen nagy népszerűségnek örvend a településen: kapcsolatot tart az idősekkel, a közintézmények dolgozóival. A velük való beszélgetések alkalmával egyfelől sok régi történetet meghallgat, másrésről a település mai életéről is sok információt szerez. Fontos szerepe lehet továbbá annak, hogy földet birtokol a külterületen, valamint annak is, hogy a családja évszázadok óta a faluban él. Névismeretére tehát szociális és kulturális tényezők együttesen hatottak.

8. ábra. A második nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

A másik férfi adatközlő, aki fiatal kora ellenére kiemelkedően sok nevet ismer, 39 éves, és a névkincs 81%-ának van a birtokában. Az előző adatközlőtől eltérően névismerete mögött nem szociokulturális, hanem inkább szociális vonatkozások húzódnak meg: a mezőgazdaság egész életében meghatározó volt számára, hiszen az bérmunkák révén a családja megélhetését biztosította. Tősgyökeres szentpéterszegi, aki már kisgyermekkorától kezdve kijárt a földekre, kamaszkorától pedig földmunkákat is végzett. Napjainkban is megfordul a határban: közmunkás foglalkoztatottként olykor külterületi földeket művel. A határral való intenzív kapcsolatát saját szavaival illusztrálhatjuk a legkifejezőbben: „*Gyerekkoromban ürgét öntöttem, nagyapámmal, apámmal mentem, akarva-akaratlan mondták [ti. a helyneveket], oszt csak megmaradt az emberben*” (39/f).

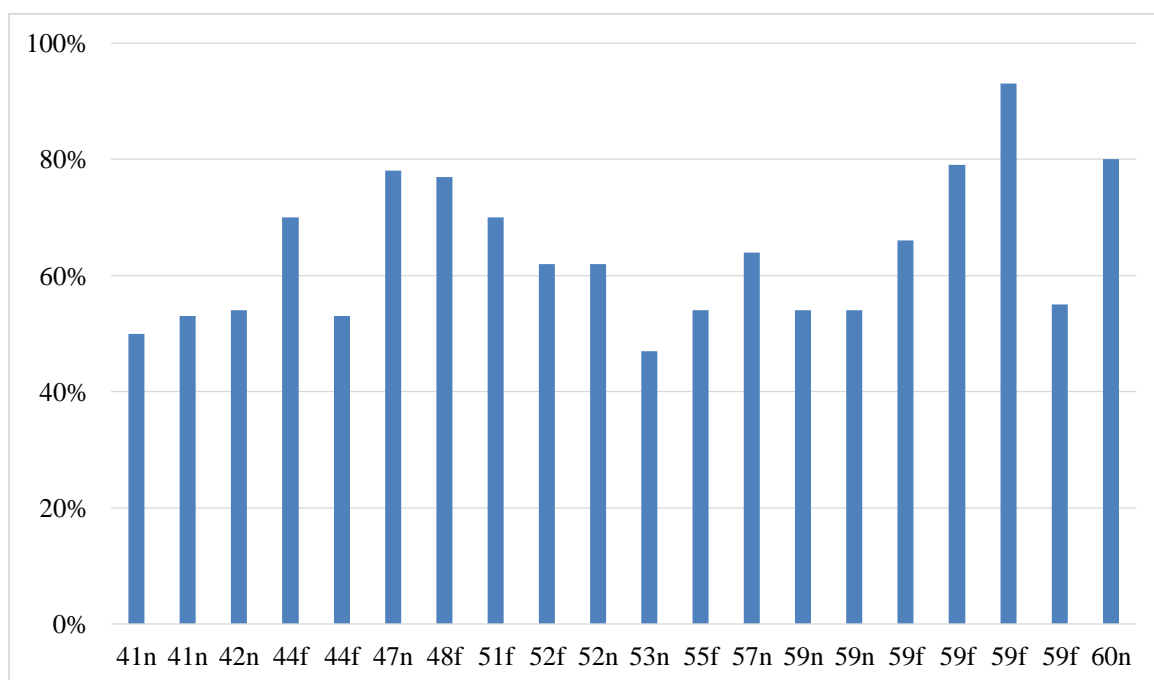
A második korcsoport minden tagja által ismert nevek száma mintegy duplája az első korcsoportban megfigyelt értéknek. 19 név tartozik ide, s ez a teljes névanyag 12%-át jelenti. Megfigyelhető, hogy az első korcsoport minden tagja által ismert neveket a második korcsoportban is valamennyien ismerik. Az ott felsorolt helynevek mellett e korcsoportban többletként jelentkeznek belterületi hivatalos utcanevek (pl. *Ady Endre utca, Köztársaság utca, Petőfi utca*), továbbá külterületi objektumok nevei (pl. *Gáborjáni-határ, Porostó ~ Porostó-kert*). Ahogyan az a 9. ábrán látható, a második korcsoportban egyöntetűen ismert külterületi objektumok a határ déli részén, a belterület közelében fekszenek.

9. ábra. A második nemzedéki csoport minden adatközlője által ismert névvel jelölt helyek

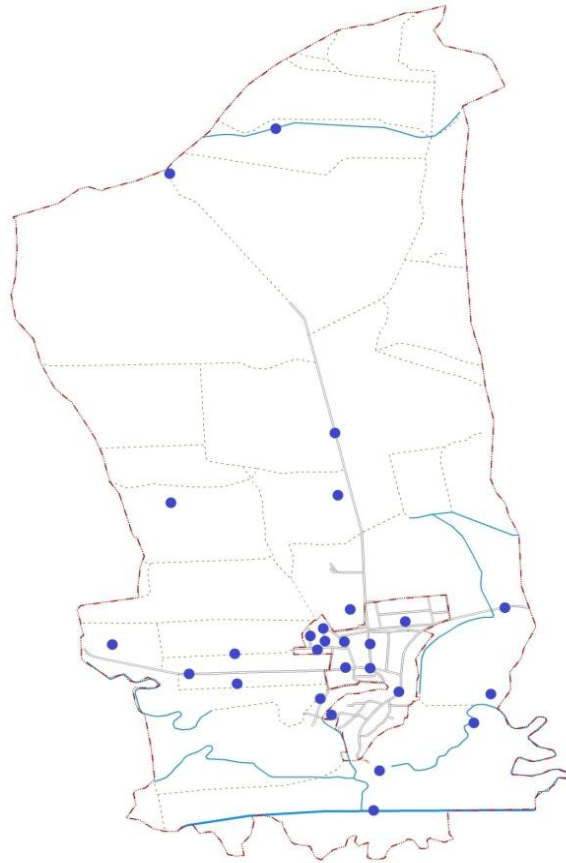
A 2. korcsoport minden tagja számára ismeretlen nevek a névkorpusznak csupán az 5%-át fedik le: *Bába-lapos*, *Csere utca*, *Kerek-fertő*, *Oláh-gát*, *Pap-zug*, *Tersenyő*. Ez a gyerekek hasonló mutatójától (33%) erősen különböző arány. Rendkívül érdekes jelenség, hogy mint ahogyan a mindenki által ismert nevek köre koncentrikusan bővül — azaz a minden 20 év alatti egyén által ismert neveket minden 21–40 év közötti is ismeri —, ugyanígy a 21–40 év közöttiek számára ismeretlen neveket a 20 év alattiak sem ismerik.

A harmadik korcsoportnak átlagosan a névkorpusz 64%-áról van tudása (lásd a 10. ábrát). Az egyéni névismeretek között azonban jóval nagyobb különbségek mutatkoznak, mint azt — a két kiugró érték kivételével — a második korcsoportban láthattuk. A névanyag negyedét a korcsoport minden adatközlője ismeri, s ez éppen a duplája a fiatalok által egyöntetűen ismert nevek számának. A középkorúak által ismert nevek csoportja egészében lefedi a második korcsoport névismeretét: egy kivételt találunk, a *Vörös Hadsereg utca*-t (az objektum megnevezésére használatos, újabb keletkezésű *Fekete Borbála utca* helynév azonban mindkét csoportban ismert).

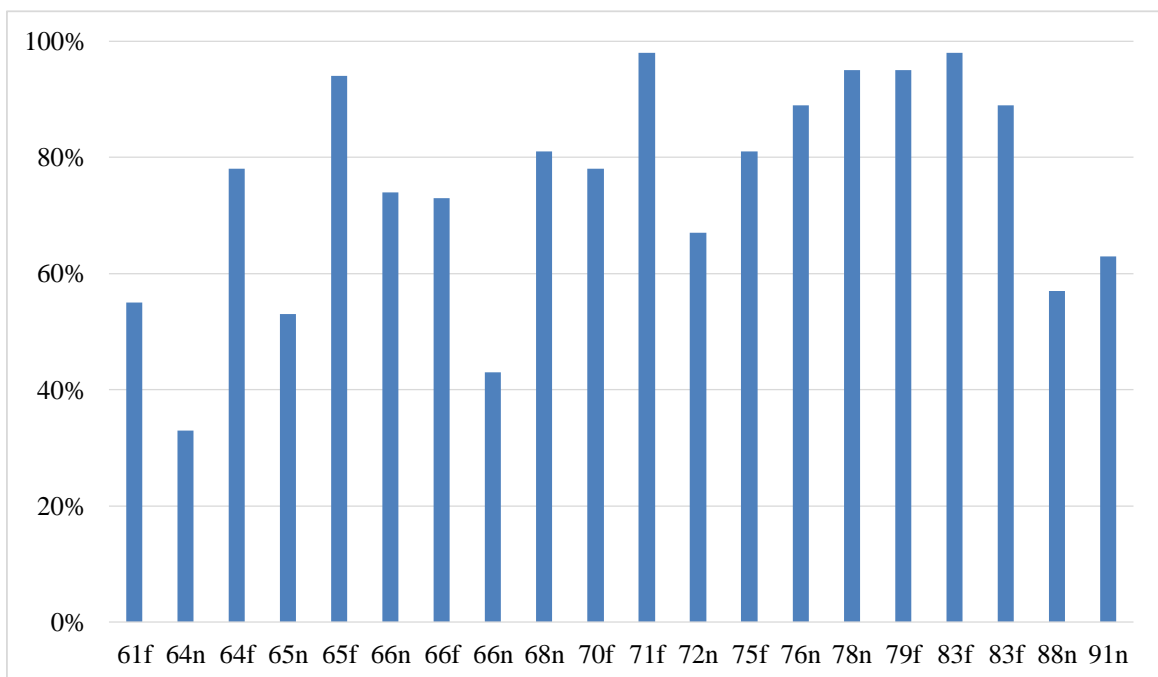

10. ábra. A harmadik nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

A második nemzedéki csoport névismeretéhez képest a legnagyobb eltérés az ismert objektumoknak a belterülettől való távolságával kapcsolatban mutatkozik (lásd alább a 11. ábrát). Míg a második korcsoport minden tagja által ismert nevek a belterületen vagy annak közvetlen közelében helyezkednek el, addig a középkorúak által egyöntetűen ismert nevek a határ távolabbi részeire is kiterjednek, pl. *Kálló ~ Kálló-ér, Kálló-híd ~ Tépei-Kálló-híd, Kettős, Kettős-kút, Tépei út, Újfalusi-határ*. Azonban a belterületi vagy a belterület melletti objektumok megnevezésére használt helynevek körében is vannak olyanok, amelyek ismerete többletet jelent a fiatalok névismeretéhez képest, példaként említhető a *Csürhejárás*, továbbá a *Kóróváros, Rákóczi utca* és a *Ságvári utca* is. A korcsoport minden tagja számára ismeretlen név nincs.

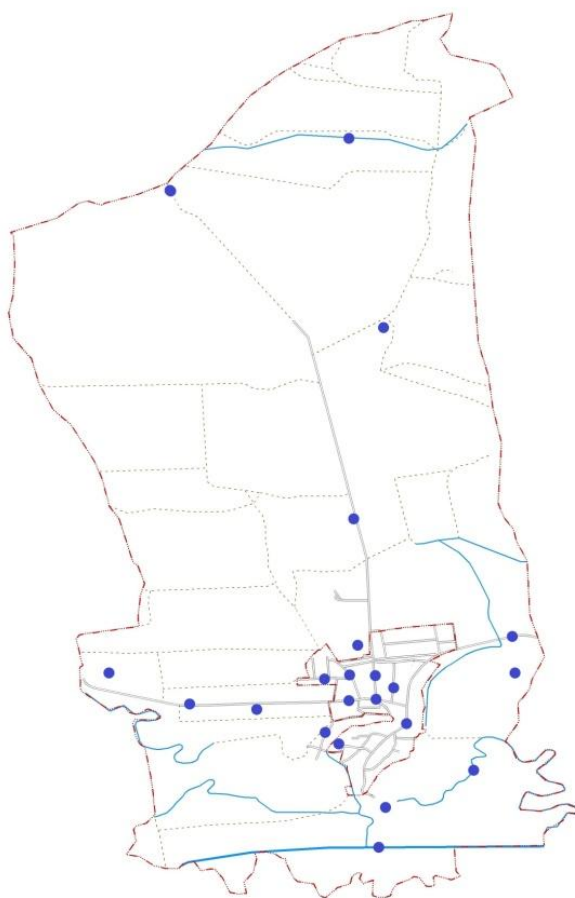

11. ábra. A harmadik nemzedéki csoport minden adatközlője által ismert névvel jelölt helyek
 A negyedik korcsoportnak átlagosan a névanyag 75%-áról van tudása (lásd a 12. ábrát). Az egyéni névismeretek eltérése itt még nagyobb, mint a harmadik korcsoportban.

12. ábra. A negyedik nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

Az a tendencia, mely szerint korcsoportonként előre haladva a mindenki által ismert nevek köre koncentrikusan bővül, ezen a ponton megreked. Mindez megnyilvánul egyfelől abban, hogy az egyöntetűen ismert nevek száma a középkorúakhoz képest az idősök körében szám szerűen kisebb (19%), azaz több olyan helynév is van, amelyet a harmadik korcsoport egyöntetűen ismer, az idősök viszont nem (pl. *Ady Endre utca*, *Bacsó Béla utca*, *Köztársaság utca* stb.). Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy e nevek elsősorban belterületi, újabb keletkezésű utcanevek, s ismeretük hiánya leginkább az élettér idős korból adódó beszűkülésével lehet összefüggésben: ezeket az újabban használatba került neveket ők már nem tanulták meg. Másrészről a többletként jelentkező nevek alacsony számát emelhetjük ki. Mindössze néhány olyan név van, amelyet a középkorúakkal szemben az idősök egyöntetűen ismernek: a *Dózsa utca* és a *Vörös Hadsereg utca* belterületi nevek (amelyeknek éppen akkor volt meghatározó szerepe a falu életében, amikor a mostani idős nyelvhasználók még középkorúak voltak), valamint a falutól északra elterülő egykori tanyaközpont megnevezései (*Káptalan ~ Káptalan-tanya*) jelentkeznek többletként (lásd a 13. ábrát). Ahogyan azt a középkorúakra vonatkozóan már láthattuk, a korcsoport minden tagja számára ismeretlen név az idősök körében sincs.

13. ábra. A negyedik nemzedéki csoport minden adatközlője által ismert névvel jelölt helyek

SEBESTYÉN ÁRPÁD saját helynévgyűjtési tapasztalatait közreadva elmondta, hogy „a faluban [...] egyetlen egy embert sem találtam, aki csak megközelítő teljességgel is ismerte volna az egész [...] helynévállományt” (1960: 84). Az újabb kutatások számszerű eredményei azt mutatják, hogy vannak a közösségeknek olyan tagjai, akik csaknem az egész helynévállományt birtokolják: a tépei névismereti felmérés alkalmával például a negyedik generációs csoport 75 éves férfi adatközlője a teljes névkincs 89%-át ismerte (GYÖRFFY 2018a: 92). A szentpéterszegi vizsgálat is hasonló eredményt hozott a felszínre. A negyedik korcsoport két adatközlőjének igen magas, csaknem a teljes névkincsre kiterjedő névismerete van. A 71 és a 83 éves férfi adatközlőnek egyaránt a névanyag 98%-áról van tudása. Arra a kérdésre, hogy miért elsősorban a férfiaknak lehet ilyen széles körű névismerete, a következő alfejezetben igyekszem választ adni.

A korcsoportok szerinti elemzés értékelésekor azt az alapvető megállapítást tehetjük, hogy az életkor előrehaladtával egyre több helynevet birtokolunk (lásd a 14. ábrát). A kezdeti, vagyis a kisgyermekkor helynévlexikon a gyermekkor folyamán ugrásszerűen bővül, s folyamatosan növekvő tendenciát mutatva éri majd el a maximumát, s végül egy idő után lassulni kezd. Úgy tűnik tehát, hogy a helynévlexikon a társas interakciók, vagyis tulajdonképpen a nyelvelsajátítás, továbbá a világról való ismeretszerzés során, nem nyelvi ismeretelemekkel szervesen összefonódva bizonyos mértékig folyamatosan bővül, de az egyes korcsoportok névismeretét az is jelentősen befolyásolja, hogy bizonyos gazdasági, településfejlesztési vagy éppen adminisztratív okok következtében a nevek valamely csoportja a közösség számára egy időszakban fontossá válik. Összegzésképpen az alábbi táblázat segítségével áttekinthetjük az egyes korcsoportok névismeretét jellemző fontos mutatókat.

Korcsoport		Névismereti átlag	Minden adatközlő által ismert nevek	Mindenki számára ismeretlen nevek
1.	20 év alattiak	30%	6%	33%
2.	21–40 év közöttiek	44%	12%	5%
3.	41–60 év közöttiek	64%	25%	-
4.	61 év feletti	75%	19%	-

14. ábra. A névismeret átlagos mutatói korcsoportok szerint

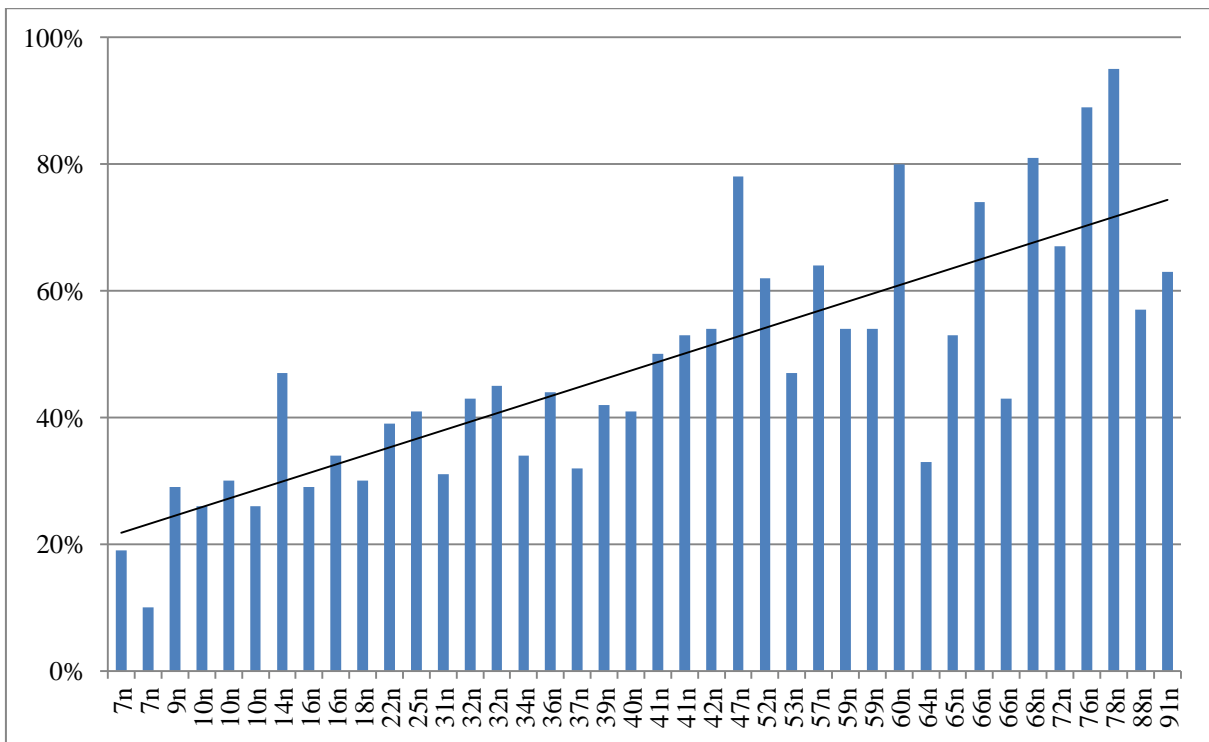
2.5. Nem és helynévismeret

Az az általánosan elterjedt vélemény, amely szerint a férfiak általában több helynevet ismernek, mint a nők, a hagyományos helynévgyűjtések tapasztalataiban és az ezek alapján született módszertani leírásokban gyökerezik. A legkorábban napvilágot látott helynévgyűjtési útmutatók még egyoldalúan az idős paraszti réteghez tartozó férfi adatközlők megkeresését javasolták a gyűjtőknek, később azonban kibővült a megkérdezettek köre. SEBESTYÉN ÁRPÁD már a múlt század utolsó harmadában fontosnak gondolta, hogy az adatközlők körébe nők is kerüljenek be (1967: 49), elősegítve ezzel, hogy a gyűjtött névanyagok névszociológiai szempontból is jellemzőbbé váljanak. A legújabb helynévközlések egy részében már nyoma sincs a korábbi homogenitásnak: a romániai Kisbábony helynévanyagát a közzetevő csaknem fele-fele arányban nőktől és férfiktól gyűjtötte (SZILÁGYI-VARGA 2015), Téglás helynévanyaga pedig zömmel női adatközlők bevonásával állt egybe (MOZGA 2015).

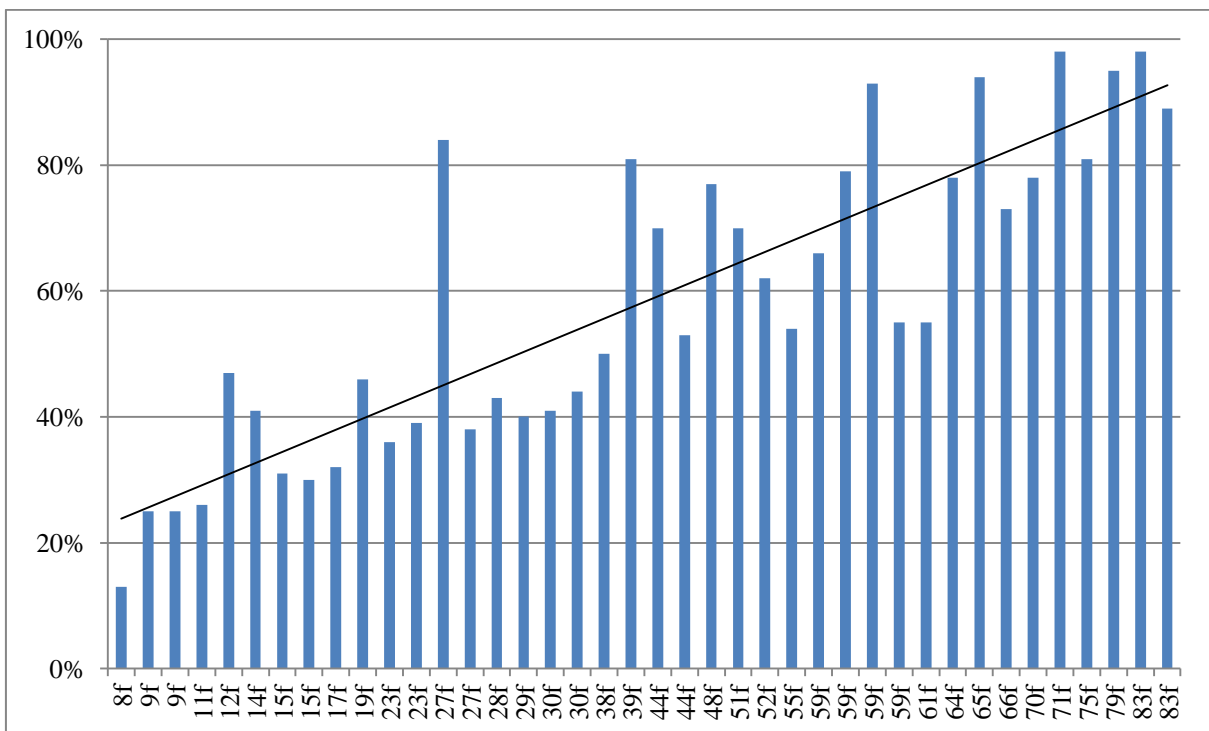
A nemnek mint változónak a helynévismeretre gyakorolt hatását vizsgáló kutatások (pl. ZSOLNAI 1967, GYÖRFFY 2018a: 95) alapján a férfiak jórészt valóban több helynevet ismernek. A szentpéterszegi névismereti felmérés eredménye is ezt látszik alátámasztani: a nők átlagosan a teljes névkinccs 48%-át, a férfiak pedig az 58%-át birtokolják (lásd a 15. és a 16. ábrát). Nem kerülheti el a figyelmünket azonban az a körülmény, hogy a valamivel magasabb fokú névismeret nem a biológiai nemmel, hanem sokkal inkább az alapvetően férfiak által végzett munkakörökkel, azaz a társadalmi nemmel mutat kapcsolatot. A foglalkozás fontosságára SZABÓ T. ATTILA csaknem egy évszázaddal ezelőtti módszertani tanácsa is rávilágít: „Mindenképpen arra kell törekednünk, hogy minél több forrásból szerezzünk adatokat. Nélkülözhetetlen különösen várososon a mező- és erdőőrök, kerülők, vadászok, falun a földműves és pásztorkodó osztály mellett az előbbieknél meg a tagosításokban, földmérésekben, folyószabályozásokban, állóvízlecsapolásokban résztvetteknek alapos kikérdezése.” (1938: 15–16).

Az alábbi diagramok összevetésekor szembe tűnő, hogy 64 év felett a férfiak egymáshoz viszonyított névismerete sokkal kiegyenlítettebb, s összességében nagyobb mértékű, mint a nőké. Foglalkozásukat tekintve a legidősebb férfiak körében földmunkás, kőműves, növénymérnök, növénytermesztési főágvezető, téesz-dolgozó stb., míg a nők között konyhai dolgozó, takarítónő, takarékszövetkezeti dolgozó, díjbeszedő stb. adatközlők szerepelnek. Foglalkozásukból adódóan az előbbieknél rendre kijártak a határba, az utóbbiak élettere azonban főképpen a belterületre korlátozódott.

Mindez pedig világosan rámutat arra, hogy a férfiak valamivel erősebb mértékű névismerete nem a biológiai, hanem sokkal inkább a társadalmi nemük következménye.

15. ábra. A nők névismerete

16. ábra. A férfiak névismerete

2.6. Helynévrendszer és helynévismeret

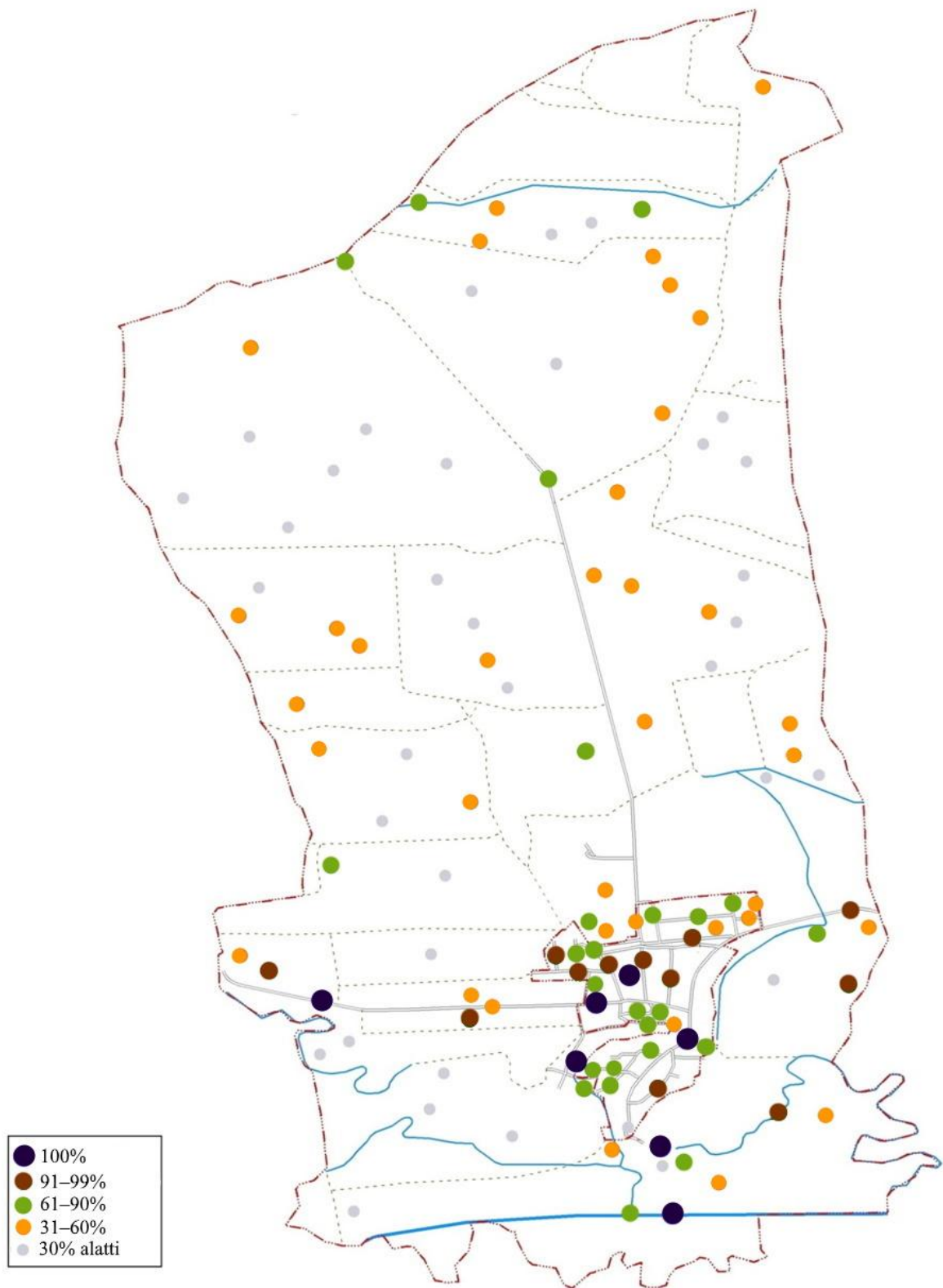
Az alábbi alfejezetben azt a kérdést igyekszem körüljárni, hogy melyek azok a nevek, amelyeket a helynévközösség tagjai jobban vagy kevésbé ismernek. A 17. ábra a helynevek lakosság általi ismertségének fokát a névanyag belső arányainak viszonylatában mutatja be.

A helynevek ismertségének foka	A helynévkorpusz
100%-os	6%
90% feletti	11%
61–90% közötti	21%
31–60% közötti	30%
30% alatti	32%

17. ábra. A helynevek ismertségének mértéke a teljes névanyagon belül

A névkorpusz 6%-át minden adatközlő ismeri: *Berettyó, Fekete Borbála utca, Halastó, Kossuth utca, Szentpéterszeg ~ Péterszeg, Temető, Újfalusi út*. Továbbá legalább 90%-uk ismeri az alábbi neveket is: *Ady Endre utca, Bacsó Béla utca, Bem utca, Dózsa utca, Fő utca, Gáborjáni-határ, Gáborjáni út, Köztársaság utca, Ó-Berettyó, Petőfi utca, Porostó ~ Porostó-kert, Rákóczi utca, Szőlőskert, Újfalusi-határ, Vörös Hadsereg utca*. Ez utóbbi csoport a teljes névanyag 11%-át jelenti. Szembetűnő, hogy az adatközlők legalább 90%-a által ismert nevek a belterületen vagy annak közvetlen közelében helyezkednek el (lásd alább a 18. ábrán). Nem meglepő, hogy a település két legfontosabb utcájának, a falut a szomszédos Berettyóújfaluba vezető úttal összekötő *Fekete Borbála utcá*-nak, valamint a település fő utcájának, a *Kossuth utcá*-nak a neve mindenki által ismert. A legfiatalabb nyelvhasználók az első nevek között tanulják meg a településük legfontosabb belterületi utcaneveit, s az idősek sem nélkülözhetik e nevek ismeretét. Többek között azért, mert a számukra fontos közintézmények (pl. iskola, orvosi rendelő, faluház stb.) ezekben az utcákban találhatóak.

A helynévkorpusz 21%-át a nyelvhasználóknak a 61–90%-a ismeri. E névcsoporthoz tartoznak többek között a település további utcanevei, pl. *Akácfa utca, Béke utca, Kiss Ernő utca*. Csupán két olyan hivatalos utcanév van, amelyet nem ismer a nyelvhasználók legalább 61%-a. Ezek a nevek az elmúlt néhány évben kerültek be a szentpéterszegi helynévkincsbe. A népi megnevezések között is csupán egyetlen helynévi adatot találunk, amelyet alig-alig ismer valaki: a *Petőfi utca* másik megnevezését, a *Posta utcá*-t ismerő nyelvhasználók aránya 30% alatti marad. Ez bizonyára azzal van összefüggésben, hogy a névadó postahivatal több évtizeddel ezelőtt és akkortájt is csupán néhány évig üzemelt az utcában. A név az idős nyelvhasználók körében maradt fenn napjainkig.

18. ábra. A helynevek az ismertségük mértéke és a területi elhelyezkedésük szerint

A nyelvhasználóknak legalább a 61%-a ismer az utcanevek mellett további belterületi neveket, pl. *Kóróváros, Ócska temető, Temető-kút*. A 61–90%-os névismerettel jellemezhető nevek közé tartoznak olyan külterületi objektumok nevei is, amelyek több évszázados múlttal rendelkeznek, és többnyire nem pontszerű, hanem foltszerű vagy vonalszerű objektumokat jelölnek: *Kálló, Kálló-híd, Kálló-oldal, Legelő, Orsolya, Tépei út* stb. Az eddigi nevekkal szemben e névcsoportnak nem feltétlenül jellemzője a belterülethez való közelség (lásd a 18. ábrán). A teljes szentpéterszegi helynévanyag 30%-át a lakosság 31–60%-a ismeri. E csoportban zömmel szántóföldek neveit találjuk, pl. *Bagdi-dűlő, Disznós-hát* (ennek a részei: *Kis- és Nagy-Disznós-hát*), *Karácsony-szállás, Tejfölös-dűlő* stb. A falu északkeleti határában évtizedekkel ezelőtt működő tanyaközpont nevét, valamint az ahhoz tartozó objektumok megnevezéseit is igen kevesen ismerik, pl. *Káptalan ~ Káptalan-tanya, Kastélykert, Szénáskert*. A névkorpusz 32%-át az adatközlőknek kevesebb mint 30%-a ismeri. A nevek által jelölt objektumok zömmel a határ északi, a belterülettől távol eső pontjain helyezkednek el (lásd a 18. ábrán).

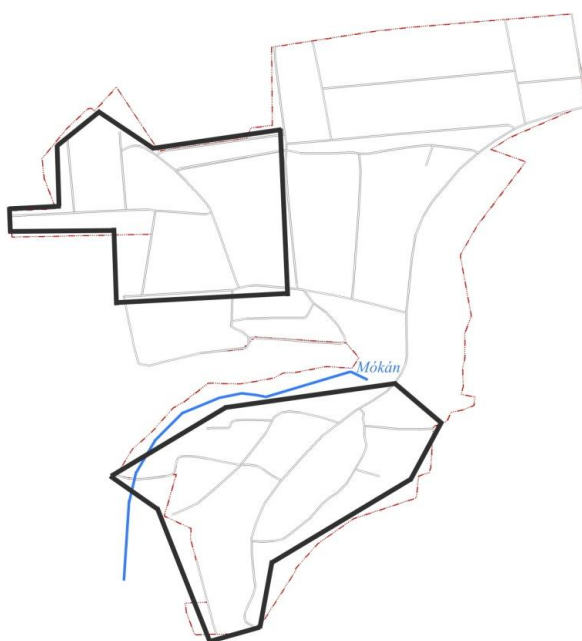
Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy azok a nevek, amelyeket a névközösség tagjai közül sokan ismernek, a belterületen vagy a belterület közelében helyezkednek el. A nevek ismertségének foka a belterülettől távolodva skálárisan gyengül. E szabályosságot leginkább a határ bármely pontján elterülő, a névközösség életében jelentős — jellemzően több évszázada meglévő — objektumok nevei, pl. folyóvizek, utak nevei törhetik meg.

2.7. Névközösség-vizsgálat

A névközösség fogalmához az utóbbi években sokan hozzászóltak: a kutatók kezdetben elméleti alapállásból (pl. HOFFMANN 1997/2003: 39, GYÖRFFY 2011: 40), a legutóbbi időkben pedig empirikus vizsgálatok eredményeiből kiindulva (PÁSZTOR 2013b: 136, E. NAGY 2016b: 153, GYÖRFFY 2018a: 101–127) igyekeztek megragadni a mibenlétét. Minthogy azonban a névközösség fogalmát ez idáig nem sikerült maradéktalanul meghatározni (TÓTH V. 2016: 35), az alábbiakban egy konkrét névközösség-vizsgálat révén én magam is hozzá kívánok járulni a fogalom jellemzőinek a tisztázásához.

A vizsgálat alaphipotézise az volt, hogy Szentpéterszegen két, egymástól területi és társadalmi szempontból egyaránt elkülönülő mikronévközösséget feltételezhetünk. A két csoport területi választóvonalát a *Mókán* nevű ér, mely az Orsolyából folyik nyugat–keleti irányban, s a Kossuth utca közepén szeli ketté a falut (lásd alább a 19. ábrán). A kezdetektől napjainkig meglévő társadalmi különbséget pedig a két csoport anyagi háttere adja. A kóróvárosiak azok a szegényebb, jellemzően föld nélküli emberek, akiknek a falurész kiépülésekor még

kerítésre sem tellett, csupán száraz napraforgó vagy kukoricakóró volt leszúrva kerítés gyanánt az utcafronton. A bőrkabátosok pedig azok a módosabb gazdák, akik a kezdetektől saját földjeiken gazdálkodtak. A helybeliek szerint a *bőrkabátosok* kifejezés több Berettyómenti településen is használatos, a *Kóróváros* helynevet azonban csak Szentpéterszegen használják. Az előbbi fogalom a téeszalakítással függ össze: a lakosok azoknak a falusi kisgazdáknak a megnevezésére kezdték el használni, akik a vagyonos kisbirtokossághoz tartoztak. A Kóróváros az 1920-as évek végére tehető házhelyosztáskor alakult ki. Arra, hogy a megkülönböztetés milyen időbeli múltra nyúlik vissza, nem tudtak választ adni az adatközlők, de meglátásuk szerint a második világháború idején a *Kóróváros* helynév már minden bizonnyal használatos volt.

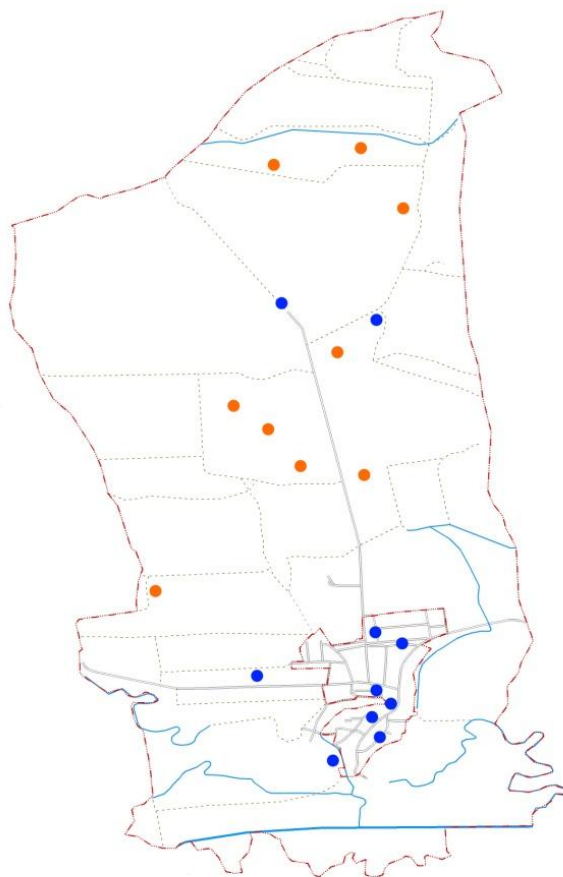

19. ábra. A kóróvárosiak (fent) és a bőrkabátosok (lent) területe

A két mikroközösség térértelmezésére a hierarchikus szemlélet jellemző: a falurészekre ugyanis a KINT, LENT, valamint a BENT, FENT nyelvi elemekkel utalnak. A falu északi részén fekvő *Kóróváros* számít KINT, LENT helynek: az újonnan nyitott utcák mellett (pl. *Bacsó Béla utca*, *Ságvári utca*, *Rákóczi utca*) a *Fekete Borbála utca*-nak a Berettyóújfalú felé eső része is a *Kóróváros*-hoz tartozik. A település régebbi, déli része pedig BENT, FENT helyként él a szentpéterszegiek kognitív térképén: a *Nép utca*, *Kiss Ernő utca*, *Kossuth utca*, *Szabadság utca* és a *Bem utca* területe tartozik ide. A hierarchikus térszemlélet jelentősége kapcsán sokatmondó lehet az egyik kóróvárosi adatközlőnek az arra a kérdésre adott válasza, hogy meddig tart a kóróvárosiak és a bőrkabátosok területe: „a határvonal a Mókán, attól felfelé van az arra fent, arra bent” (32/n). Noha az abszolút égtájak szerint a *Mókán* ér alatt élnek a

bőrkabátosok, a megkérdezett nyelvhasználó a hierarchikus szemléletből adódóan a térben mégis az ér felettiként érzékeli az említett területet. Noha intuitív módon azt gondolnánk, hogy a kistelepülések központja — ahol a főbb közintézmények, a buszmegálló, a bolt és a kocsmá található — hierarchikus szemléletű térérzékelés esetén feltétlenül pozitív töltetű BENT, FENT helyként van jelen a nyelvhasználók kognitív térképén, a szentpéterszegi empirikus felmérés ettől eltérő eredményre világított rá. Ahogyan azt a 19. ábra is szemlélteti, a település központjára mint semleges területre tekintenek a helybeliek: „*A faluháztól felfelé a kanyarig, meg a Kosút utca faluból kifelé vezető részének az eleje, tehát ahol a buszmegálló, a boltok, kocsmá, takarékszövetkezet van, azok inkább semlegesek voltak, őket nem illette egyik elnevezés sem. Általában akik ott laktak, azok már nem a legszegényebbek közé tartoztak, de nem is voltak még olyan jómódúak, mint a fentiek.*” (60/n). Mindez ismételten a hierarchikus térszemlélet erős jelenlétére mutat rá: a társadalmi szempontból semleges falubeliek által lakott településrész a tér érzékelése során is semlegesnek mutatkozik, még akkor is, ha a lakosok mindennapos szükségleteikből adódóan a falu központjával sokkal intenzívebb kapcsolatban vannak, mint a módosabb gazdák által lakott déli területtel.

A konkrét névközösség-vizsgálatba a kóróvárosiak (KINTIEK) és a bőrkabátosok (BENTIEK) köréből egyaránt 3-3 adatközlőt vontam be. A kóróvárosiak közül egy 52 éves és egy 60 éves nő, valamint egy 83 éves férfi névismeretét vizsgáltam. A bőrkabátosok csoportját pedig három nő (65, 76 és 78 évesek) reprezentálta. A vizsgálat eredményei első körben arra világítottak rá, hogy a névanyag jelentős hányadát (35%-át) mindkét mikroközösség egyöntetűen ismeri. E nevek nagyjából fele-fele arányban bel-, illetve külterületi objektumokat jelölnek. Ezt követően megnéztem azt is, hogy mi jellemzi a csak a kóróvárosiak és a csak a bőrkabátosok által ismert neveket (ehhez lásd a 20. ábrát).

20. ábra. A kőróvárosiak (narancssárga) és a bőrkabátosok (kék) által egyöntetűen ismert névvel jelölt helyek

A szentpéterszegi helynévkincsben csupán 9 olyan helynév van, amelyet a 3 kőróvárosi adatközlő ismer, a bőrkabátosok azonban nem: *Csohosztó*, *Belső-Csohosztó*, *Külső-Csohosztó*, *Disznós-hát*, *Gríz-föld*, *Hencz-halom*, *Karácsony-szállás*, *Kastélykert*, *Tejfölös*. Azon nevek száma, amelyeket a bőrkabátosok egyöntetűen ismernek, a kőróvárosiak számára azonban ismeretlenek, szintén kicsi, mindösszesen 10 ilyen nevet találunk: *Arany János utca*, *Bem utca*, *Lenin utca*, *Iskola utca*, *Cigány-gödör*, *Mókán*, *Káptalan*, *Kertalja*, *Malom-kert*, *Nagy út*. Már a felsorolásból is kitűnhet, a 20. ábra azonban még szemléletesebben mutatja, hogy míg a 3 kőróvárosi adatközlő a belterülettől távol eső külterületi objektumok, jobbára szántóföldek neveit ismeri a fent említett neveken túl (35%), addig a bőrkabátosok főképpen belterületi neveket, pl. utcaneveket, a falun átfolyó ér nevét ismerik.

Míg tehát a kőróvárosiak által egyöntetűen ismert nevek 100%-ban külterületiek, addig a bőrkabátosok által ismert névkorpusznak csupán a 40%-a jelöl külterületi objektumot. Vajon minek köszönhető ez az eltérés? A bőrkabátosok generációk óta a saját földjeiket művelték, illetve műveltették, s ebből adódóan a határral, a földekkel való kapcsolatuk is alapvetően a saját földjeikre korlátozódott. Ezzel szemben a kőróvárosiak, akik jellemzően bér munkákat

végeztek, nem csupán egy-két, általuk birtokolt földet műveltek, hanem éppen ellenkezőleg: a határ bármely részére eső, a kisbirtokosok tulajdonában lévő föld művelését végezhatték. A Kóróvárosban generációkon át terjedhetett tehát a gazdag szántóföldnév-állomány, míg a borkabátosok körében leginkább a földdel — foglalkozásukból adódóan — kapcsolatban lévők tehetek szert széles névismeretre.

Az előzőekben Szentpéterszeg helyneveinek névszociológiai analízisét az alábbi szempontok körüljárásával végeztem el. Feltártam a névismeretnek az életkorral, valamint a nemmel való összefüggését. E két vizsgálat eredménye szerint minél idősebb egy nyelvhasználó, annál több helynevet ismer, továbbá a férfiak valamivel nagyobb fokú névismerete leginkább a társadalmi nemükkel, a társadalmi szerepvállalásukkal lehet összefüggésben. A névrendszer egyes elemeinek ismerete szerinti csoportok másrészt arra világítottak rá, hogy minél közelebb van egy adott objektum a belterülethez, annál nagyobb eséllyel ismerik a nyelvhasználók az objektumot jelölő helyneveket. Végül a névközösség-vizsgálat révén közelebb juthattunk a fogalom definitív meghatározásához, és láthattuk, hogy a kistelepülésszintű névközösségeken belül további még kisebb, ún. mikronévközösségeket is ki tudunk mutatni. E közösségek szerveződése történhet területi, társadalmi, genetikai stb. alapon.

3. Helynév-szociológiai analízis Bakonszeg helynevei alapján

3.1. Településtörténeti háttér

Bakonszeg 1186 lakost számláló falu Hajdú-Bihar megye déli részén, a Nagy-Sárréten, a Berettyó folyó jobb partján; északról Földes és Hajdúszovát, keletről Berettyóújfaluu, délről Zsáka, nyugatról Bihartorda határolja. A település két területi és történeti tekintetben is jól elkülönülő falurészből, a Berettyó hídjától nyugatra elterülő Bakonszegtől és az ettől keletre fekvő Kovácsiból áll (vö. E. NAGY 2015a: 35–36). A vallási és etnikai tekintetben is homogén — református vallású és magyar nemzetiségű — falu a Berettyóújfalui járás része, területe mintegy 3500 hektár. Településszerkezete szerint Bakonszeg a többutcás sárréti falvak közé tartozik (DÁM 1990: 239). Keskeny, szalag alakú telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, s jellemzően több, kisebb részre különülnek el. Népességszáma és területének mérete alapján Bakonszeget — ahogyan Szentpéterszeget is — a kisebb alföldi és az átlagos méretű bihari települések között tartjuk számon.

Azt a történelmi vélekedést, mely szerint a történeti Magyarország legnagyobb kiterjedésű mocsárvilága, a Nagy-Sárrét a legkorábbi időktől „rendkívül kedvező adottságokkal rendelkezett az emberi megtelepedéshez”, jól igazolja az a körülmény, hogy „már a kora Árpád-korban 21 településnek adott otthont” (DÁM 1990: 239, vö. KRISTÓ 1993: 186). A honfoglalás idején még egybefüggő mocsárvilág helyén tehát a későbbiekben a lápok, rétségek és hátak alkalmasak voltak a megtelepedésre (MÓDY 1990: 8). Mindezt nyelvtörténeti ismereteink is megtámogatják: noha Bakonszeg első írásos említései csak a 15. századból származnak [1434: *Bakonzeegh* (J. 203), 1438, 1470: *Bakonzeeg* (Cs. 1: 603), 1480: *Bakonzeg*, p. (ComBih. 29)], a határába beolvadt elpusztult településekre már az Árpád-kori forrásokból is vannak adataink. MÓDY GYÖRGY e települések között sorolja fel Aka, Kórógy, Kovácsi és Szentadorján falvakat [1283/311: *Aka* (Gy. 1: 592); *1323: *Chorog* (Gy. 1: 635, J. 282, AOKl. 7: 213/459); [1291–94]: *Kuachy* (Gy. 1: 635, VP. 223), 1329/437: *Zenthaderyan* (Gy. 1: 667)] (MÓDY 1990: 10, MEZŐSI 1943: 266, az adatokhoz lásd még RÁCZ A. 2007: 19, 160, 161, 258, KMHsz. 1: 29, 160, 161).

A Bakonszegen lefolytatott élőnyelvi helynévgyűjtés alkalmával számos helybeli elmesélte a településnév eredetére vonatkozó néphagyományt, amely szerint az Aka várában élő János-lovagok és vörös barátok kecskéiket a Berettyó melletti zugban legeltették (vö. OSVÁTH 1875: 169–170). Az ezen a helyen kialakult falunak így *Bakzug*, majd később *Bakonszeg* lett a neve. A tudományos magyarázat szerint a helynév utótagja a *szeg* ’vízfolyás kanyarjába benyúló háromszög vagy félkör alakú partos terület, sziget, zug’ jelentésű földrajzi köznévv

(FKnT.), előtagja pedig legnagyobb valószínűséggel a *Bokon* személynévvvel hozható összefüggésbe (RÁCZ A. 2007: 37, FNESz.). KISS LAJOS szerint nem meggyőző az a felvetés, amely szerint a településnév előtagja a *bakony* 'sűrű erdő' (FKnT.) szóból alakult volna.

A 15. század végétől kevés adatunk van a török megszállást megelőzően is kis falunak számító Bakonszegről, azt azonban tudjuk, hogy birtokosa ekkor a Bessenyei és az Izsákai család volt (BOROVSKY). A település a 16. századi források alapján csupán hat telekből állt, s a földesura ez időben Izsákai Oswald volt (MEZŐSI 1943: 266). A 17. század közepén a török seregek nagy pusztítást végeztek a faluban (MÓDY 1990: 33), azonban a 18–19. századból való források már „gazdag határú, virágzó településként” írják le Bakonszeget, igazolva ezzel azt, hogy a terület a törökök kivonulását követően gyorsan népesült, s a 17. század végén a falu újranevesedett (DÁM 1990: 239, MEZŐSI 1943: 266, BOROVSKY 44). BÉL MÁTYÁS 18. század eleji, Bihar megye leírására vállalkozó munkájában például eképpen emeli ki a falu táji-természeti adottságait: „*Bakonyszögh* azon a helyen van, ahol a Berettyó folyó mocsarakba szétömölve kezdi a földet elönteni” (BÉL 1723: 95). VÁLYI ANDRÁS országleírásában szintén a falu táji-természeti jellegét állítja a középpontba: „Határja gazdag, réttyei köverek, legelője nagy” (VÁLYI 1796, TörtHnt.). FÉNYES ELEK „lapályos, ingoványos és szikes” talajú településként ismerteti, melynek folyója „a falu alatt foly el s hallal kedveskedik” (FÉNYES 1: 75). Bakonszeg a II. József-féle népszámlálás idején (1785), valamint egy évszázaddal később is a Rhédey család kezén van (FÉNYES 1: 75, VÁLYI 1796). Népeségszámát tekintve Bakonszeg a 18. században még az 1000 fős lélekszámot sem érte el, a 19. század közepén azonban a nagyfokú népességnövekedés következtében csaknem 1500 lakost számláló faluvá vált. A 20. század elején mintegy 1600 lakosa volt, legfőbb birtokosa ekkor a Nadányi család (BOROVSKY). Lakossága a második világháború idejéig folyamatosan gyarapodott (a népszámlálási adatok szerint 1900-ban 1617, 1930-ban 1902, 1941-ben 2131 lakosa van), majd csökkenő tendenciát mutatva érte el a mai, mintegy 1200 fős lélekszámát (1960-ban 1965, 1970-ben 1611, 1980-ban 1400, 1990-ben 1292 fő lakja) (TörtStat. 29–30).

A falu határában a szántó a meghatározó művelési ág, a nagytáblás földművelés azonban a legutóbbi időkben sem jellemezte Bakonszeget. A háborút követő földosztás során valamennyi jogosult mindössze 3 kataszteri hold földet kapott, s a kisbirtokos földművelés — állattartással kiegészülve — akkortájt életképesnek bizonyult a településen (DANKÓ 1990: 113–114). Minthogy a faluban — mezőgazdaságának történetéből adódóan — kiterjedt tanya-hálózat a határ egyik részén sem alakulhatott ki, a gazdasági tevékenység napjainkban főképpen a belső portákra korlátozódik, s elsősorban az állattartásban nyilvánul meg.

3.2. Onomasztikai háttér: Bakonszeg helynevei

Ady Endre utca *Adi Endre utca.* — Utca a falu belterületének északkeleti részén. Két egymással párhuzamos utca is ezt a nevet viseli. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Aka lásd **Aka-kert**

Aka híd *Aka híd ~ Fahíd.* | *A mi időnkbe már csak két szál fa vóút, oszt azon szaladtunk át gyalogszerrel.* — Az Aka-kerthez vezető híd a déli határban, a Kállón. — Mindkét névváltozat az adatközlők negyede által ismert. Az *Aka híd* a gyerekek számára ismeretlen.

Aka-kert *Aka-kert ~ Aka.* | *A Kálló mellett van, oda nyílik a kapuja.* — Szántóföld és veteményeskert a Kálló mellett, a Sár-réten. Egykor gyümölcsös volt. A név eredete kapcsán a helybeliek elmondták, hogy *Aka* középkori település volt, mely a török időkben elpusztult. — Korcsoportonként előrehaladva egyre több nyelvhasználó ismeri. Az adatközlők 60%-a által ismert megnevezések.

Aka vár *Aka vár.* — Egykori földvár a falu délnyugati határában. A helybeliek elmondása szerint a vörösbarátoké volt. Mezőgazdasági munkák során csont- és cserépdarabokat, marokköveket találtak a területen. — Az adatközlők negyede ismeri.

Alj *Alj.* — Egykori libalegelő, ma településrész a Móka szomszédságában, a Lénia út bal oldalán. A helybeliek elmondása szerint szegényebb családok lakják. — Az 50 évnél fiatalabbak számára egyöntetűen ismeretlen nevet az adatközlők tizede ismeri.

Almási-tanya *Almási-tanya.* — Tanya a falu északi határában, a Csárda-háton, a Remete-tó mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználók fele által ismert megnevezés.

Arany János utca *Arany János utca.* — Utca a belterület nyugati részén, a Babaligetén. Hivatalos név. — Az adatközlők kétharmad része által ismert helynév.

Árpád tér *Árpád tér.* — A falu temetője mellett található tér, mely Árpád vezérről kapta a nevét. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet az adatközlők 60%-a ismeri.

Artézikút *Ártézikút.* — Kút a belterületen, a Hunyadi utca és a Piac utca kereszteződésében. Az 1960-as évekig a helybeliek innen hordták az ivóvizet, valamint az állatokat is itt itatták. A közművek bekötése óta nem használják. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet összességében az adatközlők kétharmada ismeri.

Awassi juhtelep *Avaszi jutelep.* — Állattartó telep a falutól keletre, a Kozmapusztán. Néhány éve nem üzemel, így az épület üresen áll. Nevét az magyarázza, hogy egykor awassi fajtájú juhokat tartottak itt. — A nyelvhasználók 85%-a által ismert megnevezés.

Babaliget *Babaliget ~ Újtelep ~ Hereföld.* — Településrész az Arany János utca és a Tol-di Miklós utca területén. A helybeliek elmondása szerint az 1960-as évektől kezdve sokan vállaltak itt gyereket, ez magyarázza a *Babaliget* nevet. *Újtelep*-nek is hívják, mivel a település többi részétől eltérően ezeket az utcákat később, az 1940-es években osztották ki. A *Hereföld* elnevezés a terület egykori lucernatermő hely voltára utal. — A *Babaliget*-et a nyelvhasználók 90%-a ismeri. A másik két névváltozat jóval kevésbé elterjedt: a *Hereföld* az adatközlők fele által, az *Újtelep* pedig a 40%-uk által ismert.

Bacsó Béla utca *Bacsó Béla utca.* — Utca a belterületen, párhuzamos a Somogyi Béla utcával. Az utca Bacsó Béla újságíróról kapta a nevét. Hivatalos név. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók háromnegyed része ismeri.

Bajcsy-Zsilinszky utca *Bajcsi Zsilinszki utca.* — Utca a falu belterületén, mely a Kádár utcát és a Dózsa György utcát köti össze. Hivatalos név. — Az adatközlők 40%-a által ismert helynév.

Bakonszeg *Bakonszeg, -en, -re.* — Északon Földessel és Hajdúszováttal, keleten Berettyóújfaluuval, délen Zsákával, nyugaton Bihartordával határos falu. Bővebben lásd a II. fejezet 3.1. alfejezetében. — Minden adatközlő ismeri a nevet.

Bak-zug *Bak-zug.* — A Berettyó és a Kálló összefolyásánál lévő zug neve volt. A helybeliek szerint ebből származik a település neve, amely meglátásuk szerint a *Bak-zug* > *Bak-szeg* > *Bakonszeg* változáson ment át. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők 15%-a ismeri.

Balogh-tanya *Balog-tanya. | A vasúton erről, Újfaluu alatt, nagy tanya vout, gazdaság lett belőüle.* — Egykori tanya a falu északkeleti határában, a Miragyon. Ma a helyén szántóföld van. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet a nyelvhasználók ötöde ismeri.

Bánát *Bánát, -ra.* — Két belterületi utcának, a Bánát utcának és a Béke utcának az összefoglaló neve. A település egyik legrégebben lakott része. — Az adatközlők 95%-a ismeri a nevet.

Bánát utca *Bánát utca.* — Utca a belterület központjában, mely a Hunyadi utcából nyílik. A körülötte lévő terület a *Bánát* nevet viseli. Hivatalos név. — Csaknem minden adatközlő által ismert utcanév.

Béke utca *Bike utca.* — A Bánát utcából nyíló utca a belterület központjában. Hivatalos név. — A nyelvhasználók 80%-a által ismert utcanév.

Bene Gyula-tanya *Bene Gyula-tanya*. — Egykori tanya a falutól délnyugatra, a Sár-réten, a Sár-réti út mellett. Ma a helyén szántóföld van. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két nemzedéki csoport számára ismeretlen tanyanevet a nyelvhasználók tizede ismeri.

Berettyó *Berettyóu ~ Berettyóu-folyó ~ Folyóu*. — A település déli határában található folyó. — A *Berettyó* és a *Berettyó-folyó* valamennyi nyelvhasználó által ismert helynevek. A jelentéshasadással keletkezett *Folyó* helynév is igen közismert: 90%-os névismereti mutatóval bír.

Berettyó-folyó lásd **Berettyó**

Berettyó-híd lásd **Híd**

Bessenyei-ház *Besenyei-ház*. — Múzeum a belterületen, Kovácsiban. Egykor Bessenyei György lakóháza volt. — Minden adatközlő által ismert helynév.

Bessenyei téesz *Besenyei téesz*. — Egykori termelészövetkezet, mely a Kossuth téesz és az Újvilág téesz egyesítésével alakult 1975-ben. — Az adatközlők 60%-a ismeri a nevet.

Bessenyei utca *Besenyei utca*. — Utca a belterület délkeleti részén, Kovácsiban, a Hunyadi utcából nyílik. Bessenyei Györgyről kapta a nevét. Hivatalos név. — Az adatközlők 70%-a által ismert helynév.

Bikatelep lásd **Orosz-tanya**

Birkatelep *Birkatelep*. — Állattartó telep a falutól délre, a Csátó területén. — Az adatközlők kétharmada ismeri a nevet.

Borjúnevelde lásd **Móka-tanya**

Büdös-Kálló lásd **Kálló**

Csárda-hát *Csárda-hát*. — Nagy kiterjedésű földterület, részben szántóföld a falu északi határában, a Kálló és a Keleti-főcsatorna összefolyásától nem messze. Egykor számos tanya állt itt. A helybeliek nem emlékeznek arra, hogy valaha csárda lett volna rajta. — A gyerekek számára ismeretlen helynév az adatközlők 30%-a által ismert.

Csárda-háti-tanya lásd **Sramkó-tanya**

Csárda-háti-erdő *Csárda-háti-erdőü*. — Erdő Bakonszeg északi határában, a Csárda-háton, a Keleti-főcsatornától nem messze. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők 30%-a ismeri.

Csátó *Csátóu, -ra*. — Nagy kiterjedésű földterület a település déli határában, átnyúlik a zsákai határba. Egy része gulyalegelőként funkcionál. A név eredetét a helybeliek nem ismerik. — A nevet az adatközlők fele ismeri.

Csátó-ér *Csátóu-ér*. — Egykori ér Bakonszeg déli határában, a Csátón, mely természetes határvonalként választotta el a bakonszegi és a zsákai határt. Mára kiszáradt. — Az adatközlők 40%-a ismeri a nevet.

Csirkenevelde lásd **Móka-tanya**

Csom-szegi-erdő *Csom-szegi-erdőü*. — Kisebb erdő Bakonszeg északnyugati határában. A név eredetét a helybeliek nem ismerik. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők harmada ismeri.

Csősház lásd **Gál Imre-féle-gátórház**

Deák Ferenc utca *Deák Ferenc utca*. — Utca a belterület délnyugati határában, a Dózsa György utcát és a Széchenyi utcát köti össze. Hivatalos név. — Az adatközlők 60%-a által ismert utcanév.

Dimitrov utca lásd **Piac utca**

Dózsa György utca *Dózsa György utca*. — Utca Bakonszeg belterületének délnyugati részén, a Hunyadi utcából nyílik, és párhuzamos a Széchenyi utcával. Hivatalos név. — A nyelvhasználók 80%-a által ismert helynév.

Dózsa-erdő *Dózsa-erdőü ~ Dózsai-erdőü*. — Fenyőerdő a falutól délre, a Zsákai út mellett, a Horgosi őrház szomszédságában. — Az adatközlők 15%-a ismeri a megnevezéseket.

Egyház-kert lásd **Sztalin-kert**

Éva-bolt *Éva-bolt*. — A Hunyadi utca és a Dózsa György utca által alkotott zugban található bolt, mely csak néhány éve üzemel. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Csupán néhány adatközlő számára ismeretlen megnevezés.

Fahíd lásd **Aka híd**

Fazekasműhely lásd **Sárállási iskola**

Folyó lásd **Berettyó**

Fő utca lásd **Hunyadi utca**

Gál Imre-féle-gátórház *Gál Imre-féle-gátórház ~ Gál-tanya ~ Csősház ~ Kórógyi őrház ~ Őrház*. — Vízvédelmi őrház a belterülettől délre, a Híd szomszédságában, a Kórógyon. A *Gál Imre-féle-gátórház* és a *Gál-tanya* nevet az épület használójának családnevéről, a *Csősház* és *Őrház* neveket pedig foglalkozásáról kapta. — Az idősek által egyöntetűen ismert családnévi előtagú neveket a nyelvhasználók 80%-a ismeri. Az *őrház* névrészt tartalmazó nevek valamivel kevésbé elterjedtek: a nyelvhasználók fele által ismertek. Az első korcsoport számára ismeretlen *Csősház* pedig csupán az adatközlők ötöde által ismert.

Gali kocsmája *Gali kocsmája ~ Gali-kocsmá*. — Egykori kocsmá, mely a Hunyadi utca és a Lehel utca sarkán állt. Az épület ma is megvan, egy német család lakja. Tulajdonosáról kap-

ta neveit. — A gyerekek számára ismeretlen, az idősek által azonban egyöntetűen ismert megnevezéseket a nyelvhasználók fele ismeri.

Gali-domb *Gali-domb*. — Kisebb halom a déli határban, a Kórógyon. Az előtagja bizonyára családnév, mivel *Gali* nevűek éltek korábban a faluban. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók 15%-a ismeri.

Gál-tanya lásd **Gál Imre-féle-gátórház**

Gát lásd **Hunyadi utca**

Gátórház lásd **Zsilipház**

Gémeskút *Gémeskút*. — Gémeskút a település nyugati határában, a Legelőn. Benőtte a bodza, így ma már nem használják itatásra. — A nyelvhasználók 85%-a által ismert megnevezést valamennyi idős adatközlő ismeri.

Gulyalegelő *Gujalegelő*. — Legelő a falu déli határában, a Csátó területén, melyen egykor tavasztól ősziig legeltették az állatokat. Esős évszakokban vízállásos. — A nyelvhasználók 65%-a által ismert megnevezést valamennyi idős adatközlő ismeri.

Gulyás-féle-órház *Gujás-féle-órház*. — Vízvédelmi órház a belterület déli részén, a Híd mellett. Az 1960-as években építették abból a célból, hogy a partörök lakjanak benne. Használójáról kapta a nevét. — Az adatközlők 70%-a ismeri a nevet.

Guth-tanya *Gut-tanya*. — Egykori tanya Bakonszeg északnyugati határában, a Csárda-háton. Ma a helyén szántóföld van. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők negyede ismeri.

Hajzer-tanya *Hajzer-tanya*. — Tanya az északi határban, a Csárda-háti-erdő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők háromnegyed része által ismert tanyanév.

Halastó *Halastó*. — Mesterséges víztároló a falu északi határában, melybe a K. XI. csatorna vezeti a Keleti-főcsatorna vizét. — Az idősek által egyöntetűen ismert nevet az adatközlők 80%-a ismeri.

Hangya *Hangya*. — Egykori szövetkezeti bolt és italkimérő hely a belterület központjában. Az 1960-as évekig üzemelt. Az épület már rég nincs meg, a hozzá tartozó pince lejárata azonban még látható. Az épület helyén ma buszmegálló van. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők negyede ismeri.

Harczás *Harczás, -ba ~ Harcsás-Híd-köz*. — A Nagy-Híd-köz erdővel körbekerített része a keleti határban, az Újfalusi út mellett, mely egykor a Miskolczi család birtokában volt. A helybeliek szerint a nevet az magyarázhatja, hogy az egykor erősen vízállásos területen sok harcsa élhetett. — Az adatközlők 40%-a által ismert megnevezések.

Harczás-Híd-köz lásd **Harczás**

Háromszög 1. *Háromszög.* — Útkereszteződés a belterületen, ahol a Bánát utca, a Kádár utca és a József Attila utca találkozik. Alakjáról kapta a nevét. — Az adatközlők tizede által ismert megnevezés.

Háromszög 2. lásd **Spicc**

Hattyú utca *Hattyú utca.* — A Lénia út folytatása a falu északi határában, a Móka mellett. Főként üdülőházak állnak az utcában. — Az adatközlők 40%-a által ismert utcanev.

Hereföld lásd **Babaliget**

Híd *Híd ~ Berettyó-híd ~ Nadányi Zoltán híd.* — A Berettyón átívelő híd a belterület déli részén, melyet a Nadányi család építtetett. A helybeliek elmondása szerint a második világháborúban bombatámadás érte, majd újra megépítették. Jelenlegi állapotát az 1990-es évek végén nyerte el. Hivatalos nevét ekkor kapta Nadányi Zoltán költőről, aki a két világháború között élt a faluban. — A *Híd* és a *Berettyó-híd* valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezések. Az objektum hivatalos nevét a nyelvhasználók 60%-a ismeri.

Híd-köz *Híd-köz.* — Nagy kiterjedésű földterület a falu keleti határában, mely a bakonszegi és a berettyóújfalui Berettyó-híd között terül el. Részei a *Kis-Híd-köz*, *Nagy-Híd-köz* és *Harcsás-Híd-köz*. A harmadik katonai felmérésen *Hídköz psz. [puszta]* alakban fordul elő. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók 40%-a ismeri.

Horgosi-órház *Horgosi órház.* — Egykori vízvédelmi órház Bakonszeg déli határában, a Berettyó és a Zsákai út között. Nevét használójáról, Horgosi Andrásról kapta. — Az adatközlők 45%-a ismeri a nevet.

Hunyadi utca *Hunyadi utca ~ Fő utca ~ Kövesút ~ Gát.* — A település fő utcája, melynek hivatalos neve *Hunyadi utca.* — A *Hunyadi utca*-t és a *Fő utca*-t valamennyi nyelvhasználó ismeri. A *Kövesút* az adatközlők 60%-a, a *Gát* pedig a fele által ismert. Ezen a területen a *gát* földrajzi köznévi 'út' jelentésben is használatos (HBMH. 1: 16).

Húsüzem *Húsüzem.* — Egykori húsüzem a belterületen, a Hunyadi utcában. Néhány éve nem működik. — Csupán néhány adatközlő számára ismeretlen megnevezés.

Iskola *Iskola ~ Tábornok iskola ~ Tábornoki iskola ~ Napközis iskola.* — A falu általános iskolája a belterületen, a Bacsó Béla utcában. A helybeliek elmondása szerint az épületet a Nadányi család adományozta a falunak. Ma már nem funkcionál iskolaként: a gyerekek a szomszédos településekre, Berettyóújfaluba és Zsákára járnak tanulni. *Tábornok(i) iskolá*-nak is hívják, mivel egykor egy tábornok élt itt. — Az *Iskola* valamennyi adatközlő által, a *Tábornok iskola ~ Tábornoki iskola* és a *Napközis iskola* mintegy a felük által ismert.

Itató Itatóu ~ *Kovácsi itatóu*. — Egykori holtág Kovácsi északi részén, a Pap-réten. A környéken élő családok hajtották ide rendszerint az állataikat. — Az adatközlők egyharmada által ismert megnevezések.

Jakab-tanya *Jakab-tanya*. — Egykori tanya Bakonszeg déli határában, a Kórógyon. Ma a helyén szántó föld van. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A 41 év alattiak számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók 15%-a ismeri.

Jókai utca *Jókai utca*. — Utca a belterület északi részén, a Piac utcát és a Szabadság teret köti össze. Hivatalos név. — A nyelvhasználók fele által ismert utcanév.

József Attila utca *József Attila utca* ~ *Kis utca*. — Utca a belterületen, a Bánát utcát és a Béke utcát köti össze. Hossza miatt egykor *Kis utcá*-nak is hívták. A *József Attila utca* hivatalos név. — Hivatalos neve a nyelvhasználók 60%-a által, népi megnevezése pedig negyedük által ismert.

Juhszinek *Juszinek*. — Állattartó telep a határ nyugati szélén, a Tordai-határhoz közel, mely tizenöt épületből áll. — Az adatközlők 60%-a által ismert építménynév.

Kádár-domb *Kádár-domb* ~ *Kádár dombja*. | *Kádárt oda húzta a lova, oszt azír ott temették el*. — Három kisebb halom Bakonszeg déli határában, a Berettyón túl, a Kórógyon. A helybeliek elmondása szerint a domb Vitéz Kádár Istvánról kapta a nevét, aki itt halt hősi halált, s akit ide temettek el. Miközben a berettyószentmártoni Berettyó-hidat védte a tatároktól, egy nyíl megsebesítette, s a lova idáig húzta úgy, hogy a kengyelbe akadt a lába. — Csupán néhány adatközlő számára ismeretlen térszínformanevek.

Kádár utca *Kádár utca* ~ *Vörös Hadsereg utca* ~ *Sár-állás utca* ~ *Sár-állás*. — Utca a belterületen, a Bánát utcából nyílik. Mai hivatalos neve *Kádár utca*, amely Kádár vitézre emlékeztet. Jóval korábbi vizenyős, sáros jellege miatt *Sár-állás*-nak és *Sár-állás utcá*-nak is hívják. — A korábban hivatalos *Vörös Hadsereg utcá*-t az adatközlők háromnegyed része, a *Kádár utca* nevet pedig a felük ismeri. A *Sár-állás utca* ~ *Sár-állás* nevek 60%-os ismertséggel jellemezhetők.

Kálló *Kállóu* ~ *Kállóu-csatorna* ~ *Kállóu-ér* ~ *Büdös-Kállóu*. — Természetes vízfolyás, mely Bakonszeg nyugati határában a Keleti-főcsatorna vizével egészül ki, s a falu déli határában a Berettyóba folyik. A nyugati határban egykor található rizsföldek öntözésére is használták a vizét. Ma belvízelvezető funkciója van. Szaga miatt *Büdös-Kálló*-nak is hívják. — Csupán egyetlen (nem tősgyökeres) adatközlő számára ismeretlen megnevezések. A *Büdös-Kálló*-t az adatközlők fele ismeri.

Kálló-csatorna lásd **Kálló**

Kálló-ér lásd **Kálló**

Kálló-híd *Kállóu-híd*. — Híd a belterület nyugati szélén, a Keleti-főcsatorna és a Kálló összefolyásától nem messze, a Kállón. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert helynév.

Keleti *Keleti ~ Keleti-főcsatorna*. — Mesterséges csatorna, amely Tiszalöknél indul, és Bakonszeg határában torkollik a Berettyóba. — Csupán néhány gyerekkorú nyelvhasználó számára ismeretlen megnevezések.

Keleti-főcsatorna lásd **Keleti**

Kis-ér *Kis-ér*. — Kisebb vízfolyás és a körülötte fekvő vízállásos terület a falu északnyugati határában, a Keleti-főcsatorna mellett. A főcsatorna megépítése, illetőleg a szabályozások előtt a Kis-ér és a Nagy-ér azonos mederben folyt, majd a Keleti-főcsatorna kettévágta azt. A vízfolyás faluhoz közelebb eső része a *Kis-ér*, a határba eső része pedig a *Nagy-ér* nevet viseli. — Az adatközlők fele ismeri a nevet.

Kis-erdő *Kis-erdőü*. — Kisebb területű erdő a falu nyugati határában, a Sár-réten. — A nyelvhasználók 60%-a által ismert erdőnév.

Kis-Híd-köz *Kis-Híd-köz*. — A Híd-köz Bakonszeghez közelebb eső, kisebbik része. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők negyede ismeri.

Kis-Sár-rét *Kis-Sár-rít*. — A Sár-rétnek a tordai határhoz közelebb eső része. — Az adatközlők harmada által ismert határrésznév.

Kis utca lásd **József Attila utca**

Koccintó *Koccintó*. — Kocsma a belterületen, a Hunyadi utca és a Lénia út kereszteződésében. — Pusztán néhány gyerekkorú adatközlő számára ismeretlen kocsmanév.

Kocsma *Kocsma ~ Remete ~ Remete-vendéglőü*. — A falu legnagyobb és legrégebbi kocsmája Bakonszeg központjában, a Hunyadi utcán. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezések.

Kórógy *Kórógy, -ra ~ Kórógyi-düllőü*. — Nagy kiterjedésű földterület a falu déli részén, a berettyószentmártoni határba is átnyúlik. A helybeliek szerint Kórógy középkori település lehetett. — A nevek minden idős adatközlő által, s összességében a nyelvhasználók kétharmad része által ismertek.

Kórógyi-dűlő lásd **Kórógy**

Kórógyi őrház lásd **Gál Imre-féle-gátórház**

Kórógyi-szőlőskert lásd **Sztalin-kert**

Kossuth téasz *Kosút téasz*. — Egykori termelőszövetkezeti központ, melyet 1959-ben alapítottak. 1975-ben egyesült az Újvilág téesszel. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők harmada ismeri.

Kossuth utca *Kosút utca*. — Utca a belterületen, a Hunyadi utcát és a Rákóczi utcát köti össze. Hivatalos név. — Az adatközlők 60%-a által ismert utcánév.

Kovácsi *Kovácsi, -ba ~ Pusztakovácsi ~ Nadányi-birtok ~ Miskolci-birtok*. — A település keleti része. A helybeliek elmondása szerint Bakonszeg és Kovácsi egykor két különálló település volt, s a Berettyó-híd választotta el őket egymástól. A Berettyó-hídtól keletre eső Kovácsi a Nadányi és a Miskolczi család uradalmi birtokai voltak. — A *Kovácsi* településrésznév csupán néhány gyerekkorú adatközlő számára bizonyult ismeretlennek. A *Pusztakovácsi* nevet a nyelvhasználók háromnegyed része, a *Nadányi-birtok*-ot és a *Miskolci-birtok*-ot pedig a 65%-a ismeri.

Kovácsi bolt *Kovácsi bolt*. — Bolt a belterület keleti részén, Kovácsiban. Az épület ma üresen áll. — A nyelvhasználók 80%-a által ismert megnevezés.

Kovácsi itató lásd **Itató**

Kovácsi temető *Kovácsi temetői*. — Egykori temető a keleti határban, a Kovácsi nevű falurészen, az Ady Endre utca végében. Az 1980-as évek óta nem temetkeznek itt, néhány fejfá azonban még látható a területen. — Az idősek által egyöntetűen ismert belterületi név összességében 70%-os névismerettel jellemezhető.

Kovács-tanya *Kovács-tanya*. — Egykori tanya Bakonszeg északnyugati határában, a Nagy-ér mellett állt. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 20%-a által ismert helynév.

Kozmapusztá *Kozmapusztá*. — Nagy kiterjedésű terület az északkeleti határban. A helybeliek feltételezése szerint egykor lakott terület volt. *Sz. Kozma [Szentkozma]* alakban már 1806-ban is adathozható. — A 40 év alattiak számára ismeretlen helynevet az adatközlők harmada ismeri.

Köles-ér *Köles-ér*. — Nádas, zombékos terület, hajlás Bakonszeg délnyugati határszélén, a Sár-réten. A névadás okát a helybeliek nem ismerik. — Az első két korcsoport számára ismeretlen helynevet az adatközlők tizede ismeri.

Kövesút lásd **Hunyadi utca**

Krisztina-bolt *Krisztina-bolt ~ Kriszti boltja ~ Tejszövetkezet*. — Épület a belterületen, a Hunyadi utcában. Egykor a falu tanyáiról ide hozták eladásra a tejet, így *Tejszövetkezet*-ként üzemelt, ma kisbolt. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A *Krisztina-bolt ~ Kriszti boltja* neveket valamennyi nyelvhasználó ismeri. Az idősek által egyöntetűen ismert *Tejszövetkezet*-et a nyelvhasználók két harmada ismeri.

Kultúrház *Kultúrház*. — Épület a belterületen, a Szabadság téren. Egykor moziként funkcionált, ma kultúrház és könyvtár van benne. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert építménynév.

K. XI. csatorna *Kátizenegy-csatorna*. — Mesterséges csatorna Bakonszeg északkeleti határában, a Keleti-főcsatorna vizét vezeti a Halastóba. — Az adatközlők fele ismeri a nevet.

Láp lásd **Lapos**

Lapos *Lapos ~ Láp*. — Alacsonyabban fekvő vízállásos terület a falu déli határában, a Bánát utca végénél. A helybeliek elmondása szerint egykor innen hordták a sarat a házak építéséhez. — A *Láp*-ot a nyelvhasználók fele, a *Lapos*-t pedig 30%-uk ismeri.

Lédai csárda lásd **Lénia kocsmá**

Legelő *Legelőü*. — Nagy kiterjedésű legelő a falu nyugati határában. Egykor vegyes használatú legelőként funkcionált, ma azonban már csak ritkán hajtja ki ide egy-egy család a jószágot. — Az idősek által egyöntetűen ismert nevet az adatközlők 80%-a ismeri.

Lehel utca *Lehel utca*. — Utca a belterületen, a Hunyadi utcát és a Tánacsics teret köti össze. — Az adatközlők kétharmad része által ismert utcánév.

Lénai út lásd **Lénia út**

Lengyel *Lengyel*. — Nagy kiterjedésű határterület a falu délnyugati határában, a Berettyó mellett. A névadás okát a helybeliek nem ismerik. — A név a gyerekek számára ismeretlen. Összességében az adatközlők harmada által ismert határrésznév.

Lénia kocsmá *Lénia kocsmá ~ Lédai csárda*. — Egykori csárda a belterületen, a Lénia úton. A *Lédai* előtag a *Lénia* hangalaki variánsa. — Az adatközlők kétharmad része által ismert megnevezések.

Lénia út *Lénia út ~ Lénai út*. — Egyenes, helyenként fasorral szegélyezett út a belterület északnyugati részén, Kovácsiban. A Hunyadi utcából nyílik, és a Mókához vezet. A Kálló kettévágja. A Hunyadi utcától a Kállóig tartó szakasza szilárd burkolatú, azt követően földút. — Az adatközlők háromnegyed része által ismert megnevezések.

Lenin tér *Lenin tér*. — Tér Bakonszeg belterületén, a Micsurin utcát és a Hunyadi utcát köti össze. — Az adatközlők fele által ismert helynév.

Lovadi Gyula erdeje *Lovadi Gyula erdeje*. — Vegyes ültetésű kisebb erdő Bakonszeg délkeleti részén, a berettyószentmártoni határ közelében. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 45%-a által ismert erdőnév.

Lődomb *Lődomb*. — Lődomb a falu nyugati határában, a Gémeskúttól nem messze. A helybeliek elmondása szerint a második világháború idején itt gyakorlatoztak a leventék. — Az adatközlők harmada által ismert térszínformánév.

Makadeli *Makadeli* ~ *Makaderi*. — Földterület a falu déli határában, a Berettyó és a Kálló összefolyása mellett. A névadás okát a helybeliek nem ismerik. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők negyede ismeri.

Makovecz-ház *Makovec-ház* ~ *Makovec-féle-ház*. — Épület a belterületen, a Hunyadi utcában. Egykor a Nadányi család birtokában állt, az 1930-as években Nadányi Ágnes díszkosztvető élt benne. Később az épületet Makovecz Imre tervei alapján átépítették. Ma a Kovács család tulajdonában van. — Az adatközlők harmada által ismert megnevezések.

Matkó-tanya *Matkó-tanya*. — Egykori tanya a falu északnyugati határában, a Nagy-ér közelében. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A 65 év alattiak számára egyöntetűen ismeretlen tanyanevet az adatközlők 10%-a ismeri.

Miragy *Miragy*, *-on* ~ *Miragy-düllő* ~ *Miragyi-föld*. — Nagy kiterjedésű szántóföld a falu északi határában, a Kálló és a Csárda-hát közelében fekszik. — A *Miragy* a gyerekek számára ismeretlen, s összességében az adatközlők 40%-a által ismert. A 25%-os ismertséggel jellemezhető *Miragy-dűlő* ~ *Miragyi-föld* ugyancsak ismeretlennek bizonyult a gyerekek számára.

Miragy-dűlő lásd **Miragy**

Miragyi-föld lásd **Miragy**

Miskolczi-birtok lásd **Kovácsi**

Miskolczi-kastély *Miskolci-kastély* ~ *Nadányi-kúria* ~ *Újvilág téesz*. — Épület a belterület keleti részén, Kovácsiban, a Makovecz-ház szomszédságában. Hívják *Nadányi-kúriá*-nak is, mivel a Nadányi család egyik tagja, Nadányi László építtette. Ezt követően a faluban nagybirtokos Miskolczi család tulajdonában állt, ez magyarázza a *Miskolczi-kastély* nevet. 1950-től *Újvilág téesz* néven mezőgazdasági termelészövetkezet üzemelt itt. Az épületet később műemlékké nyilvánították, ma múzeum van benne. — A *Nadányi-kúriá*-t az adatközlők 90%-a, a *Miskolczi-kastély*-t 70%-uk ismeri. Az *Újvilág téesz* jóval kevésbé elterjedt: a nyelvhasználók 45%-a ismeri a nevet.

Móka *Mauka*, *Maukára* ~ *Mauka-kert* ~ *Mauka-düllő*. | *Kétszáz kadrátos területek, kis parcellák*. — Gyümölcsöskert és szántóföld Bakonszegen. Északról a Móka-tanya, keletről a Lénia út, délről az Ady Endre utca, nyugatról a Kossuth utca határolja. Több kisebb dűlőből áll. Nevét feltehetően a közelében álló Móka-tanyáról kapta. — Csupán néhány gyermekkorú adatközlő számára ismeretlen megnevezések.

Móka-dűlő lásd **Móka-kert**

Móka-kert lásd **Móka**

Móka-tanya *Mauka-tanya ~ Maukai-tanya ~ Borjúnevelde ~ Csirkenevelde ~ Szárítóu.* — Egykori mezőgazdasági központ a falu északi részén, a Lénia út mellett, a Móka-kertben, melyet az 1950-es években létesítettek. Állattartó épületek és egy gabonaszárító is tartozik hozzá, ez magyarázza a *Borjúnevelde*, *Csirkenevelde* és *Szárító* neveket. Ma magánkézben van. — A *Móka-tanya ~ Mókai-tanya* az adatközlők 90%-a által ismert. A *Szárító*-t a nyelvhasználók háromnegyed része, az állattartásra utaló névváltozatokat pedig a felük ismeri.

Mozi *Mozi.* — Egykori mozi, mely a Kultúrház épületében üzemelt. — Noha a megnevezett objektum már régóta nincs meg, a nevet a nyelvhasználók 80%-a ismeri.

Nadányi-birtok lásd **Kovácsi**

Nadányi Zoltán híd lásd **Híd**

Nadányi-kúria lásd **Miskolczi-kastély**

Nadányi park lásd **Park**

Nagy-ér *Nagy-ér.* — Kisebb vízfolyás és a körülötte fekvő vízállásos terület a falu északnyugati határában, a Keleti-főcsatorna mellett. A főcsatorna megépítése, illetőleg a szabályozások előtt a Kis-ér és a Nagy-ér összefüggő mederben folyt, majd a Keleti-főcsatorna kettévágta azt. A vízfolyás faluhoz közelebb eső része a *Kis-ér*, a határba eső része pedig a *Nagy-ér* nevet viseli. — Az adatközlők fele által ismert víznév.

Nagy-Híd-köz *Nagy-Híd-köz.* — A Híd-köz nagyobbik, Berettyóújfaluhoz közelebb eső része. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők negyede ismeri.

Nagy-mező *Nagy-mezőü.* — Egykori libalegelő a falu északnyugati határában, a Lehel utca végénél. Ma játszótér van a helyén. — Az adatközlők 40%-a ismeri a nevet.

Nagy-Sár-rét *Nagy-Sár-rét.* — A Sár-rét nagyobbik része. — A gyerekek számára ismeretlen határrésznevet a nyelvhasználók harmada ismeri.

Napközis iskola lásd **Iskola**

Oláh-tanya *Olá-tanya.* — Egykori tanya a település északnyugati határában, a Nagy-ér közelében állt. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen tanyanevet a nyelvhasználók ötöde ismeri.

Orosz-tanya *Orosz-tanya ~ Bikatelep.* — Épület a falu nyugati határában, a Kálló-híd mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. A helybeliek *Bikatelep*-nek is hívják, mivel a múlt század közepén állattartó hely volt. — Az *Orosz-tanya* a nyelvhasználók 80%-a által, a *Bikatelep* pedig 65%-uk által ismert.

Óvoda *Óvoda.* — Óvoda a belterületen, a Bánát utcában. — Minden adatközlő által ismert helynév.

Öreg-kert *Öreg-kert.* | *Ha Torda felől jövünk, és átjövünk a hídon, ott magas akácok voutak, és feketesasok is fészkeltek rajta.* — Részben fasorral elkerített egykori gyümölcsös-kert a falu nyugati szélén, a Kálló mellett. Ma is van benne néhány kisebb gyümölcsös, nagy része azonban veteményeskertként funkcionál. — Korcsoportonként előrehaladva egyre többek által ismert helynév: a középkorúak és az idősek által egyöntetűen ismert neveket összességében a nyelvhasználók 80%-a ismeri.

Órház lásd **Gál Imre-féle-gátórház, Zsilipház**

Örmény-szeg *Örmény-szeg ~ Örmény-szeg-zug.* | *Ott zár szeget a két fojó.* — Földterület a Berettyó és a Kálló által alkotott zugban. Vízállásos talaja földművelésre alkalmatlan, így nyárfaerdőt telepítettek ide. — A nyelvhasználók fele által ismert megnevezések.

Örmény-szegi-erdő *Örmény-szegi-erdőü.* — Erdő a határ délnyugati részén, a Kálló és a Berettyó összefolyásánál. — A nyelvhasználók fele által ismert erdőnév.

Örmény-szeg-zug lásd **Örmény-szeg**

Összefolyás *Összefojás ~ Zsilip.* — A Keleti-főcsatorna és a Kálló összefolyása. — Az *Összefolyás*-t az adatközlők 90%-a, míg a *Zsilip*-et 95%-uk ismeri.

Pagony *Pagony.* — Kocsma a belterületen, a Kossuth utcában. Néhány éve nem üzemel. — A nyelvhasználók háromnegyed része által ismert kocsmanév.

Pálinkafőzde lásd **Szeszfőzde**

Pálinkafőző lásd **Szeszfőzde**

Pap-rét *Pap-rít ~ Pap-rít-düllőü ~ Pap-ríti-düllőü.* — Szikes rét, részben szántóföld és kaszáló a határ északkeleti részén. Esős évszakokban vízállásos. — A gyerekek számára ismeretlen neveket a fiatalok körében is csupán néhányan ismerik. Összességében a nyelvhasználók harmada által ismert megnevezések.

Pap-rét(i)-dülő lásd **Pap-rét**

Park *Park ~ Nadányi park ~ Régi temetőü.* — A Hunyadi utca és az Árpád tér kereszteződésében lévő park, korábban temetőként funkcionált, ezért hívják *Régi temető*-nek is. — A *Park ~ Nadányi park* csupán néhány idős adatközlő számára, a *Régi temető* pedig a fiatalabbak körében bizonyult ismeretlennek. A hivatalos névváltozat 85%-os ismertséggel jellemezhető.

Peselyő *Peseljő.* — Közös használatú legelő a Keleti-főcsatorna Kállóba ömlése mellett. *Peselyő-legelő* alakban már 1886-ban adatolható. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők harmada ismeri.

Petőfi utca *Petőfi utca.* — Utca a belterületen, a Kossuth utcát és a Jókai utcát köti össze. — Az adatközlők 70%-a ismeri a nevet.

Piac utca *Piac utca ~ Dimitrov utca.* — Utca a belterületen, a Hunyadi utcát és a Rákóczi utcát köti össze. Az utca elején alakították ki a falu piacterét. — A *Piac utcá*-t a nyelvhasználók 90%-a, korábbi hivatalos nevét, a *Dimitrov utcá*-t pedig 60%-uk ismeri.

Piri-bár *Piri-bár.* — Egykori kocsmá a határ nyugati részén, a Babaligetben, az Öregkerttel szemben. Néhány éve nem üzemel. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 80%-a ismeri a nevet.

Pusztakovácsi lásd **Kovácsi**

Rákóczi utca *Rákóci utca ~ Vitéz utca.* — Utca a belterületen, a Hunyadi utcából nyílik, és a Kállóig tart. *Vitéz utcá*-nak is hívják, mivel az utcában egykor egy katona élt családjával. — A *Rákóczi utca* a nyelvhasználók 90%-a által ismert. A *Vitéz utca* nevet a nyelvhasználók fele ismeri. Szembeötlő, hogy ez utóbbi utcanevet korcsoportonként előrehaladva mind többen ismerik.

Református templom lásd **Templom**

Régi temető lásd **Park**

Remete lásd **Kocsmá, Remete-tó**

Remete-tó *Remete-tóu ~ Remete.* — Mesterségesen létesített halastó a határ északi részén, a Kálló és a Keleti-főcsatorna által alkotott zugban. Az 1980-as évek végétől üdülőhelyként üzemelt, szabadtéri strandja közkedvelt volt a helybeliek körében. Az 1990-es években magánkézre került. — Csupán három gyermekkorú adatközlő számára ismeretlen megnevezések.

Remete vendéglő lásd **Kocsmá**

Rét *Rít.* — Lápos, vizenyős terület a falu délnyugati határában, a Lengyel szomszédságában. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók negyede ismeri.

Rizsföldek *Rizsfőüdek ~ Rizstelep.* — Földterület az északnyugati határban, a Keleti-főcsatornától nyugatra, a Sár-réten. Jó minőségű, fekete földjének köszönhetően az 1950-es évektől kezdve rizstermesztés folyt rajta. — A 30 év alattiak számára ismeretlen nevet az adatközlők negyede ismeri.

Rizstelep lásd **Rizsföldek**

Sár-állás (utca) lásd **Kádár utca**

Sár-állási iskola *Sár-állási iskola ~ Fazekasműhej.* — Egykori egy tantermes, tanári lakásos iskola a belterület déli részén, a Kádár utcában. Ma fazekasműhelyként üzemel. — A *Sár-állási iskolá*-t az adatközlők kétharmad része ismeri. A *Fazekasműhely* a nyelvhasználók 90%-a által ismert.

Sár-rét *Sár-rít ~ Sár-ríti-düllőü ~ Sár-ríti-főü.* — Szántóföld és legelő a falu délnyugati határában, az Aka-kerttől nem messze. Nevét egykor erősen vizenyős talajáról kapta. Részei a

Kis-Sár-rét és a *Nagy-Sár-rét*. — A *Sár-rét* összességében a nyelvhasználók háromnegyed része, közte valamennyi idős adatközlő által ismert. A másik két alakváltozatot az adatközlők fele ismeri.

Sár-réti-dűlő lásd **Sár-rét**

Sár-réti-föld lásd **Sár-rét**

Sár-réti út *Sár-ríti út*. — Nyolc kilométer hosszú dűlőút Bakonszeg délnyugati határában, mely a Sár-rétre vezet. — A nyelvhasználók fele által ismert helynév.

Somogyi Béla utca *Somogyi Béla utca ~ Somogyi utca*. — Utca a belterületen, párhuzamos a Bacsó Béla utcával. Az utca Somogyi Béla újságíróról kapta a nevét. A *Somogyi Béla utca* hivatalos név. — A nevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Spicc *Spicc ~ Háromszög*. — A Keleti-főcsatorna és a Kálló által bezárt háromszög alakú terület a határ nyugati részén. A helybeliek elmondása szerint a nevet az magyarázza, hogy a fiatalok spiccbottal szoktak itt pecázni. — A gyerekek számára ismeretlen *Spicc* a nyelvhasználók 10%-a, elsősorban a 21–40 év közöttiek, míg a *Háromszög* az adatközlők ötöde által ismert megnevezés.

Sramkó-tanya *Sramkó-tanya ~ Csárda-háti-tanya*. — Egykori tanya Bakonszeg északnyugati határában, a Csárda-háton. A Nagy-ér mellett állt. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók negyede ismeri.

Szabadság tér *Szabadság tér*. — Tér a belterületen, a Hunyadi utca és az Árpád tér kereszteződésénél. Hivatalos név. — Az adatközlők kétharmada által ismert helynév.

Szárító lásd **Móka-tanya**

Széchenyi utca *Szécsényi utca*. — Utca a belterületen, a Fő utcát és a Bajcsy-Zsilinszky utcát köti össze. Hivatalos név. — Az adatközlők kétharmad része által ismert utcanév.

Szeszfőzde *Szeszfőzde ~ Pálinkafőző ~ Pálinkafőzde*. — Üzemi épület Bakonszeg déli határában, a Híd mellett. Néhány éve nem üzemel. — A középkorúak és az idősek által egyöntetűen ismert nevet a nyelvhasználók 85%-a ismeri.

Szilágyi-tanya *Szilágyi-tanya*. — Egykori tanya a határ déli részén, a Kórógyon, a Szörnyű-tanya szomszédságában. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználók 80%-a által ismert tanyanév.

Szörnyű-tanya *Szörnyű-tanya*. — Egykori tanya Bakonszeg déli határában, a Kórógyon, a Szilágyi-tanya szomszédságában. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Sztálin-kert *Sztálin-kert ~ Sztalin-kert ~ Egyház-kert ~ Kórógyi-szöllőüskert.* | Akkoriba minden *Sztalin vóút meg Rákosi.* — Kisebb gyümölcsös és veteményes a falu déli határában, a Berettyó és a Zsákai út között fekszik, a Kórógyon. Egykori használója miatt hívják *Egyház-kert*-nek is. — A *Sztálin-kert ~ Sztalin-kert* és *Kórógyi-szőlőskert* neveket a nyelvhasználók fele, az első két korcsoport számára teljesen ismeretlen *Egyház-kert*-et pedig az adatközlők tizede ismeri.

Szúnyogos *Szúnyogos, -ba.* — A Csátó-ér kiszáradt medrének helye a falu déli határában, közel a Kádár-dombhoz. Nevét arról kapta, hogy a terület körül sok volt a szúnyog. — A 30 évesnél fiatalabb adatközlők számára ismeretlen helynevet a nyelvhasználók harmada ismeri.

Tábornok(i) iskola lásd **Iskola**

Táncsics tér *Táncsics tér.* — Tér Bakonszeg belterületének északi részén, a Lehel utca végénél. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet a nyelvhasználók 60%-a ismeri.

Tejszövetkezet lásd **Krisztina bolt**

Temető *Temetőü.* — A falu temetője, a Berettyó és az Árpád tér által alkotott zugban helyezkedik el. A helybeliek elmondása szerint mindig is ide temetkeztek, noha szót ejtenek a Kovácsi temetőről is. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezés.

Temető melletti iskola lásd **Tóth iskola**

Templom *Templom ~ Református templom.* — Református templom a belterületen, a Bánát utcában. Az 1930-as években építették. — Valamennyi adatközlő által ismert megnevezések.

Templom iskola *Templom iskola ~ Templomi iskola.* — Egykori egy tantermes, tanári lakásos iskola a belterületen, a Bánát utcában. Nevét a mellette álló Templomról kapta. Ma az egyház tulajdonában van. Az 1980-as évek óta üresen áll. — A középkorúak és az idősek által egyöntetűen ismert neveket az adatközlők 90%-a ismeri.

Toldi Miklós utca *Toldi Miklós utca ~ Toldi utca.* — Utca a belterület nyugati részén, a Babaligeten, az Arany János utcát és a Kállót köti össze. — Az adatközlők 65%-a által ismert utcanevek.

Tordai-határ *Tordai-határ.* — Bakonszeg és Bihartorda határterülete. — Csúpan három gyermekkorú adatközlő számára ismeretlen helynév.

Tóth iskola *Tót iskola ~ Tót iskolája ~ Temetőü melletti iskola.* — Egykori egy tantermes iskola a belterületen, a Hunyadi utca és az Árpád tér találkozásánál, a Régi temetővel szemben. Nevét egykori tanítójáról, Tóth Ferencről kapta. — A *Temető melletti iskolá*-t az adatközlők fele ismeri. A *Tóth iskola ~ Tóth iskolája* neveket csúpan a legidősebbek közül ismerik néhányan.

Újfalusi út *Újfalusi út.* — A szomszédos Berettyóújfalura vezető út a falu keleti határában.
— Valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezés.

Újtelep lásd **Babaliget**

Újvilág téesz lásd **Miskolczi-kastély**

Vadászház *Vadászház.* — Épület a belterületen, a Piac utca végénél, a Nagy-mező közelében, mely egykor a vadászok kedvelt üdülőépülete volt. — Csupán néhány gyermekkorú adatközlő számára ismeretlen megnevezés.

Város földje *Város főüggye ~ Város mezeje.* — Műveletlen terület Bakonszeg déli határában, a Kórógyon. Egykor a berettyóújfalui önkormányzat gazdasági kertjeként üzemelt. — Az adatközlők 30%-a által ismert megnevezések.

Város mezeje lásd **Város földje**

Varroda *Varroda.* — Épület a belterületen, a Hunyadi utca és a Kossuth utca kereszteződésében. Néhány éve nem üzemel. — Csupán a legfiatalabbak, jellemzően a 14 év alattiak számára ismeretlen megnevezés.

Veress-tanya *Veres-tanya.* — Egykori tanya a falu északi határában. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A 41 év alattiak által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők 15%-a ismeri.

Vitéz utca lásd **Rákóczi utca**

Vikendházak *Vikendházak.* — A Remete-tó körüli üdülőövezet épületei az északi határban. A helybeliek elmondása szerint évek óta nem használják őket, mivel az üdülők által látogatott tó magánkézre került. — A középkorúak és az idősek által egyöntetűen ismert nevet a nyelvhasználók 90%-a ismeri.

Vörös Hadsereg utca lásd **Kádár utca**

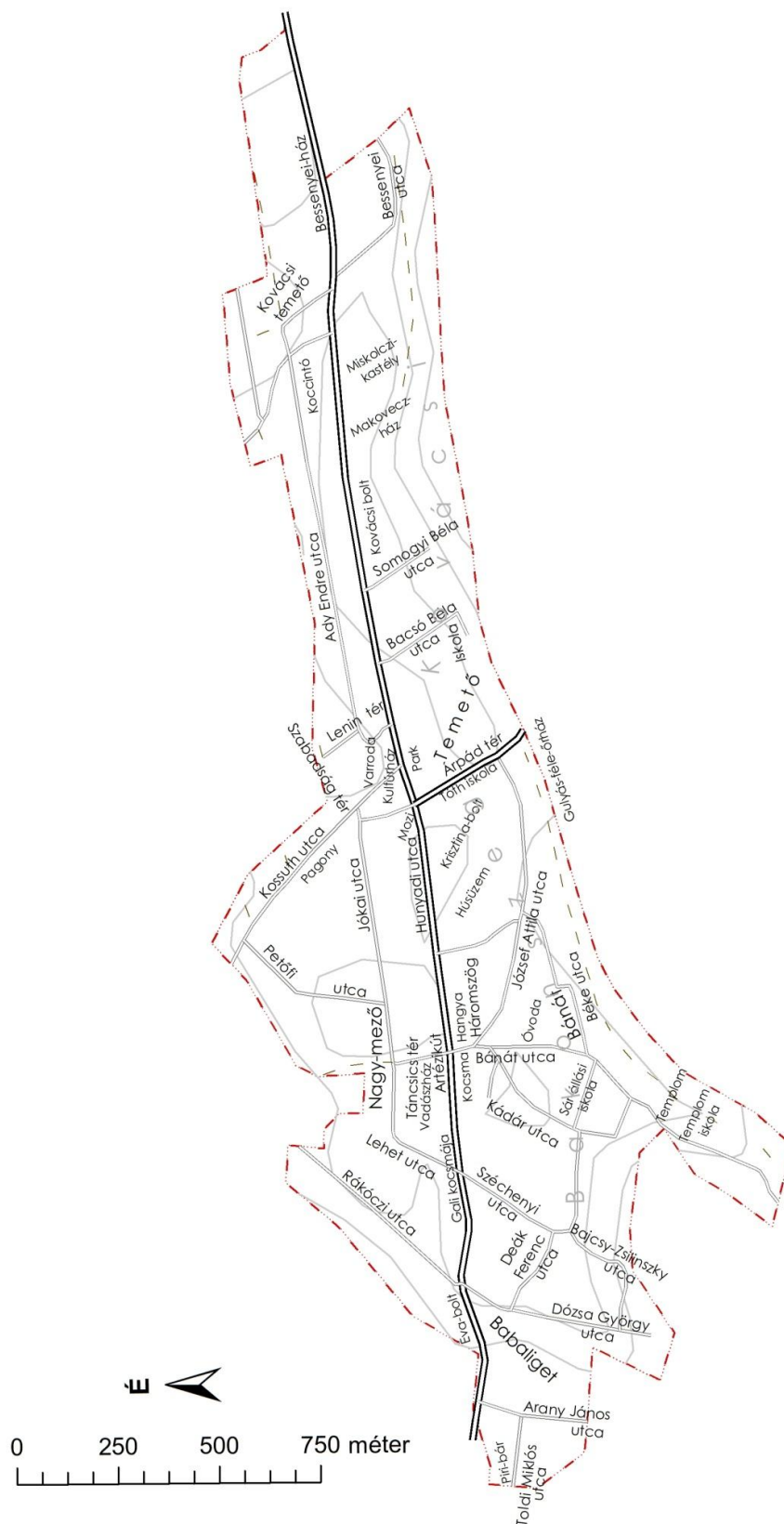
Zsákai út *Zsákai út.* — A szomszédos Zsákára vezető út a település déli határában. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezés.

Zsákai-határ *Zsákai-határ.* — Bakonszeg és Zsáka határterülete. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezés.

Zsilip lásd **Összefolyás**

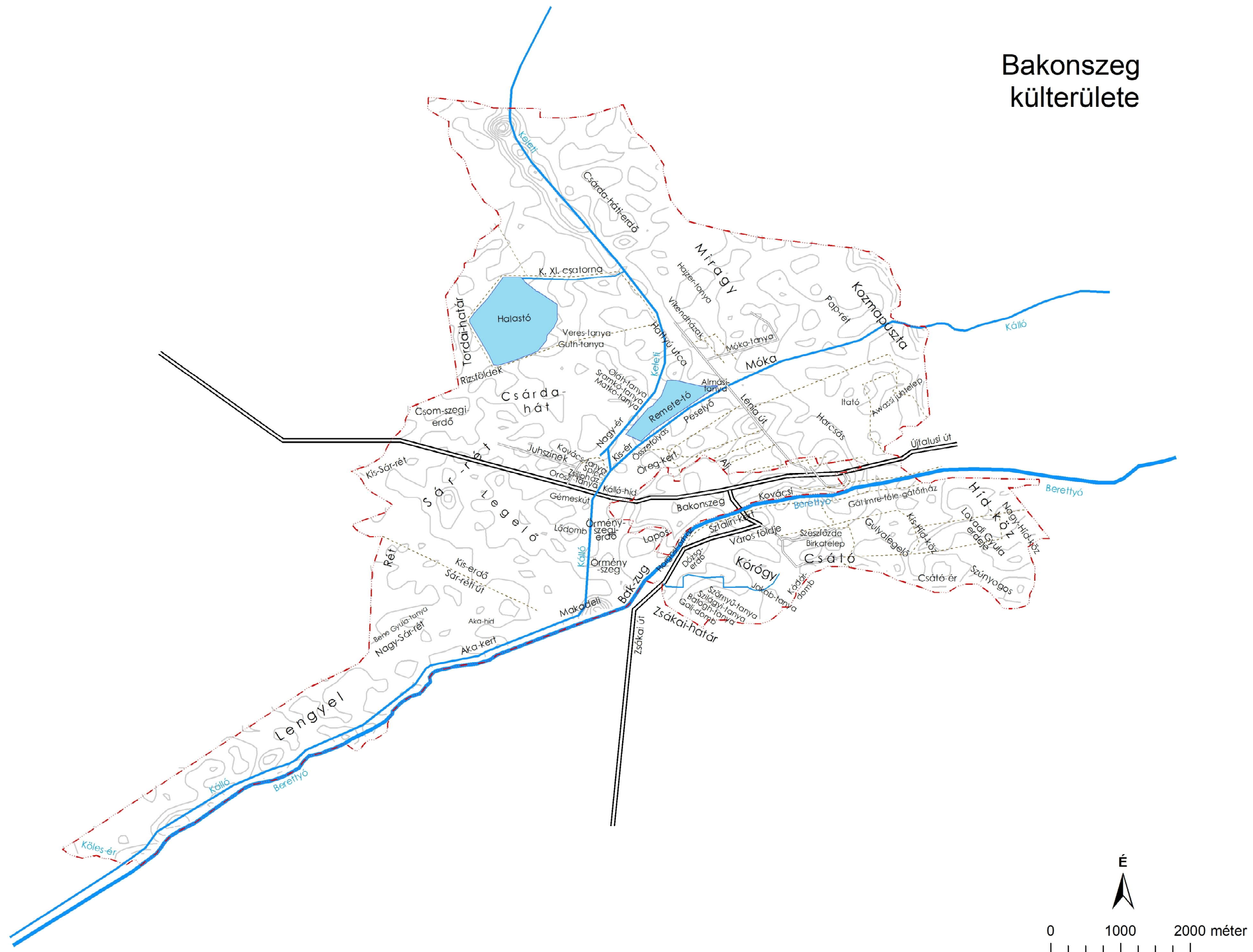
Zsilipház *Zsilipház ~ Gátórház ~ Órház.* — Vízvédelmi órház a Keleti-főcsatorna és a Kálló összefolyásánál. — Mindhárom megnevezés a nyelvhasználók háromnegyed része által ismert.

Bakonszeg belterülete

21. ábra. Bakonszeg belterülete

Bakonszeg külterülete

3.3. A névismereti felmérés háttere

A névismereti vizsgálatot 2019 tavaszán végeztem el Bakonszegen. A felmérésbe a falu 1186 lakosa közül 80 főt (7%) vontam be (az adatközlők megoszlásához lásd a 23. ábrát). A kutatásba bevont legfiatalabb adatközlő 5, a legidősebb nyelvhasználó pedig 98 éves. A vizsgálat alapjául szolgáló jelenkori helynévanyagot 2014-ben, 14 adatközlő bevonásával gyűjtöttem össze (E. NAGY 2015b). Közülük jó néhányan a helynévismereti felmérés során is az adatközlőim voltak.

Korcsoport		Összesen	Nem			
			Nő		Férfi	
1.	20 év alatt	20	0–10	1	0–10	-
			11–20	6	11–20	13
2.	21–40 év között	20	21–30	6	21–30	7
			31–40	4	31–40	3
3.	41–60 év között	20	41–50	6	41–50	2
			51–60	7	51–60	5
4.	61 év fölött	20	61–70	4	61–70	3
			71–100	6	71–100	7
		80		40		40

23. ábra. Az adatközlők nem és életkor szerinti megoszlása

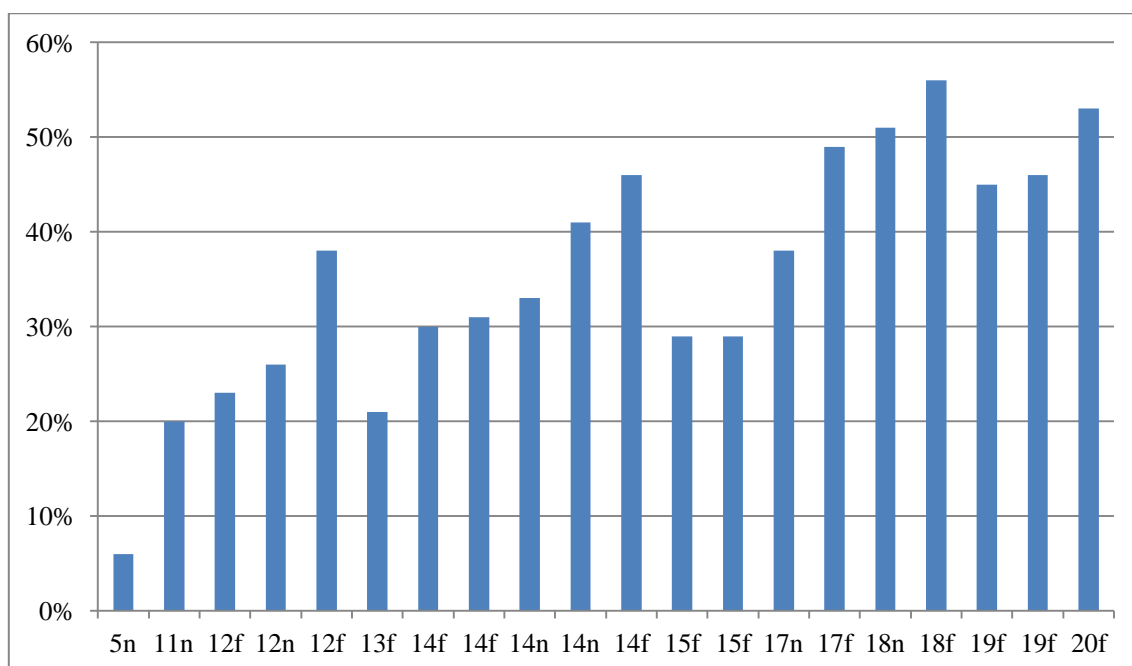
3.4. Életkor és helynévismeret

A nyelvhasználók helynévismeretét az alábbiakban — itt is az előző fejezetben ismertetett eljárásmodot követve — nemzedéki csoportonként mutatom be.

Az első korcsoport (20 év alattiak) névismereti átlaga 36%, s ez azt jelenti, hogy a csoporttagoknak átlagosan minden harmadik bakonszegi helynévről van tudása. A minden adatközlő által ismert nevek aránya 12% (lásd a 24. ábrát).

E névcsoport kapcsán szembetűnő, hogy a gyerekek által egyöntetűen ismert nevek körében számottevő a jelentéshasadással¹² keletkezett nevek aránya: *Folyó, Híd, Iskola, Kocsma, Óvoda, Park, Temető*. A földrajzi köznevekkel azonos alakú helynevek szakirodalmi megítélése igen sokszínű (vö. pl. KÁLMÁN 1989: 111, RESZEGI 2009a: 38–39). Az ilyen megjelölésekről ugyanis rendkívül nehéz eldönteni, hogy köznévi vagy tulajdonnévi státusban használatosak-e (HOFFMANN 1993/2007: 108). Erre enged következtetni egyfelől a helynévgyűjtemények bizonytalansága: e munkák egy része felveszi a *Legelő, Rét* típusú adatokat, más esetben azonban eltekintenek tőlük.

¹² A jelentéshasadás olyan névkeletkezési folyamat, amely során „puszta földrajzi köznévből — bármiféle formáns (lexéma, képző) hozzákapcsolása nélkül — helynév keletkezik. Ebben a változásban egy adott névközösségben a közszó általános fogalmi jelentése(i) mellé egyedjelölő, tulajdonnévi denotációja is kialakul.” (HOFFMANN 1993/2007: 108).

24. ábra. Az első nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

Másrészt a névgyűjtési szituációk tanulságait emelhetjük ki: az adatközlők gyakran nem tudnak egyértelműen nyilatkozni arról, hogy névnek tartanak-e egy-egy általuk használt helyjelölő nyelvi elemet. Mindezekből következően RESZEGI KATALIN szerint a földrajzi köznevekkel azonos alakú helynevek funkcionális-kognitív keretben „a tulajdonnevek (elnevezések) és a köznevek közötti átmeneti kategória elemeiként értelmezhetők” (2009a: 39, vö. még HOFFMANN 2012: 11).

A földrajzi köznevek névvé válását az alábbiakban a bakonszegi és szentpéterszegi névanyagban a *folyó* példájával szemléltetem. A 167 km hosszúságú, széles körben ismert Berettyó folyó mindkét falu határában elfolyik. Természetesen mindkét település lakói ismerik a nevét, a helyszíni gyűjtések során viszont azt tapasztaltam, hogy Bakonszegen emellett *Folyó* néven is említik, Szentpéterszegen viszont nem használják rá ezt a megnevezést. Ez a kettőség bizonyára összefüggésbe hozható egyfelől a név által jelölt objektumnak a belterülettől való távolságával,¹³ de befolyásolhatja másfelől — az előző tényezővel összefüggésben — a vízfolyással való mindennapi kapcsolat intenzitása is. A folyó jelenlegi medre Szentpéterszeg belterületétől viszonylag távol, mintegy 700–800 méterre, Bakonszeg belterületéhez pedig rendkívül közel, attól néhol csak 20 méterre húzódik (lásd a 25. ábrát).

¹³ A település belterületétől való távolság befolyásoló szerepéről — egy másik szempont felől közelítve — KÁLMÁN BÉLA is említést tesz: „Ha a község határában egyetlen hegy van csak, annak a neve lehet egyszerűen *Hegy*, ha azonban több is akad, akkor csak az egyik, rendszerint a településhez legközelebb eső viselheti az egyszerű nevet.” (1989: 111).

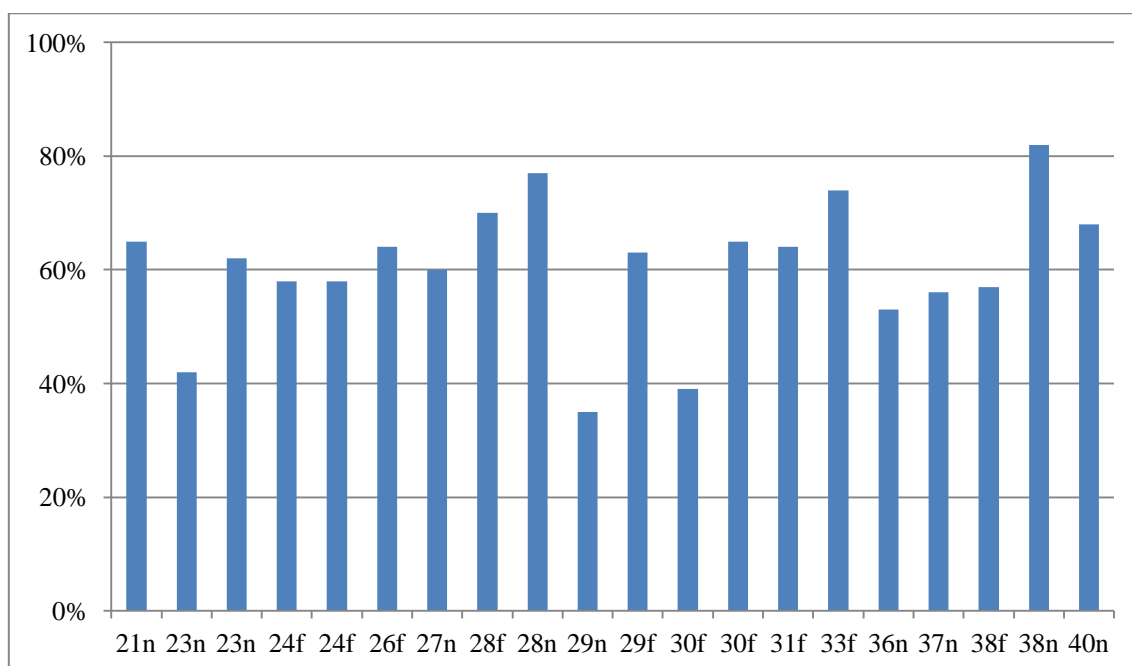
25. ábra. Bakonszeg (balról) és Szentpéterszeg (jobbról) belterületének távolsága a Berettyó folyótól

A bakonszegi emberek horgászás, varsával történő halászás, a folyó medre melletti gomba- vagy sóska-szedés alkalmával gyakran járnak a Berettyó partjánál. A mindennapi életben meghatározó jelentőségű vízfolyás földrajzi köznévi jelölője — bizonyára a gyakori használat következtében — ily módon jelentéshasadással helynévvé vált. Ebből adódóan a bakonszegiek az objektum megnevezésére három névvariánst is használnak (*Berettyó ~ Folyó ~ Berettyó-folyó*), míg a szentpéterszegiek — a fent említett körülményektől aligha függetlenül — csupán egyetlen névvel (*Berettyó*) illetik a folyót.

A gyerekek egyöntetű névismerete a fent említett neveken túl néhány további névre is kiterjed: a belterület nevei közül pl. a *Bánát utca*, *Éva-bolt*, *Piac utca*, a külterületi nevek köréből pedig a *Kálló*, *Kálló-híd*, *Zsákai út* neveket ismerik a korcsoportba tartozó adatközlők.

A mindenki számára ismeretlen nevek aránya 21%. E nevek csoportjában mindössze két belterületi név van: a falu nyugati szélén fekvő településrésznek, a *Babaliget*-nek, továbbá a tanítójáról elnevezett egykori iskolának, a *Tóth-iskola ~ Tóth-iskolájá*-nak a neve ismeretlen a korcsoport egésze számára. A több tucatnyi ismeretlen név (pl. *Bene Gyula-tanya*, *Nagy-Híd-köz*, *Rizsföldek*) lényegében a határ teljes területén szétszórtan található.

A második korcsoport (21–40 év közöttiek) névismereti átlaga 59% (ehhez lásd a 26. ábrát). Míg a gyerekeknek átlagosan minden harmadik névről, addig a második korcsoportnak minden második megnevezésről van tudásuk. A minden adatközlő által ismert nevek aránya is magasabb, mint az első korcsoportban: 21%. Szembetűnő, hogy míg a *Babaliget* településrésznév jó néhány gyerek számára ismeretlen, addig a fiatalok által egyöntetűen ismert. A mindenki által ismert nevek körében csupán néhány belterületi utcanév van, pl. *Bánát utca*, *Hunyadi utca*, *Vörös Hadsereg utca*, ugyanakkor e korcsoportban is számottevő a jelentéshasadással keletkezett helynevek száma. A fent említett nevek mellett a *Fazekasműhely*, *Kultúrház*, *Vadászház*, *Varroda* és *Zsilip* neveket hozhatjuk példaként.

26. ábra. A második nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

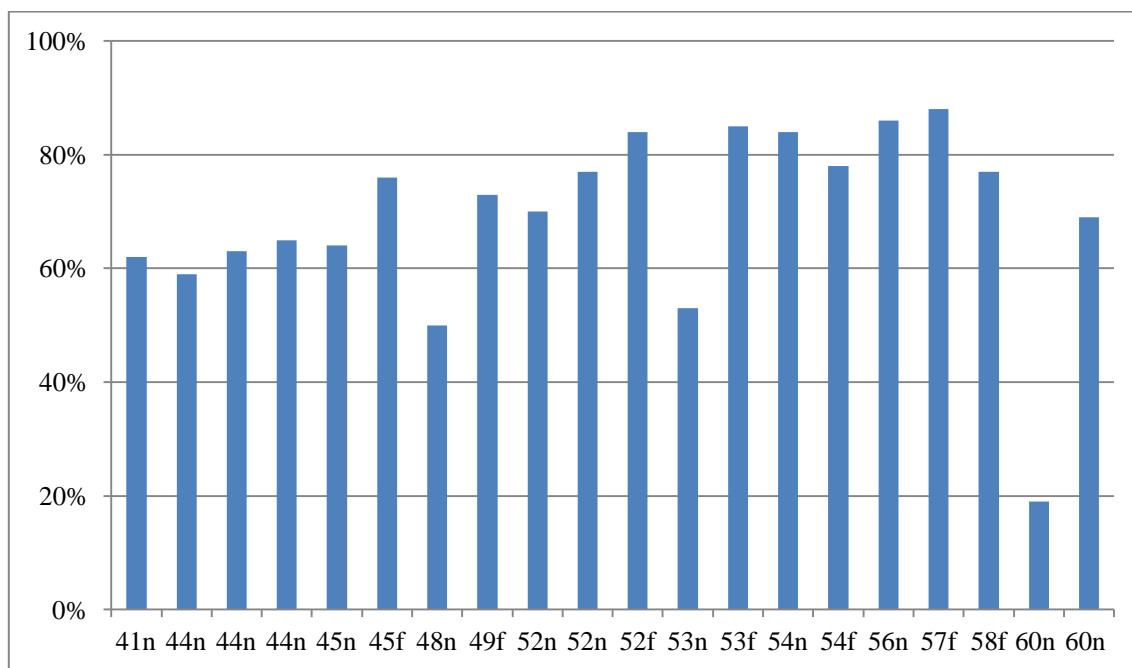
A második nemzedéki csoport számos külterületi objektum nevét is ismeri. Az első generációs csoportnál megfigyelt nagyobb kiterjedésű külterületi objektumok neveinek ismerete (pl. *Kálló, Kálló-híd, Zsákai út*) e csoportban is jelen van, azok nevei azonban kiegészülnek például a *Kádár-domb ~ Kádár dombja* névvel.

Annak, hogy e név egyöntetű ismerete nem jelenik meg az első csoportban, szociokulturális oka van. Az iskolaszervezet átalakításának köszönhetően néhány éve a gyerekek a szomszédos településekre, Berettyóújfaluba és Zsákára járnak tanulni. Korábban, amíg a falu általános iskolája a hagyományos nyolcosztályos szervezetben működött, a tanárok rendszerint kilátogattak osztályaikkal a Kádár-dombhoz, és elmesélték nekik a régóta élő népmondát, Kádár vitéz történetét. Minthogy a gyerekek ma már nem a saját településükön tanulnak, a névvel, a név által jelölt objektummal való aktív kapcsolat megszűnése maga után vonta a névismeret fakulását is.

Míg a gyerekek a bakonszegi névkincs egyötöd részét ismeretlennek ítélték, addig a mindenkori számára ismeretlen nevek (pl. *Bene Gyula-tanya, Jakab-tanya, Köles-ér*) aránya a fiatalok nemzedéki csoportjában csupán 4%. Szembetűnő, hogy e névcsoportban nincs belterületi név, s ebből arra következtetünk, hogy a bakonszegi nyelvhasználók a más névrendszerekhez képest nagy számban jelen lévő belterületi neveket a mindennapi kommunikációs helyzetekben igen gyakran használják.

A harmadik korcsoport (41–60 év közöttiek) névismereti átlaga 69% (ehhez lásd a 27. ábrát). A minden adatközlő által ismert nevek aránya ebben a csoportban 25%. Az egyöntetűen ismert nevek között mindössze négy hivatalos utcanév található (*Bánát utca, Béke utca, Hu-*

nyadi utca, Rákóczi utca), holott kéttucatnyi hivatalos névvel számolhatunk a faluban. A csoporttagok által egyöntetűen ismert nevek körében sokkal nagyobb számban fordulnak elő a belterület épületeire használt megnevezések, pl. *Bessenyei-ház, Éva-bolt, Fazekasműhely, Krisztina-bolt ~ Kriszti boltja* stb. Minden csoporttag névismeretébe beletartoznak a határban folyó nagyobb vizek, illetve az azokon átívelő hidak nevei, pl. *Kálló, Kálló-híd, Keleti-főcsatorna*.

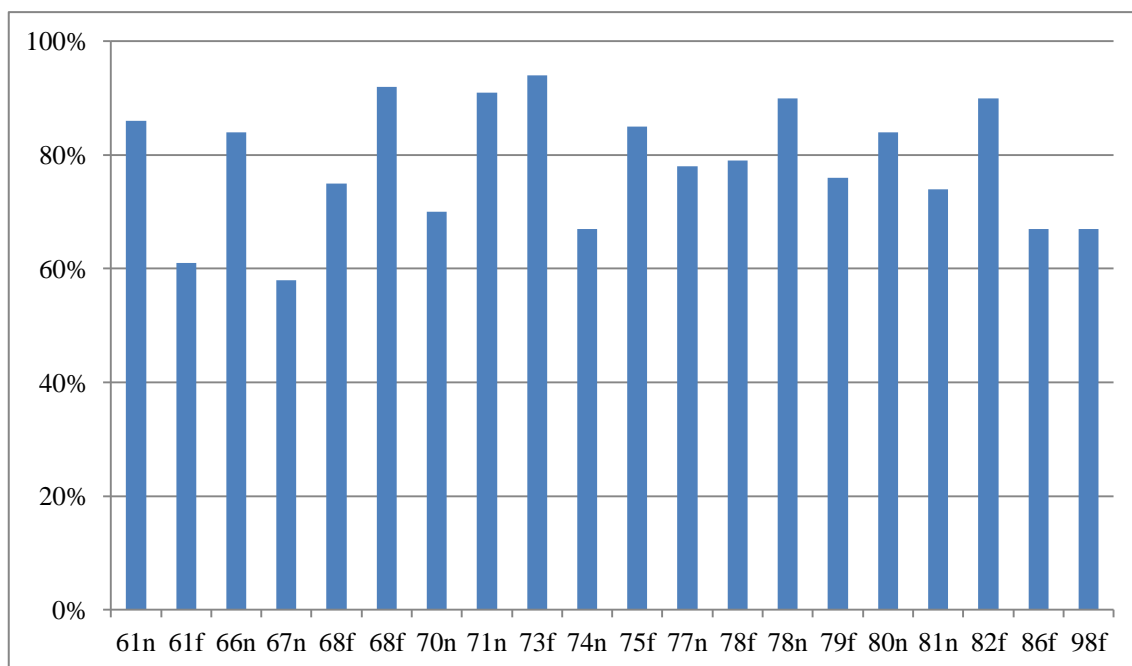

27. ábra. A harmadik nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

A harmadik korcsoport minden tagja számára ismeretlen nevek aránya pusztán 1%. A *Tóth-iskola ~ Tóth iskolája* és a *Matkó-tanya* neveket nem ismeri egyetlen csoporttag sem.

A negyedik korcsoport (61 év feletti) névismereti átlaga 78% (vö. 28. ábra), azaz a legidősebbek átlagosan a névanyag háromnegyed részét ismerik. A minden adatközlő által ismert nevek aránya 27%. Abból, hogy az egyöntetűen ismert belterületi nevek között csupán egyetlen hivatalos utcanevet — a falu fő utcájának hivatalos nevét (*Hunyadi utca*) — találunk, a belterületi épületek nevei közül viszont 16-ot (pl. *Bessenyei-ház, Mozi, Óvoda, Kovácsi bolt, Vadászház* stb.), arra következtetünk, hogy a faluban történő térbeli orientáció során nem az utcák, hanem sokkal inkább az épületek szolgálnak tájékozódási pontokként. Ezt az alapvetően intuitív megállapítást ellenőrizve érdemes megnéznünk, hogy a fentebb említett belterületi építményneveket az adatközlők mekkora hányada ismeri. A *Bessenyei-ház*-at és az *Óvodá*-t minden adatközlő ismeri. A *Mozi* — noha a megnevezett objektum évtizedek óta nincs már meg — továbbá a *Kovácsi bolt* az adatközlők 80%-a által ismert. A *Vadászház* pedig csupán néhány gyerek számára ismeretlen. A legalább 80%-os ismerettel jellemezhető belterületi építmények nevei közé tartozik az *Éva-bolt, Húsüzem, Varroda* is. A belterületi hivatalos ut-

canevek közül kiemelve néhányat ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy azok általában az adatközlők valamivel kisebb hányada által ismertek: *Petőfi utca* (70%), *Toldi Miklós utca* (65%), *Deák Ferenc utca*, *Dimitrov utca* (60%), *Ady Endre utca*, *Jókai utca* (50%). Az idősek számára egyöntetűen ismeretlen helynév nincs a bakonszegi névkincsben.

28. ábra. A negyedik nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

Végül a valamennyi adatközlő által egyöntetűen ismert helynevek (9%) csoportját is érdemes szemügyre vennünk: *Berettyó ~ Berettyó-folyó*, *Folyó*, *Bessenyei-ház*, *Híd ~ Berettyó-híd*, *Hunyadi utca*, *Fő utca*, *Iskola*, *Kálló*, *Kálló-híd*, *Kocsma*, *Remete vendéglő ~ Remete*, *Krisztina-bolt ~ Kriszti boltja*, *Kultúrház*, *Óvoda*, *Temető*, *Református templom*, *Zsákai út*, *Zsákai-határ*, *Újfalusi út*. E névcsoportnak csaknem a fele belterületi épületet, további hányada pedig vonalszerű vagy nagy kiterjedésű külterületi objektumot jelöl.

A nyelvhasználók névismeretéről összegzésképpen az alábbiakat mondhatjuk el: a névismereti átlag, továbbá a minden adatközlő által ismert nevek száma korcsoportonként előrehaladva nő. Az egy-egy nemzedéki csoport minden tagja számára ismeretlen nevek aránya ugyanakkor csökkenő tendenciát mutat (lásd a 29. ábrát).

Korcsoport		Névismereti átlag	Minden adatközlő által ismert nevek	Mindenki számára ismeretlen nevek
1.	20 év alattiak	36%	12%	21%
2.	21–40 év közöttiek	59%	21%	4%
3.	41–60 év közöttiek	69%	25%	1%
4.	61 év feletiek	78%	27%	-

29. ábra. A névismeret mértéke korcsoportok szerint

3.5. Névközség-vizsgálat

GYÓRFFY ERZSÉBET tépei felmérése során két háromgenerációs család tagjainak névismeretét mérte fel. Vizsgálata során azt tapasztalta, hogy a család természetes egysége a közös névismeretnek: „a földdel minden generációt tekintve szorosabb kapcsolatban lévő első családban a nevek 26%-át ismerte mind a három nemzedék tagja. A másik família esetében ez az arány csupán 8%. Mindkét esetben jóval magasabb viszont a közös névismeret aránya, mint amit korábban a felmérésekben tapasztaltunk, amelyekben az egymással csupán azonos településen élő adatközlők adatait vizsgáltuk.” (2018a: 106–107). Én magam értekezésem előző, II.2.7. alfejezetében két területi alapú, azaz nem genetikusan szerveződő szentpéterszegi névközség helynévismeretét mértem fel. E vizsgálat eredménye szerint a földeken dolgozók közös névismerete elsősorban a határ távolabbi pontjaira, míg a földtulajdonosoké a belterületre és annak környékére irányul.

E két vizsgálat tapasztalatai szerint a kistelepülésszintű névközségeken belül további még kisebb, ún. mikronévközségeket feltételezhetünk, s ezek szerveződése történhet területi, genetikai vagy bármilyen más alapon. Az alábbiakban egy genetikai alapon szerveződő névközségnek, egy háromgenerációs bakonszegi családnak a helynévismeretét vizsgálom.

A mikronévközség legfiatalabb tagjai, a 17 és 21 éves gyerekek születésük óta Bakonszegen élnek. Kisgyermekkoruktól sokat jártak a falu határában, a fiatalok kedvelt gyülekezőhelyén, a Hídnál is sokszor megfordultak. A kisfiú emellett alkalmanként pecázni is kijárt, elsősorban a Kállóra. A második generációt a nem tősgyökeres édesanyjuk képviseli. Az anya 14 éves kora óta él Bakonszegen. Gyermekkorát a szomszédos Berettyószentmártonban töltötte. A harmadik generációt az ugyancsak nem tősgyökeres nagyszülők képviselik. A Bakonszegen töltött 30 év alatt azonban igen szoros kapcsolatba kerültek a falu határával: rendszeresen részt vettek tarlózási munkálatokban, emellett belterületi portájukon gyógynövényfelvásárlással foglalkoztak. A bodza- és kamillaszedésben a család tagjai igen korán, kisiskolás kortól részt vettek.

Ahogy az a 30. ábrán láthatjuk, a gyerekek nagyfokú névismerettel jellemezhetők: a fiú a névkincs felét, nővére pedig a kétharmad részét birtokolja. Mindketten meghaladják korcsoportjuk névismereti átlagát (36% és 59%). A nem tősgyökeres anya ugyanakkor nem éri el korcsoportja 69%-os névismereti átlagát. E megfigyelés azt sejteti, hogy a lokális helynévismeret mértékét jelentősen befolyásolja az a körülmény, hogy a nyelvhasználó hol, milyen helynévi környezetben töltötte a gyermekkorát. A nagymama helynévismerete ugyancsak jóval a korcsoport névismereti átlaga (78%) alatti, a határba rendszeresen kijáró nagypapáé azonban lényegében azonos azzal.

a fiúgyermek (17) helynévismerete	49%
a lánygyermek (21) helynévismerete	65%
az anya (44) helynévismerete	59%
a nagymama (74) helynévismerete	67%
a nagypapa (78) helynévismerete	79%
a közösen birtokolt helynévkincs	36%

30. ábra. A háromgenerációs család helynévismerete

A közösen birtokolt helynévkincs mértéke igen magas, 36%. A családtagok a falu nyugati részén (a Hunyadi utca elején és a Dózsa György utcán) egymástól mindössze pár száz méterre élnek, s ennek révén tényleges napi kommunikációs helyzetekben érintkeznek egymással. A sokak által ismert belterületi építménynevek mellett számos, saját lakókörnyezetük közelében található objektum nevét ismerik, pl. *Öreg-kert*, *Rákóczi utca*, *Széchenyi utca*, *Toldi Miklós utca ~ Toldi utca*, *Vörös Hadsereg utca*. A közösen ismert külterületi objektumok körében efféle területi kötöttség nem rajzolódik ki: a nevek lényegében a határ egész területét lefedik.

3.6. A helynevek gyermekkori használatának mechanizmusai

A hazai helynév-szociológiai vizsgálatok ez idáig nem fordítottak különösebb figyelmet a helynevek gyermekkori használatának alapvető mechanizmusaira. RESZEGI KATALIN szerint különösen sajnálatos, hogy a tulajdonnevek elsajátítása, kisgyermek- és óvodáskori használata nem merül fel a vizsgálatokban, annál is inkább, mert „az ilyen irányú ismeretek a tulajdonnevek későbbi működése szempontjából is tanulságosak, továbbá közelebb vihetnek akár olyan névelméleti kérdések megválaszolásához is, mint a tulajdonnévi kategória keletkezésének problematikája” (2015b: 83). Még általánosabbnak tűnik a hiány akkor, ha a témában keletkezett nemzetközi szakirodalmat is számba vesszük: csupán a kognitív térkép fejlődését, illetve a gyerekek földrajzi ismeretének bővülését ismertető írásokat találunk (pl. SIEGEL-SCHADLER 1977, HERMAN 1980, CATLING 2018).

BAUKO JÁNOS *Társadalom és névhasználat* című monográfiájában elméleti síkon jellemezte a gyermekkori névhasználatot, s a két ősi névfajta, a helynevek és a személynevek használatára vonatkozóan az alábbi megfigyeléseit adta közre. Az újszülött világrajövelekor nevet kap, s ez a személynév élete során az egyik alapvető identitásjelvé válik. Gyermekkorban a nyelvelsajátítás és a nyelvhasználat során a tulajdonnév az első nyelvi produktumok egyike: a kisgyermek kezdetben a szűkebb környezetében fellelhető helyek és személyek megnevezésére használt neveket sajátítja el, majd szocializációja során újabb és újabb tulajdonneveket ismer meg (2019: 22). Általános érvényű megállapításait feltétlenül helytállónak kell tekinte-

nünk, ugyanakkor megítélésem szerint mindezeket érdemes empirikus vizsgálatok eredményeivel is megtámogatni.

A gyermekkori névhasználatot középpontba állító empirikus felmérések kapcsán GYÖRFFY ERZSÉBET úgy vélekedik, hogy „A gyermekek vizsgálata elsősorban módszertani szempontból állíthatja kihívás elé a kutatókat, mert egyrészt ebben az életkorban (3-5 évesen) nagyon kevés számú helynevet ismernek a gyerekek, másrészt megfigyelésük sokkal több időt, tervezést, körültekintést igényel” (2018a: 136). E nehézségekből adódóan az eddig napvilágot látott hazai empirikus vizsgálatok zöme (pl. GYÖRFFY 2018a, E. NAGY 2015a, 2018a, VARGA Zs. 2020) nem mérte a 7 évesnél fiatalabb gyerekek helynévismeretét. VARGA ZSUZSA a döntését a vizsgahelyzetszerű hangulattal, a hosszú, több száz adathoz tartozó kérdéssorral, továbbá az interjú fárasztó voltával magyarázta. Csupán egyetlen ide vágó szakmunkáról van tudomásom: RESZEGI KATALIN *A tulajdonnevek a gyermeki nyelvelsajátításban* c. tanulmányában az elméleti megalapozást követően két 3–4 év körüli gyermek helynévhasználatának jellemzőit mutatja be.

A tíz év alatti gyerekek helynévismeretét vizsgáló eddigi írásokban RESZEGI KATALIN saját kislányának, a kétéves és nyolc hónapos Lilinek, illetve a hároméves és tizenegy hónapos Máténak a helynévismeretét mérte (2015b). E két eredményt én magam saját kisfiamnak, a kétéves és 10 hónapos Nándornak a helynévismereti eredményeivel egészítettem ki. GYÖRFFY ERZSÉBET tépei vizsgálata során három kisiskolás korú gyerek (7/f, 7/n, 9/n) tudását mérte fel (2018a). SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA Kisbábonyban öt, Szalárdon pedig 1 gyerek (7/n, 8/f, 8/n, 9/f, 9/f és 9f) helynévkincsét vizsgálta (2019). Saját kutatómunkám során Bodaszőlőn egy (9/n), Szentpéterszegen pedig hat 10 év alatti gyerek (7/n, 7/n, 8/f, 9/f, 9/f, 9/n) névismeretét mértem fel. Végül Bakonszegen — az életkor szempontjából mintegy hidat képezve a RESZEGI-féle korábbi vizsgálat 3 éves kor körüli és az újabb helynév-szociológiai vizsgálatok kisiskolás korú adatközlői között — egy 5 éves kislány helynévismeretét vizsgáltam. Az itt említett esettanulmányoknak köszönhetően összesen 20 tíz év alatti gyerek helynévlexikonjába nyerhetünk betekintést.

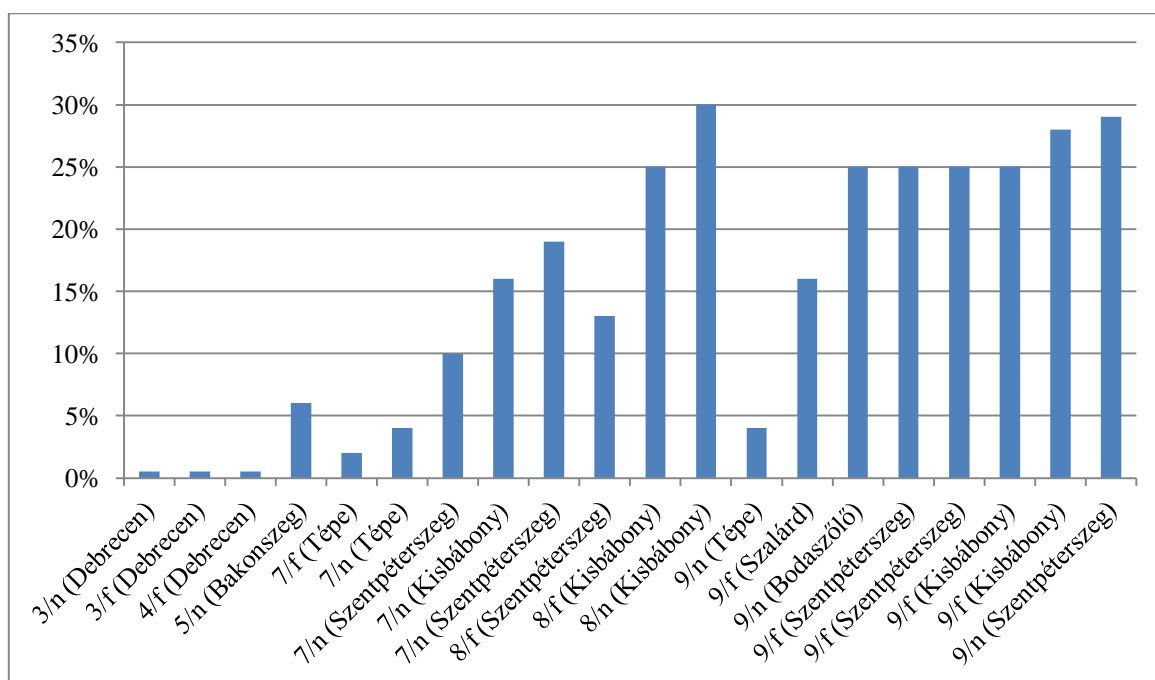
A bakonszegi helynévismereti terepmunka alkalmával tehát arra vállalkoztam, hogy felmérjem egy 5 éves helyi kislány névismeretét. Ahogyan arra azonban GYÖRFFY ERZSÉBET is utalt, ehhez az eddigiekben használt módszer aligha lehetett alkalmas, annak részleges megváltoztatására volt szükség. A helynévismereti felmérések hagyományos módszere szerint — lásd az I. fejezet 4.2. alfejezetében — a felmérés első szakasza egy kötetlen beszélgetésből, a második része pedig a kikérdezésből áll. Az óvodás korú gyerekek tudásának felmérésekor ez utóbbi módszer (ti. a kikérdezés) semmiképpen nem lehet célravezető, de nem csupán annak időigényes és fárasztó volta miatt: igen kicsi az esélye annak, hogy egy óvodás gyermek ma-

gát a szituációt értelmezni tudná. Ehelyett érdemes inkább a hagyományos helynévismereti felmérések első szakaszánál, a kötetlen beszélgetésnél maradni. Ez a beszélgetés egy óvodás gyermek esetében a kutatás tárgyától távol álló témával is indulhat. A gyermek figyelmének megnyerése érdekében kezdetben célszerű olyan dolgokról beszélgetni vele, amelyeket ő maga szeret — pl. kedvenc mesefigura, kedvenc állat stb. —, majd ezt követően a „*Szeretsz-e óvodába járni?*”, „*Ki szokott elvinni az óvodába?*” típusú kérdésekkel közelíthetjük a beszélgetés tárgyát a célunkhoz, az általa ismert helyekhez, illetve ezek neveihez. Minthogy a 3–5 éves korú gyerekek jóval kevesebb helynevet ismernek, mint az akár csak néhány évvel idősebbek, az óvodás korú gyerekekkel készített interjúk kevésbé időigényesek. Névismeretük mérése kapcsán végül feltétlenül ki kell emelnünk az interjút segítő családtag, leginkább az édesanya szerepét. Arról ugyanis, hogy az óvodás gyerek milyen helyneveket ismer, nyilvánvalóan annak a személynek is van tudása, akitől a gyermek az anyanyelvének szókészletét, ezen belül helynévlexikonát elsajátította.¹⁴ Az anya az interjú során egyfelől meg tudja erősíteni a kutatót a gyermek által előadottak valóságtartalmában, másrésztől segítséget adhat a gyermek által birtokolt helynévanyag feltárásának céljából feltett kérdések megfogalmazásában, formálásában. A vizsgálat eredményeit az alábbiakban, a tíz év alatti gyerekek névismeretére irányuló kutatások eredményeit összegző részben ismertetem.

RESZEGI KATALIN fent említett tanulmányában — valamint saját gyermekem és a bakonszegi kislány névismeretének mérése során én magam is — a gyerekek által ismert teljes helynévállomány feltárását célozza meg, a további munkák ezzel szemben a lokális helynévismeretre, azaz a lakókörnyezet helynévanyagának az ismeretére és használatára irányulnak (vö. RESZEGI 2015b: 93–94). Meglátásom szerint ugyanakkor a kisgyermekkori, óvodás- és kisiskolás korú helynévhasználat mechanizmusainak témakörét a két kutatási vonal együtt tárgyalása mindenképp gazdagítja, így a következőkben valamennyi vizsgálat eredményét bemutatom (ehhez lásd a 31. ábrát).¹⁵

¹⁴ A szülők helynévhasználatának jelentőségét RESZEGI KATALIN is kiemeli: úgy véli, hogy a helynevek elsajátításában, a földrajzi környezet felosztásában, illetve abban, hogy milyen helynevekkel találkozik a gyermek, jelentős a szerepe a szülőknek, valamint azoknak a közösségeknek, amelyeknek a gyermek a tagja (2015b: 91).

¹⁵ Módszertani szempontból aggályos, hogy míg a RESZEGI-féle vizsgálat adatközlői és a saját kisfiam egy 200 ezer fős nagyvárosban élnek, addig a további adatközlők olyan kistelepülések lakói, amelyek közül némelyik csupán mintegy ezer lakost számlál. Noha mindez megkérdőjelezi az összevetés létjogosultságát, az analízistől mégsem tekinthetünk el, hiszen a gyermeki helynévhasználatot vizsgáló meglehetősen foghíjas szakirodalom ismeretanyagát ebben a formában is óhatatlanul bővíti. Az analízis másrészt arra is rávilágít, hogy a nagyvárosi gyerekek helynévhasználati mechanizmusának vizsgálata a helynév-szociológia sürgető feladatai közé tartozik.

31. ábra. A tíz évesnél fiatalabb gyerekek lokális helynévismerete

A három legfiatalabb — a további adatközlőktől eltérően nagyvárosi — gyerekeknek a saját településéhez fűződő névismerete a településnév mellett (*Debrecen*) pusztán belterületi nevekre terjed ki: utca- (pl. *Darabos utca*, *Pereces utca*, *Sinai Miklós utca*, *Kazinczy utca*) és városrészneveket ismernek (pl. *Alsó- és Felsőjózsa*, *Liget*, *Újkert*, *Nagyerdő*, *Tócsókert*). Névismeretük mértéke kisebb mint 1%. A nem a saját településükhöz kötődő névismeretük is közel hasonló mértékű lehet. A településneveknél maradván elmondhatjuk, hogy Lili a *Radvány*, *Nánás*, *Budapest*, *Gyula*, *Sárospatak*, *Nándor* a *Bodaszőlő*, *Hajdúböszörmény*, *Dorog*, *Hajdúnánás*, *Nyíregyháza*, *Sámson* neveket ismeri. A Máté által ismert városnevekre a szerző csupán egyetlen példát hoz (*Genf*), azonban kortársaihoz hasonlóan minden bizonnyal neki is jóval több településnévről van tudása (RESZEGI 2015b: 91).¹⁶ A „*Hol laksz?*” kérdésre Lili már kétévesen a „*Debrecenben, a Sinai Miklós utcán.*”, Nándi kétéves és tíz hónapos korában a „*Debrecen, Alsójózsa, 23, Bodai utca.*” választ adta.

A bakonszegi kislány, Mira ugyanerre a kérdésre a „*Magyarországon, Hajdú-Bihar megyében, Bakonszegen.*” formula használatával válaszolt. A *Magyarország, Hajdú-Bihar megye* helynevekhez a kislány aligha társít jelentést. Sokkal inkább lehet szó az édesanyjától hallott hangsor egészes megismétléséről. E vélekedésemet többek között a beszélgetés egy későbbi szakaszában feltett „*Melyik megyében laksz?*” kérdésre adott „*Nem tudom.*” válasz alapján

¹⁶ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a fenti példasorban elsősorban a lokális kötöttségű, tényleges téri tapasztalat révén ismert településnevek jelennek meg. A különböző technomediumok, mesék, képeskönyvek révén nyilvánvalóan mindhárom kisgyermek ismeri olyan további települések nevét is, amelyek még a tágabban vett lakóhelyüktől is (megyénk, országuk) távol fekszenek. Nándor például számos ázsiai város nevét ismeri (pl. *Hanoi*, *Peking*, *Tokio*) és használja, az ezekhez társított mentális képzetei azonban meglehetősen kidolgozatlanok lehetnek.

fogalmaztam meg. Hozzám hasonlóan mások is úgy látják, hogy a gyerekek az 'ország, megye, város, utca' helyfogalmának megértésére ebben az életkorban még nem képesek (pl. NEMES 2018: 186). RESZEGI szerint ehhez a környezet jóval nagyobb léptékű érzékelésére volna szükség, mint amennyit egy néhány éves gyerek meg tud tapasztalni és át tud látni (2015b: 93).

Az ötéves Mira saját településének neve (*Bakonszeg*) mellett belterületi neveket (*Rákóczi utca, Fő utca, Híd, Iskola, Kultúr, Kocsma, Óvoda, Templom*) és olyan külterületi objektumok megnevezéseit is ismeri, amelyeknek egy szakasza a belterülethez tartozik (*Berettyó, Folyó, Kállai-folyó*). A kislány a bakonszegi helynévkincs 6%-át ismeri.

A három kisgyermekhez hasonlóan saját lakóhelyének neve mellett Mira is számos további — jellemzően a saját lakóhely közvetlen közelében fekvő — település nevét ismeri: *Nagyrábé, Püspökladány, Zsáka, Szoboszló, Újfalú, Komádi*. Ez utóbbit más megnyilatkozásaiban „*anya dolgozója*”-ként hívja, ami a jelentés aluláltalánosítását jelzi. Ennek során a gyerekek „az adott hangalakhoz csupán azokat a sajátos tartalmakat társítják, amelyekről tényleges tapasztalatuk van” (RESZEGI 2015b: 91). Mira számára tehát a *Komádi* helynév feltehetően az édesanya munkahelyét jelöli.

A 7 éves tépei kisfiú lokális helynévismerete mindössze 2%-os. Az általa ismert nevek egy kivételtől eltekintve (*Halom-domb*) mind belterületiek (pl. *Mester utca, Posta, Táncsics utca*), ugyanakkor az általa ismert külterületi objektum a település belterületének közvetlen közelében fekszik (ehhez lásd Tépe külterületi térképét, GYÖRFFY 2018a: 152). Az ugyancsak 7 éves tépei kislánynak a névkincs 4%-áról van tudása. Ezek leginkább belterületi nevek, azon belül elsősorban utcanevek (pl. *Bocskai utca, Dózsa György utca, Óvoda*), a külterületi nevek közül mindössze hármat ismer (*Dögtemető-lapos, Epreskert, Halom-domb*). Szentpéterszegi kortársuk (7/n) a település névanyagának 10%-át ismeri. Az általa ismert nevek fele-fele arányban bel- (pl. *Fekete Borbála utca, Iskola utca, Temető*), illetve külterületiek (pl. *Berettyó, Halastó, Gáborjáni út*). Az ismert külterületi objektumok ugyancsak a belterület közvetlen közelében helyezkednek el. A 7 éves kisbányai kislány lokális névismerete 16%-os. Az ismert nevek háromnegyed része belterületi objektumot jelöl (pl. *Buszmegálló, Parókia, Ravatalozó*). Az általa ismert külterületi objektumok nagyobb kiterjedésű földeket, továbbá utakat jelölnek (pl. *Legelő, Surányi dinnyéje, Terebesi út*). Egy másik 7 éves szentpéterszegi kislány a névkincs 19%-át ismeri. Az általa ismert nevek kétharmad része belterületi (pl. *Fő utca, Kis-erdő, Köztársaság utca*), egyharmada pedig külterületi objektumot (pl. *Gáborjáni-határ, Orsolya, Újfalusi út*) jelöl.

A náluk egy évvel idősebb (8/f) szentpéterszegi kisfiú szülőfaluja helyneveinek 13%-át ismeri. Az ismert nevek 50-50%-os arányban jelölnek bel- (pl. *Fő utca, Iskola utca, Temető*),

illetve külterületi (pl. *Berettyó, Peca-gödör, Újfalusi út*) objektumokat. A vele egyidős kisbányai gyerekek (8/f) lokális névismerete 25%-os. Az általa ismert nevek 60-40%-ban bel- (pl. *Imaterem, Kápolna, Toldi*), illetve külterületiek (pl. *Cselősz, Első híd, Legelő*). Szintén kisbányai kortársának (8/n) kiemelkedően magas (30%-os) névtudása az ismert külterületi nevek nagy számából adódik.

A 9 éves tépei kislány névismerete nagyon alacsony, csupán 4%-os értékkel jellemezhető. Névismerete három külterületi (*Halom-domb, Öreg-kert ~ Vén-kert, Vereskút*) és több belterületi objektum nevére (pl. *Fő utca, Iskola, Posta*) terjed ki. A szalárdi (9/f) adatközlő a települése névkincsének a 16%-át ismeri. A velük azonos korú bodaszőlői kislány a névanyag valamivel jelentősebb részének, a 25%-ának van a birtokában. Az általa ismert nevek, ahogyan több gyerek esetében is láthattuk, zömmel belterületiek (pl. *Első dűlő*,¹⁷ *Futballpálya, Vákáncsos utca*), ugyanakkor számos külterületi objektum neve is megjelenik a névkincsében (pl. *Struccos, Szamár-hegy, Üdülőház*). Két, egyaránt 9 éves szentpéterszegi kisfiú helynévismerete azonos: 25%. Az általuk ismert bel- és külterületi nevek aránya is azonos: 75-25%. A belterületi objektumok neveinek sora (pl. *Kis-erdő, Temető-kút, Ságvári utca*) számos, a belterület közelébe eső külterületi objektum nevével egészül ki (pl. *Dancsházi-tanya, Gábor-jáni-határ, Újfalusi-határ*). Két kisbányai kisfiú névismerete (9/f) is hasonló: 25 és 28%. Az általuk ismert nevek valamivel több mint a fele belterületi objektumot jelöl. Egy kilencéves szentpéterszegi kislány faluja névanyagának jelentős hányadát, a 29%-át ismeri. Néhány fenti gyerekekhez hasonlóan az általa ismert bel- és külterületi nevek aránya is 75-25% (pl. *Dobó utca, Kis-erdő, Szabadság utca*; valamint *Szőlőskert, Újfalusi-határ, Tépei út*).

A fenti eredmények értékelésekor abból érdemes kiindulnunk, hogy egy 3 éves kor körüli kisgyermek a nyelvelsajátítása éppen aktuális szakaszában jó eséllyel hallhatja a saját településéhez kapcsolódó helyneveket. Noha a gyermek téri tudása feltehetően még igen kis léptékű, a nap mint nap bejárt útvonalakat már bizonyosan tartalmazza. Minthogy ezekhez az útvonalakhoz előbb-utóbb a hallott helyneveket is hozzákapcsolja, nem véletlen, hogy mentális térképén legkorábban saját utcájának, városrészének, településének a neve¹⁸ jelenik meg (lásd a 32. ábra alsó részén). HART és MOORE PIAGET fél évszázaddal ezelőtti fejlődési modelljéhez igazított megállapításai szerint kétéves kortól a tér tudati leképezése az én perspektívájának túlhangsúlyozásával történik meg, s ennek megfelelően a kognitív térképre is csupán a gyermek számára fontos helyek kerülnek fel (vö. GYÖRFFY 2018a: 57, lásd még CSÉFALVAY 1990:

¹⁷ Noha a *-dűlő* utótagú helynevek leginkább külterületi objektumot jelölnek (vö. FKNt.), a bodaszőlői helynévhasználók — a település történetéből adódóan (lásd az 5.1. alfejezetben) — a belterületi utcanevekre is használnak ilyen megnevezéseket, pl. *Első dűlő ~ Zelemér utca, Második dűlő ~ Gohér utca* stb.

¹⁸ Feltehetően az országok nevei is ekkor tájt jelenhetnek meg a gyermeki helynévhasználatban, azonban az ismertetett kutatások erre vonatkozóan nem közölnek adatot.

78–82). Vagyis „a gyerekek mentális térképeinek középpontjában a saját otthonuk áll, szerepel még rajta néhány ismertebb hely, ám ezek nincsenek kapcsolatban egymással” (PIAGET 1967, idézi RESZEGI 2015b: 88).

Az ismertett vizsgálatok szerint a kistelepüléseken élő gyerekek lokális helynévismerte a továbbiakban — ugyancsak a fenti mechanizmustól vezérelve — a település belterületi neveivel, elsősorban utcanevekkel bővül (lásd a 32. ábra második szintjén). Ezzel nagyjából egy időben — a bővülő téri ismeretekkel párhuzamosan — a környező települések neveit, a rokonság lakhelyének neveit is megtanulják. A gyerekek valamivel később, a kisiskolás kor kezdetén — bizonyára nem függetlenül az élettér kibővülésétől, az újfajta szociális kapcsolatok és az oktatás hatásától — saját településük külterületi nevei közül is megtanulnak néhányat. E nevek a belterület közvetlen közelében fekvő objektumokat jelölnék. Végül 7-9 éves korban a határ távolabbi részeire eső objektumok nevei is megjelenhetnek kognitív térképükön. Az ismert külterületi nevek aránya ebben a korban esetenként már meghaladja a belterületi objektumokat jelölő helynevek számát.

32. ábra. A lokális helynévismeret bővülése a 10 év alatti gyerekek körében

4. Helynév-szociológiai analízis Pród helynevei alapján

4.1. Településtörténeti háttér

Pród mintegy 250 lakost számláló falu a Hajdúháton, amely közigazgatásilag Hajdúböszörmény része, területileg azonban a településtől északnyugati irányban 7 kilométerre fekszik. A falu története nem túl hosszú múltra tekint vissza: mai utcáit az 1950-es években mérték ki az elpusztult középkori település helyén, s lakosai az 1960-as évek elejétől a környező tanyákról költöztek a belterületre. A hajdúböszörményi városvezetés biztosítani kívánta a lakosok számára, hogy földjeik és egykori tanyáik közelében folytathassák gazdálkodó, állattartó életmódjukat. Az 1960-as évek közepére azonban a téészesítésnek köszönhetően a legtöbb tanyán abbamaradt a gazdálkodás, s ez a tanyák, valamint a külterületi állattartás csaknem teljes megszűnését eredményezte. Ennek ellenére a tanyákhoz vezető utak, dűlőutak, a mezőgazdasághoz, állattartáshoz kapcsolódó legelők, kutak, öntözőcsatornák nevei, ahogyan a tanyanevek is igen aktívan máig megmaradtak a névközösség tudatában (E. NAGY 2016b: 153).

A középkorban önálló, a török hódoltság korában azonban elnéptelenedő falu minden bizonnyal azonos lehetett azzal a *Provod* birtokkal, melyet 1067-ben a százdi apátság kapott Péter szabolcsi főispántól (KATONA–E. NAGY 2015: 214, vö. KOVÁCS É. 2018: 83–84). Ebből a névalakból a magánhangzóközi *v* kiesésével a későbbi *Pród* forma szabályos hangtani változással jöhetett létre. Ezt az azonosítást azonban egyesek vitatják. A 14. századtól egy évszázadon át *Pródegyháza* néven említik, amely arra utal, hogy templomos falu volt. A 15. század második felében a Hunyadi család birtokai között találjuk. Báthory Gábor 1609-i oklevelében, mellyel a hajdúkat Kállóból Böszörménybe telepíti át, még falu, de két évtized sem múlik el, és már pusztaként szerepel. A 18–19. században *Pród(i)puszta*-ként is megjelenik a neve, ekkoriban kiterjedt legelőterületet jelölve. Két részét Kis- és Nagypródnak hívják. A *Pród* településnév eredete bizonytalan. KISS LAJOS szláv eredetű személynévből származtatja (FNESz.), azonban ilyen személynévre — továbbá más *Pród* nevű településre — nincs adatunk a középkori Magyarországról (KATONA–E. NAGY 2015: 214).

A falu mindössze néhány utcából áll, településszerkezete szabályos négyszög alakú. Lakói napjainkig igen erősen ápolják a tanyasi élet hagyományait, a megélhetés elsődleges forrása a belterületre szorult lakosság körében is a mezőgazdaság maradt.

4.2. Onomasztikai háttér: Pród helynevei

Andirkó-tanya *Andirkóu-tanya*. — Egykori tanya Pródtól északnyugatra, a Polgári út mellett. Ma a helyén szántóföld van. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet a nyelvhasználóknak csaknem a fele ismeri.

Asztalos-tanya 1. *Asztalos-tanya*. — Egykori tanya a Bocskai kövesút Kupa-csatorna felé eső végében. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők fele ismeri.

Asztalos-tanya 2. *Asztalos-tanya*. — Egykori tanya a Hármas-halmi dűlőben, a Székelytanya szomszédságában. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők harmada ismeri.

Asztalos-tanya 3. *Asztalos-tanya*. — Egykori tanya a Vidi-zugban, a Kovács Jóska tanyája mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen név az adatközlők negyede által ismert.

Bácsi Sándor-tanya lásd **Bácsi-tanya**

Bácsi-tanya *Bácsi-tanya ~ Bácsiék tanyája ~ Bácsi Sándor-tanya*. — Tanya Pródtól délre, az Elek dűlőben. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen megnevezéseket az adatközlők fele ismeri.

Bagota *Bagota, '-ra*. | *Hatalmas legelő, Újszentmargitával határos, nem nagyon élnek ott emberek. | Van egy picit lakott terület, szerintem Görbeházához tartozik. A Hortobágy folyó mellett van Pródtól úgy tizenkét kilométerre*. — Egykori falu és birtok a határ nyugati szélén, a Hortobágytól nyugatra. A 14. század elejétől szerepel a forrásokban, később mint jeles királyi vadászó helyet is említik. A település neve a régi magyar *Bagota* személynévből alakult, és arra utal, hogy a helység egy ilyen nevű személy birtokában lehetett. Erre vonatkozó közvetlen adataink azonban nincsenek. A falu határa elpusztásodását követően több településhez került. Ma Hajdúböszörmény és Görbeháza osztozik rajta. A pusztának két része van: Nagy- és Kisbagota. Az első világháború után a földreform kapcsán kiosztott városi földekért kárpótlásul Hajdúböszörmény városa a káptalani Bagotapusztából kapott egy darabot a Nagybagotához a Hollós-értől északra. A kettőt együtt *Új-Bagota*-ként szokás emlegetni. Napjainkban is legeltető állattartás zajlik a területen. A pusztá egy része külterületi lakott hely. — A nevet minden adatközlő ismeri.

Bagota-hát *Bagota-hát*. — A Bagota magasabban fekvő része. — A nevet az adatközlőknek pusztán az ötöde ismeri.

Bagotai csőszház *Bagotai csőszház ~ Bagotasi csőszház ~ Bagotai ház ~ Csőszház*. — Pródtól nyugatra, a Bagota területén lévő épület, a csősz lakhelye volt. Az épület most tanya-

ként funkcionál. — Valamennyi névváltozat a nyelvhasználók háromnegyed része által ismert.

Bagotai ház lásd **Bagotai csőszház**

Bagotai híd *Bagotai híd.* — Híd a Hortobágyon, a Bagotai csőszház közelében. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők fele ismeri.

Bagotai út *Bagotai út.* — Hajdúböszörményből a Bagotára vezető út, amely Pródot és Bagotát köti össze. — A név az adatközlők háromnegyed része által ismert.

Bagota utca *Bagota utca.* — Utca Pród belterületén, a Harmincötös útból nyílik. A falu főutcája. Nevét a *Bagota* legelőről kapta. — Minden adatközlő által ismert megnevezés.

Bakóék tanyája *Bakóék tanyája ~ Bakó-tanya.* — Egykori tanya a Sziken, Pródtól délre. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevek az adatközlők csaknem fele által ismertek.

Bakó-hát *Bakó-hát.* — Pródtól délre fekvő terület. A Balmazújváros–hajdúnánási út szeli át. Korábban *Bakó-gerend*-nek is nevezték. A név előtagjában a *Bakó* családnév szerepel. A *gerend ~ girind* földrajzi köznévfé jelentése 'kissé kiemelkedő földcsík, mezsgye' (FKnT.). — A nevet az adatközlők 80%-a ismeri.

Bakó-háti bolt *Bakó-háti bolt. | Vagy húsz éve nincs már meg, átépítették tanyának.* — Egykori bolt a Bakó-háton, ma már nem üzemel, de az épület áll. — A gyerekek számára ismeretlen név az adatközlők 60%-a által ismert.

Bakó-háti iskola *Bakó-háti iskola.* — Egykori iskola a Bakó-háton, amely később az állami gazdaság telepe lett, már régóta nem tanítanak ott. — Az adatközlők háromnegyed része által ismert helynév.

Baraksó lásd **Brassó-ér**

Baraksói-zug lásd **Brassói-zug**

Barassó lásd **Brassó-ér**

Bardóczi-tanya *Bardóci-tanya.* — Egykori tanya Pródtól délnyugatra, a Kispródi úton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők negyede ismeri.

Bársony dűlő *Bársony dűllőü.* — Dűlőút a Réten, a Csonkadűlő és a Hármas-halmi dűlő között. Nevét a dűlő mellett egykor álló Bársony iskoláról kapta. — A nyelvhasználók 60%-a által ismert megnevezés.

Bársony iskola *Bársony iskola.* — Egykori iskola a Rét északnyugati részén, a Bársony dűlőben. 1977-ben lebontották, a helyén ma szántóföld van. Nevét a telek adományozójáról, egy *Bársony* családnevű gazdáról kapta. — Az adatközlők 70%-a által ismert helynév.

Bársony-halom *Bársony-halom*. — Kisebb lődomb a Rét északnyugati részén, a Bársony dűlő mellett. Nevét az egykor mellette álló Bársony iskoláról kapta. — A gyerekek számára ismeretlen halomnevet a nyelvhasználók harmada ismeri.

Békási út lásd **Kispródi út**

Béke-tanya *Bike-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Hármas-halmi dűlő mellett. Ma szántóföld van a helyén. A tanya területe egészen a Bársony dűlőig húzódott. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők fele által ismert név.

Birkalegelő *Birkalegelőü*. — Legelő a Bagota déli részén, a Csikós-legelő és a Gulyalegelő mellett. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlők fele ismeri.

Bocskai bekötőút lásd **Bocskai kövesút**

Bocskai kövesút *Bocskai kövesút ~ Bocskai bekötőút*. | *Nyolcvan körül építették, a Bocskai téeszről van a neve*. — Szilárd burkolatú bekötőút, amely a Polgári úttól a Kupasi-Kadarcsig tart. Nevét az egykor az út mellett álló Bocskai Mezőgazdasági Termelőség Szövetkezet központjáról kapta. — Az adatközlők 80%-a által ismert megnevezések.

Bocskai réti központja lásd **Bocskai téesz üzemegysége**

Bocskai téesz üzemegysége *Bocskai téesz üzemegysége ~ Bocskai réti központja*. — Egykori termelőség Szövetkezeti központ a Réten, a Bocskai kövesút és a Kadarcs mellett. — Az adatközlők 70%-a által ismert megnevezések.

Boda Pista bácsi tanyája lásd **Boda-tanya**

Boda-tanya *Boda-tanya ~ Boda Pista bácsi tanyája*. — Egykori tanya a Réten, a Polgári út mellett, a Botos-tanya szomszédságában. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek és a fiatalok számára ismeretlen neveket a nyelvhasználók 30%-a ismeri.

Bódi Antal-tanya *Bóudi Antal-tanya*. — Egykori tanya a Bódi-sarokban, a Rét déli részén. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók negyede ismeri.

Bódi Sándor-tanya *Bóudi Sándor-tanya*. — Egykori tanya a Bódi-sarokban, a Rét déli részén. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek és a fiatalok számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók harmada ismeri.

Bódi-sarok *Bóudi-sarok*. — Fasorral lekerített földterület, szántó és legelő a Rét déli részén. Nevét az egykor rajta álló Bódi Antal- és Bódi Sándor-tanyáról kapta. Korábban itt állt a Pelyhe-tanya és a Zellei-tanya is, de ma már egyik sincs meg. — A gyerekek nem ismerik a nevet. Az adatközlők harmada által ismert helynév.

Bodnár András-tanya *Bodnár András-tanya*. — Egykori tanya Pródtól délnyugatra, a Kispródi út mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Csupán a legidősebb nyelvhasználók által ismert megnevezés.

Bodnár Gyuri tanyája *Bodnár Gyuri tanyája*. — Egykori tanya Pródtól nyugatra, a Tatár dűlő mellett. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Csupán a legidősebb nyelvhasználók által ismert megnevezés.

Bodnár-tanya *Bodnár-tanya*. — Egykori tanya a Hatóles út és a Polgári út között. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők fele ismeri.

Botos-tanya *Botos-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Boda-tanya szomszédságában. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők 40%-a ismeri.

Böszörményi-horgásztó *Böszörményi-horgásztó* ~ *Kaján-sziki-horgásztó*. — Mesterségesen létesített horgásztó Pródtól északra, a Keleti-főcsatorna mellett, a Kerek-Kaján-sziken. Ezért nevezik *Kaján-sziki-horgásztó*-nak is. — Mindkét név a nyelvhasználók 70%-a által ismert.

Brassó-ér *Brassó-ér* ~ *Barassó* ~ *Baraksó*. | *A csaplárné, meg a csikós, gulyás / A nagy Baraksóba halász (Népdal)*. — Vízfolyás, mely a falutól délre szeli át a pródi határt. A Keleti-főcsatorna alatt is átbújtatták, és attól nyugatra ömlik a Kadarcsba. Hajdan sokkal bővebb vizű volt, a 18. században még vízimalmot hajtott. Vízmennyisége ma változó. A név elsődleges jelentését és eredetét nem tudjuk megállapítani. Nem valószínű, hogy etimológiai tekintetben összefüggésben lenne Brassó város nevével. — A variánsok a gyerekek számára ismeretlennek bizonyultak. Összességében az adatközlők fele által ismert megnevezések.

Brassó(i)-zug *Brassó(i)-zug* ~ *Brassó-zug* ~ *Baraksó(i)-zug*. — Földterület Pród határában, a Brassó-ér egyik kanyarulatában. — A gyerekek számára ismeretlen neveket a nyelvhasználók harmada ismeri.

Csatorna lásd **Kadarcs**

Csige Varga *Csige Varga*. — Egykori tanya Pródtól délre, a Döglő-ér mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők fele által ismert tanyanév.

Csikós-legelő *Csikós-legelő*. — Legelő a Bagotán, a Birkalegelő és a Gulyalegelő mellett. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Csikós-tanya lásd **Dedő csárda**

Csillag mezőgazdasági szövetkezet *Csillag mezőgazdasági szövetkezet* ~ *Csillag mezőgazdasági szövetkezet ríti üzemegysége* ~ *Ríti üzemegység* ~ *Szálkai-tanya*. — Termelőszö-

vetkezeti központ a Réten. A korábbi téesz részleges átalakulásával 2001 óta magáncég üzemel itt, amely kizárólag mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozik. A termelőszövetkezet helyén korábban a *Szálkai-tanya* állt. *Réti üzemegység*-ként is említik, a hivatalos neve *Csillag Mezőgazdasági Szövetkezet Réti Üzemegysége*. — Az adatközlők 95%-a által ismert megnevezések. Az üzem helyén egykor álló *Szálkai-tanya* nevét azonban pusztán néhány idős adatközlő ismeri.

Csillag-erdő *Csillag-erdőü.* — Erdő a Bagotán, a Hollós víz mellett. Nevét a helybeliek szerint jellegzetes alakjáról kapta. — A gyerekek számára ismeretlen erdőnevet az adatközlők harmada ismeri.

Csóka dűlő *Csóka dűllőü.* — Dűlőút Pródtól északnyugatra, a Polgári útból nyílik. Nevét a dűlőben egykor álló Csóka-tanyáról kapta. — A gyerekek számára ismeretlen dűlőnevet az adatközlők fele ismeri.

Csóka-tanya *Csóka-tanya.* — Egykori tanya Pródtól északnyugatra, a Csóka dűlő mellett. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők fele által ismert tanyanév.

Csonkadűlő 1. *Csonkadűllőü.* — Kijárat nélküli, zugszerű dűlőút volt a Rét nyugati részén. Ma már nincs meg, mert beszántották, de a nevét még ismerik. A *csonka* előtag arra utal, hogy a dűlőút nem csatlakozik bele egy másik útba, hanem a határban véget ér. — A gyerekek számára ismeretlen helynév az adatközlők 30%-a által ismert.

Csonkadűlő 2. *Csonkadűllőü.* — Kijárat nélküli, zugszerű dűlőút a Réten, a Kopasz Varga dűlő és a Bársony dűlő között. A *csonka* előtaghoz lásd *Csonka dűlő 1.* — A gyerekek számára ismeretlen helynév az adatközlők 30%-a által ismert.

Csőszház lásd **Bagotai csőszház**

Csukás *Csukás.* — Szikes fenék, kiszáradt vízmeder a Pródi-legelőn. A hagyomány szerint onnan kapta a nevét, hogy régen sok volt benne a csuka. Egy időben *Csukás-ér* és *Csukás-tó* néven is szerepelt, ami szintén azt jelzi, hogy egykor víz volt benne. — A gyerekek számára ismeretlen helynevet a nyelvhasználók 60%-a ismeri.

Csürhekút *Csürhekút.* — Kút a Csukás területén. Bizonyára disznók itatására használták. — A gyerekek számára ismeretlen kútnevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Debrődi-tanya *Debrődi-tanya.* — Egykori tanya Pródtól északra, a Ráskaiban. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A tanyanév az első két korcsoport számára ismeretlen. Összességében az adatközlők harmada által ismert helynév.

Dedő csárda *Dedőü csárda ~ Dedőüi csárda ~ Dedőüsi csárda ~ Dedőü-háti csárda ~ Dedőü-háti kocsmá ~ Csikos-tanya.* — A Harmincötös út északi oldalán közvetlenül az út

mellett álló csárda volt, Próddal szemben. Nevét a közelben levő Dedő-érről vagy inkább a Dedő-hátról kapta: ezt mutatják a *Dedő-háti csárda*, *Dedő-háti kocsmá* és talán a *Dedői csárda*, *Dedősi csárda* névváltozatai. Eredetileg földbevált veremkocsmá volt. Később téglá alapon vályogból készült épületté alakították át, a második világháború után is üzemelt. Az autópálya építése miatt bontották le. Az épület később tanyaként funkcionált, ekkor *Csikos-tanya* volt a neve, a tanya egykori tulajdonosának családnéve után. — A *Dedő csárda* ~ *Dedői csárda* ~ *Dedősi csárda* ~ *Dedő-háti csárda* ~ *Dedő-háti kocsmá* nevek a gyerekek számára ismeretlennek bizonyulnak, a további korcsoportokban azonban minden (tősgyökeres) adatközlő által ismertek. Az objektum későbbi neve, a *Csikos-tanya*, ugyancsak ismeretlen az első korcsoport számára, s a további korcsoportokban is kevésbé, összességében a nyelvhasználók harmada által ismert.

Dedő-hát *Dedőü-hát*. — A Dedő-ér melletti, magasabban fekvő földterület a Harmincötös út északi oldalán. Ma szántó és legelő. A *hát* földrajzi köznévvél a vízközeli, környezetükénél magasabban fekvő helyeket nevezik meg a helybeliek (vö. FKNT.). — A nevet az adatközlők 90%-a ismeri.

Dedő-háti csárda lásd **Dedő csárda**

Dedő-háti kocsmá lásd **Dedő csárda**

Dedő-háti iskola *Dedőü-háti iskola*. — Egykori hat tantermes iskola a Dedő-háton. — A gyerekek körében ismeretlen nevet az adatközlők háromnegyed része ismeri.

Dedő(s)i csárda lásd **Dedő csárda**

Disznós lásd **Disznós-hát**

Disznós-hát *Disznóus-hát* ~ *Disznóus*. — Vízállásos, posványos terület a Réten, a Polgári úttól északra, a hajdúnánási határnál. A történeti források szerint disznólegelő volt. A helybeliek ma az itt gyakran megjelenő vaddisznókkal hozzák az elnevezést összefüggésbe. *Disznós* formában is használatos. Egy részét *Kis-Disznós-hát*-nak nevezték. — A neveket mindössze néhány adatközlő ismeri.

Disznós-háti-gyep *Disznóus-háti-gyep*. — Földterület a Réten, a hajdúnánási határ közelében, a Disznós-hát mellett. A *gyep* köznevet füves területek megnevezésére használják a helybeliek (vö. FKNT.). — A gyerekek számára ismeretlen nevet csupán néhány idősebb adatközlő ismeri.

Dobó Sándor utca *Dobóü Sándor utca*. — Utca Pród belterületén, a Harmincötös útból nyílik. — Minden adatközlő által ismert utcanév.

Dobó-tanya *Dobóü-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Hármas-halmi dűlőben. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők harmada által ismert tanyanév.

Domán-tanya *Domán-tanya*. — Tanya a Réten, a Polgári út mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők negyede ismeri.

Döglő-ér *Döglő-ér*. — Vízfolyás Nagypródon. Régen feneketlen sár volt: azt tartja róla a hagyomány, hogy ha belement a jószág, elmerült benne. Ez magyarázza a *Döglő-ér* és az egy időben ugyancsak elterjedt *Döglő* elnevezést. — A víznév a gyerekek számára ismeretlennek bizonyult, a további korcsoportokban azonban csaknem mindenki ismerte azt.

Döglő-lapos *Döglő-lapos*. — Alacsonyabban fekvő terület Pródtól délkeletre, a Döglő-ér mellett. — A gyerekek számára ismeretlen helynév az adatközlők 60%-a által ismert.

Ecsedi-tanya *Ecsedi-tanya*. — Egykori tanya Pródtól délre. A helyén az 1980-as évek óta műveletlen föld, nádas, vízállásos terület van. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az 50 év felettek körében általánosan ismert tanyanevet az első két korcsoportban senki nem ismeri.

Elek dűlő *Elek dűllő* ~ *Elek Zsiga dűllő* ~ *Elek Zsiga bácsi dűllő* ~ *Halom dűllő* ~ *Pródi-halom dűllő* ~ *Oláh Jakab utca*. — Dűlőt Pród nyugati szélén. A *Pródi-halom dűlő* és a *Halom dűlő* neveket az magyarázza, hogy a dűlő déli végében áll a Pródi-halom. Az *Elek dűlő*, *Elek Zsiga (bácsi) dűlő* elnevezések pedig a dűlő elején álló tanya tulajdonosára utalnak. Mai hivatalos neve *Oláh Jakab utca*. — Az *Elek dűlő*, *Elek Zsiga (bácsi) dűlő* nevek a gyerekek számára ismeretlenek, a további korcsoportokban azonban minden (tősgyökeres) adatközlő által ismertek. A *Halom dűlő*, valamint a *Pródi dűlő* ugyancsak ismeretlen a legfiatalabbak számára, s összességében a nyelvhasználók 60%-a által ismert. Az *Oláh Jakab utca* a nyelvhasználók 90%-a által ismert.

Elek Feri tanyája *Elek Feri tanyája*. — Tanya a Réten, amely ma is áll, és gazdálkodnak rajta. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek és a fiatalok számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők 40%-a ismeri.

Elek Zsiga bácsi tanyája *Elek Zsiga bácsi tanyája*. — Tanya az Elek dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók 60%-a ismeri.

Elek Zsiga (bácsi) dűlő lásd **Elek dűlő**

Erdős Árpád tanyája *Erdős Árpád tanyája* ~ *Erdős-tanya*. — Tanya Pródtól nyugatra, a Róka-háton, az Erdős dűlő mellett. Az üresen álló épület jelenleg a Bocskai tévesz tulajdonában van. Egykori tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevek az adatközlők 40%-a által ismertek.

Erdős dűlő *Erdős dűllőü.* — Dűlőút Pródon, a Róka-háton. Sokáig földút volt, ma már szilárd burkolattal rendelkezik. Nevét a dűlő elején álló Erdős Árpád tanyájáról kapta. — Az első két nemzedéki csoport számára ismeretlen név a nyelvhasználók negyede által ismert.

Erdős-tanya lásd **Erdős Árpád tanyája**

Fábián Sándor tanyája *Fábián Sándor tanyája ~ Fábián Sándor-tanya.* — Tanya a Brassói-zugban. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználóknak csupán az egytizede által ismert megnevezések.

Farkasordító *Farkasorditóü.* — A Rét déli részén fekvő egykori nádas, gyékényes terület: a hagyomány szerint réti farkas tanyázott benne. Ma szántó. — Csupán néhány idős nyelvhasználó ismeri a nevet.

Fazekas-tanya *Fazekas-tanya.* — Tanya a Sziken, a Keleti-főcsatorna mellett. A 19. század végén alakult, s középbirtoknak számított. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Fegyveres híd *Fegyveres híd.* — Híd a K. IV. csatormán, Pródtól délre. Nevét a mellette álló Fegyveres-tanyáról kapta. — Az adatközlők 90%-a által ismert helynév.

Fegyveres-tanya *Fegyveres-tanya.* — Tanya a Pródi-határban, a Kispródi út és az Elek dűlő találkozásánál. Jelenleg egy *Bujdosó* nevű gazda él itt, de korábban a Varga és a Fegyveres család gazdálkodott rajta: ez utóbbiról kapta a nevét. — Az adatközlők 80%-a által ismert helynév.

Fekete-tanya 1. *Fekete-tanya.* — Tanya a Réten, a Marjai-parton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet a nyelvhasználók egyharmad része ismeri.

Fekete-tanya 2. *Fekete-tanya.* — Tanya Pródtól északra, a Pródi-legelőn. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők fele ismeri.

Forgács dűlő *Forgács dűllőü.* — Dűlőút a Réten, a Harmincötös útból nyílik. Nevét az egykor mellette álló Forgács-tanyáról kapta. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlőknek pusztán a negyede ismeri.

Forgács-tanya *Forgács-tanya.* — Tanya a Marjai-parton, a Forgács dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők fele ismeri.

Freiter dűlő *Freiter dűllőü.* — Dűlőút a Réten, a Csonkadűlő folytatása. Nevét a dűlő elején álló Freiter-tanyáról kapta. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet az adatközlők kétharmada ismeri.

Freiter-tanya *Freiter-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Freiter dűlőben. Egy kisebb dombon állt. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A valamennyi korcsoportban ismert nevet az adatközlők háromnegyed része ismeri.

Gargya Imre bácsi tanyája *Gargya Imre bácsi tanyája*. — Tanya a Brassói-zugban. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők harmada ismeri.

Gátórház *Gátórház ~ Gátór-tanya*. — Egykori épület a Keleti-főcsatorna mellett, a Polgári útnál. Egy időben (a Keleti-főcsatorna *Tisza ~ Tisza-csatorna* nevéből alakult) *Tisza-csatorna-órház* formában is előfordult. — Minden adatközlő által ismert megnevezések.

Gátór-tanya lásd **Gátórház**

Gazdag Pipó-tanya *Gazdag Pipó-tanya*. — Tanya a Réten, a Freiter dűlő közelében. Tulajdonosáról kapta a nevét. A *Gazdag* névelem a tulajdonos ragadványneve. Vö. Szegény Pipó-tanya. — Az adatközlők egyötöd része ismeri a nevet.

Gimnázium dűlő *Gimnázium dűllőü ~ Lévai dűllőü ~ Lévai Márton dűllőü*. — Dűlőút Pródtól északra, a Nánási-határ közelében. Itt volt a református gimnázium tanyája. Korábbi tulajdonosa után *Lévai dűllő*-nek és *Lévai Márton dűllő*-nek is nevezik. — Mindegyik névváltozat kiveszőben van: csupán a legidősebb nyelvhasználók ismerik a neveket.

Gimnázium földje *Gimnázium főügye*. — Földterület a Polgári út mellett, a Bársony dűlő környékén. Korábban a hajdúböszörményi gimnáziumé volt, ez magyarázza az elnevezést. — Kiveszőben lévő helynév: csupán a legidősebb nyelvhasználók ismerik.

Gulyakút 1. *Gulyakút*. | *Bagotán vóút a Gulyakút, ez egy nagy gémeskút vóút*. — Két kút volt a Bagotán, a Gulyalegelőn. A kettő közül az északibb fekvésűt hívták *Felső-gulyakút*-nak, a délibb fekvésűt pedig *Alsó-gulyakút*-nak. Ma már csak *Gulyakút*-nak hívják. — A nevet a nyelvhasználók 40%-a ismeri.

Gulyakút 2. *Gulyakút ~ Kanalas-kút*. — Egykori gémeskút volt a Vidi-zugban. A *Kanalas-kút* nevet az magyarázza, hogy a kutat kanalas felvonóval látták el. — A *Gulyakút* a gyerekek számára ismeretlen, s összességében az adatközlők 60%-a ismeri. A *Kanalas-kút* ugyancsak ismeretlen a legfiatalabbak számára. E név is 60%-os ismertséggel jellemezhető.

Gulyalegelő *Gulyalegelőü*. — A gulya legeltetésére használt terület a Bagotán, a Birkalegelő és a Csikós-legelő mellett. — Az adatközlők fele által ismert legelőnév.

Halastó lásd **Pródi-halastó**

Halom dűlő lásd **Elek dűlő**

Halom utca *Halom utca*. — Utca Pród belterületén, az Elek dűlőt és a Bagota utcát köti össze. Nevét az utca végén lévő Pródi-halomról kapta. — Az adatközlők 80%-a ismeri a nevet.

Hármas-domb lásd **Hármas-halom**

Hármas-halmi dűlő *Hármas-halmi dűllőü*. — Dűlőút a Réten, a Bársony dűlő és a Kisegyekei dűlő között. Nevét a dűlő végében lévő Hármas-halomról kapta. — Az adatközlők fele által ismert helynév.

Hármas-halmi iskola *Hármas-halmi iskola ~ Hármas iskola*. — Egy tantermes, nevelőlá-kással ellátott iskola volt a Réten, a Hármas-halmi dűlőben. Az autópálya építése miatt bontták le. Nevét a közelében lévő Hármas-halomról kapta. — Az adatközlők 70%-a által ismert megnevezések.

Hármas-halom *Hármas-halom ~ Hármas-domb*. — Három egymás mellett fekvő kisebb kiemelkedés, határjel a nánási, a polgári és a böszörményi határ találkozásánál. — A gyerekek számára ismeretlen halomneveket a nyelvhasználók harmada ismeri.

Hármas iskola lásd **Hármas-halmi iskola**

Harmincötös út *Harmincötös út ~ Harmincötös*. — Hajdúböszörmény határán keresztül haladó út, amely déli irányban Debrecen, nyugati irányban pedig Polgár felé tart. Ezért egy időben *Polgári út*-nak is hívták. Mivel Pródon is keresztülmegy, régen *Pródi út* és *Nagypródi út* nevét is használták. — Mindkét névalakot valamennyi nyelvhasználó ismeri.

Harmincötös lásd **Harmincötös út**

Hatöles út *Hatöles út*. | *Valamikor hat öl szíles volt, nincs már az csak három*. — Földút, amely a Bagota utcából nyílik. Közvetlenül Pród mellett vezet a Rétre. Korábban állathajtó út volt, s egészen Újszentmargitáig tartott. — Az útnevet valamennyi nyelvhasználó ismeri.

Hattyas *Hattyas, -ba*. | *Legelőü vóut, ma már tán szántanak is rajta*. — A Bagotának a Hattyas-ér környékén fekvő északi része, szántó és legelő. — A név a gyerekek számára ismeretlen. Az adatközlők egyharmad része által ismert helynév.

Hegedús dűlő *Hegedús dűllőü*. — Dűlőút és földterület Pródtól délnyugatra. A Bagotai útból nyílik. Nevét az egykor a Róka-háton álló Hegedús-tanyáról kapta. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók negyede ismeri.

Hegedús-tanya *Hegedús-tanya*. — Egykori tanya a Róka-háton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók harmada ismeri.

Holhó lásd **Hollós**

Holló lásd **Hollós**

Holló-csatorna lásd **Hollós**

Hollós *Hollóus ~ Hollóu ~ Holhóu ~ Hollóu-csatorna*. — A Hortobágy jobb oldali mellékvíze, mely az Új-Bagotán folyik keresztül. Neveit a holló madárról kapta. Korábban a ridegpásztorokodással foglalkozó területeken ismert madár volt a holló, mely az elhullott jószágok húsát fogyasztotta. Ma megváltozott alakban, *Holhó* formában is használják a nevet. — A gyerekek számára ismeretlen névalakokat az adatközlők fele ismeri.

Horgas-ér *Horgas-ér*. — Vízfolyás volt Pródtól délre, egyik ága a Bagotai útig kanyarodott. Talán görbe folyása, illetve medre miatt kaphatta a nevét. A helybeliek számára ma már csak a név ismert, de nem tudják helyhez kötni. Korábban *Horgos*-ként is előfordult. — A víznevet az adatközlők fele ismeri, s az első korcsoport számára ismeretlen.

Hortó dűlő *Hortóu dűllőü*. — Dűllőút a Réten, a Hatóles út és a Szanyi dűlő között. Nevét a Hortó Lajos tanyájáról kapta. — A nyelvhasználók fele által ismert helynév.

Hortó Lajos tanyája *Hortóu Lajos tanyája ~ Hortóu-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Hortó dűlő mellett. Ma szántó föld van a helyén. *Hortó-tanya*-ként is említik. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyaneveket az adatközlők fele ismeri.

Hortó-tanya lásd **Hortó Lajos tanyája**

Hortobágy *Hortobágy*. — A Réten eredő folyó, mely észak–déli irányban folyik a Rét és Bagota között. Mai medre vízszabályozás eredményeképpen alakult ki. — A víznév az adatközlők 90%-a által ismert.

Hortobágy–Kadarcs-összekötő lásd **Hortobágy-összekötő**

Hortobágy-összekötő *Hortobágy-összekötőü ~ Hortobágy-Kadarcs-összekötőü*. — Mesterséges csatorna, ami a Kadarcs vizét a Hortobágyba vezeti. Ennek a csatornának a feladata a terület öntözése, valamint az itt lévő halastavak feltöltése és lecsapolása. — Az adatközlők háromnegyed része által ismert megnevezések.

Hosszú-Kaján lásd **Hosszú-Kaján-szik**

Hosszú-Kaján-szik *Hosszú-Kaján-szik ~ Hosszú-Kaján ~ Hosszú-Kaján-szik feltja*. — Hosszan elnyúló szikes, vízállásos terület a Pródi-legelőn. Bizonyára hosszan elnyúló alakjáról kapta a nevét. A Kaján-szik egyik része, a másik a *Kerek-Kaján-szik* nevet viseli. — A gyerekek számára ismeretlen neveket az adatközlők egyharmad része ismeri.

Hosszú-Kaján-szik feltja lásd **Hosszú-Kaján-szik**

Huter *Huter*. — Földterület a Réten, a Hortó dűlő végében. A név eredete ismeretlen. — A gyerekek számára ismeretlen névhez az adatközlők harmada fűz névismeretet.

Ignát-tanya *Ignát-tanya*. — Egykori tanya a Róka-háton, a Kispródi út közelében. Ma szántó föld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők fele ismeri.

Iskola dűlő *Iskola dűllőü ~ Rókaháti út.* — Dűlőút a Róka-háton, a Hortobágy közelében. A Róka-háti iskoláról kapta a nevét, amely a dűlőben állt. — Az első korcsoport számára ismeretlen *Iskola dűlő* és *Rókaháti út* neveket egyaránt az adatközlők fele ismeri.

Kacsa-part *Kacsa-part.* | *Körbe hajlás van, ha sok az esőü, vízben van, a vadrucák úszkálnak benne, ezér hittuk így.* — Vízállásos terület a Réten, a Hortobágy közelében. — Az adatközlők fele ismeri a nevet.

Kadarcs *Kadarcs ~ Kadarcs-csatorna ~ Csatorna ~ Karácsony-ér.* | *Kubikusok építették, talicskával hordták ki a medrét.* — Pród határában eredő ér, mely a balmazújvárosi határ irányába folyik. Természetes, de szabályozott vízfolyás: korábban több méter széles volt, napjainkban már csak két méter széles meder szállítja a vizét. A *kadarcs* szó a környéken 'kanyargós folyó vagy állóvíz' jelentésben használatos (vö. FKN.T.). Egyesek szerint a szó és a belőle alakult név a *kódorog* ige tövének lehet a származéka. Említik még *Kadarcs-csatorna*, *Csatorna* és *Karácsony-ér* formában is. Ez utóbbi névforma esetében a névadás indítékát nem ismerjük. — A *Kadarcs*, valamint a fajtajelölő utótagú *Kadarcs-csatorna* neveket egy adatközlő kivételével valamennyien ismerik. A *Csatorna* 80%-os, míg a *Karácsony-ér* pusztán 10%-os ismerettel jellemezhető. Ez utóbbi név a 41 év alattiak számára ismeretlen, így minden bizonnyal kiveszőben van.

Kadarcs-csatorna lásd **Kadarcs**

Kadarcs-hát *Kadarcs-hát.* — A Kadarcs melletti magasabban fekvő terület a Réten. — Az adatközlők 40%-a által ismert helynév.

Kaján-szik *Kaján-szik.* — Szikes, vízállásos terület a Pródi-legelőn. A név előtagjában bizonyára a régi magyar *Kaján* családnév rejlik, de ilyen nevű családokat ma nem ismerünk a településen. Részei a Hosszú-kaján-szik és Kerek-Kaján-szik. — A név a gyerekek számára ismeretlen, s összességében az adatközlők fele által ismert.

Kaján-sziki-horgásztó lásd **Böszörményi-horgásztó**

Kanalas-kút lásd **Gulyakút 2.**

Kapusi dűlő *Kapusi dűllőü ~ Kaposi dűllőü.* — Dűlőút Pródtól délnyugatra. Nevét a dűlő mellett álló Kapusi-tanyáról kapta. — Az adatközlők 70%-a által ismert helynév.

Kapusi-tanya *Kapusi-tanya.* — Tanya Pródtól nyugatra, a Kapusi dűlő mellett. Az épület ma is megvan, de üresen áll. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők háromnegyed része ismeri a nevet.

Karácsony-ér lásd **Kadarcs**

Kati dűlő *Kati dűllőü.* — Dűlőút a Rókaháton, a Bagotai útból nyílik. Nevét a dűlőben álló Kati Imre tanyájáról kapta. — Az adatközlők ötöde által ismert helynév.

Kati Imre tanyája *Kati Imre tanyája ~ Kati-tanya.* — Tanya a Róka-háton, a Kispródi úton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A tanyaneveket csupán három adatközlő ismeri.

Kati-kocsmá *Kati-kocsmá ~ Tót-kocsmá ~ Ríti kocsmá ~ Szalóki-kocsmá.* — Egykori kocsmá a Réten, a Polgári út mellett. Az épület ma is áll, de már nem csárdaként, hanem tanyaként funkcionál. A *Kati-kocsmá* és a *Tót-kocsmá* nevek a kocsmárosra és tulajdonosra, Kormosné Tóth Katalinra utalnak. A *Szalóki-kocsmá* nevet az magyarázza, hogy egy időben Szalóki Gábor volt a tulajdonosa. A *Réti kocsmá* elnevezést pedig az elhelyezkedése alapján kapta. — A gyerekek számára ismeretlen *Kati-kocsmá*, valamint *Tóth-kocsmá* nevek 60%-os névismerettel jellemezhetők. A *Szalóki-kocsmá* ugyancsak a nyelvhasználók 60%-a által ismert. Az objektumot jelölő legismertebb név feltehetően egyben a legrégebbi is: a helyviszonyt kifejező előtagú *Réti kocsmá* nevet az adatközlők 90%-a ismeri.

Kati-tanya lásd **Kati Imre tanyája**

Katona Bálint-tanya *Katona Bálint-tanya.* — Egykori tanya a Réten, a Kisegyeki dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők ötöde ismeri.

Kecskés-tanya *Kecskés-tanya.* — Egykori tanya a Bagotán, a Hortobágy folyó mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők harmada ismeri.

Kelemen Marci tanyája *Kelemen Marci tanyája.* — Egykori tanya Pródtól délnyugatra, a Tatár dűlő mellett. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első három korcsoport számára egyöntetűen ismeretlen nevet csupán négy idős adatközlő ismeri.

Kelemen-tanya *Kelemen-tanya.* — Egykori tanya Pródtól délre, az Elek dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanév az adatközlők 40%-a által ismert.

Keleti lásd **Keleti-főcsatorna**

Keleti-főcsatorna *Keleti-főcsatorna ~ Keleti ~ Tisza ~ Tisza-csatorna.* — Csatorna, amely Tiszalöknél indul, és Bakonszeg határában torkollik a Berettyóba. Hajdúnánás felől érkezik Böszörmény határába, ahol észak–déli irányban halad végig Pródon. 1941-ben indultak meg az építési munkálatai. — Az idősebbek *Tiszá*-nak és *Tisza-csatorná*-nak is mondják, a fiatalabbak körében csak a *Keleti-főcsatorna* és a *Keleti* nevek használatosak. Ez utóbbi nevet valamennyi nyelvhasználó ismeri. A *Tisza ~ Tisza-csatorna* a gyerekek számára ismeretlen, s összességében az adatközlők 60%-a által ismert.

Kerek-erdő *Kerek-erdőü.* — Erdő a Bagotán, a Hortobágy mellékén. Az 1950-es években kiirtották, majd nyárfával telepítették be. Nevét az alakjáról kapta. — A gyerekek számára ismeretlen erdőnév az adatközlők 40%-a által ismert.

Kerek-Kaján lásd **Kerek-Kaján-szik**

Kerek-Kaján-szik *Kerek-Kaján-szik ~ Kerek-Kaján ~ Kerek-szik.* — Szikes, vízállásos terület volt a Pródi-legelőn. Kettévágja a Keleti-főcsatorna. Ma a terület nagy részén a mesterségesen létesített Böszörményi-horgásztó fekszik. A Kaján-szik egyik része, a másikat *Hosszú-Kaján-szik*-nek hívják. Bizonyára kerek alakjáról kapta a nevét. — Az adatközlők fele által ismert megnevezések a legfiatalabbak számára ismeretlennek bizonyulnak.

Kerek-szik lásd **Kerek-Kaján-szik**

Kisegyei dűlő *Kisegyei dűllőü.* — Dűlőút Kisegyek mellett, a Réten, amely a Hármashalmi dűlővel párhuzamos. — A nyelvhasználók negyede ismeri a nevet.

Kispród *Kispród.* — Határrész, külterületi lakott hely Pródtól keletre. Nevét az magyarázza, hogy a tőle nyugatra fekvő Nagypródhoz viszonyítva kisebb méretű. — A gyerekek számára ismeretlen név a nyelvhasználók 30%-a által ismert.

Kispródi út *Kispródi út ~ Bikási út.* — A Polgári útból kiágazó, Kispródon keresztül a Hortobágy nyugati kanyarulatához vezető földút. Korábban egy öt-hat kilométeres szakaszán számos tanya állt. A *Békási út* név már az 1950-es években is ritkán használt név volt, hiszen már akkor sem volt meg a Békás csárda, amelyről a nevét kapta az ott elhaladó út. — A *Kispródi út*-hoz a nyelvhasználók 90%-a fűz névismeretet. A *Békási út* csak a legidősebb nyelvhasználók által ismert.

Kis-Tacsilló-halom *Kis-Tacsillóü-halom.* — Kiemelkedés Pródtól délkeletre, a Brassó területén. Ma már csak egy-két méter magas, mert folyamatosan szántják. A *kis* jelző a *Nagy-Tacsilló-halom* előtagjával áll korrelációban. Vö. *Tacsilló.* — Az első két korcsoportból senki nem ismeri a nevet. Csupán a nyelvhasználók tizede által ismert megnevezés.

Kopasz dűlő lásd **Kopasz Varga dűlő**

Kopasz Varga dűlő *Kopasz Varga dűllőü ~ Kopasz dűllőü ~ Varga dűllőü.* — Dűlőút a Réten, a Bocskai kövesút mellett. Nevét a dűlőben álló Kopasz Varga-tanyáról kapta. — A gyerekek számára ismeretlen dűlőútneveket a nyelvhasználók fele ismeri.

Kopasz Varga József tanyája lásd **Kopasz Varga-tanya**

Kopasz Varga-tanya *Kopasz Varga-tanya ~ Kopasz Varga József tanyája.* — Egykori tanya a Réten, a Kopasz Varga dűlő mellett. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. A *Kopasz* az elnevezésben a tulajdonos ragadványneve. — A gyerekek számára ismeretlen tanyaneveket az adatközlők fele ismeri.

Kordás-tanya *Kordás-tanya*. — Egykori tanya a Ráskaiban. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet a nyelvhasználók 60%-a ismeri.

Kormos-tanya *Kormos-tanya*. — Egykori tanya a Kisegyeki dűlőben. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők 30%-a ismeri.

Kovács Barna-tanya *Kovács Barna-tanya*. — Tanya a Bagotán, a Bagotai híd mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 60%-a által ismert tanyanév.

Kovács Jóska tanyája *Kovács Jóska tanyája*. — Tanya a Vidi-zugban. Az épület ma is áll, de a területen már nem gazdálkodnak. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők fele ismeri.

Kovács-tanya 1. *Kovács-tanya*. — Tanya a Hármashalmi dűlő mellett. Az épület ma is áll, de a területen már nem gazdálkodnak. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők egynegyede által ismert tanyanév.

Kovács-tanya 2. *Kovács-tanya*. — Tanya a Réten, a Kormos-tanyától nem messze. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők 30%-a ismeri.

Kovács-tanya 3. *Kovács-tanya*. — Tanya a Réten, a Freiter dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők fele által ismert helynév.

Kovács-tanya 4. *Kovács-tanya*. — Tanya a Réten, a Marjai-parton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők fele ismeri a nevet.

Kozma-tanya *Kozma-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Hatöles út mellett. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználók háromnegyed része ismeri a nevet.

Kőhalmi-tanya *Kőhalmi-tanya*. — Egykori tanya a Bagotán, a Hortobágy mellékén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlőknek pusztán a 15%-a ismeri.

Kőszegi-tanya *Kőszegi-tanya*. — Tanya a Róka-háton, a Kőszegi dűlő mellett. Jelenleg Molnár Csaba és családja lakik benne. Egykori tulajdonosáról kapta a nevét. — A ma is meglévő tanya nevét az adatközlők 70%-a ismeri.

Köves-halom lásd **Kövecses-halom**

Kövesdi-tanya *Kövesdi-tanya*. — Tanya a Róka-háton, a Zs. Nagy-tanya szomszédságában. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlők egyötöd része ismeri.

Kövecses-halom *Kövecses-halom ~ Köves-halom.* — Kiemelkedés a Pródi-legelő északi részén, közel a hajdúnánási határhoz. Mindegyik elnevezését a régebből ott maradt épületmaradványokról kapta. — Az első korcsoport számára ismeretlen neveket az adatközlők ötöde ismeri.

Kunhalom lásd **Pródi-halom**

Kupa 1. *Kupa.* — Szántóföld Pródtól északnyugatra, a Polgári úttól délre, a Kupa-csatorna mellett. A névadás háttéréről nincsenek ismereteink. — Az adatközlők fele által ismert helynév. Az idősek körében minden adatközlő ismeri.

Kupa 2. lásd **Kupa-csatorna**

Kupa-csatorna *Kupa-csatorna ~ Kupa ~ Ríti-csatorna.* — Mesterséges csatorna a Réten Pródtól északnyugatra, a Kadarcs vizét vezeti a Hortobágy folyóba. Elhelyezkedése alapján *Réti-csatorná*-nak is mondják, de egyszerűen *Kupa* néven is említik. — A neveket az adatközlők 60%-a ismeri.

Kupa-fenék *Kupa-fenék.* — A Kupa legmélyebben fekvő része a Réten, időszakosan vízállásos terület. — Csupán néhány idősebb nyelvhasználó ismeri a megnevezést.

Kupasi-Kadarcs *Kupasi-Kadarcs.* — A Kadarcs folyónak a Kupa felé eső szakasza. — A nyelvhasználók 90%-a által ismert víznév.

K. IV. csatorna *Kánígyes ~ Kánígyes-csatorna.* — Mesterséges csatorna Pródtól délre, ami északkelet–délnyugat irányban halad, s a Keleti-főcsatorna vizét vezeti le. — A nyelvhasználók 95%-a által ismert megnevezések.

Lázár-tanya *Lázár-tanya.* — Egykori tanya a Réten. Ma már szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt tanyanevet a nyelvhasználók harmada ismeri.

Legelő lásd **Pródi-legelő**

Lévai András bácsiék tanyája lásd **Lévai-tanya 2.**

Lévai dűlő lásd **Gimnázium dűlő**

Lévai (Márton) dűlő lásd **Gimnázium dűlő**

Lévaiék tanyája lásd **Lévai-tanya 2.**

Lévai-tanya 1. *Lévai-tanya.* — Egykori tanya a Disznós-háton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználók harmada által ismert helynév.

Lévai-tanya 2. *Lévai-tanya ~ Lévai András bácsiék tanyája ~ Lévaiék tanyája.* — Egykori tanya Pródtól délre, a Sziken. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport által ismeretlennek ítélt tanyaneveket az adatközlők 40%-a ismeri.

Lévai-tanya 3. *Lévai-tanya.* — Egykori tanya Pródtól északra, a Kupasi-Kadarcs mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek és a fiatalok számára ismeretlen nevet az adatközlők egyharmad része ismeri.

Libatelep *Libatelep.* — Állattartó telep Pródtól északra, a Polgári út mellett. Egykor juhok, ma libák tartására szolgál. — Valamennyi adatközlő által ismert megnevezés.

Major Zsigáék tanyája *Major Zsigáék tanyája.* — Egykori tanya a Róka-háton, az Iskola dűlő mellett. Ma szántó föld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A tanyanevet a nyelvhasználók 30%-a ismeri.

Marjai-part *Marjai-part.* — Magasabban fekvő terület a Réten, a Csillag mezőgazdasági szövetkezet mögött. Több tanya is áll rajta. Nevét a terület egykori tulajdonosairól, a Marjai családról kapta, akiknek három-négy tanyájuk is volt ezen a területen. Vö. Marjai-tanyák. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlők harmada ismeri.

Marjai-tanyák *Marjai-tanyák.* — A Marjai-parton egykor álló azon tanyák összefoglaló neve, amelyek a Marjai család tulajdonában voltak. Ma már egyik tanya sincs meg. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt név az adatközlők 40%-a által ismert.

Meditációs út lásd **Meliorációs út**

Meliorációs út *Menorációs út ~ Meditációs út ~ Miniszteri út.* | *Itt jártak a miniszterek megnézni a rizsföldeket.* — A Bagotát és a Pródtól délre fekvő egykori Rizsföldeket összekötő út. A név eredetileg talajjavító, meliorációs munkákra utalhatott, a helyi nyelvváltozatban ez azonban torzult alakban, illetve újraértelmezett formában jelenik meg: lehet, hogy végső soron ezzel függ össze a *Miniszteri út* megnevezés is. — A gyerekek számára ismeretlen *Menorációs út ~ Meditációs út* nevekhez az adatközlők 40%-a fűz névismeretet. A *Miniszteri út* jóval elterjedtebb: az adatközlők kétharmad része ismeri.

Mező-part *Mező-part.* — Vizállásos terület a Pródi-halastó mellett. Nevét az itt lévő Mező-tanyáról kapta. — A nyelvhasználók 80%-a által ismert helynév.

Mező-parti-halastó *Mező-parti-halastó.* — Mesterséges tó a pródi határban, a Polgári út mellett, a Mező-parton. Az 1960-as években létesítették. — Az adatközlők 90%-a ismeri a tónevet.

Mező-tanya *Mező-tanya.* — Tanya a Mező-parton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők 70%-a ismeri.

Miniszteri út lásd **Meliorációs út**

Mínusz-csatorna *Mínusz-csatorna.* — A Hortobágyba torkolló mesterséges csatorna Pródtól délre. A névadás indítékát nem ismerjük. — A nyelvhasználók 80%-a által ismert helynév.

Molnár Dani tanyája *Molnár Dani tanyája* ~ *Molnár-tanya*. — Egykori tanya a Rókaháton, a Bagotai út és az Iskola dűlő között. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 60%-a által ismert megnevezések.

Molnár Mihály tanyája *Molnár Mihály tanyája*. — Egykori tanya Pródtól nyugatra, a Tár dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet valamennyi idős nyelvhasználó ismeri. Összességében az adatközlők harmada által ismert tanyanév.

Molnár Miklósék tanyája *Molnár Miklósék tanyája*. — Újabb építésű tanya Pródtól délre, nem messze az autópályától. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 80%-a által ismert helynév.

Molnár-tanya lásd **Molnár Dani tanyája**

Monori-tanyák *Monori-tanyák*. — Tanyák a Keleti-főcsatorna és a K. IV. csatorna között. Egykor a Monori család tulajdonában álltak. Összefoglaló név. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők 40%-a ismeri.

Móricz György tanyája *Móricz György tanyája*. — Egykori tanya Pródtól délre, a Móriczsziken. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Mindössze három idős adatközlő ismeri a nevet.

Móricz János tanyája *Móricz János tanyája*. — Egykori tanya Pródtól délre, a Móriczsziken. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők 60%-a ismeri.

Móricz Miklós tanyája *Móricz Miklós tanyája*. — Tanya Pródtól délre, a Móriczsziken. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők 30%-a ismeri.

Móricz-szik *Móricz-szik*. — Szikes földterület Pródtól délre, az Elek dűlő végénél. Három *Móricz* nevű családnak is volt rajta tanyája. — A gyerekek számára ismeretlen név az adatközlők kétharmad része által ismert.

Nagybagota *Nagybagota*. — A Bagota nagyobbik része, amely a Tirimpótól a Hattyasig nyúlik. A másik felét Kisbagotának nevezik. — A nevet az adatközlők 60%-a ismeri.

Nagy híd *Nagy híd* ~ *Pródi híd*. — A Keleti-főcsatorna hídjának Pród közelében, a Polgári úton. — A *Nagy híd* a nyelvhasználók 60%-a által, a *Pródi híd* pedig a felük által ismert.

P. Nagy Imre-tanya *Pé Nagy Imre-tanya* ~ *Pé Nagy-tanya* ~ *Pénzes Nagy Imre-tanya* ~ *Pénzes Nagy Imre-föld* ~ *Pé Nagy*. — Egykori tanya Pródtól délre. Ma szántóföld van a helyén. A személynévi előtagban a *Pénzes* (és ennek *P.* rövidítése) a tulajdonos ragadványneve. — Csupán néhány idősebb adatközlő által ismert tanyanevek. A *Pénzes Nagy Imre-föld* név, mely a hely mai jellegére utal, az adatközlők harmada által ismert.

Nagy István-tanya *Nagy István-tanya*. — Tanya a Böszörményi-horgásztótól délre, a Keleti-főcsatorna mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első korcsoport számára ismeretlen tanyanevet az adatközlőknek csaknem a fele ismeri.

B. Nagy Laci bácsiék tanyája *Bé Nagy Laci bácsiék tanyája*. — Tanya Pródtól délre, a Fegyveres-tanya szomszédságában. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első három korcsoport számára ismeretlen nevet valamennyi idős nyelvhasználó ismeri.

Nagypród *Nagypród*. — Lakott terület, valamint nagy kiterjedésű legelő és szántófield Hajdúböszörmény belterületétől északnyugatra. A hajdúnánási határtól a balmazújvárosi határig terjed. Vö. Kispród. — Minden adatközlő ismeri a nevet.

Nagy Sándor-tanya 1. *Nagy Sándor-tanya*. — Tanya a Brassói-zugban, ma is áll, gazdálkodnak rajta. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők 30%-a ismeri.

Nagy Sándor-tanya 2. *Nagy Sándor-tanya*. — Egykori tanya a Róka-háton, az Iskola dűlőtől keletre. Ma szántófield van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Csupán az idős adatközlők közül ismerik néhányan.

K. Nagy Sándor tanyája *Ká Nagy Sándor tanyája*. — Egykori tanya a Bagotán, a Hortobágy folyó mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők 30%-a ismeri.

P. Nagy(-tanya) lásd **P. Nagy Imre-tanya**

T. Nagy Sándor tanyája *Té Nagy Sándor tanyája ~ Té Nagy Sándor-tanya*. — Tanya a Róka-háton, az Iskola dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők fele által ismert megnevezések.

Zs. Nagy-tanya *Zsé Nagy-tanya*. — Egykori tanya Pródtól délnyugatra. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők 60%-a ismeri.

Nánási-határ *Nánási-határ*. — Pród északi, Hajdúnánással szomszédos határrésze. — Az adatközlők háromnegyed része által ismert helynév.

Oláh Gábor-tanya *Oláh Gábor-tanya ~ Oláh Gábor tanyája ~ Oláh-tanya*. — Tanya Pródtól északnyugatra, a Polgári út mellett. Ma üresen áll. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 30%-a által ismert megnevezések.

Oláh Jakab utca lásd **Elek dűlő**

Oláh-tanya lásd **Oláh Gábor-tanya**

Pallai Pál utca *Pallai Pál utca*. — Pród legszélső utcája. Csak néhány ház áll rajta. — A nyelvhasználók 60%-a ismeri a nevet.

Papp Istvánék tanyája *Pap Istvánék tanyája*. — Egykori tanya Pródtól délnyugatra. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Papp Sándor tanyája *Pap Sándor tanyája*. — Egykori tanya Pródtól nyugatra, Papp Istvánék tanyája mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlők 30%-a ismeri.

Pelyhe-tanya 1. *Pejhe-tanya*. — Egykori tanya a Bagotán, a Bódi-sarokban. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 60%-a által ismert megnevezés.

Pelyhe-tanya 2. *Pejhe-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Hármashalmi dűlő mentén. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználók kétharmad része ismeri a nevet.

Pénzes Nagy Imre-föld lásd **P. Nagy Imre-tanya**

Pénzes Nagy Imre-tanya lásd **P. Nagy Imre-tanya**

Perzséte *Perzséte*. — Szántó és legelő a Pródi-legelőtől északnyugatra, a Polgári út mellett. A névadás indítékát nem ismerjük. — A nevet az első két korcsoportban senki nem ismeri. Az adatközlők negyede által ismert szántóföldnév.

Perzséte dűlő *Perzséte dűllőü*. — Egykori dűlőút a Perzséte mellett. Ma már nincs meg, beszántották. — A gyerekek és a fiatalok által ismeretlennek ítélt nevet a nyelvhasználók negyede ismeri.

Pipó-tanya lásd **Szegény-Pipó-tanya**

Polyák-tanya *Poják-tanya*. — Egykori tanya a Réten. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Csupán négy idősebb adatközlő ismeri a nevet.

Pród *Pród ~ Poród, -ra*. — Nagy területű határrész és külterületi lakott hely Hajdúböszörmény nyugati határában. A középkorban önálló falu volt, a török hódoltság korában azonban elnéptelenedett. A mai falu utcáit az 1950-es években mérték ki az elpusztult település helyén. Bővebben lásd a II.4.1. alfejezetben. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert helynév.

Pródi csőszház *Pródi csőszház*. — A legelőcsősz által használt épület volt Nagypródon, a Kerek-Kaján-szik mellett. Ma már nem áll az épület. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők 60%-a ismeri.

Pródi-domb lásd **Pródi-halom**

Pródi dűlő lásd **Elek dűlő**

Pródi-halastó *Pródi-halastóü ~ Halastóü*. — Mesterségesen létesített tó, Pródtól délkeletre. — Az adatközlők 90%-a által ismert megnevezések.

Pródi-halom *Pródi-halom ~ Poródi-halom ~ Pród-halom ~ Pródi-domb ~ Kunhalom.* — Kiemelkedés Nagypródon, az Elek dülő végén. Az általános használatú *Pródi-halom* mellett *Pród-halom*-nak és *Pródi-domb*-nak is mondják. — Ezeket a neveket valamennyi adatközlő ismeri. A *Kunhalom* az adatközlők fele által ismert.

Pródi híd lásd **Nagy híd**

Pródi-legelő *Pródi-legelőü ~ Legelőü.* — Legelőterület Nagypród északi részén, a Polgári út mellett. Egy része ma már szántó. *Legelő*-nek is mondják. — Az adatközlők 80%-a által ismert helynevek.

Rácztanya *Rác-tanya.* — Tanya a Réten, közel a görbeházi határhoz. Ma is gazdálkodnak rajta. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 30%-a ismeri a nevet.

Radócz Jani-tanya lásd **Radócz-tanya**

Radócz-tanya *Radóc-tanya ~ Radóc Jani-tanya.* — Tanya a Réten. Korábbi tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyaneveket az adatközlők harmada ismeri.

Ráskai *Ráskai.* — Szántóterület Pródtól északnyugatra, a Nánási-határ közelében. Az északi része Hajdúnánáshoz tartozik. A név talán a terület egykori birtokosának személynevét őrzi. — Az adatközlők 70%-a ismeri.

Rét *Rít, -re.* — Nagy kiterjedésű határrész Hajdúböszörmény északnyugati határában. Korábban vizenyős terület volt, a Tisza tavaszi áradása gyakran elöntötte. Ma nagy része szántó. A balmazújvárosi határtól egészen Hajdúnánás nyugati határszéléig nyúlik. Régebben főleg Pródhoz számították, erre utal az egykori *Pródi-rét* elnevezése is. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezés.

Réti kocsm lásd **Kati-kocsm**

Réti üzemegység lásd **Csillag mezőgazdasági szövetkezet**

Réti-csatorna lásd **Kupa-csatorna**

Rizsföldek *Rizsfőüdek.* — Földterület Pródtól délnyugatra. Rizstermesztés folyt rajta az 1950-es évektől az 1980-as évekig. — Az adatközlők kétharmad része ismeri a nevet.

Róka-hát *Róka-hát ~ Róka-háti-legelőü.* | *A Kisporódi út azon szakaszán, ahol az Iskola dülőü kiindul, az a Róka-hát, itt van a Róka-háti iskola.* — Kaszáló a balmazújvárosi határ mellett, a Rétnak a Hortobágytól keletre eső délnyugati része. Nevét az magyarázza, hogy egykor sok rókakotorék volt ezen a területen. — A neveket a nyelvhasználók 90%-a ismeri.

Róka-háti iskola *Róka-háti iskola.* — Egykori tanyasi református elemi iskola. Az 1930-as évek elején létesült, és 1973-ig működött iskolaként. Az épület ma is áll: lakóépületként

funkcionált az utóbbi években, jelenleg pedig csirkeneveldeként üzemel. — Az adatközlők 80%-a ismeri a nevet.

Rókaháti-legelő lásd **Róka-hát**

Róka-háti út lásd **Iskola dűlő**

Rókahát utca *Rókahát utca*. — Utca Pród belterületén, a Bagota utcát köti össze a Pallai Pál utcával. Nevét a falutól északnyugatra elterülő Róka-hát kaszálóról kapta. Hivatalos név. — Az adatközlők 90%-a által ismert utcanév.

Sóvágó Márton-tanya *Sóvágó Márton-tanya ~ Sóvágó-tanya*. — Egykori tanya a Róka-háton, a Kispródi út mellett. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt tanyaneveket az adatközlők 40%-a ismeri.

Sóvágó-tanya lásd **Sóvágó Márton-tanya**

Sóvágó Sándor tanyája *Sóvágó Sándor tanyája*. — Egykori tanya a Róka-háton, a Kispródi út mellett. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Csupán három idősebb adatközlő ismeri a nevet.

Stefán-tanya *Stefán-tanya*. — Egykori tanya a Dedő csárda helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők kétharmad része által ismert tanyanév.

Süldős-ér *Süldőüs-ér*. — Széles medrű időszakos patak a Pródi-legelő északi részén, amely Hajdúnánás felől érkezik, és a Vidi-érbe torkollik. Neve talán arra utal, hogy a környéket süldőlegelőként használták. — A gyerekek számára ismeretlen *Süldős-ér* nevet az adatközlők harmada ismeri.

Süldős-legelő *Süldőüs-legelőü*. — Egykori legelő a Keleti-főcsatorna mellett a Vidi-zugban, a Süldős-ér egyik kanyarulata zárja közre. Ma már nem folyik rajta legeltetés. Nevét a mellette folyó Süldős-érről kapta. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők egynegyed része ismeri.

Szabó Sándor tanyája *Szabó Sándor tanyája ~ Szabó Sándor-tanya*. — Tanya Pródtól délre, a Kapusi dűlő végénél. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első korcsoport számára ismeretlen neveket az adatközlők fele ismeri.

G. Szabó-tanya *Gé Szabó-tanya ~ Gé Szabó*. — Tanya Pródtól délre, az Elek dűlő és a Kispródi út találkozásánál. Korábbi tulajdonosáról kapta a nevét, ma más nevéek lakják. — A gyerekek számára ismeretlen neveket az adatközlők fele ismeri.

Szabó-tanya *Szabó-tanya*. — Egykori tanya a Réten, a Polgári út közelében. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználók fele által ismert helynév.

Szálkai dűlő *Szálkai dűllőü.* — Dűlőút a Réten, a Csillag mezőgazdasági szövetkezet mellett. Nevét a mellette fekvő egykori Szálkai-tanyáról kapta. — Pusztán négy adatközlő ismeri a nevet.

Szálkai-tanya lásd **Csillag mezőgazdasági szövetkezet**

Szalóki-kocsma lásd **Kati-kocsma**

Szalóki-tanya *Szalóki-tanya.* — Egykori tanya a Freiter dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanév az adatközlők harmada által ismert.

Szanyi dűlő *Szanyi dűllőü.* — Rövid kereszdűlő a Réten, párhuzamos a Hortó dűlővel. Nevét talán egy egykori tanyáról kapta, Szanyi-tanyát azonban ma nem ismerünk a településen. — Az első korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlők fele ismeri.

Szegény Pipó-tanya *Szegény Pipóü-tanya ~ Pipóü-tanya.* — Tanya a Réten, a Kacsapart mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. Az elnevezésben a *Szegény* ragadványnév. Vö. Gazdag Pipó-tanya. — Az adatközlők 95%-a által ismert megnevezések.

Székely-tanya *Székely-tanya.* — Tanya a Hármas-halmi dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen tanyanevet az adatközlők 30%-a ismeri.

Szik *Szik ~ Szikes-főüd.* — Szikes földterület Pródtól délnyugatra, a Keleti-főcsatorna mellett. Ma szántó és legelő. Nevét a talaj jellege magyarázza, amely annyira szikes, hogy az itt fűrt kutakból nehéz volt vizet kinyerni. Ma is számos tanya áll rajta. *Szikes-föld*-ként is említik. — A legfiatalabbak által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők harmada ismeri.

Szikes-föld lásd **Szik**

Szilágyi-tanya *Szilágyi-tanya.* — Tanya a Réten, a Marjai-parton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első korcsoport által ismeretlennek ítélt tanyanevet az adatközlők harmada ismeri.

Szombati-tanya *Szombati-tanya.* — Tanya Pródtól délre, a Brassó környékén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Csupán néhány idős adatközlő ismeri a nevet.

Szóke-ér *Szóke-ér.* — A Vidi-ér folytatása nyugat felé, a Pródi-legelő északi részén, a Ráskai-fenékig folyik. Nevét feltehetően zavaros, piszkos vizéről kapta. Kisebb valószínűséggel szóba jöhet azonban az előtag személynévi eredete is. — Az első három korcsoport számára ismeretlen nevet csupán néhány idős nyelvhasználó ismeri.

Tacsilló *Tacsillóü.* — Földterület a Réttől délre a Róka-hát mellett. A név eredete bizonytalan. Fölvethető talán a szláv nyelvből való magyarázat lehetősége, ez esetben a szláv helynév alapjául a *točilo* 'fenőkő' szolgált, s az elnevezés arra utal, hogy a halmok környékén fenőkőnek való kovakő található. — Az első két korcsoport által ismeretlennek ítélt nevet csupán néhány idősebb adatközlő ismeri.

Takács Zsigmond tanyája *Takács Zsigmond tanyája*. — Tanya a Róka-háton, az Iskola dűlő mellett. Ma is áll, és gazdálkodnak is rajta. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók fele ismeri.

Tatár dűlő *Tatár düllőü*. — Dűlőút Pródtól délnyugatra. Nevét a dűlő mellett egykor álló Tatár-tanyáról kapta. — A 40 év alattiak számára ismeretlen nevet az adatközlők fele ismeri.

Tejcsarnok *Tejcsarnok ~ Tejház*. — Üzemi épület volt a Réten, a Tejház dűlő elején. A környező tanyákon élők itt adták le a tejet üzemi feldolgozásra. — Az adatközlők 90%-a által ismert megnevezések.

Tejház lásd **Tejcsarnok**

Tejház bekötőút lásd **Tejház dűlő**

Tejház dűlő *Tejház düllőü ~ Tejház bekötőút*. — Dűlőút a Réten, a Polgári útból nyílik. Nevét a dűlőben egykor álló Tejcsarnok (másként Tejház) magyarázza. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevek a további korcsoportok valamennyi adatközlője által ismertek.

Tiliczki-tanya *Tilicki-tanya*. — Egykori tanya a Polgári út mellett, a Dedő-háttól nem messze. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első két korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlők fele ismeri.

Tirimpó *Tirimpóu*. — Földterület, szántó és legelő a Róka-háttól délre, a Hortobágy folyó mellett, az egykori Tirimpó csárda környékén. Nevének eredete bizonytalan, egyesek azzal hozzák kapcsolatba, hogy e helyen hármas határjelnél található a polgári, a balmazújvárosi és a hajdúböszörményi határ, s a nevet e határpont latin megnevezéséből eredeztetik. Ennek azonban csekély a valószínűsége. Elképzelhető ugyanakkor az, hogy a földterület az ilyen nevű csárda közelsége alapján kapta a *Tirimpó* nevet. — A nevet az adatközlők negyede ismeri.

Tirimpói dűlő *Tirimpóui düllőü*. — Dűlőút a Rét nyugati részén, az egykori Tirimpó csárda mellett. — Csupán néhány idősebb adatközlő ismeri a nevet.

Tisza lásd **Keleti-főcsatorna**

Tisza-csatorna lásd **Keleti-főcsatorna**

Tisza-zugi-erdő *Tisza-zugi-erdőü*. — Fialat erdő a Vidi-zugban, a *Tiszá*-nak is nevezett Keleti-főcsatorna mellett. — Az adatközlők 40%-a által ismert erdőnév.

Torma-tanya *Torma-tanya*. — Tanya a Róka-háton. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 15%-a által ismert tanyanév a 40 év alattiak körében ismeretlennek bizonyult.

Tóthék tanyája 1. *Tóték tanyája*. — Egykori tanya Pródtól délkeletre, a Sziken. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet a nyelvhasználók 40%-a ismeri.

Tóthék tanyája 2. *Tóték tanyája.* — Egykori tanya a Réten, a Tóth-fenéken. Valaha több Tóth-tanya is állt ezen a területen, de már mindegyiket lebontották. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az adatközlők 30%-a által ismert helynév.

Tóth-fenék *Tót-fenék.* — Állandó vizű mélyedés a Réten, a Tejház dűlő mellett. Az egyik Tóth családnak több tanyája is volt itt, ez magyarázza nevét. — A 40 év alattiak körében ismeretlennek ítélt nevet a nyelvhasználók negyede ismeri.

Tóth-kocsma lásd **Kati-kocsma**

Török dűlő *Török dűllőü.* — Dűlőút Pródtól délre, a Rizsföldek mellett. Nevét az egykor itt álló Török-tanyáról kapta. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők ötöde ismeri.

Török-tanya *Török-tanya.* — Egykori tanya Pródtól délre, a Török dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A nyelvhasználók fele által ismert tanyanév.

Új-Bagota *Új-Bagota.* — A Bagotának az a része, melyet Hajdúböszörmény az első világháborút követően kárpótlásul kapott az egri káptalan legelőjéből. A területe akkor 840 kataszteri hold volt. — Az adatközlők fele ismeri a nevet.

Újvárosi-határ *Újvárosi-határ.* — Pród és Balmazújváros határterülete. — Az adatközlők 80%-a által ismert helynév.

Újvárosi-tanya 1. *Újvárosi-tanya.* — Egykori tanya Pródtól nyugatra. Ma szántóföld van a helyén. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen névhez a nyelvhasználók 40%-a fűz névimseretet.

Újvárosi-tanya 2. *Újvárosi-tanya.* — Egykori kisebb termelészövetkezeti központ, tanya Pródtól délre, a Rizsföldek mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők harmada ismeri.

Varga dűlő lásd **Kopasz Varga dűlő**

Varga-tanya 1. *Varga-tanya.* — Egykori tanya a Réten, a Polgári út és a Bársony dűlő találkozásánál. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A 40 év alattiak által ismeretlennek ítélt nevet az adatközlők harmada ismeri.

Varga-tanya 2. *Varga-tanya.* — Egykori tanya a Réten, a Freiter dűlő mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen nevet az adatközlők fele ismeri.

Varga-tanya 3. *Varga-tanya.* — Tanya Pródtól délre, a Móricz-sziken. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A gyerekek számára ismeretlen tanyanév az adatközlők fele által ismert.

Vidi-zug *Vidi-zug.* — Szikes, helyenként vízállásos terület a Keleti-főcsatorna mellett, Hajdúvid és Pród határán. Több kisebb ér folyik rajta. — Csupán a 15 év alattiak számára ismeretlen megnevezés.

Vidi-zugi-halastó *Vidi-zugi-halastóu*. — Mesterségesen létesített halastó a Vidi-zugban.
— Az adatközlők 80%-a ismeri a nevet.

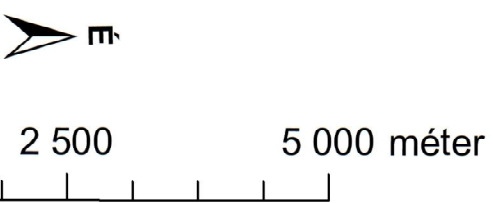
Zellei-tanya *Zellei-tanya*. — Tanya a Bagotán, a Bódi-sarokban. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A 40 év alattiak számára ismeretlen nevet az adatközlők negyede ismeri.

Pród belterülete

33. ábra. Pród belterülete

Pród külterülete

tn. = tanya

4.3. A névismereti felmérés háttere

A pródi névkorpuszt a településen végzett hagyományos helynévgyűjtés eredményeképpen állítottam össze 2011-ben Hajdúböszörmény helynévtárának megszerkesztése részeként (lásd KATONA–E. NAGY 2015: 98–253). A hagyományos helynévgyűjtést követő helynév-szociológiai kutatásba 2013-ban 24 pródi lakost vontam be, tehát a lakosság 9%-ával készítettem interjút. Nemek szerinti megoszlásuk: 9 nő és 15 férfi (38/62%) (lásd 35. ábra). A 2013-as felmérés idején a legfiatalabb adatközlő 11, a legidősebb pedig 87 éves volt.

Korcsoport		Összesen	Nő		Férfi	
1.	20 év alatt	7	0–10	-	0–10	-
			11–20	4	11–20	3
2.	21–40 év között	4	21–30	-	21–30	1
			31–40	-	31–40	3
3.	41–60 év között	5	41–50	1	41–50	1
			51–60	-	51–60	3
4.	61 év fölött	8	61–70	1	61–70	-
			71–100	3	71–100	4
		24	9		15	

35. ábra. Az adatközlők nem és életkor szerinti megoszlása

Korcsopotról korcsoporra haladva — a korábbi két településen feltárt eredményekkel összhangban — azt látjuk, hogy az életkor előrehaladtával a névismereti átlagok növekednek: míg a gyerekek a pródi névkorpusznak pusztán a 18%-át ismerik átlagosan, addig a fiatalok névismereti átlaga jóval nagyobb, 51%-os. A középkorúak ennél alig valamivel nagyobb, 55%-os névismereti átlaggal jellemezhetők. Az idősek átlagosan a helynévanyag 73%-át ismerik.

4.4. A valóságosidő-vizsgálatok lehetőségei a helynév-szociológiában

GYÖRFFY ERZSÉBET *Helynév-szociológia* című monográfiájának utolsó fejezetében számos olyan részkérdésre is ráirányítja a figyelmet, amelyek saját munkájában nem — vagy meglátása szerint nem — elég hangsúlyosan jelentek meg, azonban fontos és vizsgálandó területei a név-szociológiai kutatásoknak (2018a: 9. Fontosnak tartja többek között azt is, hogy időben is támogassuk a felmérések kereteit. A mostani statikus elemzések csupán egy adott szinkron állapotról képesek képet adni, arról azonban, hogy milyen valós tendenciák jellemzik a különböző korcsoportok névismeretét, semmilyen információval nem szolgálnak. Ennek hiányában valójában azt az intuitív megállapítást sem tudjuk valós adatokkal bizonyítani, hogy a felnövő újabb generációk kevesebb nevet ismernek és használnak. Erre ugyanis csak akkor nyílna

lehetőségünk, ha azt is mérnénk, hogy a gyerekek felnőtt korukban milyen névismerettel rendelkeznek.” (GYÖRFFY 2018a: 135–136).

Ennek az igénynek is eleget téve az alábbiakban azt igyekszem felmérni, hogy az egyes nyelvhasználók helynévismeretében az életkor előrehaladtával összefüggésben milyen változások álltak be. Ahogyan arra GYÖRFFY ERZSÉBET is utalt, az efféle vizsgálatokhoz a látszólagos idő–valóságos idő fogalmakat hívhatjuk segítségül (2018a: 94).

„A látszólagos idő koncepciója az életkor és a generáció fogalmán alapul. E két egymással összekapcsolódó fogalom alkotja a konstrukció alapegységeit, amelyek által a jelenben megfigyelt különbségeket időben zajló folyamatként, azaz történeti változásként lehet azonosítani, ha a különbségek eltérő korú vagy életkori csoportba tartozó nyelvhasználók között lépnek fel.” (BODÓ 2013: 8). A látszólagosidő-hipotézis alátámasztására a valóságos időből származó vizsgálatokat kell végeznünk (BODÓ 2013: 10, GYÖRFFY 2018a: 94). A valóságosidő-vizsgálatok egyik módszere szerint a látszólagosidő-vizsgálat eredményeit korábbi kutatások adataival vetjük össze. A másik megoldás a látszólagos idő vizsgálatának teljes vagy részleges megismétlése. Ez utóbbit követéses vizsgálatnak nevezzük. A múlt század utolsó harmadától kezdve többen is vállalkoztak követéses vizsgálatokra: a kutatók munkájuk során „egy korábban a generációk közötti megoszlás alapján folyamatban lévő változást feltételező látszólagosidő-vizsgálatot valamely későbbi időpontban (részben) azonos vagy összemérhető módszerekkel megismételték” (BODÓ 2013: 10). A valóságos idő mérését megcélzó követéses vizsgálatoknak két típusát különböztethetjük meg: a trend- és panelvizsgálatokat. A trendvizsgálat során (pl. TRUDGILL 1988) a kutatók azonos életkorú adatközlőktől vesznek fel adatokat különböző időpontokban, míg a panelvizsgálat (pl. HARRINGTON 2006) azonos személyek nyelvhasználatát méri eltérő időpontokban (BODÓ 2013: 13).

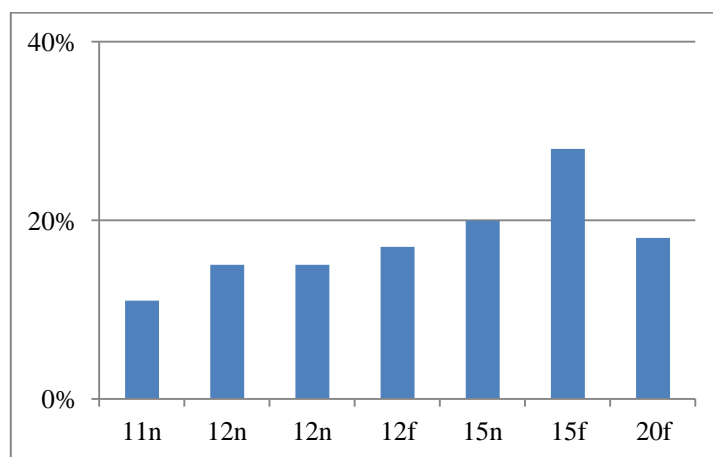
A látszólagosidő- és valóságosidő-vizsgálatok érvényes összevetéséhez BAILEY és munkatársai szerint az alábbi négy feltételnek mindenképpen teljesülnie kell: 1. a két felmérés között legalább tíz évnek el kell telnie ahhoz, hogy a kellően nagy időintervallumból adódóan a feltárt folyamatok értelmezhetők legyenek, 2. a két felmérésnek legalább részben azonos nyelvi változókat kell elemeznie, 3. az adatközlők kiválasztása nagyjából azonos alapsokaságból kell, hogy történjen, 4. a két felmérésnek azonos vagy összemérhető módszerekkel kell elkészülnie (BAILEY és munkatársai 1991: 244, idézi BODÓ 2013: 55). BODÓ CSANÁD meglátása szerint mindehhez érdemes egy ötödik feltételt is hozzátenni: „mindkét felmérésnek több generáció nyelvi viselkedését is rögzítenie kell, hogy egy-egy életkori csoportnak (a trendvizsgálatok esetében) vagy az egyéneknek (a panelvizsgálatok esetében) az időben változó vagy éppen változatlan nyelvhasználati mintáit össze lehessen hasonlítani egymással” (2013: 55). Kutatásom valamennyi fenti kritériumnak csaknem maradéktalanul megfelel: az első fontos

kívánalomnak azonban sajnos nem tesz eleget. Az első felmérésre 2013 tavaszán került sor, az ismételt vizsgálatot pedig 6 és fél évvel később, 2019 nyarán végeztem. Noha a két felmérés között a kívánt időintervallumnak csupán a kétharmad része telt el, meglátásom szerint a vizsgálat így is eredményesnek bizonyult, hiszen egyértelmű helynévismereti változási tendenciákra világított rá. Ebből következően meg kell jegyezni azt is, hogy meglátásom szerint az időeltérésre vonatkozó kritérium nem kezelhető mereven.

A kutatások összevetése a további BAILEY-féle kritériumoknak teljes mértékben megfelelővé történhet, ugyanis a felmérések azonos nyelvi korpuszra irányulóan, valamint azonos alapsokaságból kiválasztott — sőt, részben a személyük szerint is azonos — adatközlők bevonásával, lényegében azonos módszertani háttérrel folytak. Végezetül pedig a BODÓ CSANÁD által felvetett kritériumra kitérve elmondhatjuk, hogy ahogyan az első vizsgálat esetében, úgy a valóságosidő-vizsgálat keretei között is négy nemzedéki csoportot vizsgáltam, azaz biztosítottam az adatközlők névismereti változásának összevethetőségét, s ezáltal a főbb névismereti változási tendenciák feltárhatóságát is.

4.4.1. Életkor és helynévismeret: a látszólagosidő-vizsgálat eredményei

Az alábbiakban — annak megfelelően, ahogyan Szentpéterszeg és Bakonszeg esetében is tettem — a 2013-ban elvégzett, négy generációra kiterjesztett vizsgálat eredményeit mutatom be. Az első generációs csoportba tartozó adatközlők (20 év alattiak) névismereti átlaga pusztán 18%, s ez azt jelenti, hogy a pródi gyerekek a viszonylag nagy elemszámú helynévkorpusznak átlagosan az egyötöd részét ismerik (vö. 36. ábra).

36. ábra. Az első nemzedéki csoport helynévismerete (n = nő, f = férfi)

A mindenki által ismert nevek a teljes névkorpusz 4%-át fedik le. Minden 20 év alatti adatközlő ismeri két belterületi utca nevét (*Bagota utca*, *Dobó Sándor utca*), továbbá a kezdeti szakaszán belterületi, majd a határ északnyugati részéig futó *Hatöles út* nevét. Mindannyian ismerik az alábbi, a belterület közvetlen közelében fekvő vonal- vagy foltszerű, régóta meglévő objektumok neveit is: *Harmincötös út* ~ *Harmincötös*, *Keleti-főcsatorna* ~ *Keleti*, *Nagyp-*

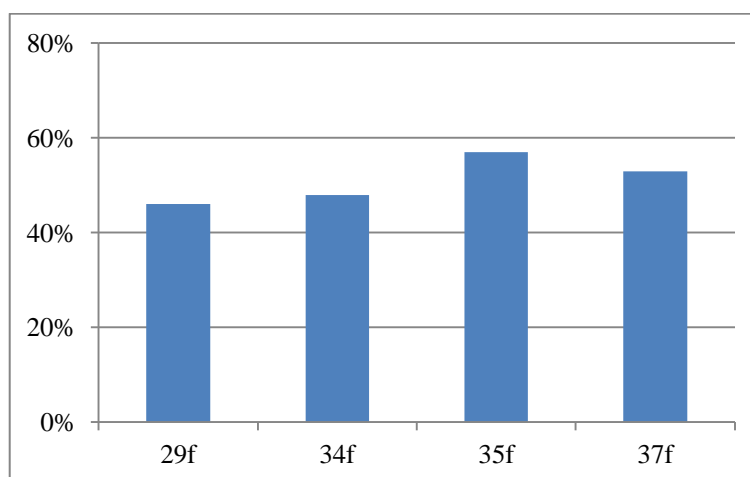
ród. A település neve és a falu északnyugati határában fekvő *Pródi-halom* további megnevezései mellett (*Pród-halom ~ Pródi-domb*) ugyancsak minden gyerek ismeri az északon fekvő két, nagy kiterjedésű határrésznek, a Bagotának és a Rétnek a nevét. Noha megfigyeléseim szerint a gyerekek elsősorban a belterület közelébe eső objektumok neveit ismerik egyöntetűen, nem véletlen, hogy a határ legtávolabbi részén fekvő két határrész nevét ők is ismerik: a mai falu lakossága ugyanis a Bagotán és a Réten egykor meglévő kifejtett tanyahálózat lakosainak soraiból került ki. Noha a faluba történő betelepedés fél évszázada, vagyis évtizedekkel az első korcsoport tagjainak születése előtt zajlott, az esemény — valamint a bagotai és réti életforma — olyan nagy jelentőséggel bírhatott a pródi közösség életében, hogy arról a mikroközösségekben (pl. családi, baráti közösségek) folytatott beszélgetések alkalmával feltehetően még napjainkban is megemlékeznek. A minden gyerek által ismert nevek sorát két, a Harmincötös út melletti külterületi építmény neve zárja: *Gátórház ~ Gátór-tanya, Libatelep*.

Az első korcsoport minden adatközlője számára ismeretlen nevek a névanyag tetemes részét, az 59%-át fedik le. Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy csaknem minden második pródi helynév valamennyi gyerek számára ismeretlen. Fontos azonban kiemelni, hogy az ismeretlen nevek nagy száma a pródi névkincsben a más névrendszerekhez képest szokatlanul nagy számban jelen lévő tanyanevekből (a névanyag 31%-a) adódik: a minden 20 év alatti adatközlő számára ismeretlen neveknek a fele tanyanévvé (pl. *Bardóczi-tanya, Domán-tanya, Kecskés-tanya* stb.), az ezek által jelölt helyek, objektumok jórészt ma már nem is léteznek.

Ahogy a bagotai és réti egykori, objektumként ma már nem is létező tanyák, úgy az ot-tani további objektumok nevei is nagy számban ismeretlenek a korcsoport tagjai számára. Itt egyfelől a területet sűrűn behálózó dűlőútrendszerre kell gondolnunk: a jellemzően az objektum elején álló tanya nevét viselő dűlőútnevek adják a gyerekek számára ismeretlen korpusztizedét (pl. *Hegedűs dűlő, Szanyi dűlő, Tatár dűlő*). Másrészt az egykori külterületi állattartással kapcsolatos nevekkel is számolnunk kell: a legelők (pl. *Birkalegelő, Csikós-legelő, Süldős-legelő*) és a legeltetett állatok itatására használt kutak (pl. *Csürhe-kút, Gulyakút, Kanalas-kút*) nevei sem képezik részét a legfiatalabbak névismeretének. Míg a belterület közvetlen határában elfolyó mesterséges csatorna *Keleti-főcsatorna ~ Keleti* megnevezései minden csoporttag által (s emellett minden adatközlő által is) ismertek, addig azok variánsait, a *Tisza-csatorna ~ Tisza* neveket az első korcsoportba tartozó egyetlen adatközlő sem ismerte. Végül a falu határárt átszövő természetes vízhálózatot jelölő neveket emelhetjük ki: a kisebb vízfolyások megnevezéseit szintén nem ismerik a gyerekek (pl. *Hollós ~ Holló ~ Holhó, Holló-csatorna, Karácsony-ér, Szőke-ér*).

A második korcsoport (21–40 év közöttiek) névismereti átlaga 51% (lásd a 37. ábrán). A minden adatközlő által ismert nevek száma a gyerekeknél megfigyelt értékhez (4%) képest

jóval magasabb: 24%, s ebből az következik, hogy a fiatalok minden 4. pródi helynevet egyöntetűen ismernek.¹⁹

37. ábra. A második nemzedéki csoport helynévismerete (n = nő, f = férfi)

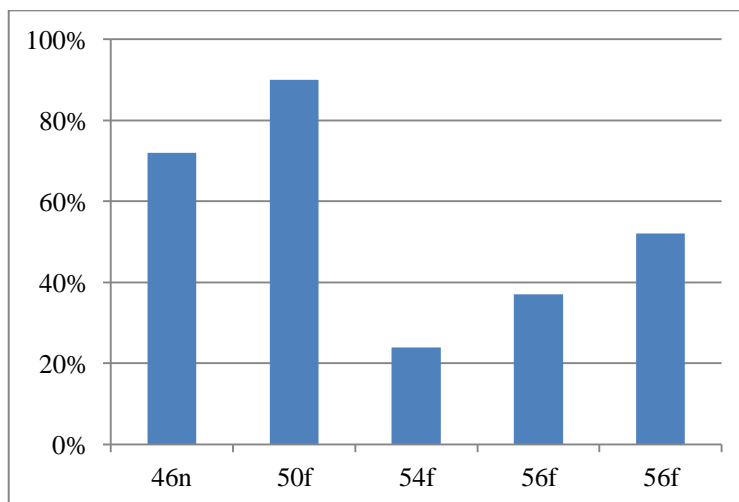
A második korcsoport által egyöntetűen ismert nevek halmaza egészében tartalmazza a gyerekek által ismert nevek csoportját. A két halmaz közötti különbség jórészt az egykori tanyavilág helyén található objektumok neveinek ismertségéből adódik a fiatalok körében. A gyerekekkel ellentétben minden 21–40 év közötti adatközlő ismer néhány dűlő- és tanyanevet (pl. *Bársony dűlő, Iskola dűlő, Tejház dűlő ~ Tejház bekötőút; Kovács Barna-tanya, Kozmatanya, Stefán-tanya*), valamint számos víznevet (pl. *Böszörményi-horgásztó, Hortobágy, Kadarcs ~ Kadarcs-csatorna*). Ez utóbbival összefüggésben a külterületen folyó vizeken átívelő hidak elnevezéseit is ismerik a csoport tagjai (pl. *Bagotai híd, Fegyveres híd, Pródi híd*). Mindannyian ismerik az egykori külterületi tanyasi iskolák megnevezéseinek zömét is (pl. *Dedő-háti iskola, Hármashalmi iskola ~ Hármashalmi iskola, Róka-háti iskola*). Míg a gyerekek néhány, közvetlenül a főút mellett fekvő építmény neveit ismerték egyöntetűen, addig a második nemzedéki csoport névkincsébe már a határ távolabbi pontjain fekvő épületek elnevezései is beletartoznak (a tanyasi iskolák nevei mellett pl. *Bocskai tévesz üzemegysége ~ Bocskai réti központja*).

A minden adatközlő által ismert nevek száma a gyerekeknél megfigyelt értéknek a hatszorososa, ezzel szemben viszont a mindenki számára ismeretlen nevek aránya mintegy a fele azokénak. Míg ugyanis a gyerekeknek a névanyag 59%-a, addig a fiatalok számára csupán a 24%-a volt teljesen ismeretlen. A gyerekek csoportjához hasonlóan a fiataloknál is azt látjuk, hogy a mindenki számára ismeretlen neveknek mintegy a fele a tanyanevek közül kerül ki, pl. *Ecsedi-tanya, Székely-tanya, Torma-tanya*. A 21–40 év közöttiek nem ismerték továbbá

¹⁹ A második és a harmadik korcsoport kisszámú adatközlőjéből (4, illetve 5 fő) adódóan az itt megfigyelt névismereti eredményekből csupán kellő óvatossággal vonhatunk le általános következtetéseket. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy statisztikai szempontból ezek az eredmények is reprezentatívnak bizonyulnak (a harmadik korcsoport adatközlőinek csoportja például a falu teljes lakosságának 2%-át teszi ki).

néhány dűlőút (pl. *Békási út, Erdős dűlő*), legelő (pl. *Csikós-legelő, Perzséte*), vízfolyás (pl. *Karácsony-ér, Szőke-ér*) nevét.

A harmadik generációs csoport névismereti átlaga 55% (lásd a 38. ábrán). A mindenki által ismert nevek aránya ebben a csoportban 29% (ez az érték az első korcsoportban 4, míg a második nemzedéki csoport esetében 24%).

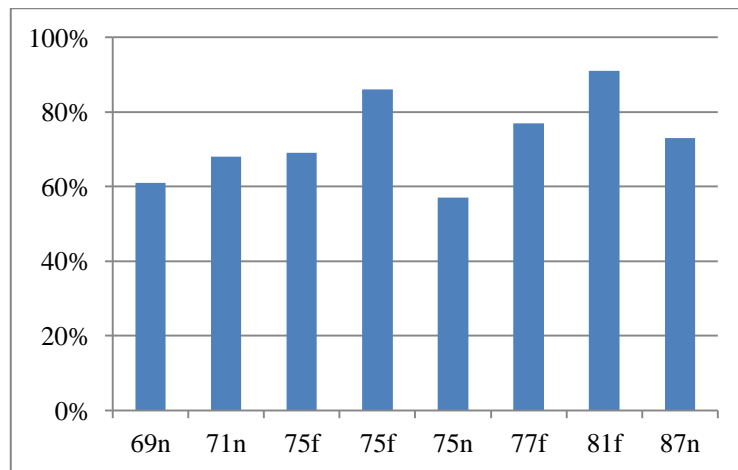

38. ábra. A harmadik nemzedéki csoport helynévismerete (n = nő, f = férfi)

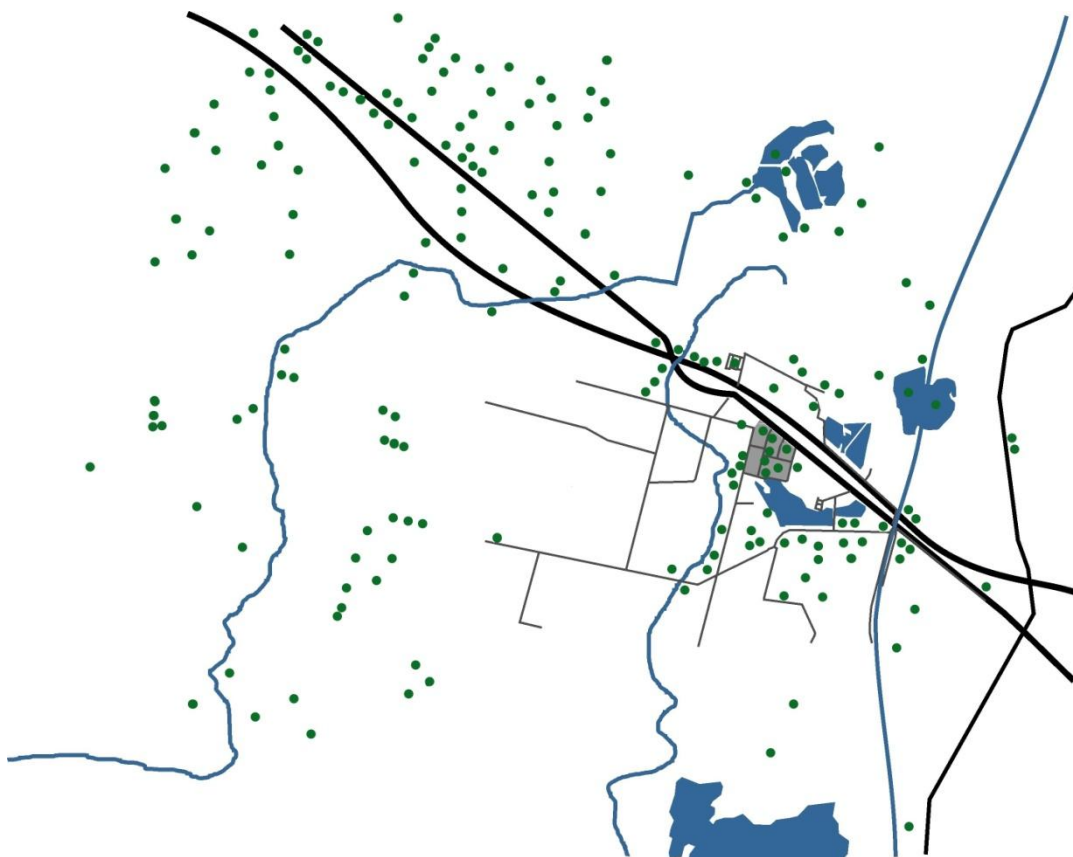
Ahogy a második csoport által egyöntetűen ismert nevek köre magába foglalja az első korcsoport minden tagja által ismert nevek halmazát, ugyanígy a harmadik korcsoport által ismert nevek is tartalmazzák a második, s ennek révén az első korcsoport által egyöntetűen ismert neveket is. Míg a gyerekek és a fiatalok 2-3 belterületi hivatalos utcanevet ismertek, addig a középkorúak számára valamennyi hivatalos utcanev ismert volt (*Bagota utca, Dobó Sándor utca, Halom utca, Oláh Jakab utca, Pallai Pál utca* és *Rókahát utca*). A második korcsoport által ismert nevekhez képest többletként jelentkezik pl. a *Csillag-erdő, Kerek-erdő, Móricz-szik* nevek ismerete.

A harmadik korcsoport valamennyi tagja számára ismeretlen nevek aránya igen alacsony: a névkorpusznak csupán a 6%-át nem ismeri egyetlen adatközlő sem. Több tanyanév, három dűlőút neve, továbbá néhány kisebb földterület neve (pl. *Farkasordító*) volt ismeretlen e korcsoportban.

A negyedik korcsoport névismereti átlaga 73% (lásd a 39. ábrán). Az idős adatközlők a teljes névanyag 30%-át ismerik, s ez azt jelenti, hogy csaknem minden harmadik pródi helynevet minden idős nyelvhasználó ismer. Az ismert helynevek a falu teljes határát egészében lefedik, s főképpen az egykori tanyaközpont területére, továbbá a mai falu köré, azaz a lakott területek köré csoportosulnak. A neveknek ezt az elrendeződését jól mutatja az általam megkérdezett legidősebb adatközlő helynévismereti térképe (lásd a 40. ábrát).

39. ábra. A negyedik nemzedéki csoport helynévismerete (n = nő, f = férfi)

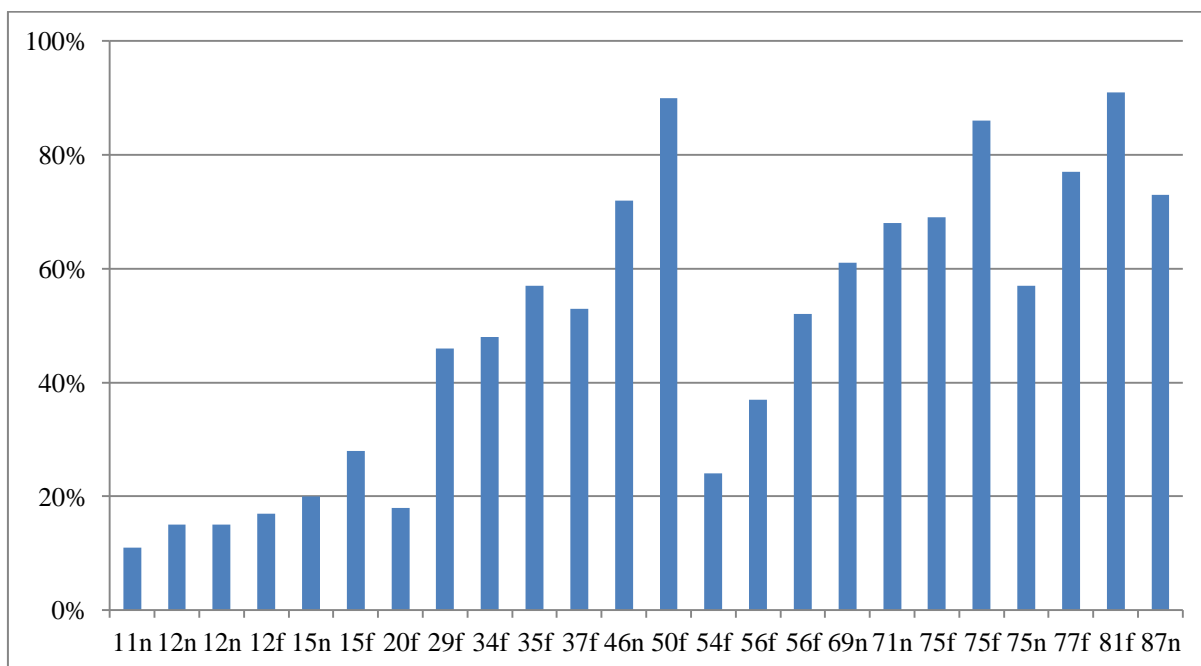
40. ábra. A legidősebb pródi adatközlő (87/n) mentális térképe

A pródi helynévismereti felmérés összegzésekor azt a megállapítást tehetjük, hogy az életkor névismeretre gyakorolt hatásának vizsgálata konzisztens eredményeket hozott a felszínre (lásd a 41. és a 42. ábrán). Ahogyan a csoportok névismereti átlaga korcsoportonként előrehaladva egyre erősödik, úgy a minden adatközlő által ismert nevek százalékos aránya is növekvő tendenciát mutat.

Korcsoport		Névismereti átlag	Minden adatközlő által ismert nevek	Mindenki számára ismeretlen nevek
1.	20 év alattiak	18%	5%	59%
2.	21–40 év közöttiek	51%	24%	24%
3.	41–60 év közöttiek	55%	29%	6%
4.	61 év feletti	73%	30%	-

41. ábra. A névismeret mértéke korcsoportok szerint

A valamennyi adatközlő helynévismeretét bemutató 42. ábráról kitűnik, hogy egyes nyelvhasználók helynévismerete markánsan elkülönül a nemzedéki csoportjukban megfigyelhető értékektől. Az eltérésekből arra következtethetünk, hogy noha az eddigi helynévismereti vizsgálatok tanúsága alapján a nyelven kívüli tényezők közül az életkor az, amely a legerősebb hatással van a helynévismeretre, egyes esetekben további indukáló tényezők jelentőségével is számolnunk kell.

42. ábra. Valamennyi pródi adatközlő helynévismerete

Ahogy arra a szentpéterszegi vizsgálat rámutatott, az életkor mellett a társadalmi nem hatása is befolyásoló tényező lehet (lásd a II. fejezet 2.7. alfejezetében). Ugyancsak meghatározó szerepe van e tekintetben a huzamosabb ideje helyben lakásnak, továbbá a település külterületével való kapcsolat intenzitásának is. Az első nemzedéki csoport 20 éves férfi adatközlője például, noha tősgyökeres lakosa a falunak, általános- és középiskolai tanulmányait a szomszédos Hajdúböszörményben végezte, a felmérés idején a városban dolgozott, s a falu határával nem volt intenzív kapcsolata. Gyökereit sosem érezte igazán erősnek, mára el is

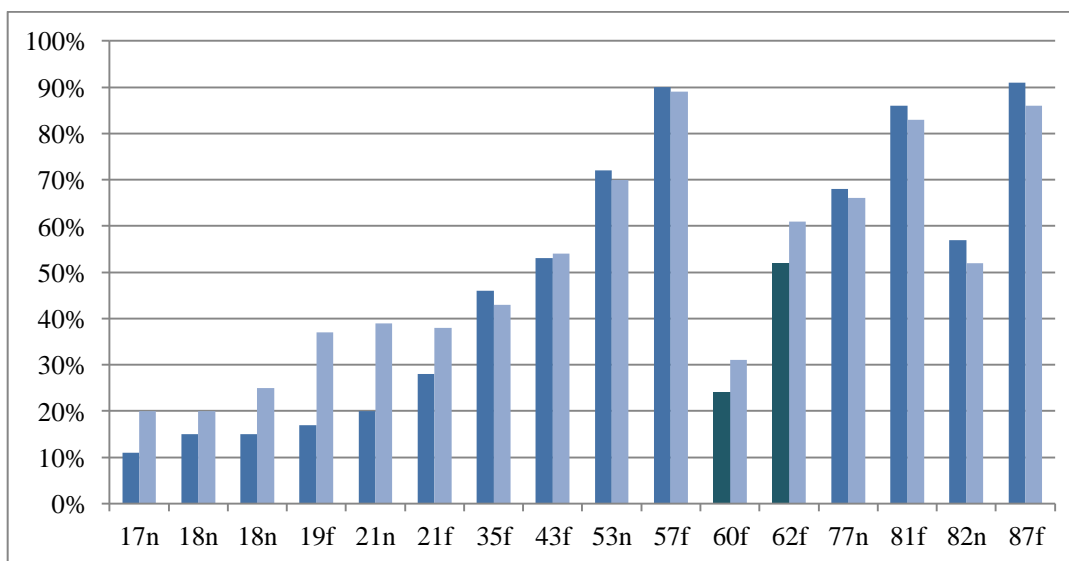
költözött a településről. Névismerete a nála évekkal fiatalabb, nő adatközlőkénel is alacsonyabb mértékű, mindössze 18%-os értéket mutat.

A harmadik nemzedéki csoport egyik tagjának (54 éves férfi) alacsony fokú névismerete pedig azzal magyarázható, hogy a férfi a felmérés idején mindössze öt éve élt a településen. Névismerete (24%) az első nemzedéki csoport átlagához illeszkedik leginkább, azt alig haladja meg. Arról, hogy a továbbiakban miként változott a névismerete, a következő alfejezetből tájékozódhatunk.

4.4.2. A valóságosidő-vizsgálat eredményei

A panelvizsgálat során a korábbi kutatást egészében meg kívántam ismételni, azonban különböző okok miatt — pl. elhalálozás, másik településre költözés — a 2013-as felmérés 24 adatközlője közül 2019-ben 16 fővel volt lehetőségem elkészíteni az interjút. A valóságosidő-vizsgálat során használt módszer kis mértékben tért el a korábbi helynévismereti felmérések s így a 2013-as pródi felmérés módszerétől (ehhez bővebben lásd a I. fejezet 4.2. alfejezetét). A valóságosidő-vizsgálat során ugyanis a személyes adatok aktualizálását követően az interjúk szakasz első felétől eltekintettem, vagyis nem érdeklődtem kötetlen beszélgetés keretében az általuk ismert helynevek felől. A felmérés során egy Excel-adatbázisban rögzítettem az egyes helynevek aktuális ismeretét, majd a feldolgozást követően összevettem a korábban felvett eredményekkel.

A 43. ábra, melyen az egyes nyelvhasználók helynévismeretének változását követhetjük nyomon, világosan jelzi, hogy a valóságosidő- és a látszólagosidő-vizsgálat eredményei miként korrelálnak egymással.

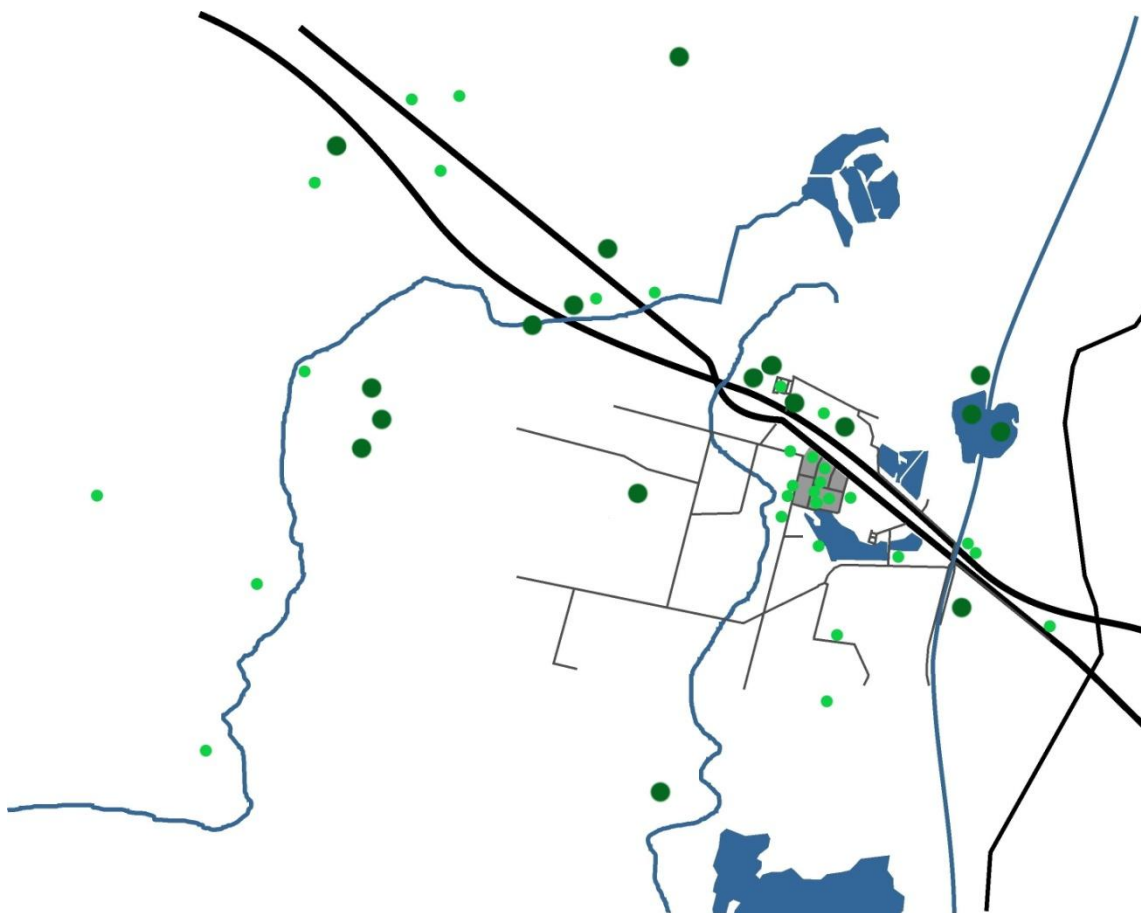
43. ábra. A helynévismeret mértékének változása adatközlőkként (2013–2019)²⁰

²⁰ Az életkor a 2019. évi felmérés adata.

Az egyén által birtokolt helynévkorpusz egyre fokozódó intenzitással bővül, azonban csupán egy adott életkorig, e vizsgálat eredményei szerint a harminc éves kor környékéig, majd ezt követően a legtöbb esetben minimálisan csökkenni kezd.

Meglátásom szerint a panelvizsgálat kisszámú esetéből statisztikai átlagokat aligha lehet számolni, ugyanakkor az egyéni teljesítmények értékelése révén feltárhatóak a főbb változástípusok. Éppen ezért az alábbiakban az adatközlők névismeretének változását s a mögöttes mozgatórugókat az egyénekre vonatkozóan mutatom be.

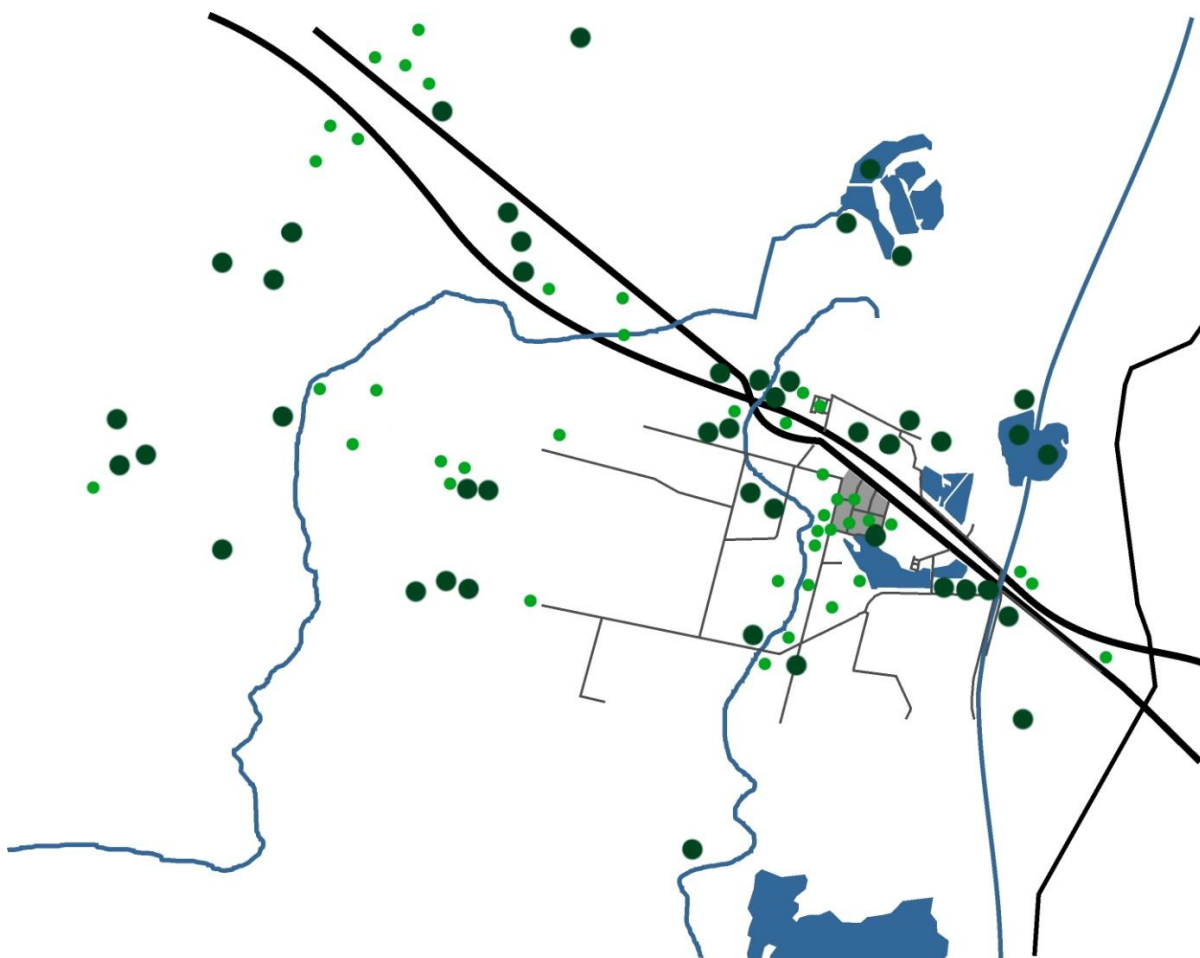
Az első interjú idején 11 éves kislány helynévismerete csaknem megduplázódott: 11-ről 20%-ra bővült. Az alább látható mentális térképén (44. ábra) a 2013-as felmérés idején ismert névvel jelölt helyeket világoszölddel, az azóta elsajátított helynevek által jelölt objektumokat pedig sötétzölddel jelöltem. Szembetűnő, hogy míg korábban leginkább a belterületi, illetve a belterület közelébe eső neveket, továbbá a Harmincötös út mellett fekvő objektumok neveit ismerte, tudása mára a határ távolabbi részeire is kiterjed. Bár az is megfigyelhető, hogy az újabban megismert nevek által jelölt helyek jó része a régebben is ismertek közelében található.

44. ábra. Gyermekkorú lány adatközlő mentális térképének változása (11 és 17 éves korban)

Az első nemzedéki csoport második adatközlője (az akkor 11 éves lány) által ismert helynévkorpusz is bővült: az általa ismert nevek aránya 15%-ról 20%-ra emelkedett. Kortársának névismerete (12 éves lány) 15% > 25%-os bővülést mutat.

Fiú kortársuk névismerete is gyarapodott, több mint kétszeresére nőtt, hiszen az első felmérés idején mindössze 17%-os névismerettel bíró kisfiú napjainkban a pródi helynévkincs 37%-át ismeri. Mentális térképén (lásd a 45. ábrát) a 2013-ban ismert névvel jelölt helyeket világoszölddel, az újonnan elsajátított helynevek által jelölt objektumokat pedig sötétzölddel jelöltem. Névismeretének kortársainál nagyobb fokú bővülésére családi háttere adhat magyarázatot: szülei (akik mindkét felmérés alkalmával ugyancsak adatközlőim voltak) az egykori tanyavilágban nevelkedtek. Édesapja a Róka-háton töltötte a gyerekkorát, ahol napjainkban is birtokol földet. A ma 19 éves fiú alkalmanként kijár édesapjával a határba, s így jóval több helynévvel találkozik, mint a javarészt a belterületen élő kortársai. Emellett talán annak is lehet jelentősége, hogy a fiú kocsmárosként dolgozik a család belterületi lokáljában, s ebből adódóan számos, az egykori réti és bagotai tanyai élethez fűződő történetet végighallgat.

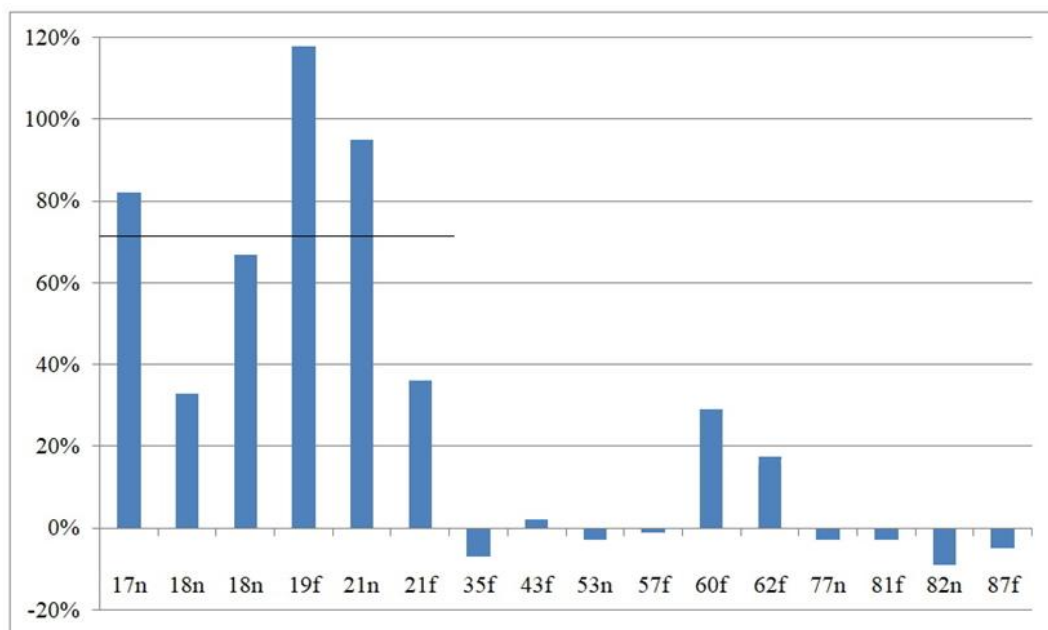

45. ábra. Gyermekkorú fiú adatközlő mentális térképének változása (12 és 19 éves korban)

Az első vizsgálat idején a gyerekek, a mostani alkalmával azonban már a második korcso-
porthoz tartozó adatközlő (21 éves nő) helynévismerete is csaknem megduplázódott: 20%-ról
39%-ra növekedett.

A 2013-ban 15 éves férfi adatközlő névismerete a vele egyidős lány adatközlőéhez ha-
sonlóan ugyancsak jól érzékelhetően növekedett: 28% > 38%-os változáson esett át.

Az első felmérés idején 29 éves férfi helynévismerete az eddigiektől eltérően nem bővült,
sőt csökkent: 46%-ról 43%-ra esett vissza. Különösebb mértékben nem változott egy most 43
éves férfi névismerete: a 2013-as felmérés idején a névkincs 53%-át, a 2019-es felmérés ide-
jén pedig az 54%-át ismerte. Hozzá hasonlóan a nála idősebb adatközlőkre általánosan igaz,
hogy a névismeretük terén nem történt különösebb változás: az 53 éves nő adatközlő ebben a
relációban 72% > 70%, a most 57 éves férje 90% > 89%, a 77 éves nő adatközlő 68% > 66%-
os eredményeket mutatott. A legidősebbek névismeretének mértéke sem változott lényegesen:
a 81 éves férfi adatközlő 86% > 83%, a 82 éves nő 57% > 52%, s végül a követéses vizsgálat
legidősebb adatközlője (most 87 éves férfi) 91% > 86%-os névismereti mutatóval szerepelt a
két felmérés idején.

46. ábra. A helynévismeret mértékének százalékpontos változása a valóságos időben²¹

A 46. ábrán a vízszintes tengely az adatközlők valóságosidő-beli életkorát és nemét mutat-
ja, a függőleges pedig a 2013-as felmérés alkalmával mért egyéni névismereti értékekben be-
állt százalékos változást. Az átlagvonal azt jelzi, hogy a látszólagos- és valóságosidő vizsgálat
között eltelt 6,5 év során a fiatalabb adatközlők névismerete átlagosan 71,5%-kal bővült. A
fenti ábra azt is szemlélteti, hogy az adatközlők értékeit életkor szerint követve kezdetben

²¹ A százalékpont-számítás révén a százalékban kifejezett értékek egyénenkénti változása válik összevethetővé.

növekvő, majd stagnáló s végül minimálisan csökkenő tendenciától két-két adatközlő értéke markánsan eltér (a 21 év fölöttiek körében emiatt átlagot nem célszerű számolni). Ahogyan arra korábban már utaltam, helynévismeretüket nem az életkor, hanem további nyelven kívüli tényezők határozzák meg.

Egyikőjük (most 60 éves férfi) a 2013-as felmérés idején mindössze öt éve élt Pródon. Névismerete akkor a 24%-át fedte a névkorpusznak, mára azonban csaknem másfélszer annyi helynevet ismer: a névkincs 31%-át.

A másik, eltérő eredményt mutató adatközlő (62 éves férfi) a 2013-as felmérés idején munkanélküli volt, két éve azonban vízügyes dolgozóként tevékenykedik, s munkájából adódóan nap mint nap kijár a falu határába. 2013-ban a pródi névkincs 52%-át ismerte, napjainkban azonban már valamivel nagyobb hányadát, a 61%-át, ami a névismeret mintegy 20 százalékpontos növekedését jelzi. Arra, hogy a foglalkozásának milyen nagy hatása van helynévismeretére (a foglalkozás helynévismeretre gyakorolt hatásáról lásd még PITKÄNEN 1998), az interjú során adott lokalizálásai világítottak rá a leginkább. Feltűnt ugyanis, hogy az egyes helynevek lokalizálásakor rendre a vízneveket hívja segítségül, pl. „*Gazdag Pipó-tanya, hát az is itt van a Kadarcs mellett.*”, „*Kati-tanya, az meg a Kánígyes mellett volt, ha jól tudom.*”, „*Lázár-tanya a Vidi-zugban a Keleti mellett.*”

Ugyancsak eltér az átlagtól a fiatalabb korosztály körében az egyik 18 éves nő és a 21 éves férfi adatközlő eredménye: míg a 30 év alattiak névismeretének bővülése 60 százalékpont fölött van, addig esetükben 40 százalékpont alatti értékeket mérhetünk. 2019-es névismereti eredményük mögött ugyancsak nyelven kívüli okokat kell keresnünk: a fiú adatközlő a Pródtól 35 kilométerre fekvő Tiszaújvárosban dolgozik, s így a faluval nem sok kapcsolata van.²² A lány adatközlő névismeretének alacsonyabb fokú bővülése is a településsel, pontosabban az annak határával való kapcsolat hiányából, a más településre járásból fakadhat. E vélekedésemet a követéses vizsgálat végén tett megnyilatkozása is alátámasztja: „*Igazából nem nagyon járunk így kifelé, meg hát nem is nagyon sokat vagyok itthon, nyáron igen, de amúgy nem. Böszörménybe jártam iskolába, most Debrecenbe járok. Meg amúgy a Bársony iskoláról meg ilyenekről nagymamám mesélt például, de ő már nem él.*”

A panelvizsgálat azt az eredményt hozta, hogy a látszólagosidő- és valóságosidő-vizsgálat között eltelt 6 és fél évben a gyerekek és a fiatalok névismerete sokat bővült. Az emberi élet középső szakaszához közeledve az olykor igen nagy mértékben növekedő, több esetben csaknem megduplázódó névismeret stagnálni kezd, s a már meglévő névkorpusz minimális mértékű csökkenését, ritkábban — egyéni élethelyzetből következő — bővülését figyelhetjük meg.

²² Az ingázó életmód névismeretre gyakorolt hatására korábban KOVÁCS ERZSÉBET is felhívta a figyelmet (2003: 108).

Szembeötlő továbbá, hogy az idősebb adatközlők felé haladva egyre inkább csökken a névismeret mértéke, azonban e helyütt csupán néhány százalékos különbségeket tapasztalhatunk. Ebben esetleg a mentális képességek változásának lehet szerepe, de az eltérésekre magyarázatot adhatnak a gyűjtés helyzetének különbségei is.

4.5. Helynévrendszer és helynévismeret

Ahogy az eddigiekben is láttuk, az egy-egy korcsoportban minden adatközlő által ismert nevek köre sajátos mintázatot mutat. Erről szólok az alábbiakban. A 47. ábráról alább olvasható, hogy az egy-egy nemzedéki csoport minden adatközlője által ismert nevek köre koncentrikusan bővül. A legkisebb körben látható neveket mindegyik korcsoport minden adatközlője, a második körgyűrűben lévőket a fiatalok, a középkorúak és az idősek, a harmadikban lévő neveket a középkorúak és az idősek ismerik egyöntetűen. Végül a negyedik, szélső körgyűrűben azok a nevek olvashatók, amelyeket minden idős adatközlő ismer.

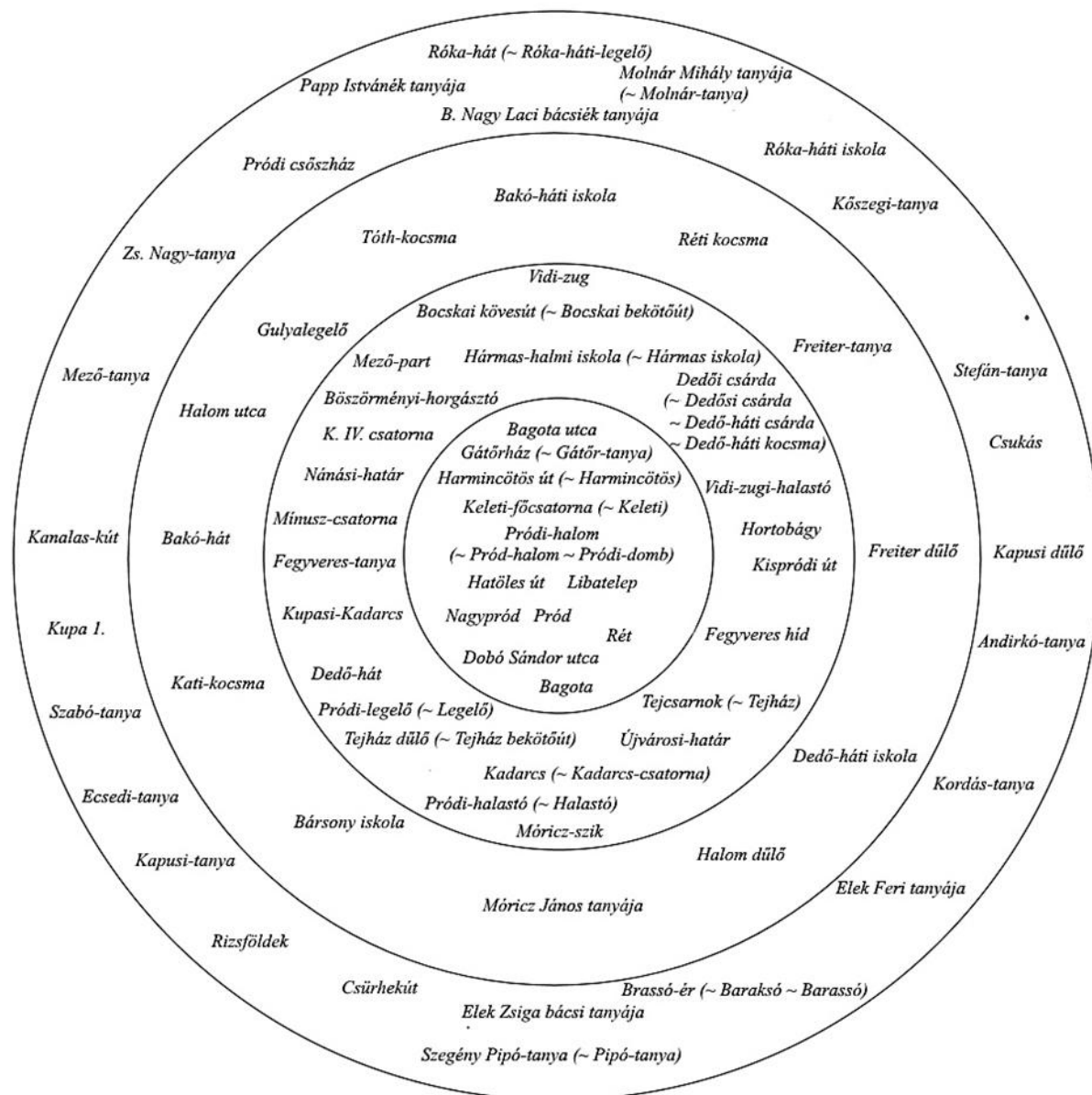
Mindebből nyilvánvalóan következik, hogy a pródi helynévrendszer alapnévkincsének²³ magvát a legbelső körben látható helynevek képezik. E megnevezések teljes közismertségükből és használati gyakoriságukból adódóan a változásra és az elmúlásra egyaránt rezisztensek.

Ahogy arra RESZEGI KATALIN korábban rámutatott, az eddig vizsgált településeken „a mindenki által ismert helynevek aránya a teljes névállományhoz képest igen alacsony” (2015a: 169): Tépén 1%, Szentpéterszegen 6%, Bodaszőlőn és Pródon 4%.²⁴

A további körgyűrűkben látható helynevek zöme ugyancsak az alapnévkincshez áll közelebb: egy-egy nemzedéki csoport minden tagja által ismert nevekként ugyanis kevésbé hajlamosak az elmúlásra, mint az egyes korcsoportokban csupán néhány adatközlő által ismert helynevek. A fiatalok, a középkorúak és az idősek által egyöntetűen ismert nevek (lásd a 2. körgyűrűben) 71–99%-os ismertséggel jellemezhetők: ezek mindenképpen az alapnévkincshez tartozónak tekinthetők.

²³ Az alapnévkincs terminust ZSOLNAI JÓZSEF használta először, amikor felvázolta, hogy „hogyan lehet az adatokból a teljes névkészlet megoszlására, az alap- és peremkészlet viszonylagos elkülönülésére következtetni”. Meglátása szerint a „sorban egymástól legtávolabb eső értékek biztosan mutatják, melyek azok a nevek, amelyek az alap-, illetve a peremnévkincsbe tartoznak” (1967: 194). Megjegyzi továbbá, hogy a két névkészlet merev elkülönítésére nincs szükség: a „kétféle névkincsreteg közötti határ a gyakorisági sorrend közepét jelölő médian (középszám) körül mosódik el” (i. h.). Az azóta napvilágot látott felmérések (pl. TÓTH L. 1974, GYÖRFFY 2018a) jellemzően azokat a neveket tekintik az alapnévkincs részének, amelyeket az adatközlők mintegy 70–75%-a ismer.

²⁴ Az eredmények összemérhetősége kapcsán fontos megjegyeznünk, hogy a szerzők más-más eljárasmóddal jelölték ki a tulajdonnevek körét. GYÖRFFY ERZSÉBET a bel- és külterületi építményneveket, valamint az intézményszerű helyneveket nem vette fel a tépei adatállományba (2018a: 82, 104). Én magam azonban az *Iskola*, *Kocsmá*, *Templom* típusú helynévi adatokkal is számoltam, s a névszociológiai vizsgálatok során az e nevekhez fűződő helynévismeretet is mértem.

47. ábra. A minden adatközlő által ismert nevek Pródon, korcsoportonkénti lebontásban

A középkorúak és az idősek által egyöntetűen ismert nevek (lásd a 3. körgyűrűben) 50–90%-os ismertségűek. Csökkenés mutatkozik a körgyűrűbe tartozó, sokak által ismert nevek számát érintően is: míg a minden 20 év feletti adatközlő által ismert nevek között csaknem tucatnyi 90%-os ismertségű névvel számolhatunk, addig e névcsoporthoz csupán egy ilyen név (*Réti kocsmá*) tartozik.

Végül a pusztán az idősek által egyöntetűen ismert nevek (lásd a 4. körgyűrűt) arra irányítják rá a figyelmünket, hogy míg a 90%-os ismertségű nevek ugyancsak kisszámúak a csoportban (pl. *Róka-hát ~ Róka-háti-legelő*), addig a kevesek által ismert nevek száma a harmadik körgyűrűhöz képest itt jóval nagyobb. Míg ugyanis a középkorúak és az idősek által egyöntetűen ismert névcsoporthoz képest itt mindössze egyetlen 50%-os ismertségű név volt, addig a pusztán az idősek által egyöntetűen ismert névcsoporthoz csaknem tucatnyi nevet jellemezhetünk 50%-os, vagy annál alacsonyabb fokú névismerettel.

Az egy-egy korcsoport minden tagja által ismert nevek köre után a teljes pródi névrendszer ismertség szerinti megoszlásának feltárása (lásd a 48. ábrán) is érdekes tanulsággal szolgálhat.

A helyneveket ismerők aránya	A helynévkorpusz
100%-os	4%
91–99%	3%
76–90%	8%
51–75%	28%
26–50%	37%
11–25%	17%
10% alatti	3%

48. ábra. A névrendszer egészéhez viszonyított helynévismeret

A táblázat azt mutatja, hogy a helynévkincs 4%-át minden adatközlő ismeri. A névrendszer elemeinek további 11%-áról az adatközlők 76–99%-ának, 28%-áról 51–75%-ának, 37%-áról a 26–50%-uknak van tudása. A helynévkincs 20%-át a nyelvhasználók kevesebb mint 25%-a ismeri. E névismereti skálán az egyes helynevek elhelyezkedését alább a 49. ábra jelzi.

A 48. és a 49. ábra összevetése révén arra a kérdésre is választ kaphatunk, hogy az egyes nemzedéki csoportok minden tagja által ismert helynevek vajon hol helyezhetők el a fenti skálán. A mindenki által — azaz a négy nemzedéki csoport valamennyi tagja által — ismert nevek értelemszerűen a skála pozitív végpontjához esnek. A második, harmadik és negyedik korcsoport által egyöntetűen ismert nevek mindegyike 71–99%-os ismertséggel bír. A 41 év felettiek körében egyöntetűen ismert nevek csoportjának van olyan eleme, amelyet sok más nyelvhasználó is ismer. A *Bakó-hát*-at például az adatközlők 80%-a, a *Réti kocsmá*-t pedig a 90%-uk ismeri. A csupán az idősek által egyöntetűen ismert nevek némelyikéről is elmondható, hogy igen jelentős számú adatközlő ismeri azokat. A *Szegény Pipó-tanya* ~ *Pipó-tanya* 95%-os ismertségű, a *Mező-tanyá*-t az adatközlők 70%-a, a *Rizsföld*-et pedig a kétharmad része ismeri.

A fentiek összegzéséből megállapítható, hogy a pródi helynévrendszernek csupán az egyhatod része tartozik az alapnévkincshez (a 75% fölötti ismerettel rendelkező nevekhez), ugyanakkor a skála mediánja alatti nevek aránya igen magas: 57%-os. Az alapnévkészlethez tartozó nevek jellemzésekor három markáns jegyet feltétlenül ki kell emelnünk: a nevek által jelölt objektumok 1.) jellemzően a belterületen vagy a belterület közelében fekszenek (pl. *Bagota utca*, *Pródi-halom*, *Rókahát utca*), 2.) vonalszerű vagy nagyobb kiterjedésű helyek (pl. *Harmincötös út*, *Keleti-főcsatorna*, *Újvárosi-határ*) és 3. a település gazdasági-társadalmi és kulturális életében egyes időszakokban kiemelt szereppel bírtak (pl. *Libatelep*, *Róka-háti iskola*, *Tejcsarnok*).

Noha a magyar falvak, kistelepülések külterületi helyneveinek jelentős hányada a korszerű gépi földművelés meglétéből, s ebből következően a határral való intenzív kapcsolat gyengüléséből adódóan nyilvánvalóan elmúlóban van, a pródi névrendszerben megfigyelhető tendencia okát nem csupán ebben a tényezőben kell keresnünk. Annak a településtörténeti körülménynek ugyanis, hogy a múlt század közepétől napjainkig felszámolták az egykor virágzó külterületi tanyarendszert, s a lakosság a belterületre költözött, óhatatlan következménye lett a főként a külterületi élethez, a földműveléshez és az állattartáshoz kapcsolódó helynévkincs kikopása.

5. Helynév-szociológiai analízis Bodaszőlő helynevei alapján

5.1. Településtörténeti háttér

Bodaszőlő Hajdú-Bihar megye északi részén fekszik, keletről Bocskai kert, délről Józsa, északnyugatról Hajdúböszörmény határolja. Az erdővel körülvett kistelepülés közigazgatásilag Hajdúböszörményhez tartozik, területileg azonban annak központjától mintegy 8 kilométerre fekszik (BOTH–LÁZÁR–NYAKAS 1979: 22). Az 1857 fő s falu lakosai területi és etnikai szempontból egyaránt elkülönülnek egymástól: a magyarok a település délebbi, régebben beépített részén, a cigányok²⁵ pedig az attól északra eső Lorántffy kertben élnek. Annak ellenére, hogy a cigányság szegregálódva él, a mindennapos szituációkban gyakran érintkezik a magyar közösséggel. A cigánysor infrastruktúrája a magyarok lakta részhez képest jóval gyengébb, hiszen a Lorántffy kert területén nem közművesített lakóházakban, hanem kisméretű üdülőházakban élnek a lakosok.

A helybeliek szerint a falu a nevét egykori birtokosáról, Boda Jánosról kapta, a névadó személyről azonban a történeti források nem tesznek említést. A hely csupán a 18. század közepén tűnik fel a forrásokban (1768: *Bodán*, 1769: *Boda*; H. FEKETE 1959: 44), ettől az időtől említik nagy kiterjedésű erdejét *Boda-csere*, *Bodai-csere* és *Bodai-erdő* néven (1753: *Boda Csere*, 1767, 1794: *Bodai Cserén*, 1796: *Bodai erdő*; H. FEKETE 1959: 45). Az ugyanezt az erdőt jelölő *Boda gyakra* név viszont már a 15. század végén előfordul egyetlen adattal (1496: *Bodagyakra*; OklSz. 311). Ebben a névben a *Boda* előtag a település neve éppúgy lehet (s ebben az esetben a név 'Boda település erdeje' értelmű), mint személynév, amely az erdő birtokosát jelöli meg. A *Boda* személynév egyébként már az Árpád-korban is gyakori lehetett (vö. ÁSz.), amit kiterjedt névcsaládja is mutat, később pedig családnévként tűnik fel, és él máig a családnévrendszerben. *Boda* település neve ebből a személynévből alakult, a név keletkezésének idejét azonban nem tudjuk meghatározni. Ilyen nevű településeket máshol (például Baranya és Somogy megyében) is ismerünk már a középkorban is (KATONA–E. NAGY 2015: 118).

A 18. század elején Hajdúböszörmény keleti, homokos talajú lakatlan területein többfelé, így a mai Bodaszőlő területén is mérték ki szőlőskerteket. Miután az egykori erdőterület egy részére szőlőt telepítettek, a helység hegyközséggé vált. 1801-től *Bodaszőlőskert* néven említik. Az 1850-es években lakott szőlőskert, a 19. század utolsó harmadában pedig már szór-

²⁵ Minthogy a *cigány* szót mindkét helyi közösség használja, és ez a szociológiai szakirodalom által is elfogadott, én is így utalok erre az etnikai csoportra. „A cigányságot 1990 óta a szakirodalomban és a mindennapos életben egyaránt egyre gyakrabban »roma kisebbség«, »roma népesség« megnevezéssel illetik. Ugyanakkor a magyarországi roma kisebbségről rendelkezésre álló felmérések, statisztikai adatok szinte kivétel nélkül a »cigány« megjelölést használják. [...] Sőt, a magyarországi cigányság nagyobb részét kitevő magyar anyanyelvű »romungrok« is »cigányként« definiálják magukat.” (HABLICSEK 2000: 243).

ványtelepülés volt. A falu neve később *Bodaszőlő* formában állandósult, hivatalos megnevezéseként ma is ez szerepel, a mindennapi nyelvhasználatban azonban legtöbbször *Bodá*-nak nevezik. Az első világháború után Bodaszőlőt nyaralóhelyként *Bodafüred* néven próbálták népszerűsíteni, sikertelenül, mivel az új név nem gyökeresedett meg (KATONA–E. NAGY 2015: 118, NOVÁK 1997: 309, DÁM 1972: 16–17).

Az 1960-as években mintegy 700, az 1970-es évek elején csaknem 900 fős, az évtized végén pedig már 1300 fős falu mai lélekszámát a legutóbbi évtizedekben zajló áttelepítésekből adódóan érte el, amely során részben tudatos telepítések eredményeképpen, részben saját akaratától vezérelve 20–25 cigány család költözött Bodaszőlőre (BOTH–LÁZÁR–NYAKAS 1979: 22, Hnt. 1967, 2011). A helybeliek elmondása szerint a debreceni cigánysorok felszámolása miatt a Darabos utca környékéről, a Domokos Márton-kertből, a Nagy Sándor-telepről költöztek cigányok a faluba. A belterületre 7–8 család, a Lorántffykertbe pedig 15 család került az első hullámban. Ez a szám fokozatosan bővült, és a cigány lakosság azóta is növekszik. A Lorántffykertbe lecsúszott cigány családok költöztek, rendkívül olcsón értékesített egykori szőlőskerti ingatlanokat vásároltak meg. Jóval kisebb számban ugyan, de a cigányság mellett magyar családokkal is bővült a település lakossága. A cigányokhoz hasonlóan a magyarok is a környező településekről, elsősorban Debrecenből, Józsáról és Hajdúböszörményből költöztek Bodaszőlőre. A faluhoz tartozó, korábban virágzó Lorántffykert az 1980-as évek elejétől kezdve hanyatlásnak indult, mivel a szőlőskertek tulajdonosai különféle okokból kifolyólag nem tudtak rendszeresen kijárni kertjeikbe. Ennek következményeként a telkek és a házak egyaránt elhanyagolódtak, majd a cigányság vette használatba azokat. A falu mindkét részének szabályos négyszög alakú településszerkezete van, a két területet egy hosszú szekerút választja el egymástól. A bodaszőlői lakosság életében nincs közösség szervező tényező, noha a közösség alapvetően nem zárt, a lakosok mégis félelemben élnek egymás mellett, a kisebb bűncselekmények általánossá és megszokottá váltak ebben a közösségben. A lakosság szegényebb rétege kihasználva a terület táji-természeti adottságait, gyakran végez kisebb-nagyobb erdőgazdálkodási tevékenységeket (pl. makk-, csalán- és gombaszedés) a határban. Bodaszőlőn az ezredforduló tájékán felerősödő munkanélküliséget a közmunka-program enyhítette, melyben a magyar és cigány lakosok egyaránt nagy számban vesznek részt.

5.2. Onomasztikai háttér: Bodaszőlő helynevei

A helynévismereti felmérés alapjául Bodaszőlő helyneveinek jelenkori állománya szolgált, amely 2015-ben, a HBMH. 1 kötet *Hajdúböszörmény helynevei* című fejezetének részeként látott napvilágot (KATONA–E. NAGY). Abból adódóan, hogy az eddigi névszociológiai vizsgálatoktól eltérően (pl. GYÖRFFY ERZSÉBET tépei és SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA kisbábonyi és szalárdi felmérései) nem egy területi és közigazgatási szempontból egyaránt önálló település helynévanyagát vizsgáltam, egy újfajta módszertani nehézséggel találtam szemben magam. A vizsgálat alapjául szolgáló jelenkori helynévállomány ugyanis jelen esetben nem a hagyományos helynévgyűjtés során, a településen élő közösség által hallott helynévi adatok lejegyzése révén állt egybe, hanem azt a kutatás egyik kezdeti munkafázisaként a teljes hajdúböszörményi helynévanyagból kellett kiemelnem.²⁶ Ebben elsősorban a kötet végén található térkép-melléklet, továbbá a hajdúböszörményi szócikkek leíró részében olvasható lokalizálás volt a segítségemre. E módszerrel azonban nem tudtam pontosan kijelölni a Bodaszőlőn élő lakosság által használt helynévállomány körét, hiszen számos olyan helynév is bekerült az adatbázisba, amely a térképen ugyan Bodaszőlő határába van lokalizálva, azonban a helynevet nem a bodaszőlői lakosok, hanem valamelyik szomszédos területen élő névközösség használja. Arra alapozva, hogy az egy-egy faluhoz tartozó lakosság, „névközösség” által használt helynevek összességét értelmezem helynévrendszerként (vö. E. NAGY 2018a: 137), úgy jártam el, hogy azokat a neveket, amelyek a névismereti felmérés során minden adatközlő számára ismeretlennek bizonyultak, töröltem az adatbázisból (pl. *Csahér, Csap Péter-halom, Homokgödör, Zemberi, Zemberi-dűlő, Zemberi-tanya, Zemberi téesz*). Az, hogy a falut hatalmas erdőterület veszi körül, a névanyag jellegét alapjaiban határozza meg: a külterületi objektumokat jelölő helynevek jelentős részének az erdőgazdálkodással kapcsolatos földrajzi köznévi utótagja van (közülük is igen gyakran a *nyiladék* ’egyenes út, bevágás az erdőben’ jelentésű szó szerepel).

Balogh-tanya *Balog-tanya*. — Tanya a településtől nyugatra, mely a Bekötőúttól északnyugati irányba vezető zsákutca végén fekszik. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első korcsoport számára ismeretlen helynevet a fiatalok közül is csak néhányan ismerik. A nevet a vizsgálatba bevont valamennyi nyelvhasználó ötöde ismeri.

Baltazár-kastély *Baltazár-kastéj*. — A Püspök-tanyán lévő lakóház, egykori nyaraló, mely a Lorántffykert északkeleti sarkában található. Baltazár Dezső tiszántúli püspök tulajdo-

²⁶ Noha a bodaszőlőihez hasonlóan a pródi jelenkori helynévállomány forrása is a HBMH. 1 kötet, ez utóbbi település területi különállásából adódóan Pród helynévtárának egybeállításakor a fentihez hasonló problémákkal nem szembesültem.

nában volt, az ő nevét viseli. — A név ismerete valamennyi korcsoportra kiterjed, azonban az adatközlőknek csupán a harmada ismeri. Szembetűnő, hogy korcsoportonként előrehaladva egyre többen ismerik a megnevezést.

Bekötőút *Bekötőút ~ Bodai út ~ Bodai bekötőút ~ Bodai főút.* — Bodaszőlőt a Harmincötös úttal összekötő út. — A *Bekötőút* és a megkülönböztető előtaggal bővült *Bodai bekötőút* megnevezést valamennyi korcsoport csaknem minden adatközlője ismeri. A *Bodai út* és a *Bodai főút* a peremnévkincs része: a megnevezések az első korcsoport számára ismeretlenek, s a 40 év felettek közül is csak néhányan ismerik azokat.

Belső-erdő *Belső-erdőü.* — Erdő a falu északi határában, a Város-erdőtől délre, amely egykor a Bides-Guti-szántóig húzódott. A 18. század végén területe 643 kataszteri hold volt. Mára a korábbi erdő nagy részét kivágták. A kiosztás idejében *Belső-osztásbeli-erdő*, *Belső-osztás*, *Osztott-erdő* és *Belső-Városi-erdő* neveken szerepelt. Ezek az elnevezések ma már nem használatosak. A *belső* előtagot az magyarázza, hogy a Belső-erdő az egykor összefüggő erdős terület belső részén fekszik. — A név leginkább a 40 év felettek körében ismert. A megnevezést a vizsgálatba bevont nyelvhasználók ötöde ismeri.

Bides-Guti-erdő *Bides-Guti-erdőü.* — Erdő Bodaszőlő és a Peres között, a falutól északra, az egykorinál kisebb területen. A nagy része ma is erdős terület, egy része szántó, illetve pulykatelep. — A név ismerete valamennyi korcsoportra kiterjed: a vizsgálatba bevont adatközlők kétharmad része ismeri a megnevezést.

Bides-Guti pulykatelep lásd **Pulykatelep 3.**

Bides-Guti-szántó *Bides-Guti-szántóü ~ Büdös-kúti-szántóü.* — Szántóföld, amely a Bides-Guti-erdő egy részének kiirtása után keletkezett. A Belső-erdő és a Lorántffykert között található, a településtől északra. — Valamennyi korcsoport által ismert megnevezések, melyeket a vizsgálatba bevont nyelvhasználók harmada ismer.

Bocskaikerti nyiladék lásd **Bocskai nyiladék**

Bocskaikerti út lásd **Bocskai nyiladék**

Bocskai nyiladék *Bocskai nyiladék ~ Bocskaikerti nyiladék ~ Bocskaikerti út ~ Csalánszállító nyiladék.* — Erdei út, mely Hajdúböszörmény keleti határából húzódik déli irányban, Bodaszőlő felé. Az elsőként említett névformákat a Hajdúböszörményhez tartozó Nagy-Bocskai-szőlőskertről kapta. A *Csalánszállító nyiladék* elnevezés állítólag onnan származik, hogy régen sok csalánt szállítottak rajta. — A legfiatalabbak számára ismeretlen, s a második korcsoportban is csupán néhány adatközlő által ismert megnevezések. A 3. és a 4. korcsoport ismerete mindkét szemantikai típusra kiterjed, azonban a *Csalánszállító nyiladék-*

ot e csoportokban jóval kevesebb adatközlő ismeri: míg a *Bocskai* névelemmel alkotott helyneveket az adatközlők negyede, a *Csalánszállító nyiladék*-ot a tizede ismeri.

Boda lásd **Bodaszőlő**

Boda-erdő *Boda-erdőü ~ Bodai-erdőü ~ Bodasi-erdőü*. — Erdő a falu északi határában. Korábban nagy terület volt, a helybeliek szerint egészen Pallagig húzódott. A mai Lorántffykert is a része volt. — Mindhárom névváltozat valamennyi korcsoportban ismert: a vizsgálatba bevont adatközlőknek csaknem a fele ismeri e neveket.

Bodai bekötőút lásd **Bekötőút**

Bodai főút lásd **Bekötőút**

Bodai-nagy-halom lásd **Zeleméri-halom**

Bodai út lásd **Bekötőút**

Boda Katalin utca *Boda Katalin utca ~ Főút*. — A Bekötőútnak a településen belüli szakasza. A helyi hagyomány szerint Bodaszőlő egykori birtokosának, Boda Jánosnak a lánya volt Boda Katalin, akiről az utcát elnevezték. Sokan mint a településrész legfontosabb utcáját *Főút*-nak hívják. Korábbi elnevezései a *Köves út*, *Közép[ső] út*, ezeket ma már nem ismerik. — A nevek a vizsgálatba bevont adatközlők 90%-a által ismertek, s így az alapnévkészlethez tartoznak.

Bodasi csőszház lásd **Zeleméri őrház**

Boda(s)i-erdő lásd **Boda-erdő**

Bodasi iskola *Bodasi iskola ~ Zeleméri László Általános Iskola ~ Iskola ~ Hetes számú Általános Iskola*. — A falu iskolája, mely a Vákáncsos utcában található. Korábban *7. számú Általános Iskola*-nak nevezték. A helyiek az iskola hivatalos nevét általában nem használják, helyette *Bodasi iskolá*-nak vagy egyszerűen csak *Iskolá*-nak hívják. Hivatalos neve *Zeleméri László Általános Iskola*. — A *7. számú Általános Iskola* korábbi hivatalos nevet csupán a legidősebb adatközlők ismerik. Az objektum mai hivatalos neve és az *Iskola* névváltozat az alapnévkincsbe tartozik, hiszen mindössze féltucatnyi adatközlő volt, aki nem ismerte e neveket. A *Bodasi iskolá*-t az adatközlők kétharmad része ismeri.

Bodaszőlő *Bodaszöllőü ~ Boda*. — Település Hajdú-Bihar megye északi részén, mely Hajdúhadházzal, Bocskaikerttel és Józsaival határos. Közigazgatásilag nyugati–északnyugati szomszédjához, Hajdúböszörményhez tartozik. Az itt élők szerint egykori birtokosáról, Boda Jánosról kapta a nevét, a névadó személyről azonban a történeti források nem szólnak. Bővebben lásd a II. fejezet 5.1. alfejezetében. — Valamennyi nyelvhasználó által ismert megnevezések.

Bodaszőlői fácántelep lásd **Fácántelep**

Büdöskútikert lásd **Lorántffykert**

Büdös-kúti-szántó lásd **Bides-Guti-szántó**

Csalánszállító nyiladék lásd **Bocskai nyiladék**

Csonka torony *Csonka torony ~ Zeleméri csonka torony.* — Az elpusztult középkori Zelemér falu 13–14. századi gótikus templomának romja. Az eredetileg egy kunhalomra (*Zeleméri-halom*) épített templomrom a településtől nyugatra, a vasúti megálló mellett található. A De Paulli erdőbirtokosság ajándékozta 1906-ban a körülötte lévő 600 négyszögöl földdel együtt Hajdúböszörmény városának. A helybeliek a környék legfőbb nevezetességének tartják. — A *Csonka torony* nevet minden adatközlő ismeri. A megkülönböztető előtaggal alkotott *Zeleméri csonka torony* is igen elterjedt: mindegyik korcsoportban csupán néhány adatközlő számára ismeretlen.

Csonkatorony utca *Csonkatorony utca ~ Latinka Sándor utca ~ Ötödik dűllőü.* — Utca a belterület szélén, mely a Boda Katalin utcából nyílik. Régebben *Ötödik dűllő*, majd *Latinka Sándor utca* volt a neve. Mai hivatalos nevét a Csonka toronyról kapta. — Az *Ötödik dűllő* csupán öt adatközlő számára ismeretlen, az utca mai hivatalos nevét 75%-uk ismeri. Ezzel szemben korábbi hivatalos nevét, a *Latinka Sándor utcá*-t mindösszesen a 15%-uk tudja azonosítani.

Csőszház lásd **Zeleméri őrház**

Depóli dűllő *Depóli dűllőü ~ Dépót dűllőü.* — A Bekötőút meghosszabbítása, mely a vasútvonal bodai részénél kezdődik. Egykor sokkal hosszabb volt, nagy részét azonban mára benőtte az erdő. Egyesek a *depó* 'faraktár, fatelep' jelentésű szóból (vö. FKnT.) magyarázzák a nevet. Valójában a *De Paulli* családnév rejlik benne (ehhez lásd a Depóli-erdő szócikkét), s ennek elhomályosulásával alakultak ki a *Depóli dűllő*, *Dépót-dűllő* névváltozatok. — E nevek a peremnévkincsbe tartoznak: az első generációs csoport számára ismeretlen megnevezések a vizsgálatba bevont adatközlőknek csupán a 6%-a által ismertek.

Depóli-erdő *Depóli-erdőü ~ De Paulli-erdőü.* — Egykori erdőbirtok, amely Zelemér része volt. Korábban a Bekötőúttól északi irányban egészen a mai Lorántffykertig benyúlt. A 18. században De Paulli Ferenc volt a birtokosa, az egykori *De Paulli*, *De Paulli-erdő* és a *De Paulli Zelemér* elnevezések erre utalnak. Az erdő 1903-ig a közbirtokosságé volt, akkor egyénilig felosztották a birtokosok közt. A *Depóli-erdő* változat a *De Paulli* családnév elhomályosulásával jött létre. — A csupán néhány adatközlő által ismert név a peremnévkincs része.

Dépót dűllő lásd **Depóli dűllő**

Dombi-tanya *Dombi-tanya*. — Tanya a falutól északnyugatra, a Lorántffykert közelében, a Bekötőút mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A 3. és a 4. korcsoportban minden adatközlő által ismert név a 40 év alattiak körében is csupán hat adatközlő számára ismeretlen.

Első dűlő lásd **Zelemér utca**

Erdészlak lásd **Méhészház**

Eszenyi nyiladék *Eszenyi nyiladék*. — Erdei út, amely a Csonkatorony utca végétől halad délkeleti irányban. — Az első korcsoport számára ismeretlen megnevezést a további korcsoportokban is csupán néhány adatközlő ismeri.

Fácánnevelő nyiladék *Fácánnevelő nyiladék ~ Fácánt nevelő nyiladék*. — Erdei út a falu északi határában, mely a Fácántelepi nyiladék és a Csalánszállító nyiladék északi felével párhuzamos. Nevét arról kapta, hogy régen az erdőbe vitték ki az előnevelt fácáncsibéket, és természetes körülmények között próbálták utónevelni őket. Egy időben az előnevelést is itt végezték. — A bevont adatközlők 18%-a által ismert megnevezések a 41 év alattiak számára ismeretlenek.

Fácántelep *Fácántelep ~ Bodaszöllői fácántelep*. — Fácántenyésztő telep a falu északnyugati határában, a Lorántffykert mellett. — A *Fácántelep* valamennyi korcsoport által ismert megnevezés. A *Bodaszöllői fácántelep* nevet a második és a harmadik korcsoport adatközlői ismerik. Ebből az következik, hogy a településről eljárók körében a máshol élőkkel való interakciók során válhatott szükségessé a megkülönböztető elem használata a névben.

Fegyveres-tanya *Fegyveres-tanya*. — Tanya a Gohér utca déli végénél. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A legfiatalabbak számára ismeretlen nevet az adatközlők ötöde ismeri. A tanyanév ismerete korcsoportonként előrehaladva egyre általánosabbá válik.

Főút lásd **Boda Katalin utca**

Futballpálya *Futballpálya*. — Futballpálya a Csonkatorony utca elején. Területét az egykori erdőből hasították ki. — Minden adatközlő által ismert megnevezés.

Gohér utca *Gohér utca ~ Landler Jenő utca ~ Második dűlő*. — Utca a falu belterületén, mely a Zelemér utca és a Vákáncsos utca között fekszik. Régebben *Második-dűlő*-nek nevezték, majd a *Landler Jenő utca* nevet viselte. Mai hivatalos nevét a gohér szőlőfajtáról kapta. — A *Gohér utca* és a *Második dűlő* nevek valamennyi korcsoportban ismertek: előbbi mindösszesen két 70 év feletti nő adatközlő, utóbbit pedig néhány 60 év alatti nyelvhasználó nem ismerte. Az utca mai hivatalos neve a peremnévkincsbe tartozik: noha ismerete minden korcsoportra kiterjed, az adatközlőknek csupán az egyhatod része ismeri.

Görbe nyiladék *Görbe nyiladék*. — Erdei út a falutól északra, amely párhuzamos a Lóger nyiladékkal. Nevét alakja miatt kapta. — Csupán a harmadik és a negyedik korcsoport néhány adatközlője által ismert megnevezés.

Gyöngyvirágos-tölgyes *Gyöngyvirágos-tölgyes*. — Védett erdő, amely a belterületől északra, a Görbe és a Lóger nyiladékok között található. — A név ismerete valamennyi korcsoportra kiterjed, azonban a vizsgálatba bevont adatközlőknek csupán a negyede ismeri.

Harmadik dűlő lásd **Vákáncsos utca**

Hegedús-domb *Hegedús-domb ~ Telek-halom*. — 154 méter magas domb a Bodai út mellett. *Hegedús-domb* megnevezését a mellette fekvő Hegedús-tanya közelsége magyarázza. — A *Hegedús-domb* ismerete valamennyi korcsoportra s a nyelvhasználók harmadára jellemző. A *Telek-halom* megnevezést mindössze a harmadik és a negyedik korcsoportból ismeri néhány nyelvhasználó.

Hegedús-tanya *Hegedús-tanya*. — Tanya a Hegedús-dombnál. Tulajdonosáról kapta a nevét. — Az első korcsoport számára ismeretlen tanyanevet összességében az adatközlők harmada ismeri. A tanyanév ismerete korcsoportonként előrehaladva egyre általánosabbá válik.

Hegyes *Hegyes ~ Hegyes-kert*. / *A Hegyes vőút a toldalék, mert a hegyre ment az utcáktól*. — Határrész a falutól keletre, a Károlyi Mihály utca szeli ketté. Egyesek szerint azért hívják így, mert a Szamár-hegyre vezet, míg mások inkább csúcsban végződő alakját vélik a névadás alapjának. — A nevek az alapnévkincshez tartoznak: a valamennyi korcsoportra kiterjedő neveket az adatközlők 85%-a ismeri.

Hegyes-kert lásd **Hegyes**

Iskola lásd **Bodasi iskola**

Józsai nyiladék lásd **Józsai út**

Józsai út *Józsai út ~ Józsai nyiladék*. — Erdei út, amely a szomszédos Józsáig vezet. — A valamennyi korcsoportban ismert neveket az adatközlők 60%-a ismeri.

Kányási *Kányási*. — Egykori tanya, ma szántóföld a Hegedús-tanya mellett. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A legfiatalabb nyelvhasználók számára ismeretlen nevet az adatközlők ötöde ismeri.

Károlyi Mihály utca *Károji Miháj utca*. — Utca a belterületen, mely a Hegyes határrészt szeli ketté. — A valamennyi korcsoport által ismert nevet az adatközlők 70%-a ismeri.

Kishatár út *Kishatár út*. — Út a falu északkeleti határában, mely a Bocskai nyiladékba torkollik. — Az első korcsoport számára ismeretlen nevet a további adatközlők közül is csupán néhányan ismerik.

Kis nyiladék *Kis nyiladék*. — Egykori erdei út a Belső-erdőben. Mára benőtte az erdő. Vö. Nagy nyiladék. — Csupán a harmadik és a negyedik korcsoport néhány adatközlője által ismert helynév.

Kozma-tanya *Kozma-tanya*. — Egykori tanya a falu nyugati határában. Déli szomszédja a Rákóczikert volt. Később pulykatelep lett, ma pedig magánkézben lévő tehenésztelepként funkcionál. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A valamennyi korcsoport által ismert nevet a gyűjtésbe bevont nyelvhasználóknak csupán az egyhatod része ismeri.

Kun Béla utca lásd **Zelemér utca**

Landler Jenő utca lásd **Gohér utca**

Latinka Sándor utca lásd **Csonkatorony utca**

Lédig-erdő *Lédig-erdőü*. — Erdő Zelemér határában, a falutól nyugatra, a Csonka torony közelében. Tulajdonosáról kapta a nevét. Ma már szántóföld van a helyén. — Csupán a 3. és a 4. korcsoport néhány adatközlője ismeri a megnevezést.

Lóger nyiladék *Lóger nyiladék*. — Erdei út, amely a falutól északra, a Püspök-tanyától nyílik, és merőleges a Hadházi útra. A Város-erdőnek a nyugat felől számított negyedik észak–déli irányú nyiladéka. Ma nem járható, elkerítették. Területén jelenleg 500 hektáros vadaskert működik. A *lóger* szó 'fa tárolására kijelölt hely' jelentésben használatos a térségben (vö. FKnt.). — A legfiatalabb adatközlők számára ismeretlen nevet a további korcsoportok tagjai közül is csak néhányan ismerik.

Lorántffy lásd **Lorántffykert**

Lorántffykert *Loránfikert ~ Büdöskútikert ~ Loránfi-szöllőüskert ~ Loránfi ~ Rolánfi*. — Egykori szőlőskert, amit a 20. század elején telepítettek a kiirtott De Pauli-erdő helyére. Szerkút választja el Bodaszőlőtől. Ma településrész. Nevét a 20. század elején I. Rákóczi György erdélyi fejedelem feleségéről kapta, aki ezt a határrészt birtokolta. A 20. század első felében *Irigyli-kert* és *Naszádi-kert* neveken ugyancsak szerepelt. Előbbi nevét az Irigyli csárda közelsége miatt kaphatta. Ezt a két utóbbi megnevezést ma nem használják. — A *Loránffy ~ Lorántffykert ~ Lorántffy-szőlőskert* neveket a nyelvhasználók 90%-a ismeri. A szintén minden korcsoportra kiterjedő *Büdöskútikert* nevet az adatközlőknek csupán az ötöde ismeri.

Lorántffy-szőlőskert lásd **Lorántffykert**

Lődomb *Lődomb*. — Egykori halom a Temető közepén. Korábban leventelőtér volt itt, de 1999–2000-ben a halmot elhordták, és a helyén temetőt nyitottak. — A legfiatalabb nyelvhasználók számára ismeretlen megnevezést az adatközlők tizede ismeri.

Második dűlő lásd **Gohér utca**

Méhészház *Méhészház ~ Mérnöki lak ~ Molnár Zsiga bácsi tanyája ~ Erdéslak.* — Erdésház a Méhészházi nyiladék északi végénél. — A *Méhészház* széles körben, a megkérdezett nyelvhasználók fele által ismert. Az objektum további megnevezései is valamennyi korcsoportban ismertek: az *Erdéslak*-ot a vizsgálatba bevont adatközlők negyede, a *Molnár Zsiga bácsi tanyája* nevet pedig az adatközlők egyötöd része ismeri. A *Mérmöki lak*-ot még kevesebben ismerik: a megkérdezetteknek csupán a 10%-a.

Méhészházi nyiladék *Méhészházi nyiladék.* — Egykori erdei út a falu belterületétől északra, mely merőlegesen halad a Hadházi út felé. Ma már nem járható, elkerítették. Nevét a végében álló Méhészházzól kapta. — A nevet a 41 év feletti adatközlők közül is csak néhányan ismerik.

Mérmöki-lak lásd **Méhészház**

Molnár nyiladék *Molnár nyiladék.* — Egykori erdei út a Belső-erdőben. — A nevet csupán a harmadik és a negyedik korcsoport néhány adatközlője ismeri.

Molnár Zsiga bácsi tanyája lásd **Méhészház**

Nagy nyiladék *Nagy nyiladék.* — Erdei út és tisztás a falu északkeleti határában. A helyi hagyomány úgy tartja, hogy valamikor hadiút is volt. Vö. *Kis nyiladék.* — A 41 év felettiek körében ismert helynevet a vizsgálatba bevont nyelvhasználók ötöde ismeri.

Negyedik dűlő lásd **Vincellér utca**

Német pulykatelep lásd **Pulykatelep 2.**

Növendéküsző-telep *Növendéküsző-telep.* — Tehenészet a falu nyugati határában, a Tóócó mellett. — A valamennyi korcsoportban ismert megnevezést a vizsgálatba bevont nyelvhasználók harmada ismeri.

Olajtároló *Olajtároló ~ Ruszki-laktanya.* — Olajtároló a Bekötőút déli oldalán, mely közvetlenül a Zeleméri őrház mellett fekszik. Korábban orosz laktanya volt, erre utal a *Ruszkilaktanya* megnevezése. — Mindkét elnevezés valamennyi korcsoportban igen elterjedt: az *Olajtároló*-t az adatközlők 90%-a, a *Ruszkilaktanya* nevet pedig a kétharmad részük ismeri.

Ötödik dűlő lásd **Csonkatorony utca**

Pallagi út *Pallagi út.* — Északnyugat–délkeleti irányban húzódó út, mely a Belső-erdő kapujához tart. A Debrecen határában lévő Pallagra vezetett, de a tagosítással megszűnt. — A név valamennyi korcsoportban, összességében az adatközlők fele által ismert megnevezés.

Peres *Peres ~ Peres-erdő ~ Peresi-erdő.* — Erdő a Bides-Guti-erdő mellett. 1767-ig az egész terület hajdúhadházi birtok volt. Az elnevezés onnan származik, hogy a területért Hadház és Böszörmény 1767 és 1774 között hosszú pert folytatott. A birtokpert végül Hadház nyerte meg, de a Peresnek csak a Boda felőli kis részét kapta vissza. Erre utal a 19. századból

való *Böszörményi-Peres* megnevezés is, amelyet főként hadháziak használhattak. A 18. században *Kis-erdő*-nek és *Peres-cseré*-nek is hívták. — Mindhárom névváltozat a peremkészet része: az adatközlők mintegy hetede ismeri e megnevezéseket. Az első korcsoport számára ismeretlen nevek.

Peres ház lásd **Peresi csőszház**

Peresi csőszház *Peresi csőszház* ~ *Peresi erdészház* ~ *Peres ház*. — Erdőőri lakás a belterületől északra, a Peresi-szántó nyugati szélén. — A *Peresi csőszház*-at és a *Peres ház*-at a nyelvhasználók tizede, a *Peresi erdészház* formát pedig az adatközlők 15%-a ismeri. Mindhárom megnevezés csupán a harmadik és a negyedik korcsoportban ismert.

Peresi erdészház lásd **Peresi csőszház**

Peres(i)-erdő lásd **Peres**

Peresi-föld lásd **Peresi-szántó**

Peresi-szántó *Peresi-szántó* ~ *Peresi-főüd*. — Szántóföld a belterületől északra, a Peres közelében, a Méhészházi nyiladék déli végénél. — A harmadik és a negyedik korcsoport által ismert nevek a peremnévkincsbe tartoznak: a vizsgálatba bevont adatközlők mintegy 10%-a ismeri a megnevezéseket.

Peresi út *Peresi út*. — Egykori szekérút a Város-erdőn, mely a Peresi csőszházhoz vezetett. Ma már nincs meg, benőtte az erdő. — A harmadik és a negyedik korcsoport által ismert nevet a bevont adatközlők tizede ismeri.

Pulykatelep 1. *Pulykatelep*. — Pulykatelep a település közelében, amely a Bekötőúttól délre található. — A valamennyi korcsoportban elterjedt megnevezést az adatközlők fele ismeri. Szembetűnő, hogy korcsoportonként előrehaladva egyre többen ismerik a nevet.

Pulykatelep 2. *Pulykatelep* ~ *Német pulykatelep*. — Pulykatelep a falu mellett, a bodai Bekötőúttól északra, a Dombi-tanyától pedig nyugatra. Másik elnevezése, a *Német pulykatelep* arra utal, hogy az 1980-as években német licensz alapján épült. — Mindkét név ismerete valamennyi korcsoportra kiterjed, azonban az előtag nélküli *Pulykatelep* nevet valamivel többen ismerik.

Pulykatelep 3. *Pulykatelep* ~ *Bides-Guti pulykatelep*. — Pulykatelep a Bides-Guti-erdő mellett. — Az alapnévkincsbe tartozó megnevezések valamennyi korcsoportban igen elterjedtek: mindkét névváltozatot a nyelvhasználók 80%-a ismeri.

Püspök-tanya *Püspök-tanya*. — Nagyobb birtok, mely Baltazár Dezső püspök egykori nyári rezidenciája volt. Bodaszőlőhöz közel, attól északra található, a Lorántffykert északkeleti sarkában. — A legfiatalabb adatközlők számára ismeretlen megnevezést az adatközlők negyede ismeri.

Püspök-tanyai nyiladék *Püspök-tanyai nyiladék*. — Erdei út, amely a Püspök-tanya mellett halad el. A Vincellér utca északi sarkától a Lorántffykert délkeleti sarkáig tart. — A legfiatalabb adatközlők számára ismeretlen nevet a második és a harmadik korcsoportból is csupán néhányan ismerik.

Rákóc *Rákóuc ~ Rákóuci-erdőü*. — Erdőrész Zeleméren a belterülettől délnyugatra. Kiterjedése egykor 166 kataszteri hold volt, de ma már sokkal kisebb területet ölel fel. Részei, a Kis-Rákóc és a Nagy-Rákóc nem alkotnak egymással összefüggő területet. E megnevezések ma már nem használatosak. A névadás hátterét nem ismerjük, azt azonban megjegyezhetjük, hogy a *Rákóc*-féle helynevek szláv eredetűek, és tulajdonképpen 'rákos' jelentéssel bírnak. — A *Rákóci-erdő* ismeretével az adatközlők negyede jellemezhető. A *Rákóc*-ot a nyelvhasználók 18%-a ismeri. A legfiatalabbak számára mindkét megnevezés ismeretlen.

Rákóci-erdő lásd **Rákóc**

Rákóczikert *Rákóucikert ~ Rákóuciszöllőü ~ Rákóuciszöllőüskert*. — Egykori szőlőskert, ma lakott terület Bodaszőlő és Józsa között. Délkeletről a Szentgyörgyi-erdővel határos. A 19. század végén létesült, s II. Rákóczi Ferencről kapta a nevét. — Az objektum megnevezésére használt nevek valamennyi korcsoportban, a nyelvhasználók 90%-a által ismertek.

Rákóczikerti nyiladék *Rákóucikerti nyiladék*. — Erdei út, amely nyugat-keleti irányban vezet Bodaszőlőről a Rákóczikert felé. — Az első korcsoport számára ismeretlen nevet az adatközlőknek csupán a tizede ismeri.

Rákóczi-szőlő lásd **Rákóczikert**

Rákóczi-szőlőskert lásd **Rákóczikert**

Rókaporozó *Rókaporozóü*. — Homokos terület a Perestől északra, a Város-erdő északi részén. Nevét állítólag onnan kapta, hogy a rókák ide vitték a kicsinyeiket a homokban fürdeni. — A nevet mindössze egy tucatnyi, a harmadik és a negyedik korcsoportba tartozó adatközlő ismeri.

Rókaporozó nyiladék *Rókaporozóü nyiladék*. — Erdei út a Város-erdő északi részén, mely a Rókaporozó területén halad keresztül. — A peremnévkincshez tartozó név ismerete a 41 felettiiek körében csupán néhány adatközlőre jellemző.

Ruszi-laktanya lásd **Olajtároló**

Stromfeld Aurél utca lásd **Vákáncsos utca**

Struccos *Struccos ~ Valkó-csősház*. — Épület Hajdúhadház és Bodaszőlő határán, a Szamár-hegy közelében. Ma strucctenyészet, de korábban erdősház, illetve csősház volt a helyén. A *Valkó-csősház* nevét egykori tulajdonosáról kapta. — A valamennyi korcsoportban

ismert helynevek közül a *Struccos* az elterjedtebb: az adatközlők 80%-a ismeri. A *Valkó-csőszház* megnevezést ötödük ismeri.

Szalai-sarok *Szalai-sarok* ~ *Szala-sarok*. — Tanya a Zeleméri templomromtól északra, a Tóció egykori forráshelyénél. Tulajdonosáról kapta a nevét. Régebben *Szalai-telek* formában is szerepelt, de ez ma már nem használatos névforma. — A legfiatalabb nyelvhasználók számára ismeretlen megnevezéseket a vizsgálatba bevont adatközlőknek csupán a 15%-a ismeri. Ebből adódóan e megnevezések a peremnévkincsbe tartoznak.

Szamár-hegy *Szamár-hegy* ~ *Szomojnek-halom*. — Kiemelkedés a Hegyes nyugati oldalában. A névadás hátterét nem ismerjük. *Szomolynek-halom*-ként Porcsalmy Gyula *Boda Katalin* című regényében szerepel először (1893), innen terjedhetett el aztán a helyi nyelvhasználatban a megnevezés. — A *Szamár-hegy* nevet a nyelvhasználók 70%-a ismeri. A *Szomojnek-halom* jóval kevésbé ismert: a harmadik és a negyedik korcsoport által ismert nevet a vizsgálatba bevont adatközlőknek csupán a 16%-a ismeri.

Szamuely Tibor utca lásd **Vincellér utca**

Szentgyörgyi-erdő *Szentgyörgyi-erdőü.* — Egykor Pallag és Józsa területére is kiterjedő összefüggő erdőség volt Szentgyörgy határában. Ma már jóval kisebb a területe. A Rákócziertől délkeletre található. — A név valamennyi korcsoportban, összesítve az adatközlők 33%-a által ismert. Megfigyelhető, hogy korcsoportonként előrehaladva egyre többen ismerik az elnevezést.

Szomojnek-halom lásd **Szamár-hegy**

Telek-halom lásd **Hegedús-domb**

Temető *Temetőü.* — Az egykori Lődomb és az azt körülvevő erdő helyén létesült temető. A 2000-es évek elejétől temetkeznek ide. — Minden adatközlő által ismert megnevezés.

Tiszti lak *Tiszti lak.* — Egykori erdészközpont a falutól északkeletre, a Peresi-szántótól délkeletre. Nevét egy tisztis rangban álló erdőmérnökről kapta. — A legfiatalabbak számára ismeretlen nevet a vizsgálatba bevont nyelvhasználók negyede ismeri.

Üdülőház *Üdülőház.* — A falutól északnyugatra, a Fácántelegtől kissé északkeletre található épület. — Az alapnévkészletbe tartozó név valamennyi korcsoportban, s összességében a nyelvhasználók 90%-a által ismert megnevezés.

Vákáncsos utca *Vákáncsos utca* ~ *Harmadik dűllőü* ~ *Stromfeld Aurél utca*. — Utca a belterületen, mely a Gohér utca és a Vincellér utca között fekszik. Először *Harmadik dűllő*, majd *Vákáncsos utca*, ezt követően pedig *Stromfeld Aurél utca* volt a neve. Utóbb ismét *Vákáncsos utca*-nak nevezték el, s ez a mai hivatalos neve. A vákáncsosok olyan erdőgazdasági munkások, akik erdőtelepítéskor a facsometék között saját szükségletükre kapás növényeket ter-

meszthettek. — A *Vákáncsos utca* és a *Harmadik dűlő* csaknem valamennyi adatközlő által ismert. A *Stromfeld Aurél utca* ismerete valamennyi korcsoportra kiterjed, összességében azonban csupán az adatközlők 30%-ára.

Valkó-csőszház lásd **Struccos**

Varga-tanya *Varga-tanya*. — A Vákáncsos utca déli végéhez közel fekvő tanya. Tulajdonosáról kapta a nevét. — A valamennyi korcsoportra kiterjedő nevet az adatközlők ötöde ismeri.

Vincellér utca *Vincellér utca* ~ *Negyedik dűllőü* ~ *Szamuely Tibor utca*. — Utca a belterületen, a Csonkatorony utca mellett. Eredeti neve *Negyedik dűlő* volt. Egy ideig *Szamuely Tibor utcá*-nak is hívták, mai hivatalos neve azonban a *Vincellér utca*. — A *Vincellér utca* és a *Negyedik dűlő* neveket valamennyi korcsoportban ismerik. Az alapkészletbe tartoznak, ugyanis a nyelvhasználók több mint 90%-a ismeri e neveket. A nyelvhasználók tizede által ismert, a legfiatalabbak körében ismeretlen *Szamuely Tibor utca* a peremnévkincs része.

Zelemér *Zelemír*. — Egykori település, ma nagy területű határrész Bodaszőlőtől nyugatra. A középkori falut északról Böszörmény, keletről Hadház és Monostor, délről Szentgyörgy és Macs, nyugatról Újváros határolta. *Zelemér* neve régi magyar személynévből alakult, amelyet a település bizonyára egykori birtokosáról kapott, ám erre utaló konkrét adataink nincsenek. A középkorban elpusztult falut később *Zelemér(i)puszta* néven is említik. A helynévnek *Elemér* névváltozata is feltűnik a forrásokban, ez a forma a *Zelemér* név szókezdő hangjának elhagyásával alakult. — A nevet a nyelvhasználók 90%-a ismeri.

Zeleméri csonka torony lásd **Csonka torony**

Zeleméri-halom *Zelemíri-halom* ~ *Bodai-Nagy-halom*. — Kiemelkedés Zeleméren, a Csonka torony áll rajta. A falu közelsége miatt *Bodai-Nagy-halom* néven is említik. — A valamennyi korcsoport körében ismert neveket csupán tucatnyi adatközlő ismeri. E mögött minden bizonnyal az húzódik, hogy az objektumon álló *Csonka torony* (melyet minden adatközlő ismer) jóval nagyobb jelentőséggel bír a helybeli lakosok számára.

Zeleméri László Általános Iskola lásd **Bodasi iskola**

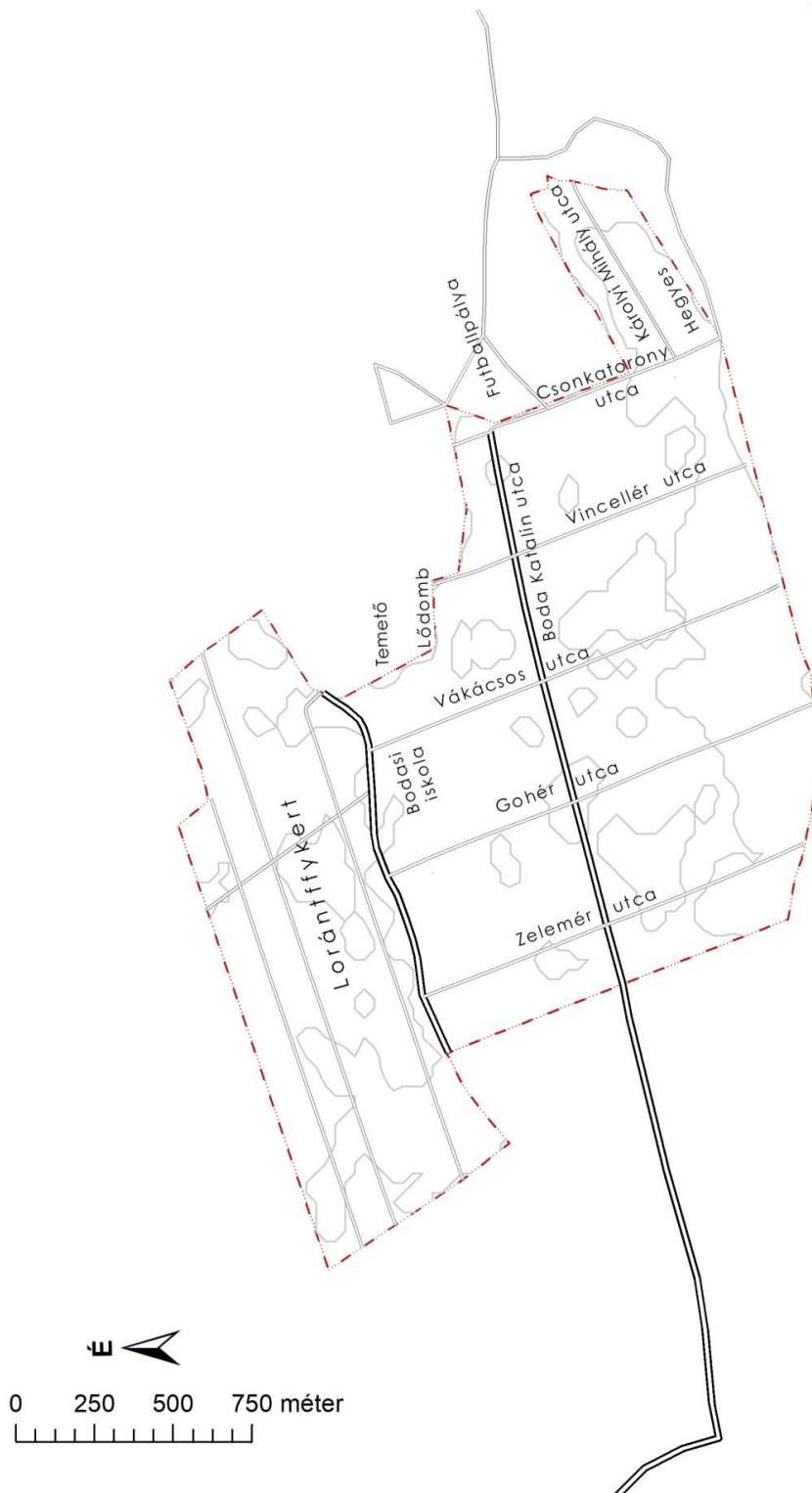
Zeleméri őrház *Zelemíri őrház* ~ *Bodasi csőszház* ~ *Csőszház*. — Egykori csőszház Zeleméren, a Bodaszőlő felé vezető úton. Az épület ma is meg van, de már üresen áll. — Mindhárom megnevezés ismeretlen a legfiatalabbak számára, s a második korcsoportból is csupán néhányan ismerik azokat. Ismeretük az adatközlők mintegy 15%-ára jellemző.

Zelemér utca *Zelemír utca* ~ *Első dűllőü* ~ *Kun Béla utca*. — Utca a falu belterületén, mely párhuzamos a Gohér utcával. Legkorábbi elnevezése a ma is általános használatú *Első-dűlő* volt, majd egy időre a *Kun Béla utca* nevet kapta, ezt követően pedig *Zelemér utca*

lett a hivatalos neve. — Az *Első dűlő* nevet az adatközlők 95%-a, a *Zelemér utcá*-t pedig a 90%-a ismeri. Ebből adódóan mindkét név az alapnévkészletbe tartozik. A *Kun Béla utca* a peremnévkészlet része: a legfiatalabbak számára ismeretlen nevet az adatközlők 15%-a ismeri.

7. számú Általános Iskola lásd **Bodasi iskola**

Bodaszőlő belterülete

50. ábra. Bodaszőlő belterülete

5.3. A cigány etnikum mint a helynév-szociológiai vizsgálatok tárgya

BAUKO JÁNOS *Bevezetés a szocioonomasztikába* című munkájában a helynév-szociológia egyik kutatási területként határozza meg a kisebbségi névhasználatot, amit az alábbiak szerint definiál: „A kisebbségi névhasználat kutatása a nemzeti kisebbségek, etnikumok névadási, névviselési sajátosságaira irányul, amely eltér(het) az államnyelvitől.” (2015a: 88, GYÖRFFY 2018a: 15). Ilyen irányú vizsgálatok ez idáig leginkább a határon túli területeken kisebbségben élő magyarság nyelvi helyzetét érintően láttak napvilágot, vagyis elsősorban a nemzeti kisebbségek nyelvi helyzetének tanulmányozása állt a fókuszban (bővebben lásd BAUKO 2015b, HOFFMANN 2003: 79–82). Az olyan hazai kutatások száma viszont, amelyek egy-egy konkrét terület helynévrendszerét az ott élő etnikumok névhasználati viszonyaira tekintettel vizsgálták, tudomásom szerint meglehetősen csekély.

HOFFMANN OTTÓ a Baranya megyei földrajzi nevek gyűjtésével párhuzamosan foglalta össze a cigányok helynévalkotásának jellegzetességeit (1989). Vizsgálata során a Mohácsi járásban a Duna közeli településeken, valamint Pécssett gyűjtött anyagot. Részletező tipológiai leírásában ismertette a belső keletkezésű és az átvett helynevek különböző formáit, s rávilágított a kölcsönszavak gyakori használatára (vö. HOFFMANN 2003: 122). HOFFMANN OTTÓ azt tapasztalta, hogy a Baranya megyei cigányok „saját nyelvi eszközeik segítségével torzítással, fordítással, más nyelvtani szerkezettel, körülírással, ill. [...] számtalan kölcsönszóval neveznek el sok mindent, még a földrajzi közszók nagy részét is” (1989: 324). Az így keletkezett neveket a mozgáskörzetükbe eső helyeknek, pl. lakótelepük közvetlen környezetének, a fontosabb középületeknek, továbbá a határban dolgozók a főbb külterületi tájékozódási pontoknak a megnevezésére használják.

SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA a romániai Szatmár megyében Kisbábonyban készített etnikai alapú helynév-szociológiai felmérést: a szerző a területi és felekezeti tekintetben egyaránt elkülönülő magyarság és cigányság helynévismeretét és helynévhasználatát tárta fel (2017a, 2017b, 2018). A vizsgálata alapjául szolgáló jelenkori helynévanyagban — a fent említett Baranya megyei s az alábbiakban tárgyalandó bodaszőlői névanyaghoz is hasonlóan — nincsenek eredeti cigány helynevek. A kutatás rámutat arra, hogy a magyarok alkotta helynévanyagot a magyar közösséghez képest a cigányság kevésbé ismeri. SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA etnikai névismereti vizsgálataiból leszűrt végső konklúziója szerint „a helynévismeret foka elsősorban olyan, egymáshoz szorosan kapcsolódó nyelven kívüli tényezők függvénye, mint a társadalomban elfoglalt hely, az etnikai-vallási hovatartozás, a foglalkozás stb.” (2018: 101).

5.4. Az etnikai klasszifikáció lehetőségei

Arra a kérdésre, hogy ki a cigány, a társadalomtudományok rendelkezésre álló módszereivel nem lehet tudományos igényű választ adni. A vizsgálatok alkalmával legfeljebb azt tárhatjuk csak fel, hogy a megkérdezett adatközlők magukat vagy más egyéneket egy adott etnikum tagjainak tekintik-e. A kutatónak tehát nem a tényleges etnikai hovatartozást kell meghatároznia, hanem sokkal inkább „a megkérdezettek fejében élő etnikai klasszifikációs rendszereket” (LADÁNYI–SZELÉNYI 2000b: 203).

A cigányság statisztikai meghatározására az alábbi négy módszert szokás alkalmazni. „Lehet szólni 1) cigány anyanyelvű népességsoportról, 2) cigány nemzetiségű résznépességről. Ezek az információk általában csak önbevallásból származhatnak. Lehet — de szigorúan statisztikai célokra, egyének (hátrányos, pejoratív) megkülönböztetésére nem — valakiket cigánynak minősíteni: 3) statisztikai adatfelvétel során a kérdezőbiztos véleménye alapján, vagy 4) az illető egyének, háztartások lakókörnyezetének véleménye alapján. A minősítés mindkét esetben történhet a kérdezettel együttműködve, vagyis rákérdezve, hogy ez a minősítés elfogadható-e számára.” (HABLICSEK 2000: 244). KERTESI GÁBOR joggal teszi fel a kérdést, mi szerint vajon hogyan lehet mégis megbízható képet kapni egy meghatározott földrajzi terepen — az ott élők vélekedései alapján — a cigány és nem cigány lakosság határvonaláról (2000: 219). Meglátása szerint az adott közösségben uralkodó vélekedésről akkor juthatunk igazán hiteles képhez, ha a közösségben működő intézményekre (pl. civil szervezetek, oktatási intézmények stb.) tekintünk információforrásként. Az intézmények dolgozói ugyanis egy magánszemélyhez képest jóval több emberrel állnak rendszeres kapcsolatban, s ebből adódóan abban, hogy kit tartanak cigánynak, minden bizonnyal osztják a többségi társadalom ítéleteit (i. m. 220–221).

Vizsgálatom során a magyar és a cigány adatközlők körének kijelölésekor legtöbbször az etnikai hovatartozásra utaló kérdés volt a segítségemre. A bodaszőlői lakosok túlnyomó többsége az önminősítés lehetőségével élve határozta meg etnikai hovatartozását. Mivel azonban a kutatók a klasszifikációs rendszerek közül az önminősítést alapvetően megbízhatatlannak tartják — mert az a társadalmi előítéletektől függően változékony lehet — (LADÁNYI–SZELÉNYI 2000a: 180), KERTESI GÁBOR javaslatát figyelembe véve néhány adatközlő besorolásánál a település polgármesterének véleményét is kikértem. Más, nehezebben megítélhető esetekben a szociális környezet minősítésére hagytam. Az egyik magyar adatközlőt, aki cigány házastársával a Lorántffykeresztben lakik, s ezáltal cigány mikroközösségben éli mindennapjait, mindkét közösség tagjai cigánynak ítélték. Minthogy ez saját megfigyeléseimmel, sőt a munkámat segítő polgármester vélekedésével is összhangban volt, a vizsgálat során az adatközlőt a cigány közösség tagjaként értelmeztem.

5.5. A névismereti felmérés háttere

A névismereti felmérést 2016-ban, 103 helyi lakos (6%) bevonásával végeztem Bodaszőlőn. Előzetes terveim alapján a magyar és a cigány adatközlők közül egyaránt 60-60 fővel készítettem volna el az interjút. A településen azonban azt tapasztaltam, hogy Bodaszőlőn — sajátos településtörténeti helyzetével is összhangban — általában véve is igen csekély számú az idős lakosság, s ez a cigány közösséget még fokozottabban érinti (tulajdonképpen nem élnek 60 év feletti cigányok a településen). Ebből adódóan a 4. korcsoportba csupán 13 adatközlőt tudtam bevonni (lásd az 52. ábrán).

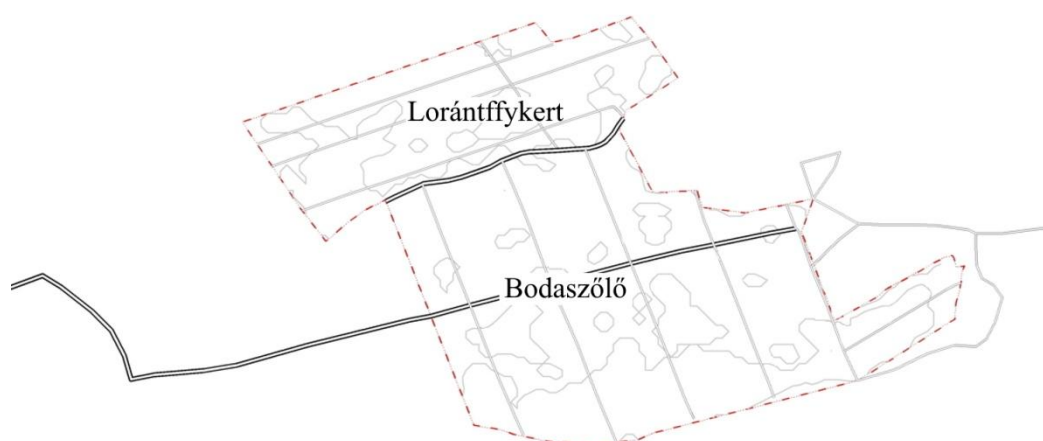
Korcsoport		Összesen	Magyar közösség		Cigány közösség	
1	20 év alatt	30	0–10	-	0–10	1
			11–20	15	11–20	14
2	21–40 év között	30	21–30	6	21–30	9
			31–40	9	31–40	6
3	41–60 év között	30	41–50	5	41–50	9
			51–60	10	51–60	6
4	61 év fölött	13	61–70	4	61–70	-
			71–80	9	71–80	-
		103		58		45

52. ábra. A két közösséghez tartozó adatközlők életkor szerinti megoszlása

A legidősebb magyar interjúalany 80, a legidősebb cigány adatközlő azonban jóval fiatalabb, mindössze 60 éves. Fontos megjegyeznünk ugyanakkor, hogy közvetlen szociális környezete őt, továbbá a korban hozzá közel álló cigány egyéneket öregnek, idősnek minősítette. Úgy vélem, hogy a fentiekből adódóan a kutatás keretrendszerét, feltételeit nem sérti az a körülmény, hogy noha mindkét adatközlő csoport legfiatalabb tagjai általános iskolás korú gyerekek (a magyar 11, a cigány 9 éves), addig a két csoport legidősebb adatközlőinek életkora között két évtizedes eltérést tapasztalhatunk. Mégpedig azért nem, mert a korcsoportok jól igazodnak mindkét szociális-etnikai közösség életszakaszaihoz, és azt a valós helyzetet reprezentálják, hogy a cigányság körében a 60 év körüliek, a magyarok esetében pedig a 80 év körüli lakosok számítanak idősnek.

5.6. Etnikai hovatartozás és helynévismeret

A vizsgálat alaphipotézise szerint a területi és etnikai szempontból egyaránt elkülönülő magyar és cigány közösségek feltehetően más-más helynévkincset birtokolnak, és eltérő mértékű a névismeretük. Területi-etnikai elkülönülésük — ahogyan azt a II. fejezet 4.1. alfejezetében már kifejtettem — abból adódik, hogy a cigányközség a falu északi részén fekvő Lorántffykerthben él, a magyarok pedig az attól délre eső Bodaszőlőn laknak (lásd az 53. ábrán).

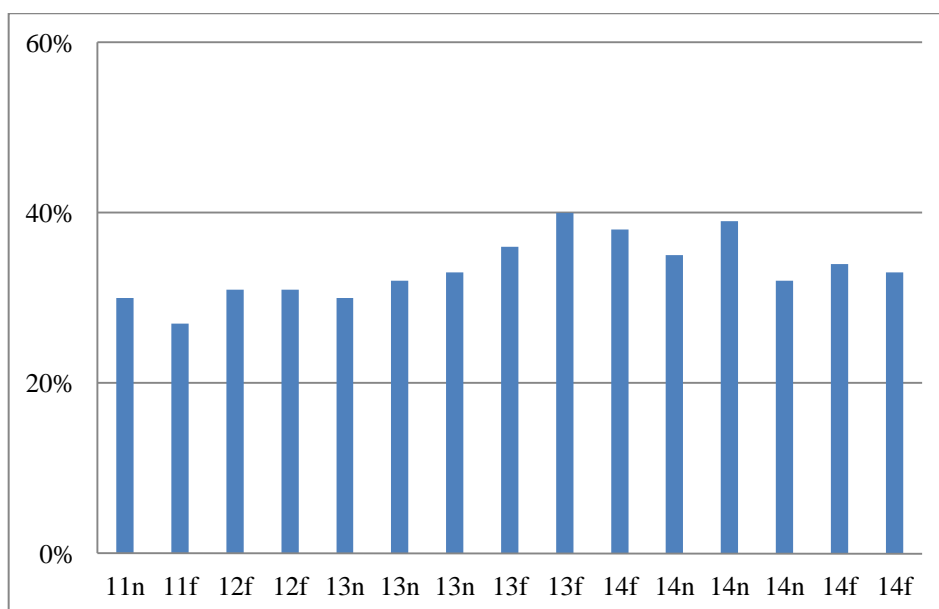
53. ábra. A cigányok (fenn) és a magyarok (lenn) által lakott településrészek

A négy korcsoport helynévismeretét összehasonlítva azt látjuk, hogy az ismert helynévkincs korcsoportonként előrehaladva mindkét közösségen belül növekszik (lásd az 54. ábrán).

Korcsoport		Névismereti átlag		Minden adatközlő által ismert nevek		Mindenki számára ismeretlen nevek	
		Magyar	Cigány	Magyar	Cigány	Magyar	Cigány
1.	20 év alattiak	33%	33%	19%	14%	42%	42%
2.	21–40 év közöttiek	46%	36%	22%	8%	19%	24%
3.	41–60 év közöttiek	54%	42%	21%	10%	-	16%
4.	61 év feletti	70%	n.a.	20%	n.a.	-	n.a.

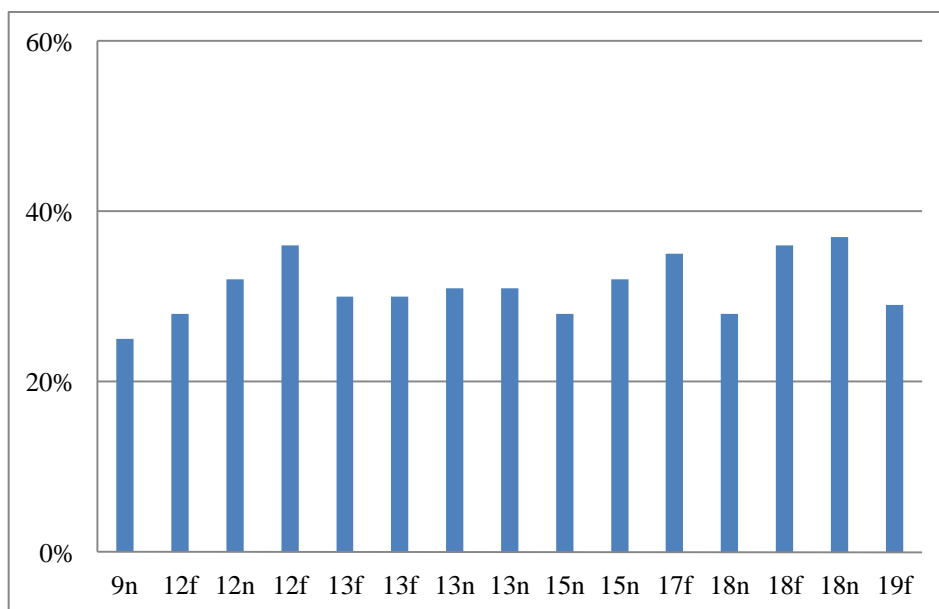
54. ábra. Az adatközlők helynévismerete

Az első generációs csoportba tartozó magyar gyerekek névismereti átlaga 33% (ehhez lásd az 55. ábrát). A csoport összes tagja által ismert nevek száma (pl. *Boda Katalin utca*, *Zeleméri László Általános Iskola*, *Szamár-hegy*, *Vákácsos utca*) a teljes névkincsnek a 19%-át teszi ki. Az első generációs csoport minden adatközlője által ismert nevek legnagyobb hányada belterületi név. A korcsoport magyar tagjai számára ismeretlen nevek száma magas, a névkincsnek csaknem a felét (42%) nem ismeri egyetlen csoporttag sem (pl. *Eszenyi nyiladék*, *Hegedűs-tanya*, *Latinka Sándor utca*, *Varga-tanya*).

55. ábra. Az első nemzedéki csoport magyar adatközlőinek névismerete (n = nő, f = férfi)

A cigány gyerekek (lásd az 56. ábrát) névismereti átlaga megegyezik a magyar gyerekekével: 33%. Azon helynevek száma azonban, amelyet minden gyerek ismer (pl. *Főút, Futballpálya, Ötödik dűlő, Üdülőház*), valamivel alacsonyabb a magyar csoportban megfigyelt értékénél (19%): a cigány gyerekeknél ez a mutató 14%. A két első generációs csoportnak nemcsak a névismereti átlaga azonos, hanem a gyerekek számára ismeretlen nevek aránya is megegyezik (42-42%).

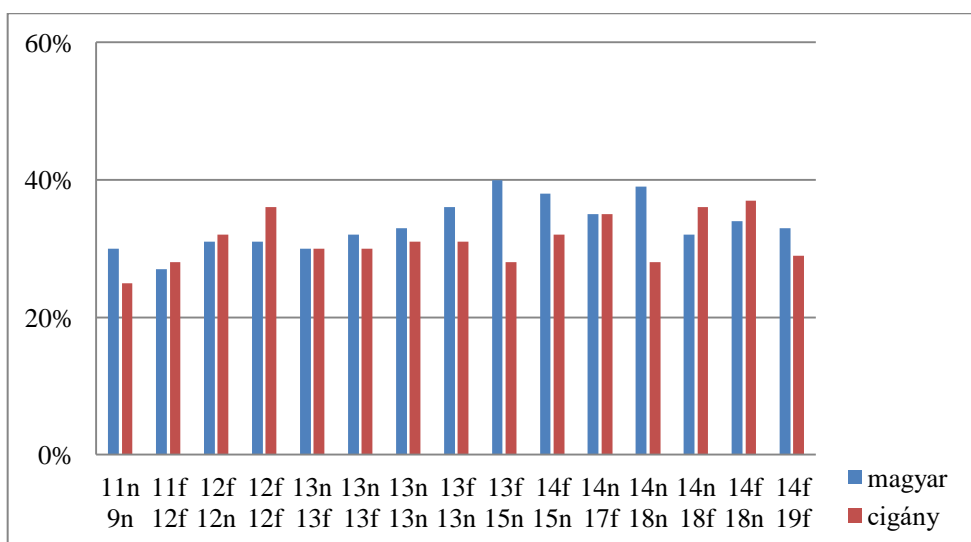
56. ábra. Az első nemzedéki csoport cigány adatközlőinek névismerete (n = nő, f = férfi)

Az első korcsoportban a mindenki által ismert nevek körében mindössze egy olyan helynévvel számolhatunk (*Második dűlő*), amelyet a cigány gyerekek kivétel nélkül ismernek, a magyar gyerekek közt azonban van olyan nyelvhasználó, aki számára a helynév ismeretlen. A cigány gyerekekkel szemben a magyar gyerekek mindegyike ismeri a *Boda Katalin utca, Első*

dűlő, Szamár-hegy, Vincellér utca, Zeleméri László Általános Iskola és Zelemér utca helyneveket. Mindez azt jelzi, hogy a két csoport közti minimális különbség elsősorban belterületi hivatalos nevek ismeretéből adódik. A gyerekek összességében a település hivatalos és népi megnevezését (*Bodaszőlő ~ Boda*), a cigányok által lakott falurészre használt megnevezéseket (*Lorántffykert ~ Lorántffyszőlőskert ~ Lorántffy*), valamint belterületi utcák hivatalos (pl. *Gohér utca, Vákáncsos utca*) és nem hivatalos (pl. *Harmadik és Negyedik dűlő*) neveit ismerik.

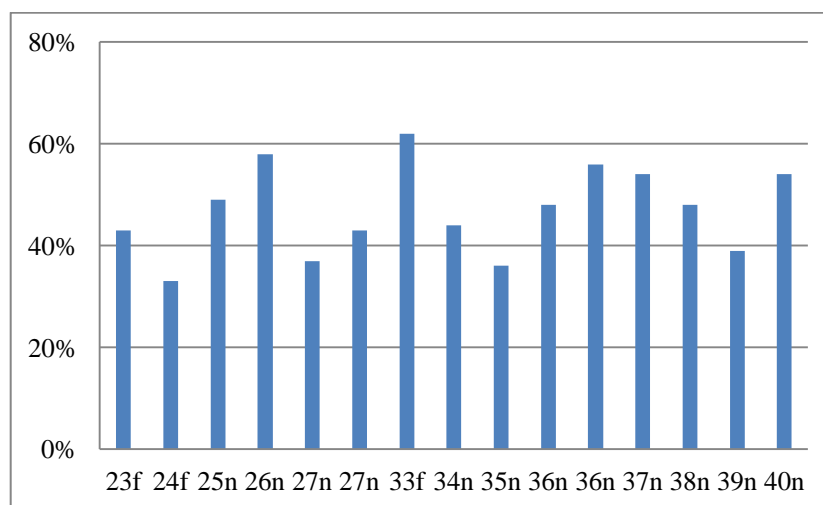
A 20 év alattiak számára egyöntetűen ismeretlen helynevek csaknem mindegyike külterületi objektumot jelöl. Mindkét csoport számára ismeretlenek a települést körülvevő erdők nevei, pl. *Belső-erdő, Peres ~ Peres(i)-erdő, Rákóc ~ Rákóci-erdő*, továbbá az azokban található erdei utak nevei, pl. *Kis, Nagy, Görbe* és *Lóger nyiladék*. Ismeretlenek ítélik továbbá a falu névanyagában kis számban előforduló tanya- és építményneveket is, pl. *Balogh-tanya, Püspök-tanya, Erdészlak, Peresi csőszház ~ Peresi erdészház ~ Peres ház, Bodasi csőszház ~ Csőszház*. A csak a magyar, illetve csak a cigány gyerekek számára egyöntetűen ismeretlen helynevek körében nem találunk minőségi eltérést: e névcsoportokban is zömmel a fenti helyfajtákhoz tartozó névegyedekkel számolhatunk (a magyarok számára egyöntetűen ismeretlen *Eszenyi nyiladék, Valkó-csőszház, Hegedűs-tanya* neveket ismeri néhány cigány gyerek, s ugyanígy a cigány nyelvhasználók által egyöntetűen ismeretlennek ítélt *Fegyveres-tanya, Német pulykatelep* neveket is ismerte néhány magyar adatközlő).

Mindezeket összegezve elmondhatjuk, hogy a magyar és a cigány gyerekek helynévismerete nem mutat különösebb eltérést: a gyerekek névismereti átlaga mindkét alcsoportban 33%, a számukra ismeretlen helynevek aránya ugyancsak azonos a két csoportban (42%). A mindenki által ismert nevek aránya a magyar adatközlők körében valamivel nagyobb (19%) a cigány gyerekeknél megfigyelt értéknél (14%). Mindebből arra következtetünk, hogy a 20 év alattiak helynévismerete etnikai hovatartozástól — s ezzel összefüggésben a szociokulturális és lakókörnyezettől — függetlenül azonosnak mutatkozik. E jelenség nyilvánvalóan összefüggésben van azzal, hogy a saját óvodával és iskolával rendelkező településen a magyar és a cigány közösséghez tartozó gyerekek közös nevelési egységekben, óvodai csoportokban és iskolai osztályokban sajátítják el a lakókörnyezetükre vonatkozó alapvető ismereteket, közösen vesznek részt a település külterületi részeire szervezett kirándulásokon. Ennél is nagyobb jelentőséggel bírhat azonban az a körülmény, hogy az első korcsoportba tartozó adatközlők etnikai jellemzőiktől függetlenül a születésüktől fogva Bodaszőlőn élnek.

57. ábra. Az első nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)²⁷

A második generációs csoport magyar adatközlőinek (ehhez lásd az 58. ábrát) átlagos névismerete 46%. A mindenki által ismert nevek (pl. *Bekötőút*, *Boda Katalin utca*, *Első dűlő*, *Zelemér*) aránya csupán valamivel nagyobb a gyerekeknél megfigyelt értéknél: 22%. A korcsoportba tartozók számára a teljes névkincs 19%-a volt ismeretlen (pl. *Belső-erdő*, *Fácánnevelő nyiladék* ~ *Fácánt nevelő nyiladék*, *Görbe nyiladék*, *Telek-halom*).

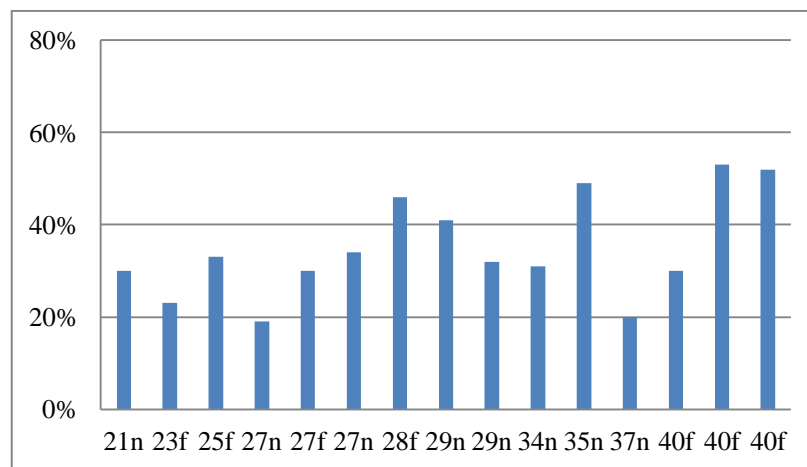

58. ábra. A második nemzedéki csoport magyar adatközlőinek névismerete (n = nő, f = férfi)

A cigány fiatalok (vö. 59. ábra) névismereti átlaga a magyar csoporthoz viszonyítva alacsonyabb: a 21–40 év közötti cigány adatközlők névismereti átlaga ugyanis 36%, azaz a névanyag bő harmadát ismerik, szemben a magyar kortársaik 46%-os átlagértékével. Ennél jelentősebb különbséget tapasztalunk a minden adatközlő által ismert nevek kapcsán: a korcsoport magyar adatközlői — mint láthattuk — a névkincs egyötöd részét (22%) ismerik egyöntetűen, a cigány adatközlők esetében ez a szám mindössze 8% (pl. *Csonka torony* ~ *Zeleméri csonka*

²⁷ Az 57., a 60. és a 64. ábra vízszintes tengelyén a felső sorban a magyar, az alsóban pedig a cigány etnikumú adatközlők életkora és neme látható.

torony, Futballpálya, Üdülőház, Temető). A mindenki számára ismeretlen nevek aránya a korcsoportban 24% (pl. Csalánszállító nyiladék, Gyöngyvirágos-tölgyes, Lődomb, Molnár nyiladék).

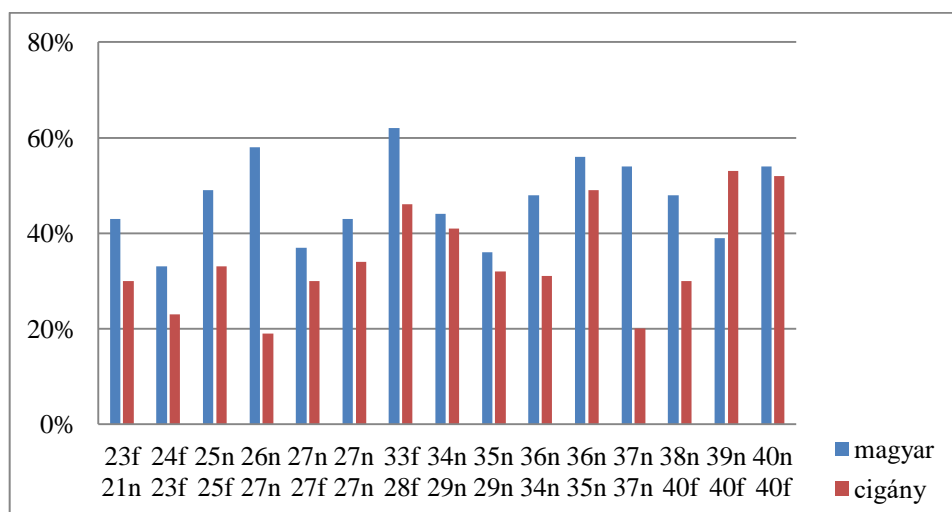
59. ábra. A második nemzedéki csoport cigány adatközlőinek névismerete (n = nő, f = férfi)

A második korcsoport magyar és cigány adatközlői egyöntetűen ismerik a települést jelölő helyneveket (*Bodaszőlő ~ Boda*), a falu nyugati határában fekvő templomrom megnevezéseit (*Csonka torony ~ Zeleméri csonka torony*), a cigányok által lakott falurész megnevezéseit (*Lorántffykert ~ Lorántffyszőlőskert ~ Lorántffy*). Mindannyian ismerik továbbá a *Gohér utca*, *Vákáncsos utca*, *Futballpálya* és *Temető* neveket is.

Ahogy az első nemzedéki csoportban is csupán egy olyan helynévvel számolhatunk, amely a magyarok névismeretéhez viszonyítva a cigány adatközlők körében többletként jelentkezett, a második korcsoportban is egy ilyen helynévről, az *Üdülőház*-ról van tudomásunk. Azoknak a neveknek a száma azonban, amelyeket a magyarok egyöntetűen ismernek, a cigány fiatalok pedig nem, az előző korcsoportban megfigyelt értékhez képest kiugróan magas: a magyarok által egyöntetűen ismert neveknek a 70%-át a korcsoport cigány adatközlői nem ismerik. A belterületi hivatalos utcanévek, továbbá az utcákat jelölő nem hivatalos megnevezések zöme minden magyar fiatal által ismert: *Boda Katalin utca*, *Csonkatorony utca*, *Károlyi Mihály utca*, *Vincellér utca* és *Zelemér utca*; továbbá *Első*, *Második*, *Negyedik* és *Ötödik dűlő*. Többletként jelentkezik továbbá a település iskolájának hivatalos neve (*Zeleméri László Általános Iskola*), valamint a falu délkeleti határában fekvő *Hegyes ~ Hegyes-kert* és a *Dombi-tanya* név is.

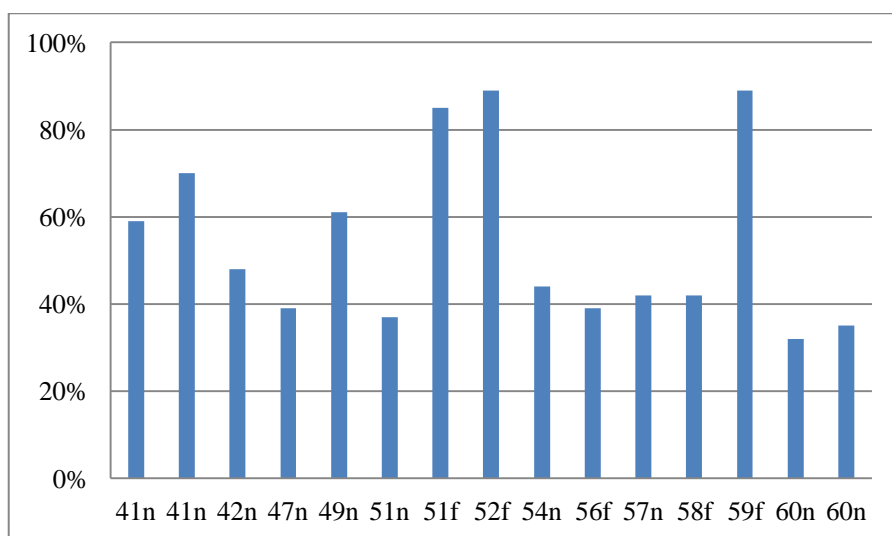
A 21–40 év közötti adatközlők számára a névanyag mintegy ötöde volt ismeretlen (a magyaroknak a névkincs 19%-a, a cigányoknak pedig a 24%-a). Csakúgy, mint a gyerekek esetében, a második korcsoportban is ismeretlenek voltak a falut körülvevő erdőrészek, továbbá az azokban található erdei utak nevei: pl. *Kis* és *Görbe nyiladék*; *Lédig-erdő*, *Peres ~ Peres(i)-erdő*. Érdemes azonban azt is megjegyezni, hogy míg a gyerekek számára 17 erdei út és

erdő neve volt teljesen ismeretlen, a fiatalok körében már csak 7. A gyerekek számára a külterületi építmények nevei és a tanyanevek zömmel ugyancsak ismeretlenek voltak, a fiatalok körében mást tapasztalunk: mindössze két objektum megnevezéseit nem ismerte e korcsoport egyetlen adatközlője sem (*Mérnöki lak, Peresi csőszház ~ Peresi erdészház ~ Peres ház*). A gyerekek csoportjához hasonlóan a csak a magyar, illetve csak a cigány fiatalok számára egyöntetűen ismeretlen helynevek körében sem találunk különösebb minőségi eltérést: e névcsoportokban is zömmel a fenti helyfajtákhoz tartozó névegyedek jelentkeznek.

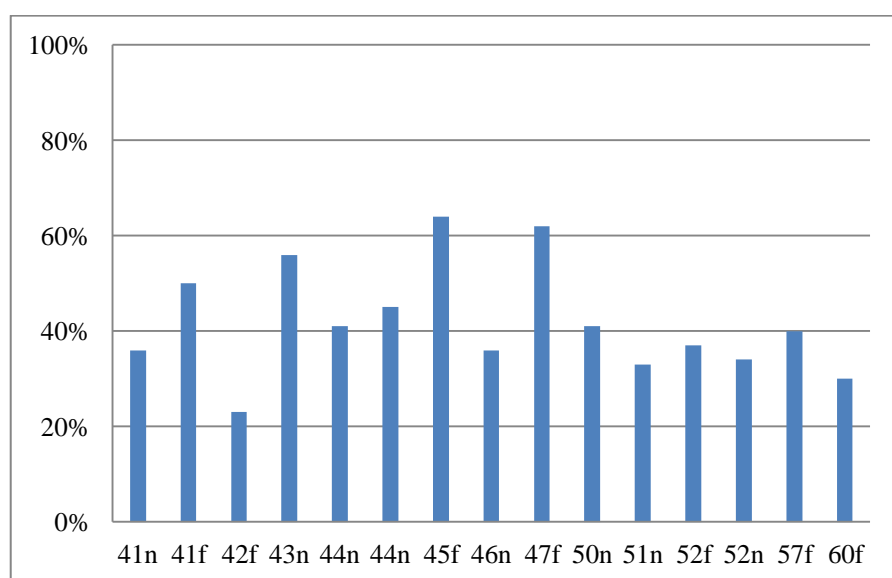
60. ábra. A második nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

A harmadik generációs csoport magyar adatközlőinek (lásd alább a 61. ábrán) névismereti átlaga 54%, azaz a középkorú adatközlők átlagosan valamivel több mint a névanyag felét ismerik. A magyar középkorúak mindegyike a teljes névkincsnek a 21%-át ismeri (pl. *Első dűlő, Olajtároló, Ruszki-laktanya, Vákáncsos utca*), ez alig több az első két korcsoportban megfigyelt értékeknél. Nincs olyan helynév a bodaszőlői névkorpuszban, amelyet egyetlen középkorú adatközlő sem ismer. A magyar középkorúak névismerete között ugyanakkor jelentős eltéréseket tapasztalhatunk: néhány adatközlő névismereti mutatója 80% körüli értéken áll, de olyan egyének is vannak a csoportban, akiknél ez a szám a 40%-ot sem éri el (lásd a 61. ábrán). Mindez annak a körülménynek az eredménye, hogy az elmúlt két évtizedben — a számos betelepült cigány lakos mellett — szegényebb sorsú magyar családok is költöztek Bodaszőlőre. A 80% feletti névismerettel jellemezhető nyelvhasználók valamennyien tősgyökerek, míg a 40% alatti értéket mutatók betelepült lakosok. A 47 éves nő adatközlő például 15 éve él Bodaszőlőn, korábban a szomszédos Józsan lakott. Az 51 éves nő és az 56 éves férfi pedig 16 évvel ezelőtt Debrecenből költözött a faluba.

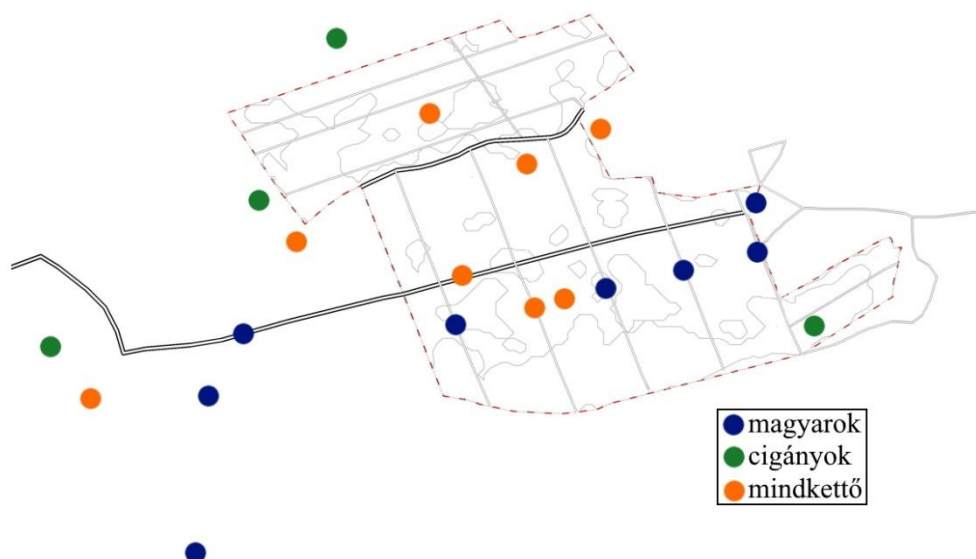

61. ábra. A harmadik nemzedéki csoport magyar adatközlőinek névismerete (n = nő, f = férfi)

A harmadik generációs csoportba tartozó cigány adatközlők (lásd a 62. ábrán) névismereti átlaga 42%, ez valamivel kevesebb a magyarok átlagánál. A minden adatközlő által ismert nevek aránya szembetűnően alacsony a magyar adatközlők értékeihez képest, de még a cigány gyerekek és fiatalok esetében megfigyelt értékekhez képest is: a középkorú cigány nyelvhasználók ugyanis csupán a névkincs 10%-át (pl. *Hegyes, Üdülőház*) ismerik egyöntetűen (szemben a magyar középkorú névhasználókkal, akiknél ez a szám 21%). A két csoport egyöntetű névismeretében ugyanakkor jelentős átfedés van: a középkorú cigányok által ismert nevek kétharmad részét a magyar csoporttagok is valamennyien ismerik. A nevek által jelölt objektumok zömmel belterületiek, vagy a belterület közelében fekszenek (lásd alább a 63. ábrán).

62. ábra. A harmadik nemzedéki csoport cigány adatközlőinek névismerete (n = nő, f = férfi)

63. ábra. A harmadik nemzedéki csoportban egyöntetűen ismert nevek által jelölt helyek

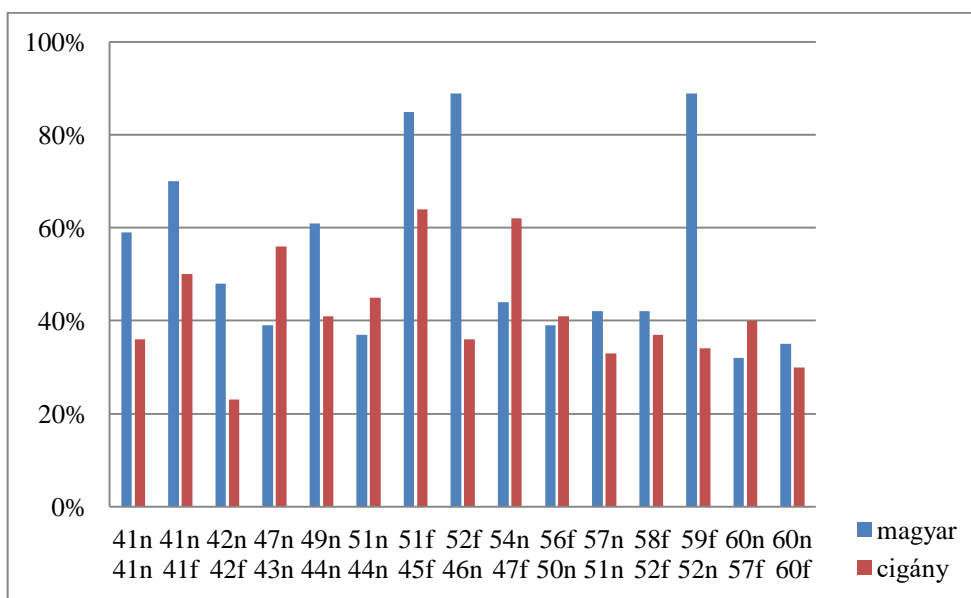
A mindenki számára ismeretlen nevek arányában is szembeötlő különbségre mutathatunk rá: a magyar középkorúak számára nincs teljesen ismeretlen helynév a bodaszőlői korpuszban, ezzel szemben viszont a névkincs 16%-a valamennyi középkorú cigány adatközlő számára ismeretlen volt (pl. *Görbe nyiladék*, *Kányási*, *Lédig-erdő*, *Szomojnek-halom*). A korcsoporthoz tartozó egyének valamennyien 10–15 éve élnek Bodaszőlőn, a 42 éves férfi adatközlő azonban csupán 3 éve él a faluban. Ez magyarázza a kortársainál alacsonyabb fokú helynévismeretét.

A 41–60 év közötti névhasználók mindegyike csupán az alábbi helyneveket ismeri: *Bodaszőlő* ~ *Boda*, *Csonka torony* ~ *Zeleméri csonka torony*, *Dombi-tanya*, *Gohér utca*, *Lorántffykert* ~ *Lorántffyszőlőskert* ~ *Lorántffy és Temető*.

Az előző korcsoportokhoz képest a magyar és a cigány adatközlők körében eltérést tapasztalunk a mindenki által ismert helyneveket illetően: a középkorú cigány névhasználók csupán a névkincs 5%-át ismerik egyöntetűen, a középkorú magyarok ezzel szemben a 15%-át ismerik. E különbség a belterületi hivatalos és nem hivatalos utcanevek ismeretéből adódik: a magyarok egyöntetűen ismerik a *Boda Katalin utca*, *Csonkatorony utca*, *Vákáncsos utca*, *Vincelér utca*, *Zelemér utca*; továbbá az *Első*, *Második*, *Harmadik*, *Negyedik* és *Ötödik dűlő* neveket, a középkorú cigány adatközlők esetében ezek egyöntetű ismerete nem jellemző. A falu keleti határában fekvő egykori laktanya megnevezésére használt két helynevet is minden magyar középkorú adatközlő ismeri (*Olajtároló* és *Ruszki-laktanya*), ahogyan az épület mellett elhaladó hosszú út (*Bekötőút* ~ *Bodai bekötőút* ~ *Bodai főút*) nevét is.

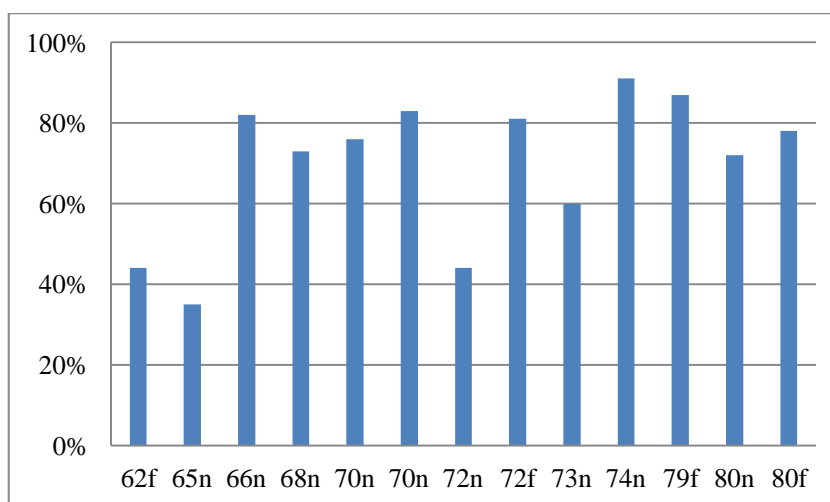
Korcsoportonként előrehaladva a középkorúak kapcsán tapasztalunk először markáns eltérést a névhasználók helynévismeretét illetően. Jól mutatja ezt az a különbség is, hogy olyan

helynévről, amely a 3. korcsoport minden magyar adatközlője számára ismeretlen lenne, nincs tudomásunk, ezzel szemben viszont a középkorú cigány adatközlők számára egyöntetűen ismeretlen nevek a névkincs 16%-át ölelik fel. Ez a jelentős különbség az erdőnevek-, a külterületi útnevek- és a belterületi utcanevek ismeretének fentebb már többször is említett hiányából fakad. A 41–60 év közötti cigány adatközlők mindegyike ismeretlennek ítélte pl. a *Nagy, Görbe* és *Lóger nyiladék*; *De Paulli-erdő ~ Depóli-erdő, Lédig erdő*; valamint a *Stromfeld Aurél utca, Szamuely Tibor utca, Kun Béla utca* neveket.

64. ábra. A harmadik nemzedéki csoport névismerete (n = nő, f = férfi)

A negyedik generációs csoport (lásd alább a 65. ábrán) névismereti átlaga 70%. A minden adatközlő által ismert nevek száma a névkincsnek mindössze a 20%-át fedi le, vagyis némi általánosítással elmondható, hogy a bodaszőlői névkörpusz egyötöd részét minden magyar adatközlő ismeri. A települést a 35-ös főúttal (*Bekötőút ~ Bodai bekötőút ~ Bodai főút*), valamint a szomszédos településekkel, Józssával (*Józssai út ~ Józssai nyiladék*) és Pallaggal (*Pallagi út*) összekötő utak neveit, a falu déli határában fekvő külterületi lakott hely neveit (*Rákóczikert ~ Rákócziszőlő ~ Rákócziszőlőskert*) az idős nyelvhasználók egyöntetűen ismerik. Ahogyan a középkorúak körében, úgy az időseknél sincs mindenki számára ismeretlen helynév. A 65. ábra azt mutatja, hogy az idős magyar adatközlők körében is vannak olyanok, akiknek a csoport többi tagjához képest jóval gyengébb a névismerete. A 60% alatti értékkel jellemezhető adatközlők valamennyien betelepült lakosok: a 62 éves férfi ugyan mindössze két éve él Bodaszőlőn (korábban a szomszédos hajdúböszörményi városrészen, a Zaboskertben élt), de elmondása szerint az elmúlt 30 évben rendszeresen átjárt a faluba. A 65 éves nő 10 éve, a 72 éves nő pedig 14 éve lakik a településen. A 61 év feletti cigány adatközlők névismeretére vonatkozóan — mint azt korábban jeleztem — nincsenek adatok.

65. ábra. A negyedik nemzedéki csoport magyar adatközlőinek névismerete (n = nő, f = férfi)

A vizsgálatba bevont 103 adatközlő mindegyike az alábbi helyneveket (a névanyag 4%-át) ismeri: *Boda ~ Bodaszőlő, Csonka torony ~ Zeleméri csonka torony, Lorántffykert ~ Lorántffyszőlőskert ~ Lorántffy és Temető*. A bodaszőlői névanyagban nincs olyan helynév, amely minden magyar nyelvhasználó számára ismeretlen, a cigány adatközlők viszont a korpusz 12%-át nem ismerik (*Görbe nyiladék, Kis nyiladék, Lédig-erdő, Lődomb, Nagy nyiladék, Rókaporozó ~ Rókaporozó nyiladék, Szomojnek-halom, Szamuely Tibor utca, Kun Béla utca, Telek-halom, Depóli dűlő ~ Dépót dűlő, Depóli-erdő ~ De Paulli-erdő*).

A kutatás alaphipotézise az volt, hogy a Bodaszőlőn élő, területi és etnikai tekintetben egyaránt elkülönülő két közösségnek, a falu régebben betelepült részén élő magyarságnak, illetve a Lorántffykertben élő cigányságnak eltérő mértékű a helynévismerete. Az e kérdésre irányuló vizsgálat a következő eredményeket hozta. A magyar és a cigány gyerekek helynévismerete között nincs számottevő különbség: mindkét csoport névismereti átlaga 33%, a minden adatközlő által ismert nevek számszerű aránya is csaknem azonos (19 és 14%), a mindenki számára ismeretlen helynevek aránya mindkét csoportban 42%. A két közösség fiatal (21–40 év közötti) adatközlőinek névismeretében már valamivel nagyobb eltérést tapasztaltunk: a magyarok névismereti átlaga 46%, a cigányoké pedig 36%. A minden adatközlő által ismert nevek a magyarok esetében a névanyag 22%-át, a cigányok esetében pedig csupán a 8%-át fedik le. A minden nyelvhasználó számára ismeretlen nevek aránya ebben a korcsoportban is csaknem azonos (19 és 24%). A magyar és a cigány közösségek helynévismerete a harmadik korcsoportban, vagyis a középkorúak (41–60 év közöttiek) körében mutatkozott a leginkább eltérőnek. Névismereti átlaguk között 12%-os különbséget tapasztalunk a magyar névhasználók javára (54 és 42%), a minden magyar adatközlő által ismert nevek száma viszont duplája a minden cigány adatközlő által ismert nevekének (21 és 10%). Olyan helynév, amely minden

magyar középkorú számára ismeretlen lett volna, nincs a névkorpuszban, ezzel szemben a cigány adatközlők számára a névkinccs 16%-a egyöntetűen ismeretlen volt.

Az idős nyelvhasználók helynévismeretét illetően pusztán annyit tárt fel a vizsgálat, hogy a negyedik korcsoport magyar adatközlőinek névismereti átlaga 70%, a minden adatközlő által ismert nevek a helynévkorpusz 20%-át fedik le, s nincs a bodaszőlői helynévállományban olyan helynév, amely a korcsoport mindegyik tagja számára ismeretlen lenne.

Mindezek a vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a kiinduló munkahipotézisünk helytálló ugyan, ám a névismereti eltérések oka meglátásom szerint nem pusztán a területi-etnikai eltérésben keresendő, ehhez más tényezők is hozzájárulhattak. A fejezet elején jeleztem, hogy a bodaszőlői lakosság egy része csupán néhány évtizede él a faluban. A helyben születettek (a gyerekek) helynévismerete — etnikai és területi hovatarozásuktól lényegében függetlenül — közel azonos mértékű a két közösségben, a nem a születésüktől Bodaszőlőn élő, azaz betelepült lakosok helynévismerete ellenben nagyban eltér az őslakos rétegnél megfigyelt értékektől. Noha a betelepült lakosok legnagyobb hányada a cigány közösséghez tartozik, olyan magyar adatközlőkkel is számolnunk kell, akik ugyancsak nem tősgyökeres tagjai a falunak. Az esettanulmány több pontján is felszínre került jelenség szerint a nem tősgyökeres magyar nyelvhasználók névismerete lényegesen nem tér el a cigányságnál megfigyelt eredményektől: a betelepült lakosok névismerete tehát nem az etnikai hovatarozásuknak, hanem sokkal inkább a településen töltött időnek és a külterülettel való kapcsolatuknak a függvénye.

A fentiek alapján ezért úgy vélem, hogy a cigányság alacsonyabb mértékű névismeretét legalább olyan erősen magyarázza az a körülmény, hogy a közösség számos tagja a helynevekre vonatkozó alapvető ismereteket (pl. helynévadási és -használati mintázatokat) nem a bodaszőlői helynévkörnyezetben sajátította el, mint az, hogy a bodaszőlői helynévállományt folytonosan birtokló (őslakos) magyarságtól területi és etnikai szempontból egyaránt elkülönülnek. A betelepült lakosok helynévismeretét mérő kutatások (vö. például a II. fejezet 2.5. és 3.4.1. alfejezeteiben közölt eredményekkel) szerint egy, a faluba újonnan költözött felnőtt hasonló megismerési folyamatokon megy keresztül a mentális lexikon részét képező helynevek és az általuk jelölt térbeli objektumok megismerése terén, mint egy az adott helynévkörnyezetbe születő egyén. E megfigyelés megfelel annak a funkcionális nyelvészeti alaptételnek, hogy a helynevekre vonatkozó ismereteket — és magukat a helyneveket is — az egyén a közvetlen környezetének megismerése során, a szocializációja szerves részeként sajátítja el (lásd pl. LADÁNYI–TOLCSVAI NAGY 2008: 28, HOFFMANN 2012: 15).

6. Összegzés

Doktori értekezésemben — egységes szemléleti alapon, funkcionális nyelvelméleti keretben, a szocioonomasztika legújabb eredményeire és módszereire támaszkodva — négy Hajdú-Bihar megyei település, Szentpéterszeg, Bakonszeg, Pród és Bodaszőlő helyneveinek névszociológiai vizsgálatát végeztem el. Elsősorban empirikus vizsgálatokat jelöltem ki feladatombként, de azzal a céllal, hogy ennek révén a helynév-szociológia alapfogalmainak, módszereinek meghatározásához, pontosításához és finomításához is hozzájáruljak. Ahogyan arról a Bevezetésben már szóltam, meglátásom szerint a helynév-szociológia fejlődését az ösztönözheti leginkább, ha a hasonló elméleti-módszertani keretrendszerre támaszkodó névszociológiai kutatások egymással dialógusba lépve jelölik ki a kutatási terület főbb sarokpontjait, és fogalmazzák meg kutatási eredményeiket. Éppen ezért a dolgozatban közreadott analízisek összegzésekor néhány esetben más kutatók eredményeire is utalok.

Ahogyan azt a 66. ábra is szemlélteti, a jelen dolgozatban vizsgált települések területi, táji-területi szempontból két tömböt alkotnak: Pród és Bodaszőlő a megye északi részén, a Hajdúháton, az egykori Hajdú megye területén, míg Bakonszeg és Szentpéterszeg ettől délre, a Berettyó–Körös-vidéken, a történelmi Bihar megye területén fekszik.

66. ábra. A vizsgált települések területi elhelyezkedése

A két-két település azonban nem pusztán területét és természeti viszonyait tekintve különbözik egymástól. Bakonszeg és Szentpéterszeg már az Árpád-korban lakott település volt, s később sem néptelenedett el. A két északi falu története ezzel szemben jóval rövidebb múltra tekint vissza. Pród a középkorban önálló település volt, a török hódoltság idejében azonban

elneptelenedett, később pedig sűrű tanyahálózat alakult ki a területén. Mai utcáit a múlt század közepén mérték ki az egykori falu határában. Bodaszőlő jóval később, a 18. század közepén tűnik fel a forrásokban (*Boda* néven, erdőterületet jelölve). A 19. század elején hegyköz-séggként említik, az 1850-es évektől kezdve lakott szőlőskert, benépesülése csak ezt követően gyorsult fel. Mai helyzetüket tekintve különbség továbbá az is, hogy Bakonszeg és Szentpéterszeg napjainkban is önálló települések, Pród és Bodaszőlő viszont közigazgatásilag Hajdú-böszörményhez tartozik.

6.1. Helynévismereti mutatók a négy településen

A négy falu névismereti átlagait összehasonlítva azt találjuk, hogy a két-két település helyzete a területi, táji-természeti, történelmi és közigazgatási jellemzők mellett a helynévismeret tekintetében is eltérő. A nagy történelmi múltú, a kezdetektől lakott déli településeken, Bakonszegen és Szentpéterszegen a nyelvhasználók a településük névkincsének átlagosan legalább a felét ismerik. A felmérések ezzel szemben Pródon és Bodaszőlőn valamivel gyengébb fokú névismereti átlagokat tártak fel (lásd a 67. ábrán). A két szélső pólus közötti 15 százalékpontos eltérés jelentősnek tartható. A Bodaszőlőn mért eredmény nyilván összefüggésben áll azzal a körülménnyel, hogy a betelepülése mindössze másfél évszázados múltra tekint vissza. Ebből pedig arra következtethetünk, hogy a helynévismeret a település múltjával is általában véve korrelál: az évszázadok óta, folytonosan lakott településeken élők feltehetően jobban ismerik az őket körülvevő helyneveket, mint a rövid múltú településeken élő lakosok. Megfigyelésemet a más kutatási eredményekkel való összevetés csak még tovább erősíti: a Szentpéterszeggel szomszédos — a Bakonszeghez és Szentpéterszeghez hasonlóan az Árpád-kortól folytonosan lakott településen — Tépén GYÖRFFY ERZSÉBET azt tapasztalta, hogy a falu lakosainak névismerete átlagosan ugyancsak a település helynévanyagának több mint a felére kiterjed (2018a: 103).

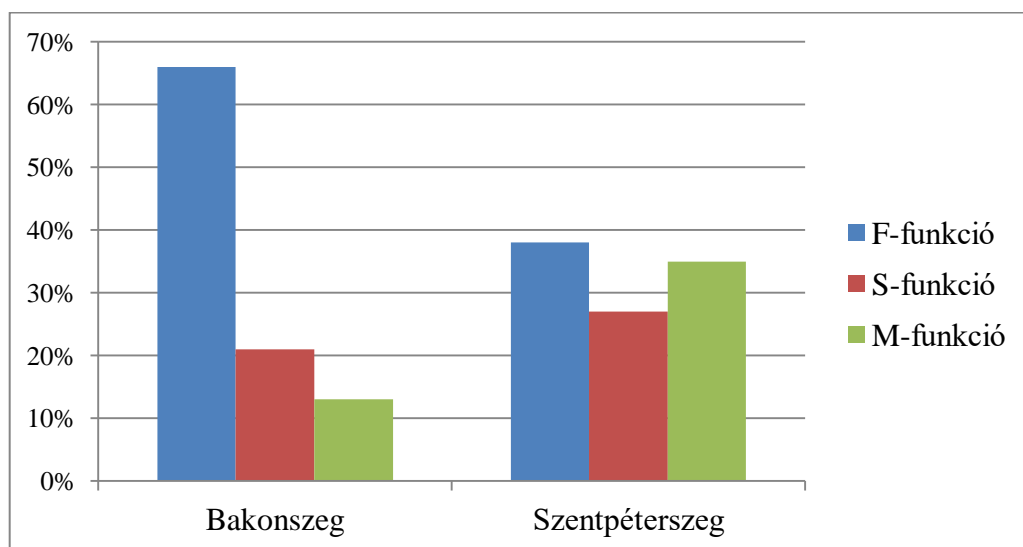
Település	Névismereti átlag
Bakonszeg	60%
Szentpéterszeg	53%
Tépe	53%
Pród	49%
Bodaszőlő	45%

67. ábra. Az adatközlők összesített névismereti átlaga településenként

Annak feltárásához, hogy Bakonszegen a fent említett szempontokon túlmenően mi eredményezheti a lakosság nagyfokú (60%-os) névismereti átlagát, meglátásom szerint érdemes a szempontrendszer egy újabb kritériummal, a használatban lévő helynevek nyelvi alkatának a vizsgálatával kiegészíteni.

Az alábbiakban ezért a két hasonló — területi, táji-természeti, történelmi stb. — vonásokkal jellemezhető település, Bakonszeg és Szentpéterszeg szinkrón helynévkincsét névrendszertani szempontból is összehasonlítom. Minthogy megítélésem szerint a helynévhasználat lényegi vonásai a helynevek nyelvi alkatát meghatározó funkcionális-szemantikai szerkezettel lehetnek leginkább összefüggésben, a rövid, áttekintő analízis során egyetlen névrendszertani szempontként a funkcionális-szemantikai tartalmat érintem.²⁸

Bakonszegen a nevek csaknem harmada, Szentpéterszegen a nevek ötöde egyrészes helynév. Ez a különbség főképpen abból adódik, hogy Bakonszegen jó néhány belterületi épület és számos külterületi gazdasági építmény visel egyrészes nevet, vagyis az egyrészes nevek számát az építménynevek növelik meg jelentősen. Az egyrészes nevek körében Szentpéterszegen a három névrészfunkció²⁹ viszonylag egyenletesen oszlik el (F: 38%, M: 35%, S: 27%), Bakonszegen azonban e neveknek a kétharmad része (66%) fajtajelölő (F) funkciójú, pl. *Folyó, Híd, Kocsma, Iskola, Itató, Lapos* stb. (ehhez lásd a 68. ábrát). Itt az egyrészes nevek 13%-ában megnevező (M) funkció fejeződik ki: pl. *Aka, Bánát, Csátó*; 21%-ukban pedig sajátosságjelölő (S) funkció: pl. *Lengyel, Spicc, Szúnyogos*.

68. ábra. Az egyrészes nevek funkcionális-szemantikai típusai

A funkcionális-szemantikai vizsgálat egyrészes nevekre vonatkozó részeredménye szerint tehát a bakonszegi helynévanyagban jóval nagyobb az (F) funkciójú nevek aránya. A két névrendszer közötti eltérés a II. fejezet 3.4. alfejezetében említett, jelentéshasadással keletkezett nevek nagy számából adódik, s e névcsoport igen nagy hányada építménynév. A névismereti

²⁸ Az elemzéshez a HOFFMANN ISTVÁN által megalkotott tipológiai leírás kategóriarendszerét alkalmazom (1993/2007: 53–66).

²⁹ A helynevek túlnyomó többségében a névrészek funkciója kapcsolatban áll a denotátummal. Ilyen esetekben a funkcionális-szemantikai elemzés során fajtajelölő (F), sajátosságjelölő (S) és megnevező (M) névrészfunkciókat különítünk el. Vannak ugyanakkor olyan névrészek is, amelyek esetén a funkció nem áll kapcsolatban a megnevezett objektummal. E névrészek legtöbbször hivatalos helynévadás útján válnak helynévalkotóvá, s bennük az ún. konvencionális funkció (K) fejeződik ki.

felmérés eredménye azt mutatja, hogy az (F) funkciójú egyrészes nevek zömmel már az első korcsoport adatközlői körében is közismertek, pl. *Híd, Iskola, Kocsma, Kultúrház, Óvoda, Száritó, Templom*, s ezzel összefüggésben ezek jórészt a névrendszer központi részét képezik.

Helynév-szociológiai vizsgálataim eredményei azt mutatják, hogy minél közelebb van egy adott objektum a belterülethez, annál nagyobb eséllyel ismerik a nyelvhasználók az objektumot jelölő helyneveket (lásd a II. fejezet 2.6. alfejezetét). Noha Bakonszeg és Szentpéterszeg belterületének mérete és utcáinak száma csaknem azonos, Bakonszegen jóval nagyobb a belterületi nevek száma, s a határa sem nyúlik el olyan messzire a belterülettől, mint Szentpéterszegé. E tényezők erősen befolyásolhatják a bakonszegi nyelvhasználók magasabb névismere-ti átlagát.

A fentieket összegezve megállapíthatjuk, hogy a funkcionális-szemantikai elemzés és a helynév-szociológiai vizsgálat eredményei az alábbiak szerint korrelálnak egymással. A bakonszegi helynévhasználó közösségre jellemző a belterületi objektumok, elsősorban épít-mények névvel való megjelölése, s e megnevezésekben leggyakrabban a fajtajelölő funkció fejeződik ki. Minthogy a közösség tagjai a térben történő mozgás során a nevek által jelölt objektumokat mint tájékozódási pontokat használják, a névrendszerben nagy számban előfor-duló névcsoport — praktikus okok miatt — már a legfiatalabbak nyelvhasználatában is jelen van. Emellett a névvel jelölt objektumoknak a belterülettől való távolságát emelhetjük ki: a bakonszegi névrendszerben nagy a belterületi, valamint a belterület közelébe eső nevek ará-nya. A két északabbra fekvő településhez, de még Szentpéterszeghez (és Tépéhez) viszonyít-va is magas, 60%-os névismereti átlag Bakonszegen összességében tehát leginkább a fentiek-ből adódhat.

6.2. Az életkor és a helynévismeret összefüggései

Az 1. melléklet a névszociológiai felméréseimbe bevont csaknem 300 adatközlő helynév- ismeretét együtt ábrázolja, a 69. ábra pedig az egyes generációs csoportok névismereti átlagait településenként mutatja be.

Korcsoport		Bakonszeg	Szentpéterszeg	Tépe	Pród	Bodaszőlő	Súlyozott átlag
1.	20 év alattiak	36%	30%	18%	18%	33%	27%
2.	21–40 év közöttiek	59%	44%	50%	51%	41%	49%
3.	41–60 év közöttiek	69%	64%	63%	55%	48%	60%
4.	61 év felettiak	78%	75%	81%	73%	70%	75%

69. ábra. A generációs csoportok névismereti átlagai

Ezen az ábrán GYÖRFFY ERZSÉBET tépei vizsgálati eredményeit is feltüntettem, mivel jó összevetési alapot kínáltak. GYÖRFFY ERZSÉBET — ahogyan Bakonszegen és Szentpétersze-

gen én magam is — ugyancsak 80 főt vont be a névismereti felmérésébe (2018a), továbbá a megye déli részén fekvő három falu népességszáma és területe is hasonló.

Az ábráról leolvasható, hogy korcsoportonként előrehaladva a névismereti átlagok minden településen növekednek. A két szélső pólus — azaz az első és a negyedik nemzedéki csoport névismereti átlaga — közötti eltérések feltárása érdekes tanulságokat kínál. A legkisebb eltérést Bodaszőlőn mérhetjük: a gyerekek és az idősek névismerete között 37 százalékpontos különbség van, ami főképpen a legidősebb korosztály alacsony névismereti átlagával magyarázható, s ez abból adódik, hogy a negyedik nemzedéki csoportba tartozó nyelvhasználóknak csaknem a harmada csupán az elmúlt években költözött a településre. A másik északi település, Pród szélső értékei között jóval nagyobb, 55 százalékpontos különbséget tapasztalhatunk. Ha az öt település gyerekekre vonatkozó névismereti átlagait összevetjük, azt találjuk, hogy ez az érték Bodaszőlőn, Bakonszegen és Szentpéterszegen a 30%-ot is meghaladja, Pródon és Tépén ellenben a legifjabbak névismereti átlaga pusztán 18%.³⁰ Pródon a gyerekek alacsony névismereti átlaga abból adódik, hogy — noha a megnevezett objektumok legnagyobb hányada mára már megszűnt — az egykori külterületi tanyarendszer nevei máig aktívan jelen vannak a pródi névközösség tudatában. A pródi helynévrendszer nagy számban tartalmaz tehát olyan elemeket, amelyekről a gyerekek hallhattak ugyan, lokalizálni azonban nem tudják azokat, mivel soha nem látták a jelöltjüket. A bakonszegi és szentpéterszegi szélső értékek közötti különbség csaknem azonos: előbbi esetében ez 42, míg az utóbbi településen 45 százalékpontos eltérést jelent. Az öt falu közül e két településen figyelhető meg a korcsoportonkénti átlagok leginkább egyenletes, s mondhatni szerves növekedése, s ennek háttérében azt sejtjük, hogy e településeken nem kell számolnunk olyan külső körülményekkel (mint pl. Bodaszőlőn a betelepülések, Pródon a tanyarendszer felszámolása), amelyek az életkornak a helynévismerettel való szoros összefüggését jelentősen módosítanák.

A szélső értékek közötti különbségek feltárását követően az egyes korcsoportok összesített névismereti átlagainak áttekintése is tanulságos lehet. Az öt Hajdú-Bihar megyei település eredménye szerint a gyerekek súlyozott névismereti átlaga 27%, azaz egy 20 év alatti egyén átlagosan a települése névanyagának a bő negyedét ismeri. A fiatalok átlagosan ennek csaknem a dupláját, a nevek 49%-át, vagyis saját településük minden második helynevét ismerik. Egy középkorú nyelvhasználó névismerete átlagosan 60, egy időse pedig 75%-os mértékű. Ez a növekvő tendencia egyúttal azt is jelezheti, hogy a névtanulás az egyének egész életére kiterjed: annak alapján ugyanis, hogy a nyelvhasználók korcsoportos névismereti átlagai folyamatosan növekednek, azt feltételezhetjük, hogy mindez az egyének helynévkincsének a folyamatos bővüléséből adódik, amely idős korban éri el a maximumát. A látszólagos időből

³⁰ A tépei gyerekek alacsony névismereti átlagának magyarázatához nem áll rendelkezésemre kellő információ.

tehát arra következtethetnénk, hogy egy második generációbeli névhasználó eljut majd a harmadik generációs csoportba tartozók szintjére, a harmadik nemzedéki csoportbeli pedig a negyedikére. Gyűjtési tapasztalataink alapján sejtjük persze, hogy a helynevek alapvető használati mechaizmusaival egy ilyen ütemű névkincs bővülés aligha lehet összeegyeztethető, a valóságos idő-vizsgálat emellett azonban objektív eszközökkel is igazolja, hogy ez a várakozásunk egyáltalán nem lenne helyes.

A valóságos idő-vizsgálat eredménye szerint az egyének helynév-elsajátítása egy idő után lényegében lezárul: a korábban bemutatott 46. ábra egy bizonyos életkort követően tulajdonképpen stagnálást mutat. Meglátásom szerint mindezt csakis a névállomány csökkenésével magyarázhatjuk. A negyedik generációbeliek a ma birtokolt helynévkincs háromnegyed részét jórészt 20–30 éves korukig elsajátíthatták, de persze a későbbiekben ők is még sok új elnevezést megtanultak. A harmadik generációbeliek is hasonló tanulási folyamaton eshettek át, de az előzőekhez képest ők már jóval kevesebb helynevet tanultak meg, a második nemzedéki csoporthoz tartozók pedig még kevesebbet. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a vizsgálatok tanulsága alapján a második korcsoportbeliek lokális helynévbővülése tulajdonképpen a harmadik korcsoportba lépésük előtt befejeződött, akkor azt a megállapítást tehetjük, hogy két generáció, azaz kb. 40 év alatt maga a névállomány szűkült be mintegy a negyedével.

A 70. ábrán látható eredmények szerint a minden adatközlő által ismert nevek aránya növekvő tendenciát mutat, azaz generációnként előrehaladva a névkincs egyre nagyobb hányadáról van közös ismerete az egyes csoportoknak.

	Bakonszeg		Szentpéter-szeg		Pród		Bodaszőlő		Súlyozott átlag	
	Ismert nevek	Ismeretlen nevek	Ismert nevek	Ismeretlen nevek	Ismert nevek	Ismeretlen nevek	Ismert nevek	Ismeretlen nevek	Ismert nevek	Ismeretlen nevek
1.	12%	21%	6%	33%	5%	59%	17%	42%	10%	39%
2.	21%	4%	12%	5%	24%	24%	15%	22%	18%	14%
3.	25%	1%	25%	-	29%	6%	16%	16%	24%	6%
4.	27%	-	19%	-	30%	-	20%	-	24%	-

70. ábra. A minden adatközlő által ismert és a mindenki számára ismeretlen nevek korcsoportos megoszlása településenként

Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy míg az első és a második korcsoport értékei között kétszeres, sőt akár csaknem ötszörös eltérések vannak, addig a harmadik és a negyedik nemzedéki csoport értékei csak kis mértékben térnek el egymástól.

Az egy-egy nemzedéki csoport minden tagja számára ismeretlen nevek aránya emellett korcsoportonként előrehaladva egyre kisebb. Az első nemzedéki csoport számára a névanyag jelentős hányada — Pródon például valamivel több mint a fele — ismeretlen, a második korcsoport számára már jóval kisebb része idegen. A harmadik korcsoport számára egyöntetűen

ismeretlen helyneveket alig-alig tarthatunk számon, a negyedik korcsoportban ismeretlen helynévről pedig egyik településen sincs tudomásunk.

A névkincs változása kapcsán azonban két további jelenségre is érdemes kitérnünk röviden. Egyrészt azt látjuk, hogy noha az általános tendenciák szerint a névhasználó közösségek által birtokolt helynévállomány csökken, az egyes korcsoportok által ismert helynévkincsben ugyanakkor minimális bővülések is megfigyelhetők: az idősök is megismernek újabb neveket (pl. újabb utcaneveket), noha felejtnek is el nyilvánvalóan. Másrészt az egyéneket érintő változások fokozott lehetőségével is számolnunk kell: a névkincselsajátítás és -változás általános tendenciáitól az egyes nyelvhasználók helynévtanulási folyamata messzemenően eltérhet (a II. fejezet 4.4.2. alfejezetében láthattuk például, hogy a foglalkozás megváltozása hogyan bővítette egy harmadik generációbeli nyelvhasználó névismeretét).

A periférikus névréteg áttekintése a névállomány beszűkülését okozó tényezőkhöz vihet bennünket közelebb. A vizsgálatok eredményei szerint az egyes helynévrendszerek elemei közül azok vannak leginkább kiveszőben, amelyek az egykori határhasználat és birtoklás körülményeihez kapcsolódnak, vagyis a szántóföldek (pl. Pródon a *Gimnázium földje*, Szentpéterszegen a *Belső-Karácsony-szállás*), dűlőutak (pl. Bodaszőlőn a *Depóli dűlő*, Pródon az *Erdő dűlő*), tanyák (pl. Bakonszegen a *Balogh-tanya*, Pródon a *Kati Imre tanyája*) stb. megnevezései hajlamosak leginkább az elmúlásra.

Végző konklúzióként tehát azt mondhatjuk, hogy a fiatalabbak már nem fogják megtanulni az idősök által birtokolt teljes helynévkincset, s a névismeret csökkenése maga után vonja az egyes települések helynévállományának csökkenését. Ezzel párhuzamosan a globalizáció hatása miatt — leginkább ugyancsak az újabb generációkhoz tartozó — nyelvhasználók egyéb irányú, saját településük határán túlnyúló ún. globális helynévkincse viszont minden bizonytalansággal bővül.

6.3. A helynévismeret befolyásoló további változók

Az életkor mellett számos további nyelven kívüli változó befolyásolhatja a helynévismeretet. Ezek közül értekezésemben a nem és az etnikai hovatartozás névismeretre gyakorolt hatását, továbbá a foglalkozás és a helynévismeret összefüggését vizsgáltam, s azt tapasztaltam, hogy noha e változók is korrelálnak a névismerettel, az életkorhoz képest ezek befolyásoló szerepe jóval kisebb mértékű.

6.3.1. A nem és a helynévismeret összefüggései

A hagyományos helynévgyűjtések gyakorlatában gyökerező vélekedés, miszerint a férfiak jóval több helynevet ismernek a nőknél, nem állja meg a helyét. A Szentpéterszegen elvégzett

vizsgálatok például azt mutatták, hogy a nők átlagosan a teljes névkincs 48%-át, a férfiak pedig az 58%-át ismerik, ami azt jelenti, hogy a férfiak által ismert neveknek a háromnegyed részét ismerik a nők. A szentpéterszegi esettanulmány ugyanakkor azt is feltárta, hogy a férfiak valamivel erősebb mértékű névismerete nem a biológiai, hanem sokkal inkább a társadalmi nemük következménye.

Ha azoknak a településeknek az adatait is bevonjuk a vizsgálatokba, ahol speciálisan nem állt ugyan ez az aspektus a középpontban, de férfi és női adatközlőkkel is dolgoztunk, akkor a következő tanulságokat fogalmazhatjuk meg (lásd a 71. ábrát). A Szentpéterszegen tapasztalathoz hasonló arányokat látunk a tépei és a pródi felmérésben, Bakonszegen és Bodaszőlőn azonban kiegyenlített az arány, sőt utóbbi helyen a nők névismereti átlaga valamivel meg is haladja a férfiakét. A súlyozott számítás eredményei pedig azt mutatják, hogy a lokális névkincsnek a nők átlagosan a 49%-át, a férfiak pedig az 55%-át ismerik.

Település	Nők	Férfiak
Szentpéterszeg	48%	58%
Bakonszeg	60%	61%
Tépe	48%	56%
Pród	44%	53%
Bodaszőlő	47%	45%
Súlyozott átlag	49%	55%

71. ábra. A nemek szerinti helynévismeret

A fentieket összegezve azt a megállapítást tehetjük tehát, hogy a férfiak átlagosan valóban több helynevet ismernek, azonban a két nem névismerete között nincs nagy fokú eltérés.

6.3.2. Az etnikai hovatartozás és a helynévismeret összefüggései

Az etnikai hovatartozás és a névismeret összefüggéseit a bodaszőlői helynévkincs elemeinek névismereti vizsgálata révén igyekeztem feltárni. Minthogy 60 év feletti cigány lakosok nem élnek a faluban, az etnikai vizsgálat értékelésekor csupán az első három nemzedéki csoport névismeretének összevetésére nyílt lehetőségem.

A vizsgálatok szerint a magyarok súlyozott névismereti átlaga 44%, a cigányoké pedig 37%. A magyar és a cigány gyerekek egyaránt a helynévkincs harmadát ismerik, ám a második és harmadik nemzedéki csoportban a magyarok névismereti átlaga magasabb a cigányokénál: az eltérés mértéke 10–12 százalékpontos (ehhez lásd a II.5.6. fejezet 54. ábráját).

A romániai Kisbáonyban végzett etnikai felmérés során SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA is azt találta, hogy a magyarok valamivel több helynevet ismernek, mint a cigány lakosok. A vizsgálat eredményei szerint a kisbáonyi cigány közösség azért ismer kevesebb, főképpen külterületi objektumot jelölő helynevet, mert míg a magyar közösség hagyományosan a mezőgaz-

daságból él, addig a cigányok csupán alkalmi földmunkák során találkoznak a külterületi helynevekkel. A cigány közösség tagjainak alacsonyabb fokú helynévismerete tehát végső soron az életvitelükből, munkájukból adódik (2017b, 2018). A bodaszőlői magyarság és cigányság névismeretének összevetésekor magam is azt tapasztaltam, hogy a cigányság valamivel alacsonyabb mértékű helynévismeretét nem pusztán a területi elkülönültségben is megjelenő etnikai eltérés okozza. A bodaszőlői közösség egy része mindössze 10–15 éve él a faluban, s ez egyértelműen kihat a helynévismeretükre is. Abban a korcsoportban például, amelynek minden tagja tősgyökeres lakos (20 év alattiak), a két közösséghez tartozó nyelvhasználók helynévismereti szintje tulajdonképpen azonos, a további nemzedéki csoportokban ugyanakkor a cigányság névismerete a magyarokénál alacsonyabb értékeket mutat. Mindez nem független attól, hogy a bodaszőlői cigány közösség felnőtt tagjainak mindegyike betelepült lakos, míg a magyarság körében jóval alacsonyabb a betelepültek aránya. Kutatásom eredményei szerint a nem tősgyökeres magyar nyelvhasználók névismerete lényegesen nem tér el a cigányságnál megfigyelt értékektől: a betelepült lakosok névismerete tehát végső soron — etnikai hovatartozástól függetlenül — a településen töltött időnek, s ezzel összefüggésben a külterülettel való kapcsolatnak a függvénye.

6.3.3. Foglalkozás és helynévismeret

A foglalkozás és a helynévismeret összefüggését mind hazai, mind nemzetközi szintén már jó ideje vizsgálják a kutatók (vö. pl. INCZEFI 1970, KOVÁCS E. 2003, PITKÄNEN 1998, a helynév-szociológia társterületében, a személynév-szociológiában pedig pl. FARKAS 2009). E változó névismeretre gyakorolt hatását a hagyományos helynévgyűjtések módszertani leírásai ragyogóan példázzák: az adatközlők megválasztásának szempontjai között a foglalkozás a legkorábbi időktől jelen van (vö. pl. SZABÓ T. 1938). Már-már axiómaként tarthatjuk számon azt a megállapítást, hogy a kistelepülések határával aktív kapcsolatban lévő, pl. földműves, mezőőr, gátőr stb. foglalkozású egyének helynévismerete jóval magasabb, mint a külterületre csak alkalmanként járóké. E megállapítás érvényességét a legújabb empirikus kutatások eredményei is alátámasztják.

A két tényező koherens összefüggését az általam végzett analízisek mindegyike felszínre hozta, ezek közül azonban e helyütt csupán a két legmarkánsabb jelenséget emelem ki. Sajátos példa lehet a pródi követéses vizsgálat egyik adatközlője: a vízügyes dolgozó helynévkincse — aki az első felmérés idején még munkanélküli volt — mintegy 20 százalékpontos bővülésen esett át az utóbbi években. Az interjú során a kognitív térkép elemeinek előhívásakor rendre a foglalkozásához kapcsolódó objektumok neveit, a vízneveket használta viszonyítási pontként. Ugyancsak jól példázza a foglalkozás névismeretre gyakorolt hatását a

szentpéterszegi esettanulmány nemekre vonatkozó alfejezete: a kutatás arra mutatott rá, hogy a férfiak és a nők névismeretében mutatkozó különbségek (48% és 58%) abból adódnak, hogy a férfiak foglalkozásukból adódóan kiterjedtebb helynévismeretre tehetek szert a nőknél. Míg ugyanis a nők alapvetően a belterületen dolgoztak (pl. szakács, postás stb.), addig a férfiak a határ legkülönbözőbb részein végezték a munkájukat. A névismeret mértékét tehát az adatközlők életvitele, foglalkozása — vagyis végsősoron a biológiai neme — határozta meg. A foglalkozás mint az egyének névismeretére ható kritérium semmiképpen sem önmagában vizsgálendő tehát: a bel- és külterületen töltött idő, a nem, az etnikai hovatartozás mind-mind olyan szempontok, amelyek szoros összefüggést mutatnak ezzel a tényezővel.

Kitekintés

Doktori értekezésemben egységes elméleti-módszertani háttére támaszkodva négy Hajdú-Bihar megyei településen végeztem helynév-szociológiai vizsgálatokat. Munkámban a kutatás vizsgálati szempontjai mellett számos olyan részkérdés is felmerült, amelyek körbejárására ez idáig nem volt lehetőség, ugyanakkor meglátásom szerint a jövőben mindenképpen termékeny részterületei lehetnek a szocioonomasztikai kutatásoknak. Éppen ezért az alábbiakban a dolgozat lezárásaként néhány tovább vezető gondolatot igyekszem megfogalmazni.

A gyermekek helynévhasználati mechanizmusainak vizsgálata különösen érdekes megfigyelésekhez vezetett, ugyanakkor láthattuk, hogy az efféle kutatások módszertana egyelőre meglehetősen kiforratlan. A jövőben ezért egy további, a gyerekek helynév-elsajátítását és helynévismeretét bemutató esettanulmány elkészítésére vállalkozom. Minthogy e dolgozatban elsősorban a kistelepüléseken élő gyermekek névismeretéről esett szó, megítélésem szerint érdemes a (nagy)városi — óvodás és iskolás korú — gyerekek körében is felmérést végezni.

A gyermekek helynévismeretére vonatkozóan ugyancsak izgalmas eredményeket hozhat egy olyan vizsgálat, amelyben egy, az anyanyelvét elsajátító kisgyermek névkincsbővülését követjük nyomon, még hozzá a nyelvelsajátítás kezdetétől, vagyis a legelső lexikális elemek használatának idejétől kezdődően. Ez a sajátos vizsgálat teljesen új módszertant követel meg, hiszen — az eddigiektől eltérően — a felmérést nem interjú keretében, hanem valós nyelvhasználati szituációkban kell folyamatosan végeznünk. E tanulmányt azért látom különösen szükségesnek, mert azáltal, hogy a nyelvi univerzálénak tekinthető helynevek használati mechanizmusait az anyanyelv használatának kezdetétől nyomon követhetjük, arra is lehetőségünk nyílik, hogy feltárjuk a legkorábbi helyet jelölő nyelvi elemek alaki és szemantikai sajátosságait.

A dolgozatban olvasható névismereti felmérések azt az eredményt hozták a felszínre, hogy a kistelepüléseken élő 40 év alatti lakosok nemigen bővítik a névállományt, vagyis alig vannak olyan helynevek, amelyeket ők hoznak létre és saját körben használnak. A skandináv szocioonomasztikai vizsgálatokból kiindulva ugyanakkor feltételezhetjük, hogy városi környezetben a helynévrendszerek minden bizonnyal tartalmaznak csupán egy-egy közösség (pl. korosztály) által használt neveket is. A hazai helynév-szociológiai vizsgálatok egyik lehetséges irányaként ezért a nagyvárosi mikronévközösségek, pl. tinédzserek, egyetemisták stb. helynévismeretének, helynévadásának és helynévhasználatának a vizsgálata jelölhető ki.

Dolgozatomban reményeim szerint sikerült ráirányítanom a figyelmet a követéses vizsgálatok helynév-szociológiai alkalmazhatóságára. A valóságos- és látszólagosidő-vizsgálat eredményeit örömmel vetném össze további, a helynévismeret egyéni változását nyomon kö-

vető kutatások eredményeivel. Az eddig megkérdezett adatközlők körében — kellő idő eltelével — újból szükséges lenne felmérni az egyének helynévismeretét.

Végezetül a település-sajátosság és a névismeret összefüggésére kívánok utalni. Megfigyeléseim szerint a települések belterületének mérete és utcáinak száma, továbbá a külterület mérete és kiterjedése, a határrészek belterülettől való távolsága meghatározza a lakosok — különösen a 20 év alattiak — helynévismeretét. Ez általában véve felveti a helynévsűrűségnek a helynévhasználattal való összefüggését is. Úgy vélem, a jövőben konkrét esettanulmányok keretében érdemes alaposabban is körbejárni azt, hogy a helynévismeret mértéke hogyan korrelál a település-sajátosságokkal.

A fenti szempontok alkalmazása pedig elősegítheti a helynévrendszerek változásának, illetve az ezek mögött húzódó társadalomtörténeti, szociális, kulturális és nyelvi mozgatórugók összefüggésének és működésének alaposabb megismerését is.

Felhasznált irodalom

- AINIALA, TERHI 2012. Socioonomastik ortnamnsforskning i Namn och bygd. *Namn och Bygd 100*: 209–217.
- AOklt. = KRISTÓ GYULA szerk. 1990–. *Anjou-kori oklevéltár I–. Documenta Res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustranta*. Budapest–Szeged.
- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN 2004. *Árpád-kori személynévtár. (1000–1301)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BABBIE, EARL 2000. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó.
- BACH, ADOLF 1954. *Deutsche Namenkunde*. Heidelberg, Carl Winter.
- BAILEY, GUY–TOM, WIKLE–JAN, TILLERY–LORI, SAND 1991. The apparent time construct. *Language Variation and Change 3*: 241–64.
- BARLOW, MICHAEL–KEMMER, SUZANNE eds. 2000. *Usage-based models of language*. Stanford, California, CSLI Publications.
- BAUKO JÁNOS 2012. Társadalom és névhasználat. In: SIMON SZABOLCS–TÖRÖK SZABOLCS szerk., *A tudomány vonzásában. Köszöntő kötet a 70 éves Vörös Ottó tiszteletére*. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kar. 41–56.
- BAUKO JÁNOS 2015a. *Bevezetés a szocioonomasztikába. Oktatási segédlet*. Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.
- BAUKO JÁNOS 2015b. Magyar névkutatás a határokon túl. In: FARKAS TAMÁS–SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság–ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. 63–89.
- BAUKO JÁNOS 2019. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke. Budapest.
- BÉL 1723 = BÉL MÁTYÁS 1980. *Bihar megye leírása*. Fordította P. SZALAY EMŐKE, jegyzetekkel ellátta CSORBA CSABA. Berettyóújfalu.
- BMFN. = PESTI JÁNOS szerk. 1982. *Baranya megye földrajzi nevei I–II*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár.
- BODÓ CSANÁD 2013. *A látszólagos idő valósága*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BOROVSKY = BOROVSKY SAMU–SZIKLAY JÁNOS szerk. 1901. *Magyarország vármegyéi és városai. Bihar vármegye és Nagyvárad*. Budapest.
- BOTH FERENC–LÁZÁR IMRE–NYAKAS MIKLÓS 1979. *Hajdúböszörmény*. Kiadta Hajdúböszörmény Városi Tanácsa.
- BUTLER, CHRISTOPHER S. 2005. Functional approaches to language. In: BUTLER, CHRISTOPHER S.–GÓMEZ-GONZÁLEZ, MARIA DE LOS ÁNGELES–DOVAL-SUÁREZ, SUSANA

- M. szerk. *The dynamics of Language Use. Pragmatics & Beyond New Series 140*. Amsterdam, John Benjamin Publishing Company. 3–17.
- CATLING, SIMON 2018. To know maps: Primary school children and contextualised map learning. *Boletim Paulista de Geografia 99*: 268–290.
- ComBih. = HELLER, GEORG 1986. *Comitatus Bihariensis*. Die historischen Orstnamen von Ungarn 20. München.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ 1890–1913. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 1–3., 5.* Budapest, kiadta a Magyar Tudományos Akadémia.
- CSÉFALVAY ZOLTÁN 1990. *Térképek a fejünkben*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- D. = DÁVID ZOLTÁN 2001. *Az 1598. évi házösszeírás*. Budapest, kiadta a Központi Statisztikai Hivatal Levéltára.
- DÁM LÁSZLÓ 1972. *A hajdúböszörményi szőlők népi építkezése*. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézet.
- DÁM LÁSZLÓ 1990. Bakonszeg települése és népi építészet. In: UJVÁRY ZOLTÁN szerk., *Bakonszeg története és néprajza*. Bakonszeg. 239–288.
- DANKÓ IMRE 1990. Bakonszeg legújabb kori története, a termelőszövetkezeti mozgalom kiteljesedésének meghatározó szerepe. In: UJVÁRY ZOLTÁN szerk., *Bakonszeg története és néprajza*. Bakonszeg. 95–234.
- DOWNS, ROGER–STEA, DAVID 2005. Térképek az elmében – Gondolatok a kognitív térképezésről. (Részletek). In: LETENYEI LÁSZLÓ szerk. *Településkutatás 2*. Budapest, L'Harmattan – Ráció Kiadó. 593–613.
- ÉKSz. = PUSZTAI FERENC szerk. 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FÁBIÁN PÁL–FÖLDI ERVIN–HÖNYI EDE 2010. *A földrajzi nevek helyesírása*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FARKAS TAMÁS 2009. *Családnév-változtatás Magyarországon*. Nyelvtudományi Értekezések 159. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FARKAS TAMÁS 2014. Dimenzionális szemlélet a névkutatásban. Általános kérdések és a családnévkutatás példája. *Névtani Értesítő 36*: 9–22.
- H. FEKETE PÉTER 1959. *Hajdúböszörmény helyneveinek adattára*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 102. Budapest.
- FÉNYES ELEK 1851. *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betürendben körülményesen leiratik 1–4.* Pest.
- FKnT. = BÁBA BARBARA–NEMES MAGDOLNA 2014. *Magyar földrajzi köznevek tára*. A Magyar Névérték Kiadványai 32. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

- FNESz. = KISS LAJOS 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- B. GERGELY PIROSKA 2003. *A felekezetek hatása az erdélyi keresztnévhasználatra a reformáció és ellenreformáció korában*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 219. Budapest–Miskolc.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY 1966. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2011. *Korai ómagyar kori folyóvíznevek*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 20. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2012. A névszociológiai aspektusról a szleng helynevek ürügyén. *Helynévtörténeti tanulmányok 7*: 53–60.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2013. A helynév-szociológia kutatási területei, feladatai. *Helynévtörténeti tanulmányok 9*: 115–125.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2015a. Tépe helynevei. *Magyar Nyelvjárások 53*: 131–144.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2015b. A helynévismeretről. *Magyar Nyelvjárások 53*: 5–33.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2018a. *Helynév-szociológia*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 47. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2018b. Egy online helynévkompetencia-felmérés tanulságai. *Magyar Nyelvőr 142*: 73–84.
- HABLICSEK LÁSZLÓ 2000. Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig. In: SZALAI JÚLIA–HORVÁTH ÁGOTA–LANDAU EDIT szerk., *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 243–275.
- HARRINGTON, JONATHAN 2006. An acoustic analysis of 'happy tensing' in the Queen's Christmas broadcast. *Journal of Phonetics 34*: 439–457.
- HBMH. 1 = BÁBA BARBARA szerk. 2015. *Hajdú-Bihar megye helynevei 1. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 35. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HédO. = RADVÁNSZKY BÉLA–ZÁVODSZKY LEVENTE közl. 1909–1922. *A Héderváry-család oklevéltára I–II*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- HERMAN, F. JAMES 1980. Children's cognitive maps of large-scale spaces: Effects of exploration, direction, and repeated experience. *Journal of Experimental Child Psychology 29/1*: 126–143.
- HKFT. = *Harmadik katonai felmérés. 1869–1887, a Magyar Szent Korona Országai 1:25.000*. DVD. Budapest, Arcanum Adatbázis Kft., 2007.
- Hnt. 1967, 2011. = *Magyarország helységnévtára*. Szerkeszti és kiadja a Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.

- HOCHBAUER MÁRIA 2009. A helynévgyűjtés hagyományos és rendhagyó módszerei. Gondolatok a szóbeliség és írásbeliség tükrében. In: SZÉKELY TÜNDE szerk., *X. RODOSz. Konferenciakötet*. Kolozsvár, Clear Vision Könyvkiadó. 98–108.
- HOCHBAUER MÁRIA 2010. Tér- és nyelvhasználat a mindennapi tájékozódásban. In: *Magyar Nyelvjárások* 48. 99–110.
- HOFFMANN ISTVÁN 1984–85. A helynévrendszer változásai egy határrésszé vált településen. *Magyar Nyelvjárások* 26–27: 103–14.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993/2007. *Helynevek nyelvi elemzése*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 67. Budapest, Tinta Kiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás. 1958–2002*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 7. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- HOFFMANN ISTVÁN 2012. Funkcionális nyelvészet és helynévkutatás. *Magyar Nyelvjárások* 50: 9–26.
- HOFFMANN ISTVÁN 2014. Név és jelentés. In: BAUKO JÁNOS–BENYOVSZKY KRISZTIÁN szerk., *A nevek szemiotikája*. Nyitra–Budapest. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Magyar Szemiotikai Társaság. 5–21.
- HOFFMANN ISTVÁN 2015a. A névtan és a társtudományok. In: FARKAS TAMÁS–SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság–ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. Budapest. 11–22.
- HOFFMANN ISTVÁN 2015b. Nagykőrű és Tapolcafő. Összehasonlító helynévrendszertani vizsgálat. In: BÁRTH M. JÁNOS–BODÓ CSANÁD–KOC SIS ZSUZSANNA szerk., *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. Budapest, ELTE BTK. 376–387.
- HOFFMANN ISTVÁN–KIS TAMÁS 1996. *Bihar vármegye I–II. Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából 1864*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 65–66. Debrecen.
- HOFFMANN, ISTVÁN–RÁCZ, ANITA–TÓTH, VALÉRIA 2017. *History of Hungarian Toponyms*. Hamburg, Buske.
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- HOFFMANN OTTÓ 1989. A cigányok földrajzinév-adásának néhány jellegzetessége. In: BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság. 323–328.
- INCZEFI GÉZA 1970. *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata. Makó környékének földrajzi nevei alapján*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- J. = JAKÓ ZSIGMOND 1940. *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Település- és Népiségtörténeti Értekezések 5. Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA 1989. *A nevek világa*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Debrecen, Csokonai Kiadó.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD 1980. A helynévgyűjtés módszeréről a fehérgyarmati járás földrajzi neveinek összegyűjtése kapcsán. *Névtani Értesítő* 3: 75–84.
- KATONA CSILLA–E. NAGY KATALIN 2015. Hajdúböszörmény helynevei. In: BÁBA BARBARA szerk., *Hajdú-Bihar megye helynevei 1. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 98–253.
- KERTESI GÁBOR 2000. Az empirikus cigánykutatások lehetőségeiről. In: SZALAI JÚLIA–HORVÁTH ÁGOTA–LANDAU EDIT szerk., *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 211–237.
- Kézikönyv = VÉGH JÓZSEF et al. szerk. 1978. *A földrajzi nevek gyűjtésének, ellenőrzésének és közzétételének kézikönyve*. Kézirat.
- KISS JENŐ 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. 2005. *Korai Magyar Helynévszótár 1000–1350. I. Abaúj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- KOVÁCS CSABA 2013. Panaszok a kollektivizálás befejező hullámának időszakából: az egyéni és a szövetkezeti gazdálkodás problémáinak sajátosságai. *Múltunk* 2013/3: 207–251.
- KOVÁCS ERZSÉBET 2003. Névismeret, névhasználat – egy helynévgyűjtés tapasztalatai a Zsámbéki-medencében. *Névtani Értesítő* 25: 106–108.
- KOVÁCS ÉVA 2018. *A Százdi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 48. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KOVÁTS DÁNIEL 1981. A belterületi nevek kérdéséhez: *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 160: 169–71.
- KRISTÓ GYULA 1993. *A Kárpát-medence és a magyarság régmúltja (1301-ig)*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 3. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely.
- LADÁNYI JÁNOS–SZELÉNYI IVÁN 2000a. Ki a cigány? In: SZALAI JÚLIA–HORVÁTH ÁGOTA–LANDAU EDIT szerk., *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 179–191.
- LADÁNYI JÁNOS–SZELÉNYI IVÁN 2000b. Az etnikai besorolás objektivitásáról. In: SZALAI JÚLIA–HORVÁTH ÁGOTA–LANDAU EDIT szerk., *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 203–209.
- LADÁNYI MÁRIA–TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2008. Funkcionális nyelvészet. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 22: 17–58.

- LETENYEI LÁSZLÓ 2006. Mentális térkép szerkesztése. In: LETENYEI LÁSZLÓ szerk. *Településkutatás I–II*. Budapest, TeTT-könyvek. 147–185.
- LŐRINCZE LAJOS 1947. *Földrajzi neveink élete*. Budapest, Néptudományi Intézet.
- MANNHEIM KÁROLY 2000. A nemzedékek problémája. *Tudásszociológiai tanulmányok*: 201–254. Budapest, Osiris Kiadó.
- MARKÓ IMRE LEHEL 1967. A lakosság földrajzinév-ismeretének kérdése és a névgyűjtés. *Magyar Nyelvőr* 91: 417–9.
- MEZŐ ANDRÁS 1996. *A templomcím a magyar helységnevekben. 11–15. század*. METEM-könyvek 15. Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS 2003. *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. METEM-könyvek 40. Budapest.
- MEZŐSI KÁROLY 1943. Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében (1692). In: KNIEZSA ISTVÁN szerk., *Településtörténeti tanulmányok*. Budapest.
- MKFT. = *A második katonai felmérés. A Magyar királyság és a Temesi bánság nagyfelbontású, színes térképei. 1819–1869*. DVD. Budapest, Arcanum Adatbázis Kft., 2005.
- MÓDY GYÖRGY 1990. Bakonszeg története a XVIII. század utolsó harmadáig. In: UJVÁRY ZOLTÁN szerk., *Bakonszeg története és néprajza*. Bakonszeg. 7–47.
- MÓDY GYÖRGY 1996. Gáborján, Hencida és Szentpéterszeg a XVIII. századig. In: RÁCZ ZOLTÁN szerk., *Bihari falvak I. Örökségünk. Gáborján, Hencida, Szentpéterszeg*. Debrecen, Rácz Építész Iroda. 73–88.
- MOZGA EVELIN 2015. Téglás helynevei. In: BÁBA BARBARA szerk., *Hajdú-Bihar megye helynevei I. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 254–295.
- E. NAGY KATALIN 2015a. Helynév-szociológiai vizsgálatok két Hajdú-Bihar megyei településen. *Magyar Nyelvjárások* 53: 35–45.
- E. NAGY KATALIN 2015b. Bakonszeg helynevei. *Magyar Nyelvjárások* 53: 145–156.
- E. NAGY KATALIN 2016a. Szentpéterszeg helynevei. *Magyar Nyelvjárások* 54: 169–178.
- E. NAGY KATALIN 2016b. Pród helyneveinek névszociológiai vizsgálata. *Régiókutatás Szemle* 1: 151–158.
- E. NAGY KATALIN 2018a. Összevető helynévrendszertani vizsgálatok Bakonszeg és Szentpéterszeg helynevei alapján. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 14: 139–154.
- E. NAGY KATALIN 2018b. Studies on Toponymic Knowledge in Hajdú-Bihar County. *Onomastica Uralica* 10: 19–27.
- NEMES MAGDOLNA 2018. Út az óvodába – Gyerekek és a téri tájékozódás I. Nem szoktam nézni a tévét, de idetalálok. In: VARGÁNÉ NAGY ANIKÓ szerk., *Családi nevelés* 2. Debrecen. 179–193.

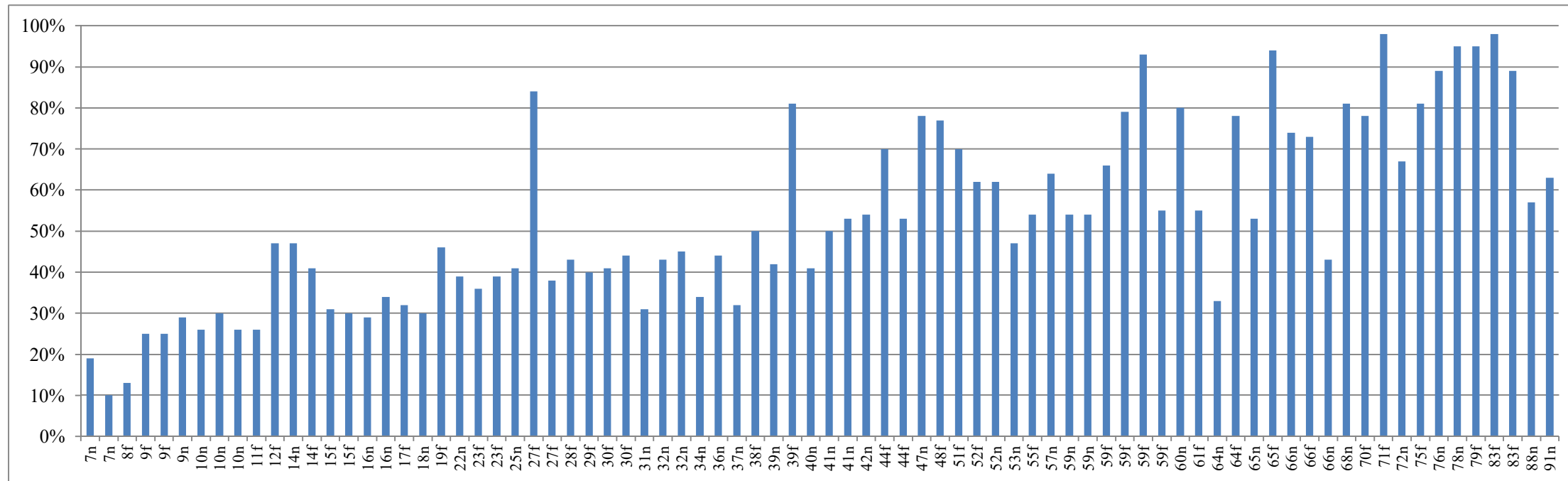
- NOVÁK LÁSZLÓ 1997. Hajdúböszörmény telek- és településrendszere. In: UJVÁRY ZOLTÁN szerk., *Településnéprajzi tanulmányok*. Debrecen. 299–369.
- OKISZ. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA 1902–1906. *Magyar Oklevél-szótár. Pótlék a magyar nyelvtörténeti Szótárhoz*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- OSVÁTH PÁL 1875. *Bihar vármegye sárréti járása leírása*. Nagyvárad.
- ÖRDÖG FERENC 1989. A földrajzi nevek gyűjtése, kutatása. (1980–1986). In: BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183: 31–47.
- ÖRDÖG FERENC 1997. Beszámoló a hazai helynévgyűjtésről. In: GERGELY PIROSKA–HAJDÚ MIHÁLY szerk., *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. I-II*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209: 383–8.
- PAPP ANTAL 1996. A Berettyó-Kálló közének átfogó földrajzi jellemzése. In: RÁCZ ZOLTÁN szerk., *Bihari falvak 1. Örökségünk. Gáborján, Hencida, Szentpéterszeg*. Debrecen, Rác Építész Iroda. 11–28.
- PÁSZTOR ÉVA 2013a. Határnevek névrendszertani vizsgálata (Hajdúnánás határának helynevei alapján). Doktori értekezés. Kézirat. Debrecen.
- PÁSZTOR ÉVA 2013b. Az élőnyelvi helynévgyűjtések módszertani problémái. *Helynévtörténeti Tanulmányok 9*: 127–138.
- PIAGET, JEAN–INHELDER, BÄRBEL 1967. *The child's conception of space*. New York, Norton.
- PITKÄNEN, RITVA LIISA 1998. The nomenclatures of a farmer and a fisherman: occupation as the decisive factor. In: NICOLAISEN, WILHELM F. H. szerk., *Proceedings of the 19th International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4–11, 1996*. Aberdeen, Department of English, University of Aberdeen. 277–284.
- RÁCZ ANITA 2007. *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névértéktár Kiadványai 12. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar nyelv- és nyelvtudományi Tanszék.
- RÁCZ ZOLTÁN 1996. Gáborján, Hencida és Szentpéterszeg építészeti értékei. In: RÁCZ ZOLTÁN szerk., *Bihari falvak 1. Örökségünk. Gáborján, Hencida, Szentpéterszeg*. Debrecen, Rác Építész Iroda. 89–122.
- RESZEGI KATALIN 2009a. A jelentéshasadás mint helynévalkotási mód. *Helynévtörténeti Tanulmányok 4*: 35–45.
- RESZEGI KATALIN 2009b. A kognitív szemlélet lehetőségei a helynévkutatásban. A metonimikus névadás. *Magyar Nyelvjárások 47*: 21–41.
- RESZEGI KATALIN 2012. A mentális térképek és a helynevek. In: NAVRACSICS JUDIT–SZABÓ DÁNIEL szerk. *Mentális folyamatok a nyelvi feldolgozásban. Pszicholingvisztikai tanulmányok 3*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 95–100.

- RESZEGI KATALIN 2015a. A névközösség fogalmához. Névközösségek napjainkban és a régiségben. *Helynévtörténeti Tanulmányok 11*: 165–176.
- RESZEGI KATALIN 2015b. A tulajdonnevek a gyermeki nyelvelsajátításban. *Névtani Értesítő 37*: 83–97.
- RESZEGI KATALIN 2018. Helynevek – térszemlélet – mentális térkép. A nyelv, a helynevek és a tér összefüggései. *Magyar Nyelv 114*: 169–184.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1960. Egy s más az élő dűlőnévanyagról. In: MIKESY SÁNDOR–PAIS DEZSŐ szerk., *Névtani Vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtani Konferenciája*. Budapest. 82–5.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1967. Újabb eredmények és feladatok földrajzinév-kutatásunkban. *Magyar Nyelvjárások 13*: 29–55.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1986. Új utak a földrajzinév-gyűjtésben. *Pest megyei Honismereti Közlemények 4*: 40–55.
- SIEGEL, A. W.–SCHADLER, M. 1977. Young children's cognitive maps of their classroom. *Child Development 48*: 388–394.
- SLÍZ MARIANN–P. TÓTH TEODÓRA–FARKAS TAMÁS 2018. Családnév és etnikai kategorizáció. A magyar családnév kategóriája az anyaországban és kisebbségi helyzetben. *Névtani Értesítő 40*: 53–75.
- SZABÓ T. ATTILA 1934. *A helynévgyűjtés jelentősége és módszere*. Hely- és népiségtörténeti dolgozatok 1. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- SZABÓ T. ATTILA 1938. *Miért és hogyan gyűjtjük a helyneveket?* Népművelési füzetek 4. Kolozsvár, Gloria Könyvnyomda.
- SZATHMÁRY JÓZSEF 1985. Felső-Bodrogtörzs földrajzi neveinek nyelvjárási tanulságai. *Magyar Nyelvőr 109*: 75–82.
- SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2015. A romániai Kisbábony helynevei. *Magyar Nyelvjárások 53*: 157–187.
- SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2017a. Kisbábony. Egy aprófalú belterületi helynevei és mentális településmorfológiája. *Helynévtörténeti Tanulmányok 13*: 171–192.
- SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2017b. A kisbábonyi magyarság helynévismerete. *Magyar Nyelvjárások 55*: 75–109.
- SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA 2018. A kisbábonyi cigányság helynévismerete. *Névtani Értesítő 40*: 91–102.
- TOLMAN, EDWARD C. 1948. Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review 55*: 189–208.
- TOMASELLO, MICHAEL ed. 1998. *The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure*. Mahwah, NJ–London, Lawrence Erlbaum.

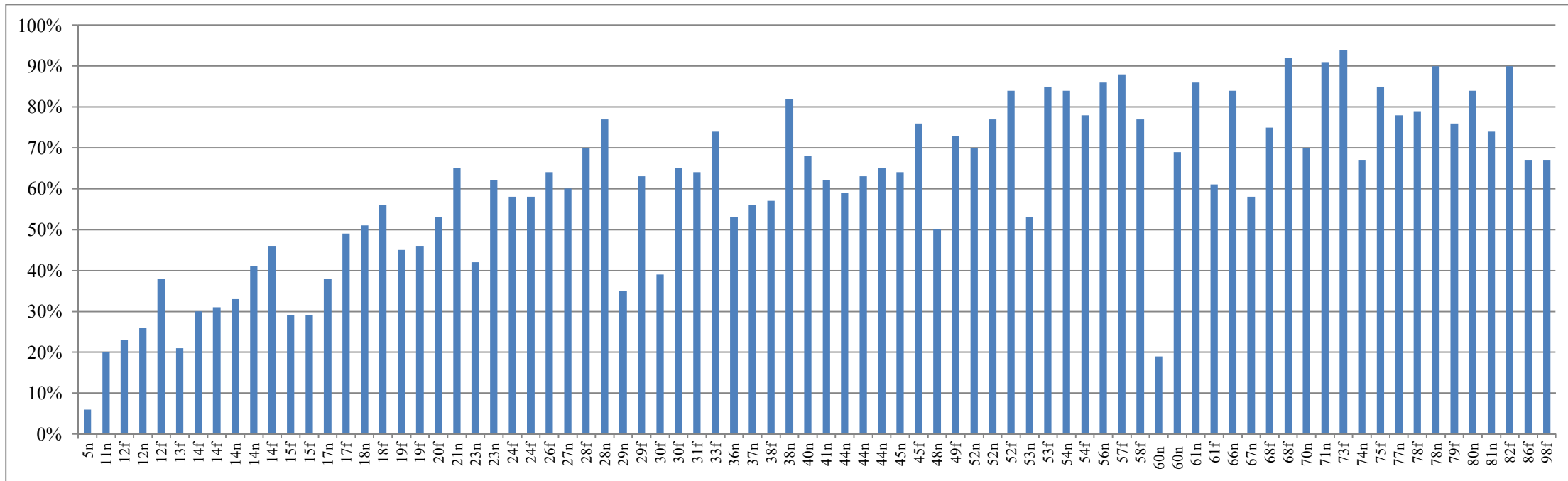
- TÓTH LÁSZLÓ 1974a. A nyírségi Székely község földrajzinév-ismerete. *Magyar Nyelvőr* 98: 13–25.
- TÓTH LÁSZLÓ 1974b. Az általános iskolai tanulók földrajzinév-kultúrájáról. *Magyar Nyelvőr* 98: 473–475.
- TÓTH VALÉRIA 2008. *Településnevek változástipológiája*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 14. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- TÓTH VALÉRIA 2014. A személynévadás és személynévhasználat névelméleti kérdései. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 10: 179–204.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 38. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- TÓTH VALÉRIA 2017. *Személynévi helynévadás az ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 41. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- TÓTH VALÉRIA–ZICHAR MARIANNA 2011. Informatika a nyelvtudomány szolgálatában. In: CSER LÁSZLÓ–HERDON MIKLÓS szerk., *Informatika a felsőoktatásban 2011 konferencia*. Debrecen, Debreceni Egyetem, Informatikai Kar. 843–848.
- TörtHnt. = *Magyarország történeti helységnévtára. Bihar megye és a Hajdúság. (1773-1808)*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. 1990.
- TörtStat. = *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 11. Hajdú-Bihar megye*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. 1997.
- TRUDGILL, PETER 1988. Norwich revisited: Recent linguistic changes in an English urban dialect. *English World-Wide* 9: 33–49.
- VÁLYI ANDRÁS 1796. *Magyar országnak leírása 1*. Buda.
- VARGA GYULA 1996. Gáborján, Hencida és Szentpéterszeg történeti néprajza. In: RÁCZ ZOLTÁN szerk., *Bihari falvak 1. Örökségünk. Gáborján, Hencida, Szentpéterszeg*. Debrecen., Rácz Építész Iroda. 89–122.
- VARGA ZSUZSA 2020. *Helynév-szociológiai vizsgálatok két romániai magyar településen*. Doktori értekezés. Kézirat.
- VeMFN. 1 = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC szerk. 1982. *Veszprém megye földrajzi nevei 1. A Tapolcai járás*. MNyTK. 156. Budapest.
- VP. = JAKUBOVICH EMIL 1926. A váradi püspökség XIII. századi tizedjegyzéke. *Magyar Nyelv* 22: 358.
- ZMFN. = PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF szerk. 1964. *Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg*.
- ZO. = *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. I–XII*. Pesten, később: Budapest, 1871–1931.
- ZSOLNAI JÓZSEF 1967. A lakosság földrajzinév-ismeretének vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* 91: 191–198.

Mellékletek

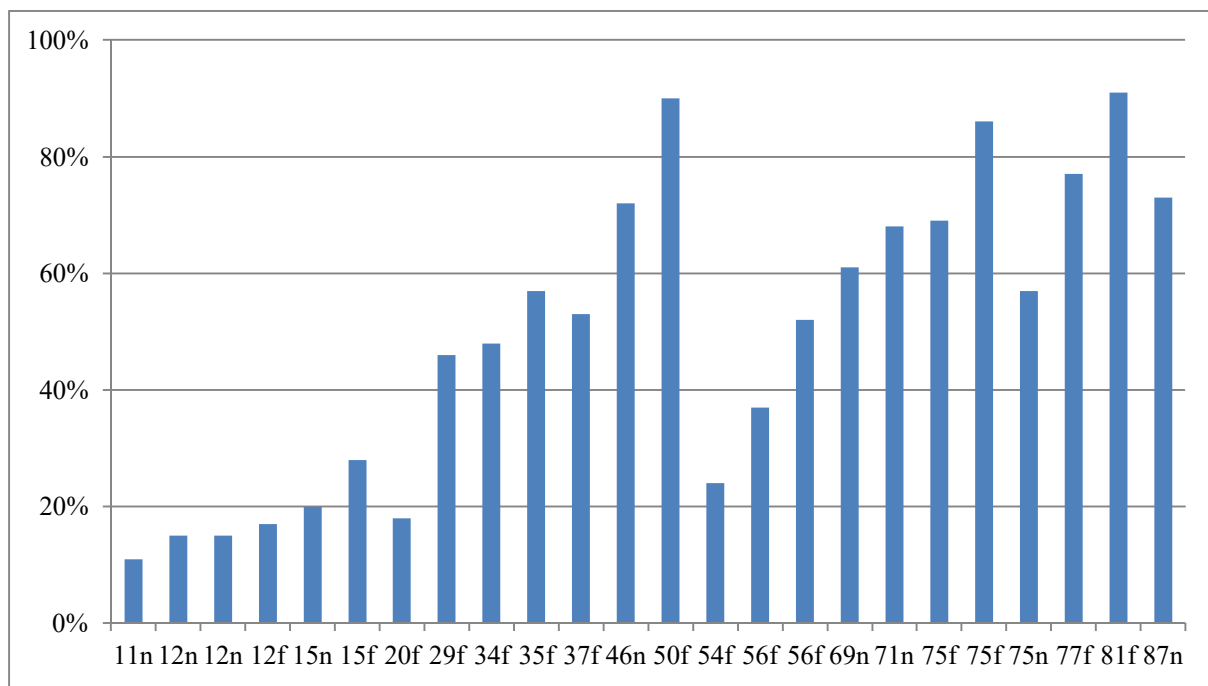
1. melléklet. A vizsgálatba bevont valamennyi adatközlő helynévismerete

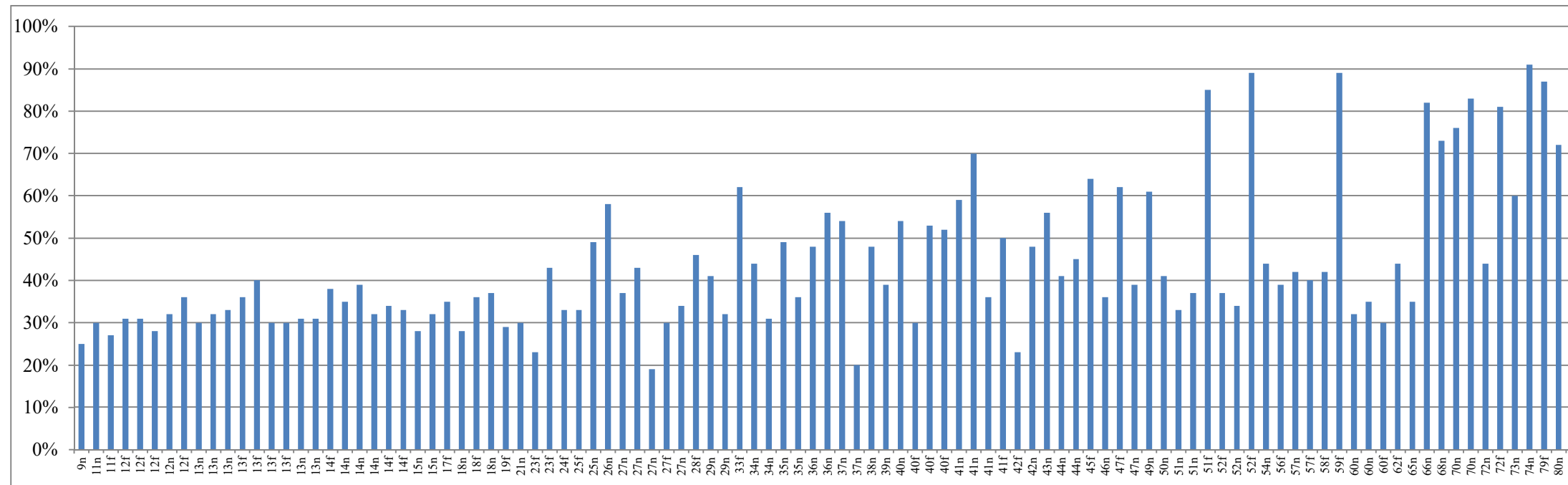
Szentpéterszeg

Bakonszeg

Pród

Bodaszóló

2. melléklet. Az értekezés magyar nyelvű összefoglalója

A helynevek ismeretének és használatának tanulmányozására a magyar névtudományban egy viszonylag új tudományág, a helynév-szociológia alakult ki. E kutatási terület elsősorban a névpolitika és -kontaktológia, a névdívat, a névkompetencia, a névattitűd, a kisebbségi névhasználat, a névtervezés, a névváltoztatás kérdéseivel, a névvariánsok használatával, továbbá a névhasználat és egyes nyelven kívüli szempontok (életkor, nem, felekezeti hovatartozás, társadalmi rétegek, csoportok) közötti összefüggések vizsgálatával foglalkozik. Ugyancsak számos részkutatás vállalkozott a névrendszerek helynév-szociológiai szempontú vizsgálatára is.

Helynév-szociológiai tematikájú dolgozatom homlokterébe én magam a helynévismeret és egyes nyelven kívüli tényezők közötti összefüggés szempontját helyeztem, emellett ugyanakkor a névrendszerekre vonatkozóan is tettem szociológiai aspektusú megállapításokat. A disszertációban olvasható jelenségmagyarázatokhoz az elmélet és empiria egységének a biztosításával kívántam stabil alapot teremteni. Ennek érdekében a négy kutatóponton, csaknem 300 adatközlő bevonásával végzett vizsgálataim elméleti és terminológiai megalapozást is kaptak, másfelől pedig a konkrét kutatási eredmények elméleti általánosítására is törekedtem.

Munkám két nagyobb egységből áll. Az első fejezetben a helynév-szociológiai vizsgálatok elméleti-módszertani keretrendszeréről olvashatunk. A névszociológia és a helynév-szociológia fogalmának meghatározását és kutatási területeinek áttekintését követően néhány, a dolgozat szempontjából releváns terminológiai kérdést érintek. Ezt követően azokat a funkcionális nyelvelméleti alapelveket veszem számba, amelyekhez kutatásom során magam is igazodtam. Ugyancsak az első fejezetben olvashatunk a hagyományos helynévgyűjtés és a helynévismereti felmérés módszertanáról is.

A disszertáció gerincét alkotó második fejezetben Szentpéterszeg, Bakonszeg, Pród és Bodaszőlő jelenkori helynévanyagát, továbbá a négy kutatóponton végzett névismereti felmérés eredményeit adom közre. Az elemzések során az egységes elvek és módszerek alkalmazása mellett az egyes települések társadalmi helyzetében és ebből adódóan helynévállományában rejlő egyedi vizsgálati lehetőségekhez is igazodva jelöltem ki a kutatás fő irányait.

Míthogy a nyelven kívüli tényezők közül az életkor az, amely a legerősebben korrelál a helynévismerettel, a két változó összefüggését valamennyi település névanyagára vonatkozóan feltártam. Több településen érintem a foglalkozás és a helynévismeret összefüggésének kérdését is. Nyelvi-névrendszertani oldalról közelítve ugyancsak több analízisben boncolgatom a helynévrendszerek és a helynévismeret összefüggéseit, s névközösségvizsgálatokat is több településre vonatkozóan adok közre.

A második fejezetben olvasható elemzések további sarokpontjait az egyes névhasználói csoportokban rejlő, különböző helynév-szociológiai aspektusok szerint jelöltem ki: Pródon követéses vizsgálatot végeztem, a bakonszegi felmérés során pedig a gyermekek helynévhasználati mechanizmusait igyekeztem feltárni. A nem és a helynévismeret összefüggéseit Szentpéterszegen, az etnikai hovatartozás névismeretre gyakorolt hatását pedig Bodaszőlőn mértem fel.

A második fejezet utolsó egységében a négy elemzés összevetése és kiértékelése a fent említett vizsgálati szempontok mentén haladva történt meg.

3. melléklet. Az értekezés angol nyelvű összefoglalója

In Hungarian onomastics a relatively new discipline, toponym sociology was established for the study of toponym awareness and use. This research field primarily focuses on issues related to name politics and contactology, name competence, name attitude, name usage by minorities, name planning, and name changes, as well as the use of name variants, and the links between name usage and certain extra-linguistic factors (age, gender, religious affiliation, social layers, groups). Several research projects have also embarked on studies of name systems from the perspective of toponym sociology.

My dissertation in socio-onomastics focuses on the interconnectedness of toponym awareness and certain extra-linguistic factors, while I have also drawn sociological conclusions in connection with name systems. I set out to provide a stable foundation for explaining phenomena in my dissertation through a balance between theory and empirical research. For this purpose I provided a theoretical and terminological foundation for my studies conducted in four settlements and with the involvement of almost 300 respondents; at the same time, I also strived to provide a theoretical generalization for my specific research results.

My dissertation is made up of two larger units. The first chapter includes an introduction to the theoretical and methodological background of studies in toponym sociology. After the definition of name sociology and toponym sociology and an overview of this field of research, I discuss several terminological issues related to the dissertation. This is followed by an overview of those principles of functional linguistics that I used during my research. Also in the first chapter, I introduce the methodology of traditional toponym collection and toponym awareness studies.

In the second chapter that makes up the bulk of the dissertation I introduce the results of the name awareness survey conducted in the four settlements and the contemporary toponymic corpus of Szentpéterszeg, Bakonszeg, Pród and Bodaszőlő. Besides the application of uniform principles and methods during my analysis, I specified the main directions of my research in line with the unique opportunities of examination based on the social situation of particular settlements and thus on their differing stock of toponyms.

As from all the extra-linguistic factors, age correlated most with toponym awareness, I explored the correlations between these two in connection with the onomastic corpus of all settlements involved. In the case of several settlements, I also touched upon the issue of links between occupations and toponym awareness. Approaching from a linguistic-onomatosystematical perspective, in several analyses I also discussed the interconnectedness

of toponymic systems and toponym awareness and I concluded the name community studies as well with regard to several settlements.

I specified the additional points of the analysis based on the different toponym-sociological aspects inherent in the various name usage groups: in Pród I completed a follow-up study, while in Bakonszeg I analyzed the toponym usage mechanisms of children as part of the survey. I examined the links between sex and toponym awareness in Szentpéterszeg and the impact of ethnic belonging on name awareness in Bodaszőlő.

In the last unit of the second chapter of the dissertation I included the comparison of the four analyses and their evaluation, in consideration of the above-mentioned analytical aspects.

Nyilvántartási szám: DEENK/324/2020.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Mészárosné Nagy Katalin
Doktori Iskola: Nyelvtudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10053300

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

1. Katona, C., **Nagy, K. E.**: Hajdúböszörmény helynevei.
In: A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei, Debreceni Egyetemi Kiadó,
Debrecen, 98-253, 2015, (A Magyar Névarchívum Kiadványai, ISSN 1417-958X ; 35.) ISBN:
9789633185025

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (8)

2. **Nagy, K. E.**: Névszociológiai analízis Szentpéterszeg helynevei alapján 1. rész.
Magy. Nyelv. 116 (1), 71-82, 2020. ISSN: 0025-0228.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2020.1.71>
3. **Nagy, K. E.**: Névszociológiai analízis Szentpéterszeg helynevei alapján 2. rész.
Magy. Nyelv. 116 (2), 213-225, 2020. ISSN: 0025-0228.
4. **Nagy, K. E.**: Látszólagos- és valóságosidő-vizsgálatok Pród helynevei körében.
Névt. Ért. 41, 107-123, 2019. ISSN: 0139-2190.
DOI: <http://dx.doi.org/10.29178/NevtErt.2019.6>
5. **Nagy, K. E.**: Összevető helynévrendszertani vizsgálatok Bakonszeg és Szentpéterszeg helynevei alapján.
Helynévtört. Tanulm. 14, 137-153, 2018. ISSN: 1789-0128.
DOI: <http://dx.doi.org/10.35528/Helynevtort/14/08>
6. **Nagy, K. E.**: Pród helyneveinek névszociológiai vizsgálata.
Régiókut. Szle. 1., 151-158, 2016. EISSN: 2559-9941.
7. **Nagy, K. E.**: Szentpéterszeg helynevei.
Magy. Nyelvjár. 54, 169-178, 2016. ISSN: 0541-9298.
8. **Nagy, K. E.**: Bakonszeg helynevei.
Magy. Nyelvjár. 53, 145-156, 2015. ISSN: 0541-9298.
9. **Nagy, K. E.**: Helynév-szociológiai vizsgálatok két Hajdú-Bihar megyei településen.
Magy. Nyelvjár. 53, 35-45, 2015. ISSN: 0541-9298.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

10. **Nagy, K. E.:** Studies on Toponymic Knowledge in Hajdú-Bihar County.

Onomast. Ural. 10., 19-27, 2020. ISSN: 1586-3719.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2020.10.27.

